MAXIM GORKI

Copilăria

MAXIM GORKI

COPILĂRIA

Traducere de Cezar Petrescu

EDITURA ION CREANGĂ
1988

CUVÂNT ÎNAINTE

Printre oamenii mari care au spus ceva nou lumii, ca Edison, de pildă, în lumea ştiinţei, au existat şi mulţi scriitori de mărimea întâi, care n-au avut, propriu-zis, o copilărie, primii ani ai vieţii lor derulându-se sub semnul sărăciei, al mizeriei şi al unor umilinţe greu de închipuit. Aceşti scriitori – Maxim Gorki, Charles Dickens, Jack London, Panait Istrati, Mark Twain şi atâţia alţii – fiind înzestraţi cu o voinţă extraordinară de a străpunge întunericul şi de a ieşi la lumină, de a-i ajuta pe alţii să se ridice şi să trăiască o viaţă demnă, au lăsat o urmă neştearsă pe acest pământ.

Întreaga existenţă a acestor oameni a fost consacrată studiului vieţii, al oamenilor, al cărţilor, ei considerând CARTEA ca fiind „cea mai complicată şi cea mai măreaţă minune dintre minunile create de omenire în calea ei spre fericire", după cum s-a exprimat Maxim Gorki.

Trăind într-o constelaţie istorică zbuciumată (1868–1936), Gorki a absorbit în sine acest tumult şi l-a transformat în opere nemuritoare.

Fiind frustrat de adevărata copilărie, Maxim Gorki a fost nevoit să muncească din greu – schimbându-şi profesiile, una mai umilitoare ca cealaltă, ca să agonisească câteva copeici amare, pentru o bucată de pâine şi mai amară – şi în primele clipe ale trezirii conştiinţei sale s-a întrebat: Ce este omul? pentru ce suferă? spre ce năzuieşte? care este rostul lui pe pământ? care sunt relaţiile lui cu lumea din jur? de ce se simte atât de singur? de ce este atât de încolţit? care-i credinţa sau necredinţa lui? care-i sensul vieţii lui? care-i calea pe care să meargă? unde-i adevărul? dar dreptatea? etc.

Frământându-şi mereu cugetul cu astfel de întrebări, Gorki a început

să le caute răspunsuri. Aceste întrebări şi răspunsuri constituie esenţa însăşi a operei sale.

Începându-şi drumul literar cu legende, cântece şi povestiri, Gorki pune aceleaşi probleme, în formă alegorică sau simbolică, lăsând să se strecoare, la tot pasul, răspunsurile sale, care sună ca nişte maxime: „Nu zbori când scris ţi-e târâş să luneci!" conchide Gorki, descriind încercarea Şarpelui de a se avânta în tării şi de a afla „ce-i cerul". Din înfruntarea între un zburător – Şoimul, cel însetat de lumină şi libertate, şi un târâtor – Şarpele, Gorki creează un poem de o neasemuită frumuseţe, un imn închinat păsării mândre.

Gorki celebrează efortul eroic al omului de a găsi adevărul, de a-şi realiza, printr-un act de voinţă, împlinirea sa ca fiinţă omenească. Legenda despre viteazul Danko, cel care şi-a smuls din piept inima încărcată de o mare iubire faţă de oameni, pentru a le lumina calea, este punctată mereu de reflecţii: „Când unui om îi plac faptele vitejeşti, el le va săvârşi totdeauna, ori de câte ori va avea prilejul. În viaţă, întâlneşti la tot pasul asemenea prilej. Oamenii care nu-l găsesc sunt trândavi ori laşi, sau nu înţeleg viaţa, pentru că, dacă ar înţelege-o, fiecare ar dori să-şi lase urma ca să se vadă pe unde a trecut. Atunci viaţa n-ar mai înghiţi atâţia oameni după care nu rămâne nicio urmă".

Veşnic chinuit de întrebări, Gorki n-a trăit niciodată sentimentul totalei împliniri, iar prin cele 30 de volume masive pe care le-a lăsat posterităţii transpare traiectoria sinuoasă a căutărilor de adevăruri ultime, de împliniri totale.

Biografia lui Maxim Gorki este un zguduitor tablou al realităţii sociale a Rusiei din pragul secolului al XX-lea. În trilogia autobiografică – Copilăria, La Stăpâni, Universităţile mele – *se conturează marile întrebări generate de atmosfera convulsivă în care a crescut şi s-a maturizat Aleoşa Peşkov (adevăratul nume al lui Maxim Gorki), se configurează dialogurile pe care eroul şi autorul în acelaşi timp le poartă cu sine însuşi, cu oamenii, cu lumea întreagă; se distinge strădania viitorului scriitor de a se defini în raport cu lumea, de a-şi afla forţele, de a-şi întrezări viitorul.*

O copilărie frustrată din pricina nedreptăţii şi umilinţei alimentează efortul scriitorului de a-şi retrăi copilăria, încălzită de sentimente ce i-au

fost cândva refuzate şi luminată de un zâmbet trist al unui înţelept.

Întreprinzând o mare aventură în trecut – atât în propria sa viaţă, cât şi în cea a poporului său – Gorki se întreabă pentru ce reînvie şi imortalizează ticăloşiile pe care le-a cunoscut, şi tot el răspunde: „…deoarece ele-s un adevăr adânc înrădăcinat, care n-a fost stârpit nici până în ziua de astăzi", şi pentru că „prin stratul acesta răzbate totuşi biruitor elementul viu, sănătos şi creator şi, odată cu el, cresc bunătatea şi omenia ce trezesc nădejdea în renaşterea noastră la o viaţă omeneasca".

Aventura retrospectivă pe care scriitorul o întreprinde este o aventură a cunoaşterii: toate confruntările lui Aleoşa cu realitatea sunt pentru el un prilej de a descoperi adevărul vieţii care, de cele mai multe ori, era cumplit de amar. „Când mă gândesc la copilăria mea, scrie Maxim Gorki, mă asemuiesc cu un stup de albine în care tot soiul de oameni şterşi au adus întruna, ca albinele, mierea cunoştinţelor şi gândurilor lor despre viaţă, îmbogăţindu-mi sufletul, fiecare cu ce se învrednicea."

Micul Aleoşa respinge cu înverşunare orice ticăloşie, orice minciună, dar soarbe, până la ultima picătură, frumosul în toate formele lui de manifestare. Acest omenesc strigăt al forţelor vii dintr-însul îi înlesneşte alegerea, întru prietenie, a celor mai frumoşi oameni întâlniţi în cale. De-a lungul celor trei povestiri autobiografice, în jurul lui Aleoşa Peşkov vor gravita oameni cu suflete mari, care vor intui în „copilul nimănui" tumultul lăuntric şi o extraordinară emanaţie de vitalitate şi-i vor oferi sprijin pentru formarea şi afirmarea personalităţii lui.

Bunica Akulina Ivanovna este omul căruia Gorki îi datorează dragostea sa pentru frumos, pentru cântecele şi legendele poporului rus şi o mare dragoste şi înţelegere pentru oameni şi pentru natura patriei.

Devenind conştient de timpuriu de tot ce se petrece în jur, Aleoşa îşi va pune mereu întrebarea: „De ce?" Această întrebare îl va obseda şi-l va însoţi pe maidanele pe care le va colinda pentru a strânge oase de vită, cârpe, hârtii, cuie, spre a le vinde apoi cu câteva copeici; Aleoşa o va pune atunci când bunicul îi va spune: „Ei, Lexei, nu eşti medalie să te port la gât. Du-te şi tu de-ţi găseşte un stăpân…"; el o va pune în prăvălia de încălţăminte unde va fi vânzător, în atelierele de iconari şi tâmplari, la

brutărie, pe vapor, când va fi spălător de vase. Aleoşa o va rosti şi atunci când vine la Kazan, sperând că va putea să se înscrie la universitate…

Lovit de viaţă, aruncat de colo-colo, Aleoşa Peşkov va păstra neîntinată marea sa dragoste faţă de oameni, încrederea în viaţă, tăria şi frumuseţea sufletească. Iar când, scriitor cu renume fiind, îi va citi lui Lev Tolstoi capitolele din Copilăria, *acesta va remarca uimit: „E de mirare că ţi-ai păstrat omenia, ai rămas bun, deşi puteai să devii rău. Eşti tare, şi e bine să fii aşa".*

Această forţă sufletească, precum şi bunătatea ca şi capacitatea de a rezista în faţa vicisitudinilor vieţii este într-adevăr un act eroic pe care Gorki însuşi l-a înţeles ca atare şi l-a întrupat în eroii săi dragi.

Galina Maievschi

Fiului meu închin această carte

I

ÎN ODAIA STRÂMTĂ şi întunecată, lângă fereastră, tata zace pe podea îmbrăcat în alb şi parcă nespus de lung. E desculţ şi degetele de la picioare i-s răşchirate în chip ciudat, iar cele de la mâinile care m-au mângâiat odinioară, aşezate acum cu smerenie pe piept, sunt şi ele chircite. Ochii întotdeauna veseli îi sunt acoperiţi cu doi bănuţi de aramă; chipul plin de bunătate e acum întunecat şi rânjetul care nu i se potriveşte defel mă înfricoşază.

Numai în cămaşă şi cu o fustă roşie pe ea, mama stă în genunchi şi piaptănă părul lung şi moale al tatii, dându-l peste cap cu un pieptene negru, cu care îmi plăcea să retez cojile de harbuz; o aud mormăind tot timpul vorbe neînţelese, cu un glas gros şi răguşit; din ochii cenuşii şi umflaţi, care parcă i se topesc, îi picură stropi mari de lacrimi.

Stau lângă bunica; dânsa mă ţine de mână. Bunica e o femeie rotundă, cu capul mare, cu ochi enormi şi cu nasul borcănat şi caraghios; e toată neagră, dolofană şi plină de farmec. Boceşte şi dânsa, laolaltă şi la fel cu mama, cutremurându-se toată, însă plânsul ei e parcă altfel. Mă trage şi mă împinge către tata, dar eu mă simt stânjenit, mi-e frică şi de aceea nu mă las urnit din loc, ci mă ascund la spatele ei.

Nu mai văzusem până atunci oameni mari plângând şi nu înţelegeam cuvintele pe care mi le tot spunea bunica:

— Ia-ţi rămas bun de la taică-tu. N-ai să-l mai vezi, s-a prăpădit, sărăcuţul de el! A murit cu zile…

Fusesem greu bolnav şi abia mă sculasem din pat. Îmi amintesc foarte bine că, în tot timpul bolii, tata făcea tot soiul de ghiduşii,

căutând să mă înveselească, până când într-o zi a dispărut deodată, pe neaşteptate, iar în locul lui s-a ivit bunica; mi s-a părut o fiinţă stranie.

— De unde vii tu? am întrebat-o.

— Din sus, de la Nijni, mi-a răspuns ea. Da' n-am venit pe jos, măi ciocârlie! Am venit cu vaporul, că pe apă nu se umblă cu piciorul.

Vorbe de râs şi de neînţeles pentru mine. În casa noastră, la catul de sus, locuiau nişte persani bărboşi, cu obrazul boit, iar în subsol un calmuc bătrân, cu faţa gălbejită, care făcea negoţ cu piei de oaie. Să te urci sus pe scară şi de-acolo să vii în jos călare pe parmaclâc, chit c-ai să cazi şi ai să te rostogoleşti uneori de-a berbeleacul, la astea mă pricepeam eu bine. Dar ce rost avea în treaba asta apa? Aici era buba. Mi se părea lucru de râs şi nu mă puteam dumeri.

— Da' de ce-mi zici ciocârlie?

— Fiindcă faci gălăgie, îmi răspunse bunica, râzând.

Bunica vorbea dulce, cu blândeţe şi avea haz. Mă împrietenisem cu dânsa din ziua când am văzut-o. Acum aş fi voit să mă scoată cât mai degrabă din odaia asta.

Starea mamei mă copleşea, lacrimile şi bocetele ei îmi stârneau un simţământ de nelinişte. Pentru întâia oară se înfăţişa astfel – ea, care întotdeauna se dovedea aspră la fire şi scumpă la vorbă. Era mare, curată, îngrijită, ca un cal bine întreţinut; avea trupul zdravăn şi mâini grozav de vânjoase. Acum faţa i se umflase hâd, era zbârlită toată, iar îmbrăcămintea de pe dânsa era toată sfâşiată. Părul, pe care de obicei îl purta pieptănat frumos, ca o căciulă mare şi luminoasă, acum parte îi curgea pe umărul gol şi-i dădea în ochi, parte rămăsese împletit într-o coadă care, mişcându-se încoace şi încolo, atingea faţa adormită a tatii. Mă aflam de atâta vreme în odaie şi mama nu-şi ridicase nici măcar o singură dată ochii la mine. Îl pieptăna pe tata şi-l bocea întruna, înecându-se în lacrimi.

Nişte bărbaţi îmbrăcaţi în negru şi un vardist îşi băgară capul pe uşă. Vardistul răcni cu mânie:

— Ridicaţi-l mai repede!

Un şal negru, agăţat la fereastră, se umfla întruna ca pânza unei bărci. Tata mă plimbase o dată cu o barcă cu pânze. Începuse să tune, aşa, din senin; tata mă strânse între genunchi şi, izbucnind în râs, îmi

strigă:

— Nu-i nimic, Luka! Nu te speria!

Deodată mama se smuci cu greu de la pământ, dar în clipa următoare se prăbuşi iarăşi, răsturnându-se pe spate şi părul i se împrăştie pe podele. Faţa palidă, cu ochii închişi, i se învineţi; rânji arătându-şi dinţii ca şi tata şi spuse cu glas înspăimântător:

— Închideţi uşa! Daţi-l afară pe Alexei!

Bunica mă dădu la o parte şi se repezi la uşă, strigând:

— Nu vă fie frică, dragii mei. Pentru Dumnezeu! Lăsaţi-o în pace şi plecaţi de-aici. Fie-vă milă, oameni buni. Nu-i holeră, au apucat-o durerile facerii.

M-am ascuns într-un ungher întunecat, după o ladă, de unde mă uitam la mama care se tăvălea pe jos, gemea şi scrâşnea din dinţi, în timp ce bunica se tot învârtea în jurul ei, vorbindu-i cu blândeţe şi cu voie bună:

— În numele tatălui şi fiului!… Rabdă, Variuşa!… Ocroteşte-o, Maică Precistă!…

Mă cuprinsese groaza; mama şi bunica se zvârcoleau, se frământau pe duşumele acolo, în preajma tatii, îl atingeau, gemeau şi ţipau, iar el zăcea nemişcat şi parcă râdea. Zvârcolirile astea pe duşumele ţinură îndelungă vreme; când şi când, mama se ridica în picioare şi se prăbuşea iar înapoi. În cele din urmă bunica se rostogoli pe uşă afară, ca o minge mare, neagră şi moale. Deodată auzii în întuneric un scâncet de copil.

— Ei, slavă ţie Doamne! spuse bunica. Un băiat!

Şi aprinse o lumânare.

Pesemne că eu adormisem în ungherul meu, fiindcă nu-mi mai aduc aminte de nimic altceva.

A doua imagine care mi s-a întipărit în minte este un colţ pustiu de cimitir, într-o zi cu ploaie. Stam pe un dâmb de pământ cleios şi alunecos şi mă uitam în groapa în care fusese coborât sicriul tatii. În apa din fundul gropii se vedeau nişte broaşte; două şi săriseră pe capacul galben al sicriului.

Ne aflam lângă groapă – eu, bunica, vardistul, leoarcă de ploaie, şi doi bărbaţi încruntaţi cu nişte lopeţi în nună. Ploaia calda se cernea

peste noi toţi, în stropi mici ca nişte mărgele mărunţele.

— Umpleţi groapa, spuse vardistul, trăgându-se deoparte.

Bunica începu să plângă, ascunzându-şi faţa într-un colţ al broboadei. Cei doi bărbaţi se aplecară şi începură cu grabă să arunce lopeţi de pământ în groapă. Apa din fundul gropii plescăi, broaştele săriră de pe sicriu şi, aruncându-se pe pereţi, prinseră să se caţăre, dar bulgării care cădeau întruna le prăvăleau înapoi, la fund.

— Hai, Leonea, du-te de aici, îmi zise bunica, punându-mi mâna pe umăr.

Eu însă voiam să mai rămân şi m-am smucit din mâna ei.

— Vezi cum eşti, Doamne! se văita bunica, fără să-mi pot da seama dacă se jeluia de mine sau împotriva lui Dumnezeu.

Bunica rămase îndelung lângă groapă, tăcută şi cu capul plecat. Groapa se umpluse de pământ până la gură, dar bunica nici gând să plece de acolo.

Groparii bătuciră pământul cu dosul lopeţii. Deodată se stârni un vânt care alungă ploaia. Bunica mă luă de mână şi porni cu mine, prin mulţimea de cruci înnegrite, spre biserică, până unde aveam de mers o bună bucată de drum.

— Da’ tu de ce nu plângi? mă întrebă ea, după ce ieşirăm din cimitir. Să fi plâns şi tu…

— Nu-mi vine a plânge! i-am răspuns.

— Ei, dacă nu-ţi vine, nu plânge! spuse ea încetişor.

Toate astea mi se păreau lucruri ciudate; plângeam rar, numai când mă umilea cineva, şi niciodată de durere. Tata râdea de mine când mă vedea plângând, iar mama striga la mine supărată:

— Nu te mai scânci atâta!

După aceea am plecat cu trăsura acasă, pe o stradă largă, tare murdară, printre case roşii şi mohorâte, înşirate de-o parte şi de alta.

— Da’ broaştele n-au să iasă afară, bunicuţă? am întrebat-o eu pe drum.

— Nu, nu mai ies, mă lămuri bunica. Dumnezeu cu ele!

Nici taică-meu, nici maică-mea nu rosteau aşa de des şi cu atâta familiaritate numele lui Dumnezeu.

Câteva zile mai târziu călătoream împreună cu mama şi bunica într-o cabină mică pe un vapor. Maxim, frăţiorul meu care abia se născuse şi murise, zăcea acum pe masa din colţ, înfăşurat într-o pânză albă legată cu o panglică roşie.

Căţărat pe nişte lăzi şi boccele, mă uitam afară prin gemuleţul rotund şi bulbucat ca un ochi de cal. De cealaltă parte a geamului ud, curgea fără contenire o apă tulbure şi înspumată. De câte ori apa ajungea până la geam şi-l spăla, fără să vreau săream pe podea.

— Nu te teme, îmi spunea bunica, săltându-mă uşor cu mâinile ei moi şi aşezându-mă iar pe mormanul de boccele.

Deasupra apei plutea o învăluire de pâclă cenuşie şi jilavă. Undeva, departe, se ivea când şi când malul întunecat, dar se mistuia îndată în valuri de ceaţă. Toate în jurul nostru se cutremurau. Numai mama, cu mâinile împreunate după ceafă, rezemată de peretele cabinei, stătea neclintită; încremenită parcă, cu faţa întunecată şi ochii strâns închişi, tăcea întruna, ca şi când ar fi fost alta decât cea pe care o ştiam eu. Nu mai recunoşteam nici chiar rochia pe care o purta.

Bunica îi spunea întruna, încetişor:

— Varia, ia ceva în gură. Cât de cât. Ei, iei?

Mama nu răspundea nimic, nu făcea nicio mişcare.

Cu mine bunica vorbea în şoaptă, dar cu mama ceva mai tare, cu sfială, foarte puţin şi cu băgare de seamă. Mi se părea că se cam teme de dânsa. Îmi dădeam seama de asta şi mă simţeam şi mai aproape de bunica.

— Saratov! strigă deodată mama, tare şi cu mânie în glas. Unde-i marinarul?

Iacă, până şi vorbele mamei mi se păreau ciudate şi de neînţeles. Saratov, marinar?

Un om cărunt şi lat în spate, purtând nişte haine albastre, intră în cabină. Omul adusese cu el o lădiţă. Bunica i-o luă din mâini, culcă într-însa trupul fratelui meu şi, purtând cutia pe braţele întinse, dădu să iasă pe uşă. Fiind însă grasă, nu putea trece decât pieziş pe uşa îngustă a cabinei, aşa că rămase în faţa ei, stânjenită şi caraghioasă, neştiind ce să facă.

— Ei, şi tu, mămucă! zise mama şi, luându-i sicriaşul din mâini,

porniră amândouă nu ştiu unde; eu rămăsei în cabină, uitându-mă întruna la omul îmbrăcat în albastru.

— Ce-i, ţi s-a dus frăţiorul? întrebă el, plecându-se către mine.

— Da’ tu cine eşti?

— Marinar.

— Da’ Saratov cine-i?

— Un oraş. Iacătă-l colo! Uită-te pe ferestruică şi ai să-l vezi.

Dincolo de geam pământul se mişca, negru, retezat parcă, şi fumega învăluit în ceaţă, aidoma unei felii mari de pâine.

— Unde s-a dus bunica?

— Să-şi îngroape nepotul.

— Şi-l îngroapă în pământ?

— Da’ unde crezi? Fireşte că-n pământ.

I-am istorisit atunci marinarului cum au fost îngropate de vii, odată cu tata, nişte broaşte. Marinarul m-a luat în braţe, m-a strâns tare la piept şi m-a sărutat.

— Ehei, măi frăţioare, nu-nţelegi încă nimica! zise el. De broaşte să nu-ţi pară rău. Lasă-le în plata Domnului. Dacă e vorba să-ţi fie milă de cineva, apăi de maică-ta să-ţi fie. Vezi bine cum a doborât-o durerea.

Deasupra capetelor noastre se auzea vuind şi urlând. Acum ştiam că aşa face vaporul şi nu m-am mai speriat. Marinarul mă lăsă repede din braţe pe podea şi se năpusti afară, spunând:

— Trebuie să fug.

Îmi venea să fug şi eu. Am ieşit dinaintea uşii. Pe culoarul îngust şi întunecos nu era ţipenie de om. La o oarecare depărtare de uşă luceau alămurile treptelor unei scări. M-am uitat în sus pe scară şi am zărit nişte oameni ducând în mâini desagi şi boccele. Se vedea bine că plecau cu toţii de pe vapor. Asta însemna că trebuie să plec şi eu.

Când însă, prins în mulţime, am ajuns la copastia vaporului, în faţa schelei care ducea la ţărm, toţi începură să strige:

— Al cui îi băiatul?… Al cui eşti tu, măi?

— Nu ştiu.

M-au îmbrâncit multă vreme încoace şi încolo, m-au scuturat şi m-au ispitit care mai de care cu întrebările.

În sfârşit, se ivi şi marinarul cel cărunt care, luându-mă de mână,

spuse către ceilalţi:

— Băiatul ăsta e cu cei din Astrahan, care-s în cabină.

Mă luă pe sus, mă duse într-o fugă în cabină, mă aşeză pe boccele şi ieşi, ameninţându-mă cu degetul:

— Las' că-ţi arăt eu ţie!

Încetul cu încetul vuietul de deasupra se potoli. Vaporul nu se mai cutremura şi nu mai juca pe apă. În faţa ferestruicii nu mai vedeam decât un fel de perete umed. În cabină se întunecase, aerul era înăbuşitor, iar boccelele parcă se umflaseră şi mă strângeau între ele, toate erau cum nu se putea mai rău.

Mă gândeam să nu mă fi părăsit pentru totdeauna, lăsându-mă singur pe vaporul pustiu.

Mă apropiai de uşă. Nu puteam să apuc mânerul de alamă şi uşa nu se deschidea. Am luat o sticlă cu lapte şi am izbit din răsputeri în mâner; sticla s-a spart, iar laptele m-a împroşcat pe picioare şi mi-a curs în cizme.

Amărât că nu izbutisem, m-am culcat pe boccele, am început să plâng încetişor şi, plângând, am adormit.

Când m-am trezit, vaporul începuse iarăşi să joace pe apă şi să se cutremure, iar ochiul de geam al cabinei ardea ca soarele. Bunica şedea alături de mine; se pieptăna, încruntându-şi fruntea şi tot mormăind nu ştiu ce. Bunica avea un păr cum nu mai văzusem; era negru, cu răsfrângeri albăstrii, des şi lung de-i acoperea umerii, pieptul şi genunchii, ajungând până-n podea. Cu o mână îl ridica de pe podea şi-l ţinea sus cântărindu-l parcă, în timp ce cu cealaltă de-abia putea să răzbată cu un pieptene de lemn cu dinţii rari, în şuviţele lui împânzite. Buzele i se schimonoseau, ochii negri îi scânteiau de furie şi faţa înecată în valurile dese de păr era parcă mai mică şi caraghioasă.

În dimineaţa aceea, bunica mi s-a părut rea. Când însă am rugat-o să-mi spună de ce avea părul aşa de lung, ea mi-a răspuns cu aceeaşi voce blândă şi duioasă din ajun:

— Pesemne că Dumnezeu mi l-a dat ca o pedeapsă, că tare mă mai chinui până-l pieptăn. În tinereţe mă făleam cu coama asta, da' acu, la bătrâneţe, e un blestem… Tu mai dormi! Îi încă devreme. Abia s-a trezit soarele din somn…

— Nu mai vreau să dorm.

— Ei, dacă nu vrei, nu dormi, se învoi numaidecât bunica, împletindu-şi mai departe coada şi trăgând cu ochiul la canapeaua pe care dormea mama cu faţa în sus şi trupul întins ca o coardă. Ia spune, ce-ai făcut aseară, de-ai spart sticla cu lapte? Dar vorbeşte încetişor.

Când vorbea, bunica rostea cuvintele într-un fel anume, de parcă le-ar fi cântat. Cuvintele ei semănau cu nişte flori, aşa erau de blajine, colorate şi însorite, şi mi se întipăreau uşor în minte. Când zâmbea, pupilele ei întunecate ca vişina coaptă se făceau mai mari şi o lumină negrăit de plăcută se aprindea în ele; zâmbetul îi dezvăluia dinţii albi şi puternici, iar pielea mată a obrazului, în ciuda atâtor zbârcituri, părea tânără şi luminoasă. Frumuseţea asta i-o strica însă tare nasul puhav, gros, cu nările umflate şi cu vârful roşu. Bunica trăgea tabac pe nas dintr-o tabacheră neagră, încrustată în argint. Deşi toată făptura ei avea ceva întunecat, într-însa ardea nestinsă o lumină plină de căldură şi de voioşie – i-o descopereai în privire. Avea umerii aduşi, ba era chiar gheboşată şi peste măsură de grasă, dar se mişca cu uşurinţă şi îndemânare, ca o mâţă uriaşă, şi pe deasupra mai avea şi moliciunea acestei blânde vietăţi.

Înainte de a se ivi în viaţa mea, parcă dormisem învăluit în întuneric; dar cum s-a arătat dânsa, m-am trezit, am ieşit la lumină şi, deodată, toate din jurul meu au prins a se lega într-un fir neîntrerupt, a se împleti într-o horbotă de toate culorile; de cum am văzut-o, bunica mi-a fost dragă şi toată viaţa avea să rămână fiinţa cea mai apropiată de inima mea, cea mai înţelegătoare şi prietena cea mai scumpă; dragostea ei mărinimoasă pentru toată lumea din jur mi-a îmbogăţit sufletul şi mi-a dat puterea şi tăria să înfrunt greutăţile vieţii.

Acum patruzeci de ani, vapoarele mergeau încă tare încet, încât călătoria noastră până la Nijni-Novgorod dură vreme îndelungată. Mi-au rămas întipărite în minte zilele acelea – cele dintâi în care am sorbit din belşug frumuseţile naturii.

Vremea se făcuse iarăşi frumoasă. De dimineaţă până seara, alături de bunica, îmi petreceam timpul pe punte, sub cerul senin, între malurile Volgăi cusute cu fir de mătase şi stropite cu aurul toamnei.

Vaporul roşu-aprins urca din greu în susul apei, fără grabă, bătând alene şi zgomotos cu zbaturile apa cenuşiu-albastră şi trăgând după el, legat la capătul unui odgon lung, un şlep cenuşiu ca o urechelniţă uriaşă. Soarele plutea lin deasupra Volgăi şi la răstimpuri toată priveliştea din jurul nostru părea alta, toate se schimbau. Dealurile verzi erau parcă faldurile largi ale veşmântului bogat pe care îl purta pământul, oraşele şi satele de pe maluri erau aidoma cu cele tăiate în turtă dulce, iar frunzele aurii ale toamnei pluteau pe apă.

— Uită-te ce frumuseţe! se minuna bunica, trecând întruna de la un bord la celălalt. Faţa îi strălucea toată, iar ochii parcă i se măreau de bucurie.

Tot privind la malurile fluviului, uita adesea că mă aflu lângă dânsa; rămânea neclintită lângă balustradă, cu mâinile la piept, zâmbind tăcută, cu ochii umeziţi. O trăgeam de fusta neagră, înflorată; atunci bunica tresărea:

— Ha? Parcă dorm şi visez!

— Da’ de ce plângi?

— De bucurie, drăguţă, de bătrâneţe, spunea bunica, zâmbind. Iacă-mă-s bătrână. Am trecut peste şaizeci de primăveri şi de toamne. Carevasăzică, mi-am trăit traiul.

Bunica trăgea o ţâră de tabac pe nas şi începea să-mi spună o poveste cu haiduci buni la suflet, cu sfinţi, cu dihănii de tot felul şi cu draci.

Bunica spunea poveştile molcom, cu glas tainic, cu faţa aplecată către mine, uitându-se cu pupilele ei mărite drept în ochii mei, de parcă ar fi vrut să reverse asupră-mi cine ştie ce vrajă care să-mi înalţe sufletul. Vorbea de parcă ar fi cântat, şi pe măsură ce se înşira povestea, vorbele sunau tot mai frumos în gura ei. Era o desfătare să o asculţi. Ascultând, o rugam din când în când:

— Mai spune, bunicuţă!

— Şi uite ce s-a mai întâmplat: spiriduşului cel bătrân îi intrase o aşchie de baros într-o labă. Stătea pe prispa vetrei, se legăna şi se văicărea întruna: „Văleu, şoriceilor, taare mă doare… Văleu, şoriceilor, nu mai pot..”

Povestind, bunica îşi apuca piciorul cu amândouă mâinile, îl legăna

de parcă l-ar fi cântărit şi atât de poznaş îşi schimonosea faţa, încât puteai crede că o durea cu adevărat.

În jurul ei se strânseseră câţiva marinari bărboşi, cu chipuri prietenoase, care ascultau, râdeau, o lăudau şi se rugau şi ei de dânsa:

— Ei, bunicuţă, ia mai spune-ne ceva.

Apoi ne-au poftit:

— Haideţi să mâncaţi cu noi.

La cină marinarii au cinstit-o cu votcă pe bunica, iar mie mi-au dat pepene galben şi verde.

Toate astea s-au făcut pe ascuns, fiindcă pe vapor umbla un om care nu îngăduia să mănânce lumea fructe: cum le vedea, le lua şi le zvârlea în apă.

Omul acesta purta o uniformă ca de vardist, cu nasturi de alamă la tunică, şi era întotdeauna băut. Lumea se ferea de el.

Mama ieşea foarte rar pe punte şi, când venea, nu stătea cu noi. Tăcea întruna. Toată făptura ei puternică şi neînduplecată îmi răsare şi astăzi în amintire aşa cum era atunci – înaltă, mlădioasă, cu faţa întunecată, parcă încremenită, cu cununa grea a părului ei bălai împletit în cozi aduse pe creştet. O am şi acum parcă în faţă, aievea, într-o învăluire de ceaţă sau într-un nor străveziu, prin care privesc departe, drept înainte, ochii ei neprietenoşi şi cenuşii, tot aşa de mari ca şi ai bunicii.

Odată i-a spus răstit bunicii:

— Râd oamenii de dumneata, mămucă!

— Treaba lor! răspunse bunica voioasă. Las’ să râdă! Să le fie de bine!

Îmi aduc aminte de bucuria copilărească a bunicii când s-a ivit în zare Nijni-Novgorodul. Mă trăgea de mână, mă împingea spre copastie şi striga:

— Ia te uită! Ia te uită, ce frumuseţe! Iacătă şi Novgorodul meu drag! Oraşul lui Dumnezeu! Ia priveşte la biserici: parcă plutesc în văzduh!

Şi o ruga pe mama, cu lacrimi în ochi:

— Variuşa, ia te uită şi tu! Vrei? L-ăi fi uitat poate. Bucură-te!

Mama zâmbea trist.

Cum se opri vaporul în faţa frumosului oraş, în mijlocul râului plin

de vase îngrămădite unele în altele şi acoperit de sutele de catarge ascuţite, ca un arici zbârlit, se apropie de bord o barcă mare, plină de oameni. Traseră barca cu căngile alături de schela care fusese coborâtă şi cei din barcă se urcară unul după altul pe schelă. În fruntea lor păşea cu grabă un bătrânel uscăţiv, îmbrăcat cu o haină neagră, lungă, cu o bărbuţă roşie ca de aur, cu nasul ca un plisc de pasăre şi cu nişte ochi mici, verzi.

— Tăicuţule! îi strigă mama cu glasul ei gros, aplecându-se către dânsul, mai-mai să-l doboare.

El o apucă de cap şi începu s-o mângâie repede pe obraz cu mâinile lui mici şi roşii, în timp ce ţipa de-ţi spărgea urechile:

— Ce-i cu tine, prostuţo? Aha-ha! Iacătă-vă… Ehei, vai de capul vostru!…

Bunica se învârtea ca o sfârlează printre oamenii aceştia, sărutându-i de-a valma, cum apuca. Apoi mă împinse către ei, turuind pe nerăsuflate:

— Hai mai repede! Uite, acesta-i unchiu-tău Mihailo, și acesta-i Iakov… Asta-i mătușa Natalia. Aceştia doi îs verii tăi, pe amândoi îi cheamă Saşa. Uite-o şi pe vară-ta Katerina. Ăsta-i neamul nostru tot. Vezi câţi suntem?

Bunicul a întrebat-o:

— Ei, eşti sănătoasă, maică?

Și s-au sărutat de trei ori.

Apoi bunicul mă trase deoparte dintre neamurile care se înghesuiau în jurul meu, îmi puse mâna pe cap şi mă întrebă:

— Da' tu cine eşti?

— Eu îs din Astrahan, din cabină…

— Ce spune? o întrebă el pe mama şi, fără să mai aştepte un răspuns, mă dădu la o parte zicând: Umerii obrajilor îs leiţi ai lui taică-său. Ei, să coborâm în barcă.

Am ieşit la ţărm şi am pornit-o cu toţii la deal, pe un drum pietruit cu boacne de râu care urca între două taluzuri înalte, acoperite cu iarbă veştedă, strivită în picioare.

Bunicul şi mama mergeau înaintea tuturor. Bunicul, care nu ajungea nici la umărul mamei, păşea mărunt şi iute; mama parcă zbura prin aer

şi se uita la el de sus în jos. În urma lor veneau tăcuţi unchii mei – Mihailo, oacheş, cu părul lins, uscăţiv ca şi bunicul, şi Iakov, cu părul bălai, cârlionţat. Câteva femei grăsane, îmbrăcate în rochii pestriţe, şi vreo şase copii, toţi mai mari decât mine şi toţi cuminţi. Eu mergeam cu bunica şi cu mătuşa Natalia, o femeie mărunţică, gălbejită, cu ochi albaştri şi cu pântec enorm. Mătuşa Natalia se oprea întruna şi şoptea gâfâind:

— Văleu, nu mai pot!

— De ce te-o mai fi cărat şi pe tine? bombăni bunica supărată. Oameni fără minte, neamul ăsta al nostru!

Mie nu-mi plăcea niciunul din ei, nici cei vârstnici, nici copiii. Mă simţeam străin între ei şi mi se părea că până şi bunica, odată ajunsă aici, parcă se întunecase şi se îndepărtase de mine.

Nu-mi plăcea, mai cu seamă, bunicul. De cum l-am văzut, am simţit în el un duşman şi-am început să-l privesc cu deosebită luare-aminte, cu nelinişte şi curiozitate în acelaşi timp.

Am ajuns în sfârşit sus, pe deal; în capătul străzii, sprijinindu-se pe taluzul din dreapta, se afla o casă, îndesată, dată cu vopsea trandafirie-murdară, cu acoperişul scund, înfundat ca o pălărie pe ochi şi cu nişte ferestre ieşite în afară de parcă se holbau la noi. Din uliţă casa mi se păru mare, dar înăuntru, în odăiţele mici şi întunecoase, era strâmtoare. Ca pe un vapor gata să tragă la ţărm, oamenii încruntaţi umblau forfota de colo până colo, iar copiii, ca un stol de vrăbii hoaţe, dădeau buzna pretutindeni, şi peste tot locul se simţea un miros pătrunzător, nou pentru mine.

Am ieşit în curte. Nici curtea nu-mi plăcu. Era plină toată cu cârpe uriaşe, ude, atârnate la uscat, şi cu nişte ciubere cu un fel de apă îngroşată cu tot soiul de culori, în care erau puse alte cârpe. Într-o cocioabă scundă, pe jumătate dărăpănată, ce se afla într-un colţ al curţii, ardea într-un cotlon un foc cu flăcări mari, sub nişte cazane în care clocotea şi bolborosea nu ştiu ce. Un om, pe care nu-l puteam zări, rostea cu glas tare nişte cuvinte ciudate:

— Santal – fucsină – vitriol…

II

ASTFEL ÎNCEPU PENTRU mine o viaţă nespus de ciudată, plină de mişcare şi de culoare, o viaţă care se scurgea cu o iuţeală uimitoare. Îmi aduc aminte de timpurile acelea ca de o istorie năprasnică, frumos povestită de un geniu bun, dar cumplit de lucid. Acum, când retrăiesc trecutul, se întâmplă câteodată că nici mie nu-mi vine a crede că toate s-au petrecut întocmai şi aş vrea să pot dezminţi multe şi să pot trece peste atâtea şi atâtea din mult prea multele cruzimi ale acelei vieţi întunecate „a neamului ăsta al nostru fără de minte”.

Dar adevărul stă mai presus decât mila şi, la urma urmei, nu de mine e vorba aici, ci de cercul strâmt şi înăbuşitor, plin de înfiorătoare impresii, în care a trăit şi mai trăieşte încă şi azi rusul de rând.

În casa bunicului stăpânea pâcla mistuitoare a vrajbei unuia împotriva celuilalt, a vrajbei fiecăruia împotriva tuturor – vrajbă care îi otrăvea pe cei vârstnici şi în care se încleştau cu înverşunare până şi copiii. Din cele ce mi-a povestit bunica, mai târziu, am aflat că întâmplarea a făcut ca mama să sosească taman în zilele când fraţii ei tăbărâseră pe capul bunicului, cerându-i să le împartă averea. Întoarcerea neaşteptată a mamei îi răscolise şi îi stârnise mai puternic în dorinţa lor de a-şi lua fiecare partea cuvenită. Se temeau ca mama să nu-şi ceară zestrea care îi fusese hotărâtă şi pe care bunicul i-o oprise fiindcă se măritase „după capul ei”, împotriva voinţei lui. Amândoi unchii mei socoteau că zestrea mamei trebuia s-o împartă între dânşii. Pe lângă asta, se certau de mult şi cu îndârjire, care din ei să deschidă atelier în oraş şi care în mahalaua Kunavino, de cealaltă parte a Okăi.

Curând după sosirea noastră, pe când şedeam la masă în bucătărie,

izbucni iarăşi o ceartă. Unchii mei săriră deodată în picioare, se aplecară peste masă şi, vociferând, zbierau la bunicul, arătându-şi colţii şi tremurând de mânie ca nişte javre, în vreme ce bunicul, roş la faţă, bătea cu lingura în masă şi trâmbiţa cu glas răsunător, ca de cocoş:

— Am să vă zvârl în drum. Să vă duceţi să cerşiţi!

Cu faţa schimonosită de durere, bunica îi spunea:

— Taică, dă-le tot. Dă-le, şi-ai să ai pace!

— Tacă-ţi gura! Le ţii hangul, răcni bunicul, fulgerând-o cu privirea.

Te minunai cum un omuleţ aşa de mic putea să ţipe aşa de tare, de-ţi spărgea urechile.

Mama s-a sculat de la masă şi, întorcându-le spatele, s-a îndreptat încet spre fereastră.

Deodată unchiu' Mihailo îl lovi pe frate-său cu dosul palmei peste obraz. Acesta slobozi un răcnet, îl prinse ca într-un cleşte şi amândoi se rostogoliră pe podele, unde începură a se tăvăli gâfâind, icnind, suduindu-se.

Copiii izbucniră în plâns. Mătuşa Natalia, care era îngreunată, ţipa ca apucată şi mama o luă în braţe şi o târî afară. Dădaca Evghenia, o femeie voioasă şi ciupită de vărsat, alungă copiii din bucătărie. Scaunele începură să zboare prin aer. Calfa din atelier, un flăcău spătos, poreclit Ţigănuş, sări şi el şi-l încălecă pe unchiu' Mihail, în timp ce meşterul Grigori Ivanovici, un om bărbos şi pleşuv, cu ochelari negri, îi legă liniştit mâinile lui unchiu-meu cu un şervet.

Unchiu-meu îşi lungea gâtul, îşi freca barba neagră, răruţă, de podele, horcăia de te apuca groaza, iar bunicul, tot alergând în jurul mesei, se tânguia în gura mare:

— Şi mai ziceţi că sunteţi fraţi! De-un sânge! Vai de ca-a-pul vostru!...

Eu mă speriasem de cum începuse cearta şi mă căţărasem pe cuptor, de unde priveam cu uimire şi groază cum bunica, turnând apă dintr-un ibric de alamă, spăla sângele de pe faţa stâlcită a lui unchiu' Iakov. Unchiu' Iakov plângea, bătea din picioare, pe când bunica spunea cu glasul înăbuşit:

— Blestemaţilor! Veniţi-vă odată în fire, neam de sălbatici!

Bunicul îşi trase pe umăr cămaşa sfâşiată, răcnind la bunica:

— Da' ce, zgripţuroaico, fiarele astea nu le-ai zămislit tu?

După ce a plecat unchiu' Iakov, bunica se apropie de colţul unde erau icoanele şi începu să se tânguie, de ţi se rupea inima nu alta.

— Maică precistă, născătoare de Dumnezeu, dă-le minte copiilor mei!

Bunicul care se aşezase alături de dânsa se uita la masa pe care toate erau răsturnate şi deşertate, spunând încetişor:

— Vezi, maică, fii cu ochii pe ei. Că de, mai ştii? Să nu-i facă felul Varvarei…

— Da' mai tacă-ţi gura! Ferească-ne Dumnezeu! Scoate cămaşa să ţi-o cârpesc.

Grăind astfel, bunica i-a luat capul în mâini şi l-a sărutat pe frunte, iar bunicul, mărunţel alături de dânsa, şi-a înfundat obrazul în umărul ei.

— Cum văd eu, maică, o să trebuie să facem împărţeala.

— O să trebuie, taică. O să trebuie neapărat.

Au mai stat de vorbă îndelungă vreme, la început în bună înţelegere; dar nu trecu mult şi bunicul începu să hârşâie cu picioarele pe duşumea ca un cocoş gata să sară la bătaie şi prinse a o ameninţa pe bunica cu degetul, spunându-i destul de tare:

— Las' că ştiu eu cine-mi eşti! Ţii la dânşii mai mult ca la fată. Mişka ăsta al tău e un făţarnic, iar Iaşka – un viclean. Au să-mi beie toată averea şi-au să facă praf şi pulbere din…

Nu ştiu cum m-am învârtit pe cuptor c-am dat jos fierul de călcat, care a căzut întâi pe prichiciul vetrei şi de acolo a nimerit în căldarea cu lături. Bunicul a sărit ca fript pe prichiciul cuptorului, m-a înşfăcat şi m-a dat jos, uitându-se la mine parcă atunci mă vedea întâia dată.

— Cine te-a urcat pe cuptor? Mă-ta?

— M-am urcat singur.

— Minţi!

— Nu mint. Singur m-am urcat. De frică.

Bunicul m-a împins la o parte, dându-mi o palmă peste frunte, dar nu prea tare.

— Leit taică-său. Ian cară-te de-aici.

Eram bucuros că puteam s-o şterg din bucătărie.

Îmi dădeam bine seama că bunicul mă urmărea peste tot locul cu ochii lui verzi, deştepţi şi ageri, şi mă temeam cumplit de el. Îmi aduc aminte că în fiece clipă căutam să mă ascund de privirea ochilor ăstora care mă ardeau. Bunicul mi se părea un om rău, căruia îi plăcea când vorbea cu oamenii să-i ia în zeflemea şi să-i înjosească, numai ca să-i zădărască şi să-i înfurie.

— Ehei, vai de ca-a-pul vos-tru, spunea el adesea, şi felul cum tărăgăna vorba mă apăsa şi mă înfricoşa.

Spre seară, când venea vremea să bea ceai şi când lăsau lucrul, bunicul cu unchii mei şi cu lucrătorii treceau cu toţii din atelier în bucătărie. Osteniţi, cu mâinile mânjite de băcan şi arse de vitriol, cu părul legat cu nişte cordele înguste, semănau toţi cu sfinţii de pe icoanele înnegrite din ungherul bucătăriei. În ceasul acela plin de primejdii, bunicul se aşeza în faţa mea şi stătea de vorbă cu mine mai mult decât cu ceilalţi nepoţi, stârnindu-le prin asta pizma împotriva mea. Bunicul avea trupul bine cumpănit, strujit parcă la strung, şi toate trăsăturile feţei îi erau ascuţite. Jiletca lui groasă de atlaz, veche şi ponosită, era împodobită cu cusături de mătase, cămaşa de stambă era mototolită, pantalonii erau împodobiţi la genunchi cu petice mari, dar cu toate acestea bunicul părea îmbrăcat mai curat şi frumos decât feciorii lui, care purtau surtuce, plastroane şi legători de mătase la gât.

Câteva zile după sosirea noastră, bunicul hotărî că se cuvine să învăţ rugăciunile. Ceilalţi copii erau mai mărişori decât mine şi învăţau carte cu psaltul bisericii Adormirii, ale cărei turle aurite le vedeam de la fereastra casei noastre.

Eu începui a învăţa rugăciunile cu mătuşa Natalia cea molcomă şi sperioasă, cu feţişoara ca de copil şi cu ochii aşa de străvezii, încât mi se părea că printr-înşii poţi vedea ce i se petrecea în fundul capului.

Îmi plăcea să mă uit îndelung în ochii mătuşi-mi Natalia, fără să clipesc ori să-mi mut privirea în altă parte, în timp ce dânsa şi-i micşora, mişca încet din cap şi mă ruga cu glas scăzut, aproape în şoaptă:

— Hai, te rog, spune: „Tatăl nostru, carele eşti în ceruri…”

De se întâmpla să o întreb: „Ce-nseamnă, «carele eşti»?” se uita în jur cu teamă şi mă povăţuia:

— Nu mai întreba, că atuncea-i mai rău. Zi numai după mine: „Tatăl nostru…” Ei, spui?

Asta mă tulbura: de ce o fi mai rău să întrebi? Cuvintele „carele eşti” dobândiră în mintea mea un înţeles tainic şi înadins le poceam în toate felurile:

„Este care, care le cară…”

Biata mătuşă-mea era albă ca varul la faţă şi parcă se topea ca ceara, dar, răbdătoare, mă îndrepta întruna cu o voce istovită care se frângea necontenit:

— Spune după mine lămurit, aşa cum auzi: „carele eşti…”

Dar nici ea, nici vorbele ei nu erau deloc lămurite. Asta mă scotea din fire şi mă împiedica să ţin minte rugăciunea.

Într-o bună zi, bunicul mă întrebă:

— Ei, Aleoşka, ce-ai făcut tu pe ziua de azi? Nu-i aşa că te-ai jucat? Asta o văd eu bine după cucuiul din frunte. Nu-i nevoie de cine ştie ce înţelepciune ca să-ţi faci un cucui. Da’ ia să văd eu, „Tatăl nostru” l-ai învăţat?

Mătuşa îi spuse în şoaptă:

— Tare greu mai ţine minte.

Bunicul zâmbi, înălţând sprâncenele-i roşcate,

— Dacă-i aşa, trebuie să-i tragem o scărmăneală bună.

După un răstimp mă întrebă iar:

— Taică-tău te scărmăna câteodată?

N-am înţeles ce voia să spună şi am tăcut. I-a răspuns mama:

— Nu, Maxim nu-l bătea şi nu mă lăsa nici pe mine să-l bat.

— Păi de ce?

— Spunea că nu faci nimic cu bătaia.

— Maxim ăsta a fost un prost în toate privinţele. Iartă-mă, Doamne, că vă vorbesc aşa de un mort, grăi bunicul răspicat şi cu mânie în glas.

Pe mine cuvintele lui mă necăjiră, iar el băgă de seamă.

— Ce? Te-ai bosumflat? Ia te uită!

Şi, trecându-şi palma peste părul roşcat-argintiu, adăugă:

— Sâmbătă am să-l croiesc pe Saşka cu nuiaua, pentru treaba ceea

cu degetarul.

— Cum să-l croiești? întrebai eu.

Toţi au pufnit în râs, iar bunicul mi-a spus:

— Aşteaptă și-ai să vezi…

M-am vârât într-un ungher şi-am început să mă gândesc: să croieşti înseamnă să tai hainele date la vopsit. Iar să scarmeni şi să baţi este pesemne acelaşi lucru. Ştiam că erau bătuţi caii, câinii, mâţele, iar la Astrahan vardiştii îi băteau pe persani, lucru pe care-l văzusem cu ochii mei. Nu văzusem însă niciodată bătându-se copiii.

Unchii mei îşi mai atingeau uneori copiii cu câte o palmă sau cu un pumn după ceafă. Copiii frecau locul unde îi ustura, fără a se sinchisi prea mult. Adesea îi întrebam:

— Doare?

Iar ei, făcând pe vitejii, îmi dădeau întotdeauna acelaşi răspuns:

— Nu, nici atâtica!

Istoria cu degetarul, care stârnise mare vâlvă, o cunoşteam. Într-o seară, în răstimpul dintre ceai și cină, când, ca de obicei, unchii mei și cu maistrul coseau la un loc bucăţile de stofă vopsită, prinzând de ele etichete de carton, unchiu' Mihail, vrând să-și râdă de maistrul Grigori care era aproape orb, îi spuse lui nepotu-său Saşa, un băieţel de vreo nouă ani, să înfierbânte la lumânare degetarul maistrului. Saşa apucă degetarul cu mucarniţa, îl înfierbântă straşnic, îl puse pe furiş la îndemâna maistrului şi se ascunse pe cuptor. Bunicul care intrase tocmai atunci se aşează şi el la lucru și dădu să apuce degetarul încins.

Îmi mai aduc şi acu aminte că, dând fuga în bucătărie la larma care se stârnise, l-am văzut pe bunic ţinându-se cu degetele fripte de ureche, ţopăind caraghios şi urlând:

— Care din voi a făcut isprava asta, başibuzucilor?

Unchiu' Mihail, aplecat peste masă, împingea de zor degetarul cu degetul şi tot sufla într-însul; maistrul cosea mai departe liniştit, ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat, şi numai umbrele jucau pe chelia lui imensă. Unchiu' Iakov, care venise în goană îndată ce se stârnise larma, se trăsese după colţul cuptorului și râdea în barbă, iar bunica dădea pe răzătoare niște cartofi cruzi.

— Treaba asta a făcut-o Saşka lui Iakov, grăi deodată unchiu' Mihail.

— Minţi! răcni Iakov, sărind de după cuptor.

Din ungherul unde se pitise, odrasla lui plângea şi ţipa:

— Nu-l crede, tăicuţule! El m-a învăţat.

Unchiu' Iakov şi unchiu' Mihail începură să se înjure. Bunicul, care între timp se liniştise, şi-a pus la deget terci de cartofi raşi şi a plecat fără să spună o vorbă, luându-mă cu el.

Toţi îşi dădeau cu părerea că de vină era unchiu' Mihail.

Fireşte că la cină l-am întrebat pe bunic dacă are să-i tragă o scărmăneală.

— Da, aşa s-ar cuveni, mormăi el şi mă măsură, privindu-mă chiorâş.

Unchiu' Mihail, care auzise întrebarea mea, a bătut cu pumnul în masă şi a răcnit la mama:

— Varvara, păzeşte-ţi ţâncul să-şi ţie gura, că de nu, să ştii că-i sfărâm scăfârlia.

Mama i-a răspuns:

— Încearcă numai şi-l atinge…

Toţi tăcură.

Mama se pricepea să le-o taie scurt oamenilor, în câteva cuvinte care îi arunca parcă în lături şi pe loc le lua piuitul.

Îmi dădeam seama că toţi se temeau de mama şi că până şi bunicul vorbea cu dânsa parcă nu aşa de aspru şi oarecum altfel decât cu ceilalţi. Din pricina asta eram tare bucuros şi mă făleam plin de mândrie faţă de verii mei:

— Mama îi cea mai tare dintre toţi.

Iar ei nu cutezau nici măcar să crâcnească.

Ceea ce s-a întâmplat însă în sâmbăta următoare mi-a zdruncinat părerea ce o aveam despre atotputernicia mamei.

Până în sâmbăta aceea izbutisem să fac şi eu o poznă.

Îmi plăcea foarte mult uşurinţa cu care cei din vopsitorie schimbau culoarea ţesăturilor: luau, de pildă, o bucată de stofă galbenă, o muiau într-o apă neagră şi o scoteau albastră-închis, sau cum ziceau ei „indigo”, ori cufundau o bucată de stofă cenuşie într-o apă roşiatică şi ea se făcea roşie – adică „bordo”. Mare scofală n-o fi fost, însă era greu

de înţeles.

Îmi veni şi mie gustul să vopsesc şi i-am spus-o lui Saşa al lui unchiu' Iakov, băiat serios, care ţinea totdeauna să fie pe placul celor mari; era prietenos faţă de toţi şi gata să servească oricând şi pe oricine. Era lăudat de toţi cei mari pentru ascultarea şi agerimea lui, numai bunicul se uita strâmb la el şi spunea:

— Mare linguşitor!

Saşa era plăpând, negricios la faţă, cu ochii bulbucaţi ca de rac; vorbea cu glas stins, însă repezit, înghiţind cuvintele, şi se uita totdeauna în jurul lui cu o privire tainică de parcă sta s-o rupă la fugă şi să se ascundă. Pupilele căprui, de obicei nemişcate, în clipele de nelinişte îi zvâcneau cu albul ochilor cu tot.

Mie Saşa nu-mi plăcea. Îmi plăcea însă foarte mult celălalt Saşa, al lui unchiu' Mihail, un băieţel aşezat, cu ochii trişti şi cu zâmbetul plin de bunătate, care se ţinea întotdeauna mai deoparte şi semăna foarte mult cu maică-sa, blajina mătuşă Natalia. Avea dinţi urâţi, ieşiţi în faţă, şi pe deasupra cei de sus îi crescuseră şi pe două rânduri, iar el găsea într-asta prilej de joacă; niciuna, nici două, îşi vâra degetele în gură, încercând să-i clatine pe cei din faţă, şi lăsa supus pe oricine avea poftă să i-i pipăie. Nimic altceva nu mă atrăgea către dânsul. În casa bunicului, plină de lume, lui Saşa îi plăcea să trăiască singuratic, ascuns în umbra ungherelor, iar serile se ducea şi se aşeza la fereastră. Era plăcut să stai tăcut alături de el, să stai la fereastră, strâns lipit de dânsul, să nu scoţi o vorbă, chiar şi câte un ceas încheiat, uitându-te cum se vânturau ciorile neastâmpărate în amurg pe cerul purpuriu, în jurul cupolelor aurite, în formă de cepe, ale bisericii Adormirii; să stai şi să urmăreşti stolul avântându-se în înalt, de unde cobora acoperind dintr-odată cerul, strângându-se ca într-o plasă neagră, mistuindu-se apoi cine ştie unde şi lăsând în urmă bolta pustie. Te uitai aşa la toate acestea, nu-ţi venea să vorbeşti de nimic şi simţeai că ţi se umple pieptul de o tristeţe nostalgică.

Celălalt Saşa, al unchiului Iakov, vorbea însă despre tot felul de lucruri, le spunea pe toate după şartul lor, întocmai ca oamenii mari. Aflând că voiam să-mi însuşesc meseria de vopsitor, m-a sfătuit să iau din dulap faţa de masă albă pe care o aşternea bunica în zilele de

sărbătoare şi să o vopsesc în albastru.

— Pe alb vopseaua se prinde mai uşor. Ţi-o spun ca unul care mă pricep! zise el foarte serios.

Am scos din dulap o faţă de masă grea şi am dat fuga în curte. Dar abia apucasem să vâr un colţ al feţei de masă în cazanul cu „indigo”, că Ţigănuş se şi repezi la mine, nu ştiu de unde, mi-o smulse din mâini şi, apucându-se să o stoarcă cu labele lui late, strigă către văru-meu care stătea la pândă în uşa tindei, să vadă şi el ce fac eu.

— Cheam-o repede pe bunica!

Apoi, clătinându-şi capul negru şi zbârlit în semn că-i de rău, îmi zise:

— Lasă c-ai să vezi tu ce ai să capeţi pentru asta!

Bunica a venit într-un suflet, a început să geamă, ba chiar să plângă şi m-a ocărât cu nişte vorbe caraghioase.

— Mă permeacule[1], măi urecheatule! S-ar cuveni să-ţi trag o buşeală, să curgă peticele din tine.

Apoi începu să se roage de Ţigănuş:

— Ia seama, Vanea, să nu-i spui nimic bunicului. Oi cerca să cocoloşesc într-un fel treaba asta. Nu se ştie, poate că tot izbutesc.

Vanea, care taman îşi ştergea mâinile ude pe pestelca lui mânjită cu toate culorile, îi spuse bunicii îngrijorat:

— Ce zor am să-i spun? Nu-i spun. Da-l vezi mata pe Saşutka? Numai el să nu pârască.

— Las’ că lui o să-i dau un gologan, i-a răspuns bunica şi mă luă cu dânsa în casă.

Sâmbătă, înainte de vecernie, m-au chemat în bucătărie; era linişte şi întuneric. Mi-aduc aminte că uşile care dădeau în tindă şi în odăi erau bine închise, iar de afară, unde se lăsase pâcla serii de toamnă, se auzea şopotul ploii. Pe laviţa largă din faţa gurii întunecate a cuptorului şedea Ţigănuş, supărat şi schimbat la faţă, de parcă era altul. Bunicul sta în colţul unde era balia şi alegea dintr-o căldare cu apă, una câte una, nişte nuiele lungi, le măsura să fie deopotrivă, le punea laolaltă şi le scutura prin aer de şuierau, iar după aceea le aşeza

[1] Din Perm de unde era, de loc, tatăl lui Alexei (n. t.).

deoparte. Bunica era undeva în umbră, trăgea tabac pe nas de se auzea cât colo şi bodogănea:

— Şi se mai bucură… că-lă-ul!…

Saşa al lui unchiu' Iakov şedea pe un scaun în mijlocul bucătăriei, se freca cu pumnul la ochi şi se milogea ca un cerşetor bătrân, cu un glas care nu-i semăna:

— Pentru numele lui Cristos, iartă-mă…

În dosul scaunului, stăteau umăr la umăr, ca înlemniţi, un băiat şi o fetiţă, copiii unchiului Mihail.

— După ce te-oi bate, te iert, spuse bunicul, trecând prin pumnul strâns o nuia lungă şi udă. Ei, ia dă jos pantalonii…

Bunicul vorbea liniştit de tot şi nici sunetul glasului său, nici scârţâitul scaunului pe care se foia băiatul, nici hârşâitul picioarelor bunicii – nimic nu tulbura tăcerea de moarte care domnea în bucătăria întunecată, cu tavanul jos şi afumat.

Saşa s-a ridicat, şi-a descheiat pantalonii, i-a lăsat în jos până la genunchi şi, ţinându-i cu mâinile, îngheboşat şi poticnindu-se la fiece pas, se apropie de laviţă. Nu-mi era la îndemână să-l văd în starea asta şi am simţit că încep să-mi tremure şi mie picioarele.

Dar şi mai rău m-am simţit când l-am văzut lungindu-se supus pe laviţă, cu faţa în jos, în vreme ce Vanka îl lega de laviţă cu un ştergar larg, trecut pe sub subsuori şi peste gât, iar după aceea, aplecându-se deasupra lui, îi înşfăcă picioarele mai sus de glezne cu mâinile lui negre.

— Lexei! m-a strigat bunicul. Vină mai aproape! Ce, n-auzi?! Uită-te să vezi şi tu ce e bătaia… Una!

Fără să ridice mâna prea sus, bunicul îl plesni cu nuiaua peste trupul gol. Saşa ţipă ascuţit.

— Nu minţi, zise bunicul. Asta n-avea cum să te doară. Uite asta, asta da, o să te doară mai tărişor.

Şi când lovi iar, pe trup se aprinse şi se umflă numaidecât o vârcă roşie, iar văru-meu începu să urle prelung.

— Aşa-i că nu-i dulce? îl întrebă bunicul, în timp ce ridica mâna şi o lăsa să cadă în tact. Nu-ţi place? Asta-i pentru degetar.

Când ridica mâna, odată cu ea, tot pieptul mi se ridica în sus, iar

când o lăsa să cadă, mi se părea că mă prăbuşeam şi eu.

Saşa ţipa înfiorător de subţire, de te apuca un fel de leşin la inimă.

— N-am să mai fa-ac! N-am spus eu de faţa de masă?… Am spus-o…

Liniştit, parc-ar fi citit psaltirea, bunicul i-a răspuns:

— Faptul c-ai pârât nu te scapă de pedeapsă. Mai întâi şi-întâi, pentru că ai pârât ţi se cuvine o bătaie. Iaca, na şi pentru faţa de masă!

Deodată bunica se repezi la mine şi mă strânse în braţe, strigând:

— Pe Lexei nu te las să-l baţi! Nu-l dau, fiară!

Şi prinse a izbi cu piciorul în uşă şi a o chema pe mama:

— Varia, Varvara!

Bunicul se repezi la dânsa, o trânti jos, iar pe mine mă înşfăcă şi mă duse pe sus la laviţă. Mă zbăteam din răsputeri în mâinile lui, îl trăgeam de barba roşcată, ba l-am muşcat şi de un deget. Bunicul răcnea ţinându-mă încleştat şi, până la urmă, tot izbuti să mă arunce pe laviţă, zdrelindu-mi obrazul. Îmi aduc aminte şi acum de strigătele lui sălbatice:

— Leagă-l! Am să-l ucid!

Şi acum mai văd faţa albă a mamei şi ochii ei enormi, holbaţi. Alerga întruna de colo-colo pe lângă laviţă şi ţipa cu glas răguşit:

— Lasă-l, tăicuţule… Nu-l bate!…

Bunicul m-a bătut până am leşinat. Timp de câteva zile am zăcut cu faţa în jos, într-un pat larg cu aşternut cald, într-o odăiţă cu o singură fereastră şi cu o candelă roşie, veşnic aprinsă, dinaintea chivotului din colţul în care se aflau o sumedenie de icoane.

Zilele cât am bolit au fost cele mai însemnate din viaţa mea. Cred că în vremea aceasta m-am copt bine la minte şi am început să simt o mulţime de lucruri pe care până atunci nici nu le bănuisem. De atunci am început să mă uit la oameni cu oarecare luare-aminte plină de nelinişte şi să simt cu o nemaipomenită ascuţime, de parcă mi s-ar fi jupuit pieliţa inimii, orice fel de umilinţă sau durere, a mea sau a celorlalţi oameni.

Mai mult decât toate m-a uluit o ceartă dintre bunica şi mama. Bunica s-a năpustit cu toată greutatea făpturii ei mătăhăloase, îmbrăcată în negru, asupra mamei şi a îmbrâncit-o în ungherul cu

icoanele, şuierând printre dinţi:

— De ce nu l-ai scos din mâinile lui?

— Mă speriasem.

— Aşa zdravănă cum eşti? Mai mare ruşinea, Varvara! Eu îs femeie bătrână şi tot nu mi-e frică. Să-ţi fie ruşine!

— Lasă-mă, mamă. Mi-e silă…

— Nu. Nu-ţi iubeşti băiatul, nu ţi-e milă de bietul orfan!

Mama i-a răspuns tare şi cu durere în glas:

— De-acuma şi eu îs orfană…

Apoi s-au aşezat amândouă pe sipetul din colţ şi s-au pus pe plâns.

Mama îi spunea bunicii:

— De n-ar fi fost Alexei aici, demult plecam! Îmi luam lumea-n cap. Nu mai pot trăi în iadul ăsta, mamă! Nu mai pot! Nu mai am putere.

— Puica mamii! Suflet din sufletul meu! şopti bunica.

Mi-am dat seama că mama nu era chiar aşa de tare, şi ca toţi ceilalţi se temea şi ea de bunic. Faptul că numai eu o împiedicam să plece din casa asta, unde nu era chip să trăiască, mă întrista cumplit. Curând mama dispăru de-acasă. Plecase în ospeţie nu ştiu unde.

Deodată, parc-ar fi ţâşnit din tavan, se ivi în odăiţa mea bunicul. Se aşeză pe pat şi prinse a-mi pipăi capul cu nişte mâini reci ca de gheaţă.

— Bună ziua, domnule… Ia nu mai fă pe supăratul şi răspunde-mi. Ei?

Tare îmi venea să-i dau una cu piciorul, dar nu mă puteam mişca de durere. Părul îi era parcă şi mai roş ca înainte, capul i se clătina fără astâmpăr, iar ochii vioi căutau să vadă nu ştiu ce pe pereţi. Scoase apoi din buzunar un chip de ţap tăiat în turtă dulce, două roşcove din cele dulci ca mierea, un măr şi un ciorchine de stafide, şi mi le puse sub nas pe pernă.

— Ia te uită!… Ţi-am adus nişte zaharicale!

S-a aplecat asupră-mi, m-a sărutat pe frunte şi a început să-mi vorbească, netezindu-mă încet pe cap cu mâna lui mică, aspră şi mânjită de vopsea gălbuie. Vopseaua se vedea mai cu seamă pe unghiile care, arcuite în jos, erau ca nişte gheare de pasăre.

— Ţi-am tras o scărmăneală atuncea, frăţioare, şi am cam trecut

măsura, dar prea m-ai scos şi tu din sărite! M-ai muşcat, m-ai zgâriat. Ei, şi m-am înfuriat şi eu. Nu-i nimic dacă ai suferit mai mult decât ţi se cuvenea. Se trece pe răboj. Ia aminte: când te bate unul de-ai tăi, nu-i cu supărare, căci ţi-e de învăţătură. Pe un străin să nu-l laşi să te bată. Da' mă rog, crezi poate că eu n-am mâncat bătaie? Pe mine, Aleoşa, mă băteau cum n-ai să vezi tu nici în visul cel mai înspăimântător. Şi-atâta m-au năpăstuit, că-mi plângea şi Dumnezeu de milă. Ei şi ce? N-am ajuns orfan? Eram orfan, feciorul unei biete cerşetoare, şi totuşi am ajuns să-mi fac un loc în lume; sunt staroste de breaslă şi am sub mâna mea oameni la lucru.

Bunicul şi-a lipit de mine trupul uscăţiv, dar bine legat, şi-a început să-mi istorisească din vremea când era copil, cu cuvinte tari şi grele, pe care le împletea cu uşurinţă şi îndemânare.

Ochii verzi îi scăpărau, părul auriu i se zbârlise, şi-şi îngroşa glasul, de obicei subţirel, trâmbiţându-mi în obraz:

— Iacătă, tu ai venit aici cu vaporul cu aburi, pe când eu, în tinereţe, trăgeam din răsputeri şlepurile pe Volga în sus. Şlepul plutea pe apă, iar eu păşeam pe mal din zori şi până în noapte, desculţ, pe pietre ascuţite şi prin surpături. Soarele îmi ardea ceafa, capul îmi clocotea ca un ceaun, şi mă opinteam cocârjându-mă, de-mi pârâiau oasele. Mergeam şi tot mergeam, şi nu vedeam unde pun piciorul, căci mi-erau ochii împăienjeniţi de sudoarea care curgea şuvoi, şi plângea sufletul în mine, iar lacrimile îmi lunecau pe obraz. Ehei, Aleoşa! Tu n-ai de ce te văieta. Trăgeam, trăgeam întruna în ham până picam în bot şi asta era o fericire, fiindcă, de ţi se sleiau puterile şi cădeai, cel puţin te odihneai; da' se mai întâmpla câteodată să şi crăpi. Iac-aşa am trăit noi, sub ochii lui Dumnezeu şi ai domnului nostru Iisus Cristos cel milostiv. Iacă aşa am măsurat eu de trei ori tot lungul maicii Volga, de la Simbirsk la Rîbinsk, de la Saratov şi până aici, ba şi de la Astrahan până la Makarieva, pe vremea iarmarocului. Asta face cu totul multe mii de verste. În anul al patrulea am făcut drumul ca vătaf, văzuse şi stăpânul c-aveam cap.

Tot vorbind aşa, bunicul creştea deodată în faţa mea, ca un nor, prefăcându-se, din bătrânelul mic şi uscăţiv, într-un voinic vânjos ca din poveste, care trăgea singur pe râu în susul apei un şlep sur, uriaş…

Din când în când, bunicul sărea de pe pat şi începea să dea din mâini, ca să-mi arate cum păşesc vârâţi în gurile de ham edecarii care trag şlepurile la edec, cum scot apa care se strânge pe fundul acestora, şi-mi cânta cu vocea lui joasă câte un crâmpei de cântec. Apoi, sprinten, ca în tinereţe, sărea iar pe pat. În timp ce mă uitam la el cu gura căscată, uimit de toată înfăţişarea lui, bunicul urma cu glas şi mai gros, şi mai tare:

— Eh, Aleoşa, dar şi în serile de vară, când făceam popas de hodină, la Jiguli sau aiurea, şi stăteam trântiţi la poalele vreunui deal verde, în jurul focului unde fierbea caşa, să fi văzut tu atunci cum începea câte un amărât de edecar să tragă câte un cântec, de-ţi mergea la inimă, nu alta! Şi când intram în cor şi noi, artelul întreg, simţeai că-ţi trece un fior prin tot trupul din creştet până-n tălpi. Volga îşi mâna apele parcă mai repede şi deodată ţi se năzărea că se ridică în două picioare, aidoma cailor, şi se avântă până-n nori. Pe loc se risipea tot amarul, cum se împrăştie colbu-n bătaia vântului. Edecarii se luau cu cântecul şi uitau de toate. Ba uneori se întâmpla că dădea şi caşa în foc. Atunci îl pocneau pe bucătar cu polonicul în cap, spunându-i: „Cântă cât îţi place, da' treaba să nu ţi-o uiţi!"

Uneori uşa se deschidea şi câte cineva îl chema afară. Eu însă îl rugam întruna:

— Nu pleca, bunelule.

Atunci bunicul zâmbea şi căuta să scape, spunând:

— Aşteptaţi, că vin îndată.

Aşa mi-a tot povestit până târziu în amurg, iar când a plecat, după ce mi-a spus cu drag bună seara, mi-am dat seama că bunicul nu era nici rău, nici fioros. Aş fi vrut să pot uita, căci sufeream de-mi venea să plâng la gândul că mă bătuse cu atâta neîndurare.

Această vizită a bunicului deschise larg uşa pentru toată lumea şi, de dimineaţă până seara, venea întruna câte cineva; se aşeza pe patul meu şi căuta să-mi ţină de urât cum putea mai bine. Îmi aduc aminte că nu eram totdeauna bucuros de asemenea vizite şi uneori nici nu izbuteam măcar să mă mai iau cu vorba. Mai des decât toţi ceilalţi venea bunica; dânsa dormea în acelaşi pat cu mine. Însă cea mai vie amintire din zilele acelea mi-a lăsat-o Ţigănuş, un zdrahon cu pieptul larg, cu un cap

uriaş, tot numai cârlionţi. Ţigănuş se ivi într-o seară în odaia mea, îmbrăcat ca de sărbătoare, cu o rubaşcă de mătase aurie, cu pantaloni de catifea şi cizme cu tureatca numai creţuri ca un burduf de armonică şi cu scârţ. Părul îi lucea, ochii saşii îi sticleau veseli sub sprâncenele dese, ca şi dinţii albi sub dunga subţirică a mustăcioarei negre, tinereşti, iar rubaşca îi lucea şi ea, răsfrângând luminiţa roşie şi domoală a candelei veşnic aprinse.

— Uită-te şi tu, îmi zise el, suflecându-şi o mânecă şi arătându-mi braţul gol până la cot, brăzdat de vârci roşii. Vezi cât îs de umflate? Erau şi mai rău, dar s-au mai alinat. Știi? Când l-a apucat furia pe bunic, am văzut că are să te deie gata şi mi-am vârât mâna dedesubt, poate c-o rupe varga, ca să trebuie să ia alta. În răstimpul acela, bunicuţa sau maică-ta te-ar fi putut scoate de-acolo. Da’ vezi că varga nu se rupea, fiindcă era udă şi mlădioasă. Da’ oricum, tot te-am scăpat de-o mulţime de lovituri. Îţi dai seama de câte? Eh, frăţioare, eu îs pişicher…

Se mai uită o dată la braţul lui umflat, şi râse cu râsul lui blajin şi mătăsos:

— Aşa jale mi-era de tine, încât mi se pusese un nod în gât şi simţeam că mă înăbuş. Mare belea! Şi el te croia întruna!…

Ţigănuş prinse a sforăi ca un cal, clătinând din cap, şi începu nu mai ştiu ce istorie în care era vorba de multe şi de toate. Cu firea lui simplă, copilăroasă, Ţigănuş mă câştigă şi, dintr-odată, simţii că-mi era aproape.

I-am spus că mi-e foarte drag, iar el mi-a răspuns cu o simplitate pe care după aceea n-aveam s-o uit niciodată:

— D-apoi şi tu îmi eşti drag. Dacă am suferit pentru tine, din dragoste am făcut-o. Crezi că pentru altul suferеam? Atâta rău!…

Şi, pe când trăgea cu ochiul la uşă, începu să mă dăscălească:

— Când o fi să te mai bată vreodată cu varga, nu te mai împotrivi şi nu-ţi încorda trupul. Auzi? Altfel să ştii că te doare îndoit. Lasă-ţi trupul slobod, moale… ca piftia. Şi nu te umfla. Suflă mai degrabă cât poţi şi ţipă cât te ţine gura. Îi mai bine aşa. Vezi numai să-ţi aduci aminte!

L-am întrebat:

— Da’ ce crezi? M-o mai bate?

— Ba bine că nu, mi-a răspuns liniştit Ţigănuş. Mai încape vorbă? O să te bată şi încă destul de des.

— Da' pentru ce să mă bată?

— Las' că găseşte bunicul pentru ce…

Plin de grijă, Ţigănuş îi dădea înainte cu învăţăturile:

— De se-ntâmplă să te bată repezind nuiaua de sus în jos, atuncea stai liniştit şi moale. Dacă însă hârşâie cu nuiaua pe piele, ca să ţi-o jupoaie, atunci dă-ţi trupul după nuia. Pricepi? Ţi-e mai uşor aşa.

Apoi îmi făcu semn cu ochiul negru, saşiu, şi-mi zise:

— La treaba asta îs mai iscusit chiar decât subcomisarul. Din pielea mea, frăţioare, poţi face şi mănuşi.

Uitându-mă la faţa lui voioasă, mi-am adus aminte de poveştile bunicii cu ţareviciul Ivan şi cu Ivanuşka-cel-prost.

III

CÂND M-AM ÎNSĂNĂTOŞIT mi-am dat seama că Ţigănuş avea în casă o situaţie deosebită faţă de toţi ceilalţi. Bunicul nu ţipa la el prea des şi cu atâta mânie ca la feciorii lui, iar când se întâmpla ca Ţigănuş să nu fie pe aproape, închidea ochii pe jumătate şi dădea din cap, zicând:

— Ivanka e dat naibii. Are mâini de aur. Ţineţi minte ce vă spun eu: din băiatul ăsta are să iasă ceva!

Unchii mei se purtau şi ei frumos cu Ţigănuş; îi arătau prietenie, nu făceau niciodată „glume" pe seama lui, ca pe socoteala meşterului Grigori, căruia nu era seară să nu-i facă fel de fel de şotii umilitoare şi răutăcioase, încingând în foc mânerul foarfecelui, înfigându-i în fundul scaunului un cui cu vârful în sus sau punându-i la îndemână fâșii de stofă de toate culorile, abia aduse de la vopsit, pe care meşterul, cu vederea lui slăbită, le împreuna şi le cosea laolaltă; bineînţeles că pentru asemenea treabă bunicul îl lua pe loc la ceartă.

Într-o zi, când meşterul dormea după-amiază pe laviţa din bucătărie, l-au vopsit cu fucsină pe obraz, şi multă vreme după aceea a umblat cu faţa astfel boită, stârnind râsul. Din cadrul bărbii lui sure te priveau sticlele rotunde ale ochelarilor, sub care spânzura jalnic un nas lung şi roşu, care semăna cu o limbă.

Unchii mei născoceau fără istov în fiece zi alte pozne, dar meşterul le îndura pe toate în tăcere, sau cel mult mormăind molcom şi, înainte de a pune mâna pe fierul de călcat, pe foarfece, pe cleşte sau pe degetar, îşi scuipa bine de tot în degete. Îşi făcuse din asta un obicei, aşa că până şi la masă, când voia să apuce cuţitul sau furculiţa, îşi

scuipa mai întâi în degete, stârnind râsul copiilor. Când se întâmpla să-l doară ceva, pe faţa lui mare se iveau cute care se încreţeau ca nişte unde, îi înălţau sprâncenele, se urcau într-un fel ciudat pe frunte şi se pierdeau pe scăfârlia pleşuvă.

Nu-mi aduc aminte cum privea bunicul aceste petreceri ale feciorilor săi, bunica însă îi ameninţa cu pumnul şi le striga:

— Haini mai sunteţi, neruşinaţilor!

Dar şi de Ţigănuş vorbeau unchii mei cu răutate şi în batjocură, zicând că nicio treabă n-o făcea ca lumea şi că era leneş şi hoţ, numai că nu i-o spuneau niciodată în faţă.

Am întrebat-o pe bunica pentru ce se purtau astfel faţă de dânsul.

Ca totdeauna, bunica m-a lămurit cu voie bună şi pe-nţelesul meu:

— Păi să vezi, şi unul şi celălalt vor să-l ia pe Vaniuşa, când îşi va avea fieştecare atelierul său, şi de aceea îl înjură amândoi, chipurile fiindcă ar lucra prost. Să ştii însă că mint. Mint din viclenie. Afară de asta, se tem că Vaniuşa n-o să vrea să vină la dânşii, rămânând mai degrabă cu bunicu-tău, care, cu toanele lui, s-ar putea prea bine să mai facă un atelier, cu Ivanka. Iar unchilor tăi nu le-ar prea veni la socoteală treaba asta. Pricepi?

Bunica râse uşor şi urmă:

— Râd şi curcile de vicleşugurile lor. Ehei! Da' bunicu-tău înţelege toate sforăriile lor şi-i întărâtă pe amândoi, şi pe Iaşa, şi pe Mişa. „Iaca, am să-i cumpăr lui Ivan, zice, o ţidulă de scutire, ca să nu-l ia la oaste, că doar am şi eu nevoie de dânsul!" Iar ei se înfurie, fiindcă nu le vine la socoteală una ca asta. Apoi, şi de bani le pare rău, că de! o ţidulă ca aceea costă cam scump.

Acum trăiam iarăşi în preajma bunicii, ca pe vapor, şi în fiecare seară, înainte de-a adormi, îmi spunea poveşti sau întâmplări din viaţa ei, care erau întocmai ca un basm. Cât despre afacerile familiei, împărţirea averii între copii sau cumpărarea de către bunic a unei case noi, bunica vorbea zâmbind de parcă n-ar fi privit-o defel, ca şi când ar fi fost o vecină oarecare, iar nu a doua fiinţă în casă, socotind după gradul de rudenie.

De la dânsa am aflat că Ţigănuş era un copil părăsit, pe care-l găsise pe banca din poartă pe o noapte ploioasă, într-o primăvară timpurie.

— Zăcea înfăşurat într-un şorţ, povestea bunica îngândurată şi cu glas de taină. Abia-abia mai scâncea, de îngheţat ce era.

— Bunicuţă, de ce îşi părăsesc unii oameni copiii?

— Păi se-ntâmplă că mamei copilului nu-i vine laptele, şi n-are cu ce-l hrăni. Şi află că, iacătă, în cutare loc s-a născut nu demult un copil care a murit; şi atunci îl duce pe-al ei acolo şi-l pune în loc.

După ce tăcu o clipă, se scărpină în cap, oftă şi cu ochii în tavan urmă:

— Vezi, Aleoşa, de toate astea numai sărăcia e de vină. Sărăcia asta îi aşa de cruntă câteodată, că nici nu pot să-ţi spun! Ş-apoi gura lumii zice că o fată nemăritată nu se cade să aibă copil, căci de! se face de ruşine. Bunicu-tău voia să se ducă să-l dea pe Vaniuşka în seama poliţiei, dar eu am stăruit să-l luăm noi, că ni-l trimisese Dumnezeu în locul copiilor care ne muriseră. Eu am avut optsprezece copii. Dacă trăiau toţi, umpleam o uliţă, optsprezece case. Ca să vezi: eu m-am măritat la paisprezece ani, şi la cincisprezece am şi născut. Se vede treaba că i-a plăcut Domnului sânge din sângele meu și de aceea mi-a luat copilașii, ca să-i facă îngeri. Mi se umplea inima de jale, da’ mă şi bucuram.

Cum şedea pe marginea patului, mătăhăloasă la trup, numai în cămaşă şi cu părul răsfirat pe umeri, semăna cu ursoaica pe care cu câteva zile mai înainte o adusese în curte un pădurar din Sergaci şi o văzusem şi eu. Bunica îşi făcea semnul crucii pe pieptul ei curat şi alb ca zăpada, râdea încetinel, dusă pe gânduri, şi spunea legănându-se:

— Pe cei buni mi i-a luat, iar pe cei răi mi i-a lăsat. Mult m-am mai bucurat de Ivanka, fiindcă tare vă mai iubesc eu pe voi, măi copilaşi! L-am luat, l-am botezat şi uite că trăieşte şi-i sănătos. La început îi ziceam Cărăbuş, că bâzâia întruna, taman ca un cărăbuş. Se târa de-a buşilea prin toată casa şi bâzâia, şi nu mai isprăvea. Vezi să-ţi fie drag Ţigănuş, că are suflet bun.

Îmi era drag Ivan şi uneori rămâneam plin de uimire în faţa lui, fără să pot scoate o vorbă.

Sâmbăta, după ce le trăgea câte o bătaie tuturor copiilor care greşiseră peste săptămână, bunicul pleca la biserică, la vecernie. Atunci începea în bucătărie o viaţă cum nu se putea mai veselă.

Ţigănuş prindea după cuptor nişte gândaci negri, le făcea cât ai clipi hamuri de aţă, tăia cu foarfecele, din hârtie, o sanie şi, pe masa galbenă, curat răzuită, începeau să alerge patru telegari negri ca pana corbului. Ivan conducea această alergare de cai cu o aşchie subţirică şi striga tare, cu glas piţigăiat:

— Au plecat după arhiereu!

După asta, mai prindea un gândac, îi lipea în spate o hârtiuţă şi-l mâna după sanie, zicând:

— Au uitat sacul. Iacă, un călugăr goneşte să li-l ducă.

După aceea lega picioarele gândacului cu o aţă. Gândacul se târa, împleticindu-se şi lovindu-se întruna cu capul de masă, iar Vanka ţipa, bătând din palme:

— Iaca şi paracliserul! A ieşit de la crâşmă şi se duce la vecernie.

Ţigănuş ne mai arăta şi nişte şoricei, care, la comanda lui, se ridicau în două lăbuţe şi mergeau târându-şi codiţele lungi şi clipind ghiduş din ochişorii vioi şi strălucitori ca nişte mărgele negre. De şoarecii aceştia avea mare grijă, îi purta în sân, îi hrănea cu bucăţele de zahăr pe care le scotea din gură, îi săruta şi spunea cu deplină încredinţare:

— Şoarecele e o vietate deşteaptă, blândă. Duhul casei iubeşte şoarecii. Pe cine îi hrăneşte, îi ocroteşte.

Ţigănuş ştia să facă tot felul de scamatorii, cu cărţi de joc, cu bani, şi urla mai tare decât toţi ceilalţi copii, de care mai că nu se deosebea. Odată, copiii jucând cărţi cu el, l-au lăsat de câteva ori la rând popa-prostul; Ţigănuş s-a întristat foarte, s-a bosumflat şi n-a mai vrut să joace. Apoi a venit să mi se plângă, smârcâind din nas:

— Ştiu prea bine că se-nţeleseseră între ei. Întruna îşi făceau cu ochiul şi-şi treceau cărţile pe sub masă. Astă-i joc? Dacă-i vorba pe înşelate, apăi mă pricep şi eu…

Ţigănuş avea nouăsprezece ani şi era mai înalt decât noi tuspatru laolaltă.

Mai cu osebire îmi aduc aminte cum se înfăţişa el în zi de sărbătoare. Îndată ce plecau în ospeţie bunicul şi unchiu' Mihail, se şi ivea în bucătărie unchiu' Iakov, cu părul lui creţ, zbârlit, şi cu chitara în mână, iar bunica punea de ceai şi întindea o masă cu gustări din belşug şi cu votcă, pe care o turna dintr-un clondir verde cu flori roşii,

încrustate cu dibăcie în fundul sticlei. Ţigănuş, îmbrăcat de sărbătoare, se învârtea ca o sfârlează; meşterul intra, păşind şoldiş, iar sticlele ochelarilor îi scânteiau în toată clipa. Apoi venea dădaca Evghenia, cu faţa roşie ciupită de vărsat, cu ochi vicleni şi glas de trombon, pântecoasă ca un poloboc. Câteodată venea şi paracliserul cel pletos de la biserica Adormirii şi încă vreo câţiva necunoscuţi unsuroşi, băloşi, ca ştiuca şi ca mihalţul.

Toţi beau şi mâncau vârtos, icnind din străfundul măruntaielor. Nouă, copiilor, ne dădeau acadele şi câte un păhărel de vişinată dulce, şi, încetul cu încetul, se încingea o veselie straşnică, dar nespus de ciudată.

Unchiu' Iakov îşi acorda cu drag chitara, după care avea întotdeauna aceeaşi vorbă:

— Ei, acuma încep.

Îşi scutura cârlionţii şi se pleca asupra chitarei, lungindu-şi gâtul ca un gânsac. Faţa lui rotundă şi nepăsătoare devenea visătoare, iar ochii, vioi şi jucăuşi, îi pluteau parcă într-o învăluire de negură. Pişca uşor strunele şi începea cu foc câte un cântec care te zgândărea la inimă.

Cântecul lui te silea să-l ascuţi într-o tăcere încordată. Era o melodie care se revărsa năvalnic, de undeva de departe, ca un pârâu, străbătea prin podele şi pereţi, îţi răscolea sufletul, şi te podidea o tristeţe ciudată şi apăsătoare, care te umplea de nelinişte. Sub vraja acestei muzici te cuprindea mila de toată lumea şi de tine însuţi. Şi cei mari păreau deopotrivă cu cei mici; toţi rămâneau pe gânduri, neclintiţi, ţinându-şi răsuflarea.

Mai încordat ca toţi asculta Saşa, băiatul unchiului Mihail. Îşi întindea întruna gâtul spre unchiul Iakov şi se uita ţintă la chitară, în timp ce din gura căscată îi curgeau bale pe bărbie. Uneori i se întâmpla să uite de toate, încât aluneca de pe scaun şi rămânea pe podea nemişcat, sprijinit în mâini, cu ochii holbaţi şi aţintiţi.

Toţi înmărmureau ca vrăjiţi. Numai samovarul îşi urma zumzetul lui, fără a ne împiedica să ascultăm mai departe tânguiosul cântec al chitarei. Când şi când cineva bătea uşurel în unul din cele două gemuleţe pătrate care priveau în întunericul nopţii de toamnă. Pe masă două lumânări de seu îşi legănau flăcările gălbui, lungi şi ascuţite

ca nişte suliţe.

Cântând, unchiu' Iakov ajungea treptat într-un fel de înţepenire a trupului. Cu fălcile încleştate, părea că a căzut într-un somn adânc şi numai mâinile lui îşi duceau mai departe viaţa lor, deosebită.

Degetele mâinii drepte tremurau abia simţit, arcuite asupra chitarei înnegrite, care semăna cu o pasăre ce se zbate, fâlfâind din aripi; în acelaşi timp degetele mâinii stângi alergau cu o nemaipomenită repeziciune pe gâtul instrumentului.

După ce se îmbăta, unchiu' Iakov cânta totdeauna printre dinţi, cu o vope şuierătoare şi neplăcută, un cântec care nu se mai sfârşea.

Un cotei de-aş fi cumva,
Toată vremea aş urla.
Of! Că tare mi-i urât!
Rău de tot îs amărât!
O măicuţă-n drum coboară,
S-a lăsat pe gard o cioară.
Of! Că tare mi-i urât!
Greieri cântă sub cuptor,
Şi foiesc gândaci de zor.
Of! Că tare mi-i urât!
Zdrenţe-un calic zbiceşte,
Alt calic le şterpeleşte.
Of! că tare mi-i urât!
Rău de tot îs amărât!

Nu-mi plăcea cântecul acesta şi, când unchiu-meu ajungea la viersul în care era vorba de cei doi cerşetori, nu mai puteam îndura atâta tristeţe şi izbucneam în hohot de plâns.

Ţigănuş asculta cântecele cu aceeaşi luare-aminte ca şi toţi ceilalţi, îşi înfunda mâinile în claia de păr negru, îşi pironea ochii într-un colţ al odăii şi fornăia. I se întâmpla uneori să răbufnească, tânguindu-se:

— Ehei, de-aş avea eu glas, ce-aş mai cânta, Dumnezeule Doamne!

Bunica ofta şi zicea:

— Destul, laşa. Prea ne sfâşii inima! Iar tu, Vaniatka, n-ai face rău să

joci oleacă…

Nu-i împlineau totdeauna dorinţa pe loc. Dar se întâmpla uneori ca muzicantul să-şi pună dintr-odată palma pe strune şi apoi, strângând mâna pumn, să lepede dintr-o smucitură pe podea ceva nevăzut, iar apoi să strige voiniceşte:

— De ajuns cu jalea şi cu dorul. Hai, Vanka! Dă-i drumul!

După ce-şi trecea mâinile prin păr şi-şi trăgea în jos cămaşa galbenă, Ţigănuş păşea către mijlocul bucătăriei, umblând cu băgare de seamă, de parcă ar fi călcat pe ace. Obrajii oacheşi i se înroşeau şi spunea cu sfială:

— Iakov Vasilici, zi-i, rogu-te, mai repejor.

Chitara începea să zăngăne sălbatic, călcâiele lui Ţigănuş prindeau să bată duşumelele de parcă ar fi căzut o grindină deasă, pe masă şi în dulap farfurăria şi oalele clănţăneau, iar în mijlocul bucătăriei Ţigănuş ardea ca o văpaie, plutea ca un şoim, cu braţele desfăcute ca două aripi întinse, şi juca de nu i se mai vedeau picioarele. Apoi chiuia, se lăsa pe vine şi prindea a se învârti ca un lăstun de aur, luminându-i pe toţi cei din jur cu luciul mătăsos al cămășii, care flutura şi unduia fără contenire, de parcă ardea şi se topea.

Ţigănuş juca întruna, fără istov, ca şi când ar fi uitat de toate cele. Părea că de s-ar fi deschis uşa, ar fi pornit-o jucând aşa pe stradă, prin oraş, şi s-ar fi tot dus unde-ar fi văzut cu ochii.

— Taie de-a curmezişul! îi striga unchiul Iakov, bătând cu piciorul.

Şuiera apoi subţirel şi, cu glas sfâşietor, arunca o cimilitură:

Hei! De nu mi-era de-opinci,
Zău lăsam nevastă, ţânci.

Când şi când cei de la masă, răpiţi în acest vârtej, chiuiau şi ei şi scoteau ţipete uşoare de parcă îi frigea cu ceva; meşterul cel bărbos se bătea cu palma pe chelie şi bodogănea nu ştiu ce. Într-o seară, se aplecă spre mine şi, potopindu-mi umărul cu barba lui mătăsoasă, îmi spuse în şoaptă la ureche, ca şi cum ar fi vorbit în taină unui om de seama lui:

— Să fi fost aici, Lexei Maximîci, taică-tău, ce pui de joc i-ar mai fi

tras! Vesel bărbat era – şi tare bun la suflet. Îţi mai aduci aminte de el?

— Nu.

— Ehei! Să-i fi văzut cum jucau, el şi cu bunica… Ia stăi puţin!

Se ridică în picioare; înalt şi slab cum era, semăna cu un sfânt. Se plecă în faţa bunicii şi începu s-o roage cu un glas neobişnuit de gros:

— Akulina Ivanovna, fă-mi, rogu-te, plăcerea şi joacă şi dumneata o dată, aşa cum jucai pe vremuri cu Maxim Savvateici, zău aşa! De hatârul meu!

— Ce te-a apucat, Grigori Ivanîci? zise bunica, râzând şi zgribulindu-se. Ce să mai joc eu? Vrei să mă fac de râsul lumii?…

Dar toţi începură s-o roage şi, deodată, bunica se ridică tinereşte, îşi netezi fusta cu palmele, se îndreptă din şale, îşi dădu pe spate capul greoi şi porni prin bucătărie, strigând:

— Dacă îţi râde, să vă fie de bine! N-aveţi decât! Hai, laşa dă-i drumul.

Unchiu-meu tresări din tot trupul, se întinse şi, mijind ochii, începu să cânte domol. Ţigănuş se opri o clipă, sări în sus, apoi prinse a juca pe vine în jurul bunicii care, cu braţele desfăcute în lături, cu sprâncenele ridicate şi ochii pierduţi undeva, departe, luneca lin de parc-ar fi plutit în văzduh. În clipa aceea bunica îmi păru caraghioasă şi pufnii de râs. Meşterul mă mustră cu degetul şi cei mari se uitară supăraţi la mine.

— Ia nu mai bocăni aşa, Ivane, zise meşterul, zâmbind. Ţigănuş îl ascultă numaidecât, sări la o parte şi se aşeză pe prag, iar dădaca Evghenia îşi umflă guşa şi începu să cânte cu glasul ei gros şi plăcut:

De luni până sâmbăta,
Îi dă zor cu igliţa;
Rău de tot se istoveşte.
Abia dacă mai trăieşte.

Bunica parcă nu juca, ci povestea ceva. Iat-o venind spre noi agale, legănându-se îngândurată şi rotindu-şi privirea pe sub braţele întinse. Tot trupul ei mare se clătina descumpănit, iar picioarele pipăiau încetişor calea. Apoi se oprea, speriată parcă de ceva; faţa îi tresărea, se încrunta, dar numaidecât se lumina într-un zâmbet plin de bunătate

şi de prietenie. Deodată se dădu la o parte ca şi când ar fi vrut să facă loc cuiva şi, trăgându-l parcă de mână după dânsa, îşi plecă fruntea şi se opri ascultând muzica, zâmbind tot mai voios. Pe neaşteptate se smuci din loc şi începu să se învârtă prinsă parcă într-un vârtej; părea mai înaltă, mai zveltă, şi nu-ţi mai puteai lua ochii de la dânsa; era amarnic de frumoasă şi avea atâta farmec în acele clipe de întoarcere a tinereţii.

Iar dădaca Evghenia urla ca un trombon:

Iar duminicile toate
Joacă până-n miez de noapte
Nu se-ndură să mai plece…
Ce păcat că timpul trece!

Când isprăvi jocul, bunica se aşeză la locul ei, lângă samovar. Cu toţii nu mai prididea cu laudele, iar ea, potrivindu-şi părul, le spuse:

— Ei, ajunge! N-aţi văzut dănţuitoare adevărate! La noi, în Balahino, era o fată – nu mai ştiu a cui era şi cum îi zicea – care când juca, unii plângeau de bucurie. Era o sărbătoare s-o vezi jucând. Uitai de toate. Ce-o mai pizmuiam, eu, păcătoasa de mine!

— Cântăreţii şi dănţuitorii sunt cei mai de seamă oameni din lumea asta, zise cu gravitate dădaca Evghenia şi începu să cânte un cântec cu împăratul David. Unchiu-meu Iakov îşi petrecu braţele pe după umerii lui Ţigănuş şi îi spuse:

— Tu ar trebui să joci prin ceainării. Ar înnebuni oamenii, nu alta.

— Aş fi vrut mai degrabă să ştiu să cânt. Dacă mi-ar fi dat Dumnezeu glas, aş fi cântat zece ani în şir, apoi puteam să mă şi călugăresc, că nu-mi mai păsa!

Beau cu toţii votcă, dar cel mai zdravăn bea Grigori… Bunica îi turna pahar după pahar şi-i tot atrăgea luarea-aminte:

— Ia seama, Grişa, ai să orbeşti de tot!…

Iar el îi răspundea tacticos:

— Şi dacă am să orbesc? Nu mai am nevoie de ochi. Tot ce-am vrut să văd… am văzut.

Grigori bea, dar nu se îmbăta. Prindea doar tot mai mult chef de

vorbă. Mie îmi vorbea mai întotdeauna de tata:

— Tare bun la suflet mai era, măi cârlane, Maxim Savvateici…

Bunica ofta şi încuviinţa din cap:

— Da-da. Pâinea lui Dumnezeu, nu alta!…

Toate acestea îmi păreau deosebit de interesante, mă ţineau într-o încordare fără răgaz, şi o tristeţe domoală, copleşitoare, îmi îneca sufletul. Tristeţea şi bucuria trăiau în oamenii aceştia laolaltă, aproape nedespărţite, urmând una alteia cu o repeziciune pe care n-o puteai prinde, nici înţelege.

Într-o seară, unchiu' Iakov, cu toate că nu se îmbătase prea tare, începu să-şi sfâşie cămaşa de pe el, să-şi smulgă părul din cap şi mustăcioara argintie şi rară, să se tragă de nas şi de buza de jos care îi atârna.

— Ce-i asta? Ce-i? urla el, plângând în hohote. La ce toate astea?

Se plesnea cu palma peste obraz, peste frunte, se bătea cu pumnul în piept:

— Sunt un ticălos, o lepădătură, un suflet zdrobit.

Grigori răcnea:

— Aha-ha! Iacătă, vedeţi?

Bunica, oarecum ameţită şi dânsa, căuta să-şi liniştească feciorul, prinzându-i mâinile între ale ei:

— Destul, laşa! Ştie el Dumnezeu ce să ne înveţe!

Când o ameţea puţin băutura, bunica era mai bună ca de obicei. Ochii ei negri zâmbeau, învăluindu-i pe toţi ceilalţi într-o lumină care-ţi încălzea sufletul. Îşi făcea vânt cu batista ca să-şi mai răcorească faţa aprinsă şi spunea cu glasul ei cântat:

— Doamne, Dumnezeule, tare bine e pe lume. Uitaţi-vă şi voi ce frumoase-s toate!

Acesta îi era strigătul inimii, lozinca întregii sale vieţi.

Eram tare uimit de lacrimile şi strigătele unchiului meu, ştiind că de felul lui era un om cu totul nepăsător în faţa vieţii. Am întrebat-o pe bunica ce-o fi având de plânge, de suduie şi se loveşte astfel.

— Toate-ai vrea să le ştii! îmi răspunse de data asta în silă, împotriva obiceiului ei. Mai aşteaptă, că prea de timpuriu vrei să-ţi vâri nasul în asemenea treburi.

Asta îmi stârni şi mai mult curiozitatea. M-am dus în atelier şi m-am ţinut de capul lui Ivan, doar-doar oi afla ceva, însă nici de la el n-am putut scoate nimic. Râdea numai pe înfundate, trăgea cu coada ochiului către meşter şi până la urmă mă îmbrânci afară, strigând:

— Ia dă-mi pace şi cară-te de-aici, că acuma te bag în cazan şi-ţi trag o vopseală!

Meşterul stătea în faţa cuptorului jos şi scund, cu trei cazane zidite unul lângă altul, şi amesteca vopseaua cu o lopăţică lungă şi neagră; apoi scotea lopăţica şi cerceta picăturile colorate care se prelingeau de pe capătul ei. Focul ardea tare, cu putere, răsfrângându-se pe poala şorţului lui de piele, pestriţ ca odăjdiile preoţeşti. În cazane bolborosea apa vopsită şi un nor de aburi gros şi înecăcios se trăgea către uşă, iar afară vântul spulbera omătul de pe pământ.

Meşterul se uită la mine pe sub ochelari cu nişte ochi tulburi şi înroşiţi şi-i spuse răstit lui Ivan:

— Adu lemne! Nu vezi că nu mai sunt?

Când Ţigănuş dete fuga în curte, Grigori se aşeză pe un sac plin cu băcan şi mă chemă la dânsul:

— Ia vină-ncoace.

Mă săltă pe genunchi şi, lipindu-şi barba caldă şi moale de obrazul meu, începu a-mi istorisi nişte întâmplări care mi-au rămas întipărite în minte:

— Iaca, unchiu-tău şi-a chinuit nevasta şi a ucis-o în bătăi. Da' acuma îl mustră cugetul. Pricepi? Tu să-ţi dai seama de toate astea, că altfel are să fie vai de tine în viaţă!

Cu moş Grigori mă simţeam la largul meu, de parcă eram cu bunica. Însă mă cuprindea şi teama, fiindcă mi se părea că prin ochelarii lui vede tot ce se petrece în mine.

— Vrei poate să cunoşti cum a ucis-o? mă întrebă el domol. Uite cum: se culca alături de dânsa, îi trăgea plapuma peste cap şi-i căra la ghionţi, şi-o buşea! Şi pentru ce? Poate că nici el singur nu ştia.

Fără să ia seama la Ivan, care se întorsese cu un braţ de lemne şi se cinchise dinaintea focului, încălzindu-şi mâinile, meşterul urmă cu glas adânc:

— O fi bătut-o poate de ciudă că era mai bună ca el. Că să vezi,

frăţioare: Kaşirinilor nu le plac oamenii buni şi-i pizmuiesc, nu se împacă defel cu ei şi caută să-i stârpească! Întreab-o pe bunică-ta cum i-au amărât zilele lui taică-tău, până l-au dat gata. Are să-ţi spună dânsa toate, că nu-i place şi nu suferă minciuna. Cu toate că bea şi trage tabac, bunică-ta e o sfântă, o femeie cu frica lui Dumnezeu. Tu vezi să te ţii de dânsa…

Maistrul mă dădu la o parte. Am ieşit în curte speriat şi abătut. În tindă mă ajunse din urmă Vaniuşa; mă apucă de cap şi-mi şopti la ureche:

— Să nu te temi de el, că-i om bun. Când vorbeşte cu tine, vezi să te uiţi drept în ochii lui. Aşa-i place.

Toate acestea erau lucruri ciudate şi mă tulburau. Nu cunoşteam altă viaţă, dar îmi aduceam nedesluşit aminte că părinţii mei nu trăiseră aşa. Vorbeau altfel şi altfel se veseleau, erau totdeauna împreună, unul lângă altul. Serile şedeau adesea la fereastră până târziu, râzând întruna şi cântând cu glas tare. Lumea se aduna în stradă şi se uita la ei. Feţele oamenilor, ridicate în sus spre fereastra noastră, mi se păreau caraghioase şi-mi aduceau aminte de farfuriile murdare în care au rămas urme de mâncare. Aici, la bunicul, rar se întâmpla să râdă careva, şi chiar când râdea nu totdeauna înţelegeai ce anume îi stârnise râsul. Adesea răcneau unul la altul, se ameninţau şi şuşoteau tainic prin unghere. Noi, copiii, stăteam liniştiţi. Nimeni nu ne băga în seamă, de parcă am fi fost lipiţi de pământ, cum se lipeşte colbul după ploaie. Mă simţeam străin în casa asta şi toată viaţa de aici mă întărâta întruna, făcându-mă să mă uit cu bănuială la oricine şi să fiu cu ochii-n patru la toate cele.

Prietenia mea cu Ivan se făcea tot mai strânsă. Bunica trebăluia prin casă din zori şi până noaptea târziu, iar eu mă învârteam cât era ziulica de mare în jurul lui Ţigănuş. Când mă bătea bunicul, Ţigănuş îşi strecura mâna sub vergi, iar a doua zi îmi arăta degetele umflate, văicărindu-se:

— Nu, asta n-are niciun rost. Pe tine nu te uşurez cu nimic, iar eu uite cu ce mă aleg. De-acu încolo, nu mă mai amestec, să ştiu de bine că te ia naiba!

Data următoare însă îşi lua iar porţia de suferinţă fără niciun folos.

— Parcă spuneai că nu te mai amesteci?

— Așa am spus, dar tot mi-am vârât mâna… Nici nu mi-am dat seama…

Puţin după aceea, am aflat despre Ţigănuş un lucru care mi-a sporit şi mai mult interesul şi dragostea faţă de el.

În fiecare vineri Ţigănuş înhăma la o sanie largă pe Şarap, murgul drag al bunicii, mare năzdrăvan şi iubitor de zahăr. Ţigănuş îşi punea un cojoc scurt pân' la genunchi, își îndesa în cap o căciulă mare, se încingea cu un brâu verde şi pleca la piaţă, după cumpărături. Uneori se întâmpla să lipsească multă vreme. Ai casei erau îngrijoraţi, se duceau întruna la fereastră, suflau în geam ca să se topească florile de gheaţă și se uitau în stradă.

— Nu vine?

— Nu.

Mai neliniştită decât toţi era bunica.

— Of, Doamne! le spunea ea, feciorilor şi bunicului. Din pricina voastră au să se prăpădească şi băiatul, și calul. Cum de nu vi-e rușine, ticăloșilor? Nu vă ajunge cât aveţi? Neam de oameni fără minte şi lacomi! Las' că vă pedepsește El, Dumnezeu.

Bunicul mormăia încruntat:

— Bine-bine. N-o să-l mai trimitem…

Câteodată se-ntâmpla ca Ţigănuş să se-ntoarcă abia la amiază. Cum sosea, amândoi unchii mei şi bunicul ieşeau repede în curte, iar în urma lor, trăgând de zor tabac pe nas, venea bunica, mătăhăloasă ca o ursoaică şi, nu ştiu din ce pricină, întotdeauna la vremea aceea cam neîndemânatică. După ei dădeau buzna copiii şi, în toiul voioşiei tuturor, începea descărcatul săniei plină de purcei, de păsări tăiate, peşte și de hălci de carne de tot soiul.

— Ai cumpărat tot ce ţi-am spus? îl întreba bunicul pe Ţigănuş, cercetând aprig cu coada ochiului încărcătura săniei.

— Tot, răspundea Ivan, care ţopăia prin curte şi căuta să-şi încălzească mâinile, lovindu-le una de alta de se auzea pocnetul mănușilor cu un deget.

— Nu mai pocni mănuşile, că mă costă destule parale. Ceva rest ai adus?

— Nu.

Bunicul se rotea în jurul săniei şi spunea încet:

— Parcă iar ai adus cam prea mult. Ia spune, nu cumva le-ai luat cu hapca? Să nu te prind că faci aşa ceva!…

Grăind astfel, îşi încreţea obrazul şi pleca grăbit.

Unchii mei se repezeau voioşi la sanie, cântăreau în mână păsările, peştele, măruntaiele de gâscă, picioarele de viţel, hălcile uriaşe de carne; şuierau a mirare şi lăudau marfa cu mare larmă.

— Phiii! Da' bine ai mai ales!

Cel mai încântat era unchiu' Mihail. Uscăţiv, leit taică-său, însă mai înalt şi cu faţa neagră ca tăciunele, ţopăia în jurul săniei lui de parcă era pe arcuri, mirosea fiece lucru cu nasul lui ca un plisc de ciocănitoare, plescăia din limbă cu poftă, îşi îngusta de plăcere ochii neastâmpăraţi şi, vârându-şi mâinile îngheţate în mâneci, îl tot descosea pe Ţigănuş:

— Câte parale ţi-a dat tata?

— Cinci ruble.

— Păi, aici e marfă de cincisprezece. Cât ai cheltuit?

— Patru şi o grivnă.

— Vasăzică ţi-au mai rămas nouă grivne în buzunar. Vezi cum se fac banii, Iakove?

Unchiul Iakov care, în ciuda gerului, era numai în cămaşă, – râdea înfundat şi se uita, clipind mărunt, la cerul albastru şi îngheţat.

— Măi, Vanka, ai putea să ne cinsteşti pe fieştecare cu câte o jumătate de votcă, spunea el.

Bunica deshăma calul.

— Ce-i, mânzule? Ce-i, puişorule? Îţi vine a zbur*da*? Zburdă dacă ai poftă! Zburdă, făptura lui Dumnezeu!

Calul uriaş îşi flutura coama deasă, o apuca pe bunica de umăr cu dinţii lui albi, îi smulgea broboada de mătase din cap, se uita la ea cu ochi plini de veselie şi, scuturând promoroaca de pe gene, necheza uşurel.

— Vrei pâine?

Şi bunica îi vâra între dinţi un codru de pâine presărat cu sare, îşi ridica şorţul până sub botul calului ca pe o traistă şi îngândurată se

uita la el cum mânca.

Ţigănuş zburda şi el ca un mânz în jurul bunicii.

— De-ai şti, bunicuţă, ce bun şi ce deştept e calul!

— Piei din ochii mei! Nu te mai linguşi! striga bunica la el, bătând din picior. Ştii bine că nu-mi eşti drag când vii de la piaţă.

Bunica mă lămuri că Ţigănuş, când se ducea la piaţă, mai mult fura decât cumpăra.

— Bunicu-tău îi dă cinci ruble. Iar el cumpără de trei şi fură de zece, îmi spuse bunica scârbită. S-a dedulcit la furtişag, şolticul! A încercat odată şi n-a păţit nimica. Acasă toţi au râs şi l-au lăudat pentru asemenea ispravă, iar el de-atunci s-a nărăvit şi fură mereu. Bunicu-tău, în tinereţea lui, a îndurat destulă sărăcie şi amărăciune, şi acu, la bătrâneţe, l-a cuprins lăcomia. I-s mai dragi banii decât copiii lui. Când îi cade ceva la mână, nu mai poate de bucurie. Cât despre Mihailo şi Iakov…

Şi dând a lehamite din mână, bunica tăcu o vreme; apoi, uitându-se în tabachera deschisă, bodogăni:

— Leonea, drăguţă, aicea-s iţele tare încurcate, ca o horbotă împletită de-o babă chioară. Cine naiba să le mai descurce? Te pomeneşti că într-o zi l-or prinde pe Ivanka furând şi l-or ucide în bătaie.

Se opri o clipă, apoi urmă cu glasul scăzut:

— Ehei, băieţaş! Legi sunt ele multe, da’ dreptate nu-i nicăieri.

A doua zi am început să-l rog pe Ţigănuş să se lase de furat.

— Au să te ucidă în bătaie…

— N-ajung ei să pună mâna pe mine: fug! Eu îs sprinten şi calu-i şi el iute de picior, zise Ţigănuş, zâmbind batjocoritor, dar numaidecât se încruntă şi urmă cu mâhnire în glas: Ştiu şi eu că nu se cade să furi şi că-i treabă primejdioasă. Da’ o fac aşa, de urât. Şi nici bani nu strâng, fiindcă unchii tăi în timpul săptămânii mi-i scot unul câte unul. Da’ n-au decât! De sătul, îs sătul, iar de bani nu-mi pare rău.

Deodată mă ridică în braţe şi mă scutură încetişor.

— Eşti slăbuţ şi uşurel, dar oasele ţi-s tari. Ai să fii om zdravăn. Ştii una? Ar fi bine să înveţi să cânţi din chitară. Zău aşa! Roagă-te de unchiu’ Iakov. Păcat că eşti încă mic. Da, mic, dar dat dracului. Aşa-i că

nu ţi-e drag bunicul?

— Nu ştiu.

— Eu, afară de bunica, să nu-i văd pe Kaşirini. Îndrăgească-i dracu pe toţi.

— Da' pe mine?

— Apoi tu nu eşti Kaşirin, tu eşti Peşkov. Eşti de alt sânge, din alt neam…

Deodată mă strânse tare în braţe şi-mi spuse aproape gemând:

— Ehei, Doamne! Să fi avut şi eu un glas frumos, înnebuneam lumea! Ei, acum du-te că am treabă.

Îmi dădu drumul jos, îşi vârî în gură un pumn de ţintişoare şi se apucă să întindă pe-o scândură mare, pătrată, o bucată de stofă neagră, udă, prinzând-o în ţinte pe margini.

Nu târzie vreme, Ţigănuş se prăpădi.

Lucrurile s-au întâmplat aşa: în curte, lângă poartă, rezemată de gard, era o cruce mare de stejar, mai groasă şi mai noduroasă la capătul de jos. Crucea asta se afla acolo de multă vreme. O văzusem de cum am sosit, numai că pe-atunci era mai nouă şi mai galbenă. Dar, stând toată toamna în ploaie, se înnegrise de tot. Crucea avea un iz amărui, de argăseală, şi nu era de niciun folos în curtea aceea, strâmtă şi murdară.

Unchiu' Iakov, care o cumpărase ca s-o aşeze la mormântul nevestesi, făcuse jurământ s-o ducă în spinare până la cimitir în ziua parastasului de un an.

Ziua aceea se nimeri într-o sâmbătă pe la începutul iernii. Era ger şi vântul spulbera zăpada de pe acoperişuri. Toţi ai casei ieşiră în curte; bunicul şi bunica, împreună cu ceilalţi trei nepoţi, plecaseră mai devreme la cimitir, la parastas. Pe mine mă lăsaseră acasă, drept pedeapsă pentru nu mai ştiu ce păcate.

Amândoi unchii mei, îmbrăcaţi la fel, cu nişte cojoace negre, scurte, săltară crucea, punând fieştecare umărul sub câte un braţ al ei. Grigori şi încă un om – nu ştiu cine o fi fost – ridicară cu greu capătul cel gros al crucii şi-l aşezară pe spinarea lată a lui Ţigănuş, care, văzând că se clatină, îşi răşchiră picioarele.

— Poţi s-o duci? îl întrebă meşterul Grigori.

— Nu ştiu. Are să-mi vină cam greu…

Unchiu' Mihail răcni cu furie:

— Deschide poarta, drac chior!

Iar unchiu' Iakov sări şi el cu gura:

— Ruşine să-ţi fie, Vanka! Păi tu eşti mai tare decât noi doi laolaltă.

În timp ce deschidea poarta, moş Grigori îl sfătuia pe Ivan cu asprime:

— Ia seama să nu-ţi frângi şalele, ridicând peste măsură. Ei, acu duceţi-vă cu Dumnezeu!

— Chelbos bătrân! îi strigă unchiu' Mihail din uliţă.

Cei rămaşi acasă începură a vorbi tare şi a râde, bucuroşi, pare-se, că se ridicase în sfârşit crucea din curte.

Luându-mă de mână, Grigori Ivanovici mă duse în atelier, unde-mi spuse:

— Astăzi, bunicu-tău are parcă o căutătură mai blândă. Poate că nu te-o mai bate.

În atelier mă aşeză pe-un morman de lână pregătită pentru vopsit şi, după ce mă înveli cu grijă până peste umeri, adulmecând aburii care se ridicau din cazane, îmi spuse îngândurat:

— Eu, drăguţă, îl cunosc pe bunicu-tău de treizeci şi şapte de ani. L-am urmărit de când a început afacerea asta şi mă uit la el ş-acuma când îi pe cale s-o sfârşească. Înainte vreme eram buni prieteni. Afacerea asta am pus-o la cale şi am pornit-o împreună. Bunicu-tău îi deştept. Iacă, a rămas singur stăpân pe atelier, pe când eu n-am ştiut să mă descurc. Să ştii însă că Dumnezeu îi mai deştept ca noi toţi. E de ajuns numai să zâmbească şi omul cel mai deştept se prosteşte pe loc. Tu nu poţi încă înţelege de ce oamenii spun anumite lucruri şi de ce le fac, cu toate că s-ar cuveni să pricepi şi tu totul. Grea îi viaţa de orfan. Taică-tău, Maxim Savvateici, era un om şi jumătate. El toate le înţelegea şi de aceea nu-l iubea bunică-tău şi nu voia să ştie de dânsul…

Ascultam cu plăcere vorba blajină a lui moş Grigori, privind cum juca în vatră focul roş-auriu şi cum se înălţau din cazane nori de aburi albicioşi, lăsându-se apoi ca o chiciură vineţie pe acoperişul dărăpănat, prin crăpăturile căruia se zăreau fâşii de cer albastru. Vântul se mai domolise; de undeva se ivi o rază de soare şi toată curtea era parcă

presărată cu pulbere de sticlă; în stradă se auzea scârţâitul săniilor; fumul albăstrui se ridica unduind din hogeacurile caselor şi umbre uşoare lunecau pe omăt, spunând parcă şi ele o anume poveste.

Înalt, ciolănos, bărbos, cu urechile mari şi cu capul pleşuv, meşterul Grigori semăna cu un vrăjitor bun. În timp ce amesteca vopseaua care clocotea în cazane, mă dăscălea întruna:

— Tu să te uiţi la fieştecare, drept în ochi. Până şi câinele care se repede la tine, dacă i te uiţi drept în ochi, îţi dă pace…

Ochelarii grei îi tăiau adânc rădăcina nasului, al cărui vârf vânăt era umflat şi semăna cu al bunicii.

— Ia stai! spuse el deodată, trăgând cu urechea. Închise apoi cu piciorul portiţa vetrei şi se repezi afară.

Am fugit şi eu după dânsul.

În mijlocul bucătăriei, întins pe podea, zăcea Ţigănuş cu faţa în sus. Prin fereastră pătrundeau două fâşii mari de lumină care i se aşterneau una pe cap şi pe piept, cealaltă pe picioare. Fruntea avea o lucire ciudată. Sprâncenele îi erau ridicate tare, iar ochii încrucişaţi cătau ţintă în tavanul întunecat; buzele vinete îi zvâcneau, mustind clăbuci trandafirii. Din colţurile gurii i se prelingeau şuviţe de sânge pe obraji, pe gât, şi de acolo pe podea. De sub spinare sângele curgea şiroaie. Picioarele răşchirate zăceau greoaie şi se vedea bine că pantalonii largi trebuie să fi fost uzi, de vreme ce se lipiseră tare de scândurile curate ale duşumelei, frecate cu nisip şi lucind lună. Şuviţe de sânge roşu-învăpăiat tăiau fâşiile de lumină şi se prelingeau spre prag.

Ţigănuş zăcea nemişcat. Numai degetele mâinilor, întinse de-a lungul trupului, se zgârceau hârşâind podeaua cu unghiile însângerate care luceau în soare.

Dădaca Evghenia, cinchită alături, încerca să-i vâre în mână o lumânărică; cum însă Ivan nu putea s-o ţină, lumânarea cădea mereu şi flăcăruica se stingea în sânge. Dădaca o ridica, o ştergea cu capătul şorţului şi iar încerca să i-o vâre între degetele care nu-şi mai găseau astâmpăr. În bucătărie pluteau şoapte care se legănau în aer şi mă împingeau ca o învăluire de vânt din pragul uşii unde mă oprisem, însă eu mă ţineam bine de scoaba cleampei.

— S-a poticnit, spunea cu glas stins unchiul Iakov, care tresărea întruna şi-şi tot sucea capul. Faţa îi eră pământie, boţită şi clipea mărunt din ochii spălăciţi.

— A căzut şi crucea l-a lovit în spinare şi l-a zdrobit. Cât pe ce să ne betejească şi pe noi; noroc c-am azvârlit-o la timp de pe umeri.

— Voi l-aţi strivit! zise moş Grigori cu glas înfundat.

— Eh, cum adică noi?

— Voi!

Sângele curgea fără contenire şi se strânsese băltoacă lângă prag; băltoaca se înnegrise şi parcă se umfla. O spumă trandafirie se scurgea din gura lui Ţigănuş. Gemea ca prin vis, se topea şi trupul i se turtea, de parcă ar fi vrut să se facă una cu duşumeaua, să intre în pământ.

— Mihailo a încălecat şi a pornit în goană la biserică, după tata, şopti unchiu' Iakov, iar eu l-am urcat degrabă într-o trăsură şi l-am adus acasă... Bine că nu m-am băgat eu să ţin capătul crucii, că uite ce păţeam...

Dădaca încerca întruna să-i vâre lui Ţigănuş lumânărica între degetele mâinii, pe care picurau laolaltă stropi de ceară şi lacrimi.

Moş Grigori strigă răstit:

— Lipeşte-i-o, nătângo, la cap, pe podea.

— Că bine zici...

— Scoate-i căciula!

Dădaca îi scoase căciula din cap şi ceafa lui Ivan lovi înăbuşit podeaua. Acuma capul îi era întors într-o parte şi sângele îi curgea mai tare, însă numai dintr-un colţ al gurii. Şi asta ţinu îngrozitor de mult. La început mă aşteptam ca Ţigănuş, după ce s-o odihni îndeajuns, să se ridice, să se aşeze pe duşumea şi, scuipând, să spună:

— U-uf!... Da' tare-i cald!...

Aşa făcea duminicile, când se trezea din somnul de după-amiază. Dar acum Ţigănuş nu se mai scula şi se topea întruna. Soarele scăpătase în asfinţit, fâşiile luminoase se scuturaseră şi cădeau numai pe prichiciul ferestrei. Ţigănuş se întunecase la faţă, nu mai mişca din degete şi nu mai avea nici spume la gură. Trei lumânări aprinse îşi legănau flăcările aurii, una în dreptul creştetului şi două în dreptul urechilor, luminându-i părul ciufulit, care bătea în albăstriu de negru

ce era; pete galbene îi tremurau pe obrazul negricios, luminând vârful nasului ascuţit şi buzele trandafirii.

Dădaca, stând în genunchi la capul lui, plângea și-l bocea:

— Dragul meu… șoimul meu.

Eram speriat şi tremuram de frig. M-am vârât sub masă şi m-am ghemuit acolo. Apoi, dădură buzna în bucătărie bunicul, greoi în şuba lui de şop[2], bunica, îmbrăcată într-un palton cu guler de blană, unchiul Mihail, copiii şi o mulţime de oameni străini.

Bunicul îşi aruncă blana pe duşumea şi prinse a urla:

— Ticăloșilor! Aţi băgat în mormânt mândreţea asta de flăcău! Până în cinci ani, nu i-ai mai fi găsit pereche s-o fi plătit cu aur…

Din pricina hainelor strânse grămadă pe podea, nu mai puteam să-l văd pe Ivan; am ieşit din ascunzătoarea mea şi am nimerit între picioarele bunicului. Bunicul mă îmbrânci la o parte şi nu contenea să-i ameninţe pe unchii mei cu pumnul lui mic şi roşu:

— Lupilor!

Apoi se lăsă pe o laviţă sprijinindu-se în mâini, sughiţă în sec înăbuşindu-şi plânsul şi izbucni cu glas dogit:

— Știu eu bine că vă stătea în gât… Ehei, Vaniușicika… Prostuţule. Ce ne mai facem acu? Ce facem? Taman când m-am şubrezit şi eu! Ce zici, maică? De câţiva ani Domnul şi-a întors faţa de la noi. Ce zici?

Întinsă pe podele, bunica pipăia faţa, capul şi pieptul lui Ivan, îi sufla în ochi, îi lua mâinile şi i le frământa între ale ei, până ce răsturnă toate lumânările. Apoi se ridică cu greu şi rămase un timp ca împietrită, în rochia ei de mătase neagră, lucioasă, cu faţa întunecată, cu ochii înfricoşător holbaţi şi spuse în şoaptă:

— Afară, blestemaţilor!

Toţi ieşiră din bucătărie; nu rămase decât bunicul.

…Pe Ţigănuş l-au îngropat pe tăcute, fără niciun alai.

---

[2] *şop* – blană de urs spălător (raton) prelucrată.

IV

CULCAT ÎN PATUL LARG şi înfăşurat de patru ori în plapuma groasă ca într-un sul, o aud pe bunica făcându-şi rugăciunea. Stă în genunchi la piciorul patului. Ţine o mână la piept, iar cu cealaltă îşi face când şi când, încet, semnul crucii…

Afară-i ger de crapă pietrele. Lumina verzuie a lunii pătrunde prin geamurile zugrăvite cu flori de gheaţă, încât faţa blajină a bunicii, cu nasul ei mare, se vede acum desluşit, iar în ochii negri i se aprind scântei care lucesc ca licuricii. Horboţica de mătase care-i acoperă părul e şi ea lucioasă de parc-ar fi bătută în alamă. Rochia neagră foşneşte întruna, învăluindu-i umerii şi desfăşurându-se greoaie pe podea.

După ce-şi sfârşeşte rugăciunea, bunica se dezbracă în tăcere, îşi pătureşte cu grijă lucrurile pe lada din colţ şi se apropie de pat; eu mă fac că dorm dus.

— Măi, hoţule, tu te prefaci. Văd eu că nu dormi, îmi spune dânsa încetişor. Nu-i aşa că nu dormi, sufleţelul mamii? Hai, dă-mi şi mie un colţ de plapumă.

Mă bucur dinainte de plăcerea care ştiu că mă aşteaptă şi nu mă pot stăpâni să nu zâmbesc când o aud mormăind:

— Aha! Râzi de bunică-ta cea bătrână?

Apucând plapuma de-un capăt, bunica trage cu atâta putere şi îndemânare că mă pomenesc aruncat în sus, mă învârtesc de câteva ori în aer şi cad înapoi pe salteaua moale, de puf. Bunica râde cu hohote.

— Ce-i mă, pintenogule? Nu cumva ai înghiţit un ţânţar?

Uneori se întâmpla să se roage din cale-afară de mult; atunci

adormeam de-a binelea şi n-o mai auzeam când se culca.

Fiecare din aceste lungi rugăciuni încheie o zi plină de amărăciuni, de certuri şi de bătăi. Şi, într-adevăr, face să le asculţi. Bunica îi înşiră lui Dumnezeu, amănunţit, toate câte se întâmplă în casă. Lăsându-se cu toată povara trupului în genunchi, ca o imensă movilă, ea spune în şoaptă, la început foarte repede, ceva nelămurit, apoi prinde să mormăie din ce în ce mai tare:

— Doamne, Tu ştii singur că tot omul vrea să ducă o viaţă cât mai bună. Iaca, eu socot că s-ar cuveni mai degrabă ca Mihailo, fecioru-meu mai mare, să rămână în oraş. Tare se simte obijduit că trebuie să treacă dincolo, peste apă. Acolo-i alt pământ şi nu-l cunoaşte. Şi nici nu se ştie cum o să-i meargă. Da' vezi că bătrânul ţine mai mult la celălalt, la Iakov. Apăi, drept e să nu-ţi iubeşti deopotrivă copiii? E tare îndărătnic moşneagul. Bine-ai face, Doamne, să-i mai aşezi minţile.

Îşi ridică apoi ochii mari şi scânteietori către icoanele întunecate şi-i dă lui Dumnezeu un sfat:

— Trimite-i, Doamne, un vis bun, ca să înţeleagă cum să-şi împartă averea între copii.

Bunica îşi face semnul crucii şi bate mătănii, lovindu-se cu fruntea ei mare de podea; apoi se îndreaptă din şale şi stăruie mai departe:

— Mare bucurie i-ai face Varvarei să-ţi întorci oleacă faţa zâmbitoare către dânsa. Cu ce Te-a mâniat? Cu ce-i mai păcătoasă ca altele? Ce-o mai fi şi asta? Femeie tânără, zdravănă şi să trăiască cu inima amărâtă! Ai grijă, Doamne, şi de Grigori, că o duce tot mai greu cu ochii. De-o orbi, nu-i rămâne alta de făcut decât să cerşească din poartă-n poartă. Apoi asta nu-i bine. Toată vlaga şi-a irosit-o în slujba bătrânului. Da' ce, parcă bătrânul are să-l ajute? Of, Doamne, Dumnezeule!...

Bunica tace îndelung, într-o adâncă supunere, cu capul şi mâinile lăsate în jos, de parc-ar fi încremenit în aceasta stare, ori ar fi căzut în somn greu.

— Ce-o mai fi rămas? se întreabă dânsa cu glas tare, ştiind că n-a isprăvit încă şi încruntând din sprâncene: Mântuieşte, Doamne, pe toţi creştinii, şi pe mine iartă-mă, că-s o femeie fără minte şi păcătoasă. Ştii Tu bine că nu cu rea voinţă păcătuiesc, ci de nătângă ce sunt.

Şi, mulţumită, bunica oftează din adânc şi urmează cu blândeţe:

— Că toate le ştii, părinte ceresc. Toate Ţi-s cunoscute!

Dumnezeul acesta al bunicii îmi plăcea tare mult şi întruna mă rugam de dânsa:

— Mai povesteşte-mi despre Dumnezeu, bunicuţă.

Despre Dumnezeu bunica vorbea într-un fel deosebit, foarte încet, lungind cuvintele într-un chip ciudat, cu ochii închişi şi, cum şedea aşa, se ridica să-şi pună o basma pe cap, se aşeza din nou şi, odată pornită pe vorbă, vorbea mult, până ce mă fura somnul.

— Dumnezeu şade în mijlocul luncii raiului, pe tronul Lui de peruzea înălţat pe un dâmb, sub nişte tei de argint care înfloresc tot anul. În rai nu-i nici toamnă, nici iarnă, iar florile niciodată nu se veştejesc, ci înfloresc tot anul, spre bucuria celor drepţi. În jurul lui Dumnezeu zboară puzderie de îngeri, ca o ninsoare de fulgi deşi sau un roi de albine. Aidoma unor porumbei albi coboară din cer pe pământ şi după aceea se ridică înapoi acolo, sus, ducând lui Dumnezeu ştire de tot ce au aflat despre noi, oamenii. Fieştecare îşi are îngerul lui, şi tu, şi eu, şi bunicul, fiindcă Dumnezeu îi deopotrivă pentru toţi. Iacă, îngerul tău vine, bunăoară, şi-i spune lui Dumnezeu: „Doamne, ştii că Lexei a scos limba la bunicu-său?” Iar Dumnezeu dă poruncă: „Ei, să-i tragă atunci bătrânul o bătaie bună!” Uite aşa răsplăteşte Domnul pe fieştecare după a lui vrednicie, pe unii lovindu-i cu amaruri, pe alţii cu bucurii. Şi aşa de bine le cântăreşte Dumnezeu pe toate şi mi ţi-i judecă pe oameni, că îngerii se veselesc, fâlfâie din aripi şi cântă: „Slavă Ţie, Doamne, Slavă Ţie!” Iar Dumnezeu, drăguţul de el, numai că zâmbeşte la dânşii ca şi cum le-ar spune: „Bine-bine! Ajunge!”

Bunica zâmbeşte şi ea şi dă din cap.

— Şi ai văzut tu toate astea, bunicuţo?

— De văzut n-am văzut, da’ ştiu, răspunde bunica îngândurată.

Când vorbea de Dumnezeu, de rai şi îngeri, bunica se făcea mică şi sfioasă, faţa îi întinerea şi din ochii umezi izvora o lumină nespus de caldă. Luam în mână cozile ei grele şi mătăsoase, ca de atlaz, mi le înfăşuram în jurul gâtului şi stăteam aşa, nemişcat, ascultând cu încordare poveştile de care nu mă mai săturam.

— Omului nu i-e dat să vadă faţa lui Dumnezeu, fiindcă îi ia vederea.

Numai sfinţii pot să i-o vadă. Dar îngeri să ştii că am văzut; îngerii ţi se arată când eşti cu sufletul curat. Odată m-am dus la biserică de cu vreme, înainte să înceapă utrenia, şi numai că văd doi îngeri umblând prin altar. Erau străvezii că vedeai prin ei ca printr-o pâclă uşoară. Şi în jurul lor răspândeau o învăluire ca de lumină şi aveau nişte aripi ca horbota de mătase subţire şi le ajungeau aripile până-n podele. Şi umblau îngerii aceia în jurul pristolului şi-i dădeau ajutor părintelui Ilia, bătrânul, să se roage lui Dumnezeu. Părintele îşi ridicase mâinile neputincioase către Dumnezeu, ca să se roage, iar îngerii îi sprijineau coatele. Părintele era bătrân de tot, pierduse şi vederea şi se-mpiedica în toate cele. Puţin după aceea s-a milostivit Dumnezeu de dânsul şi l-a adunat de pe pământ. Când am văzut atuncea îngerii, am încremenit de bucurie, mi s-a strâns inima şi am început a plânge. Doamne, ce bine era! Of, Leonka, drăguţul meu, sufleţelule! Bine-i totdeauna la Dumnezeu, şi în cer, şi pe pământ. Tare bine!…

— Da’ parcă la noi e bine?…

Bunica îşi făcu semnul crucii şi-mi răspunse:

— Slavă Sfintei Născătoare! Totu-i bine…

Acum nu mai înţelegeam ce-mi spunea bunica. Mi-era greu să recunosc că în casă la noi toate erau bune, când noi o duceam din ce în ce mai rău.

Odată, trecând prin faţa uşii odăii lui unchiu’ Mihail, am văzut-o pe mătuşa Natalia, îmbrăcată toată în alb, cu mâinile în piept, umblând de colo până colo şi rugându-se întruna destul de tare şi cu groază în glas:

— Strânge-mă, Doamne! Ia-mă de aici!…

Rugăciunea asta o înţelegeam prea bine, cum îl înţelegeam şi pe moş Grigori, când îl auzeam bodogănind:

— Dacă oi orbi, am s-o pornesc prin lume cu cerşitul şi tot are să-mi fie mai bine decât aici…

Aş fi vrut să orbească mai degrabă. L-aş fi rugat să mă ia cu dânsul să-l duc de mână, şi aşa am fi pornit amândoi în lume la cerşit. De altfel, i-am şi spus-o. Meşterul a râs în barbă şi mi-a răspuns:

— Bine! Lasă, o să mergem împreună… Iar eu am să bat darabana în tot oraşul: ăsta-i nepotul de fiică al lui Vasili Kaşirin, starostele breslei vopsitorilor. Ce are să mai râdă lumea!…

Adesea am văzut sub ochii stinşi ai mătuşii Natalia vânătăi, iar pe faţa-i gălbejită buzele umflate. Şi am întrebat-o atunci pe bunica:

— Da' ce, bunică, o bate unchiul? Bunica a oftat şi mi-a răspuns:

— O bate, afurisitul, pe ascuns… Bunicul nu-i dă voie s-o bată, ş-atuncea el o bate noaptea. Tare-i rău unchiu-tău, iar dânsa-i ca o treanţă.

Şi, însufleţindu-se, îmi povestea mai departe:

— Ehei, acuma bărbaţii nu-şi mai bat muierile ca pe vremuri. Îţi dă una peste gură, peste urechi, te mai trage oleacă de cozi. Da' înainte vreme te snopea cu ceasurile. Pe mine m-a bătut bunicu-tău odată, într-un Paşte, chiar în ziua întâia, de când am ieşit de la slujba mare şi până seara. Mă bătea, ostenea şi, după ce se mai hodinea, pornea iar să mă bată. Şi cu hăţurile m-a bătut, şi cu ce vrei.

— Şi de ce te-a bătut, bunică?

— Nu mai ţin minte. Mi-a mai tras odată o bătaie soră cu moartea şi vreme de cinci zile nu mi-a dat nici de mâncare. Abia de-am scăpat cu viaţă. Altădată…

Ascultând-o, amuţeam de uimire, fiindcă bunica era de două ori cât bunicul şi nu-mi prea venea a crede c-ar fi putut s-o doboare cu una, cu două.

— E mai tare el ca tine?

— Mai tare n-o fi, da-i mai mare. Şi-apoi, mi-e bărbat. De purtarea lui faţă de mine, are să deie socoteală lui Dumnezeu. Eu, însă trebuie să rabd…

Mă interesa şi-mi plăcea s-o privesc pe bunica în zilele când ştergea praful de pe icoane şi curăţa îmbrăcămintea de argint. Erau icoane scumpe, cu podoabe de argint bătute în mărgăritare de nestemate. Bunica le lua în mână una câte una, se uita la ele zâmbind şi spunea cu duioşie:

— Scumpă feţişoară!…

Şi, după ce-şi făcea cruce, săruta icoana.

— Tare-i prăfuită şi afumată!… Maică Precistă, izvor de nesecată bucurie! Ia te uită şi tu, Leonea, sufleţelule! Ce mai mândreţe de zugrăveală! Chipurile îs mici de tot, da' ce bine se vede fieştecare… Icoanei aisteia îi zice: „A celor douăsprezece sărbători", iar în mijloc se

află Maica Domnului de la Feodorovsk, bună de nu se mai află. Iar acesteia îi zice: „Nu mă boci, maică, când m-or coborî în mormânt”.

Câteodată mi se părea că se joacă de-a icoanele, tot aşa de serioasă şi tot aşa de convinsă ca verişoara Katerina, cea ţicnită, când începea să se joace cu păpuşile.

Bunica văzuse adesea diavoli, fie câte unul răzleţ, fie mai mulţi laolaltă.

— Într-o noapte din postul mare treceam pe lângă casa lui Rudolf. Era o noapte luminoasă, cu lună. Deodată văz călare pe acoperiş, lângă horn, un drac mare, negru şi miţos. Îşi pleca fruntea încornorată peste horn, adulmecând nu ştiu ce şi fornăind. Adulmeca şi da mereu din coada care hârşcâia pe acoperiş. Am făcut semnul crucii asupra lui ş-am spus: „Piei, diavole!” Iar dracul a chiţcăit, s-a rostogolit de-a berbeleacul până jos şi a pierit. Se vede că Rudolfii găteau tocmai atunci niscai friptură, iar necuratul adulmeca şi se bucura…

Eu râdeam, închipuindu-mi cum se rostogolea dracul de-a berbeleacul de pe acoperiş. Bunica râdea şi dânsa şi spunea:

— Tare le mai plac diavolilor şotiile! Parc-ar fi copii mici, nu alta. Odată spălam rufe în baie şi mă apucase miezul nopţii. Ei, să fi văzut cum s-a deschis fără veste uşa cuptorului şi a început să toarne la drăcuşori, care de care mai mărunţel. Erau şi roşi şi verzi şi negri, ca gândacii. M-am repezit la uşă. Aş! Unde era chip de ieşit! M-am împotmolit în grămada de draci, care umpluseră baia, de nu te puteai întoarce. Şi mi se împleteau printre picioare, mă apucau şi mă zgâlţâiau. N-aveam cum să-mi fac măcar cruce. Erau păroşi, moi şi calzi, ca nişte pisoi. Doar că umblau toţi pe picioarele de dinapoi. Se învârteau peste tot, se zbenguiau şi rânjeau cu nişte dinţişori ca de şoarec. Aveau ochi verzi, cornițele abia le ieşiseră şi stăteau ca nişte cucuie, iar codiţele bârligate ca la purcei. Dumnezeule sfinte! Am căzut leşinată. Când mi-am venit în fire, lumânarea abia mai ardea, apa se răcise în albie, iar rufele erau toate risipite pe jos. Of, am zis, duceţi-vă pe pustii!…

Închid ochii şi deodată văd cum dintre pietrele cenuşii ale cuptorului se revarsă pe gură un potop de dihănii păroase de toate culorile, care umplu odăiţa băii, suflă în lumânare şi se pun cu toţii să-

şi scoată limba trandafirie la mine.

Asta mi se pare o poznă grozavă, dar în acelaşi timp mă cuprinde şi frica. Bunica tace dând din cap şi apoi se stârneşte iar:

— Am mai dat odată ochii cu afurisiţii ceia de draci. Era într-o noapte viforoasă de iarnă. Treceam prin râpa lui Diukov – ştii, în locul acela unde Iakov şi cu Mihailo au vrut să-l înece pe taică-tău într-o copcă de iaz. Îţi aduci aminte că ţi-am istorisit povestea asta. Îmi vedeam de drum. Când s-o iau la vale pe cărare, din fundul râpei aud fluierături şi chiote. Mă uit şi văd venind în goană o troică trasă de nişte cai negri, pe care îi mâna un drac puhav, cu o tichie roşie pe creştetul capului. Stătea parcă înfipt pe capră şi mâna telegarii cu mâinile întinse, dar în loc de hăţuri de piele ţinea în mână nişte lanţuri. Drumul nu trecea prin râpă, însă troica, învăluită într-un nor de zăpadă, zbura drept spre iaz. Sania era plină de draci care şuierau, urlau şi-şi fluturau tichiile. Am văzut trecând aşa prin faţa mea şapte troici la rând, de ziceai că-s pompierii. Caii, toţi negri ca pana corbului, erau oameni, care căzuseră sub blestemul părinţilor lor. Oameni de care se folosesc diavolii întru desfătarea lor, călărindu-i şi gonindu-i pe drumuri de noapte, când îşi au ei sărbătorile lor. Ce-am văzut eu atunci se vede treaba c-a fost o nuntă de draci.

Bunica vorbea simplu şi deplin pătrunsă de ceea ce spunea aşa că nu se putea să nu-i dai crezare.

Dar mai frumos decât orice era când începea bunica a spune stihurile despre Maica Domnului care bătea calea grea a pătimirilor noastre pământeşti, rugându-se de crăiasa Engalîceova, căpetenia tâlharilor, să nu mai căznească şi să nu mai prade norodul rusesc. Ştia de asemenea stihurile despre Alexei, robul Domnului, şi acele despre ostaşul Ivan, povestea preaînţeleptei Vasilisa, a lui Popa Capră şi a Finului lui Dumnezeu. Mă cuprindea groaza când începea a-mi povesti despre starostiţa Marfa, despre Baba-Ustia, căpitan de tâlhari, despre Maria Egipteanca cea păcătoasă şi despre chinurile îndurate de maica unor hoţi de codru. Bunica ştia nenumărate basme, legende şi stihuri.

Bunica nu se temea nici de oameni, nici de bunicu' şi nici de draci sau alte duhuri necurate, însă-i era groază de gândacii negri, pe care îi simţea chiar şi la o mare depărtare. Uneori mă trezea noaptea şi-mi

spunea în şoaptă:

— Aleoşa, drăguţule, ia vezi tu, că umblă colo un gândac. Striveşte-l, pentru numele lui Cristos!…

Somnoros cum eram, aprindeam lumânarea şi mă târam pe podele, căutând să descopăr inamicul, lucru pe care nu-l izbuteam dintr-odată, ba uneori nu-l izbuteam defel.

— Nu-i niciun gândac, îi spuneam bunicii.

Bunica rămânea nemişcată, cu plapuma trasă peste cap şi mă ruga cu glas abia auzit:

— Ba este. Hai, rogu-te, caută-l! I-aicea. Ştiu eu bine că-i aicea…

Bunica nu se înşela niciodată şi, ce-i drept, până la urmă tot dibuiam gândacul undeva, departe de pat.

— L-ai ucis? Ei, slavă Domnului! Să trăieşti!

Îşi scotea plapuma din cap, ofta uşurată şi-mi zâmbea.

Dacă nu găseam gândacul, nu putea să adoarmă. În liniştea mormântală a nopţii, o simţeam tresărind la cel mai mic foşnet şi o auzeam cum îşi ţinea răsuflarea, ca apoi să şoptească:

— Acuma-i lângă prag… s-a băgat sub ladă.

— Bunică, de ce te temi de gândaci?

Bunica îmi răspundea cu cap:

— Pentru că nu pricep ce cată gândacii ăştia pe lume. Îs negri şi foiesc întruna. Dumnezeu a dat tuturor făpturilor sale un rost: cânele-babei arată că-i casa umedă, ploşniţa că-s murdari pereţii, iar când îl umplu păduchii pe om îi semn că are să cadă bolnav. Asta pricepe oricine. Dar gândacii ce rost au? Cine ştie ce putere ascunsă trăieşte într-înşii şi pentru ce ne-au fost trimişi?

Într-o seară, în timp ce bunica se lăsase în genunchi şi stătea prieteneşte la sfat cu Dumnezeu, bunicul dădu pe neaşteptate uşa de perete, intră în odaie şi grăi răguşit:

— Ei, maică, să ştii că ne oropseşte Dumnezeu. Arde casa!

— Nu mai spune! strigă bunica, sărind în sus de pe podea şi, păşind apăsat, se repeziră amândoi în odaia cea mare în care era întuneric beznă.

— Evghenia, scoate icoanele! Natalie, îmbracă-ţi copiii! poruncea bunica cu glas tare şi aspru.

Bunicu scâncea încetişor:

— Hî-hî-hî…

Am dat fuga în bucătărie. Fereastra care dădea către curte sclipea de parcă era de aur, iar pe podele jucau şi lunecau pete galbene. Unchiu' Iakov, desculţ, se căznea să-şi tragă cizmele, ţopăia pe pete de parcă i-ar fi ars tălpile şi ţipa:

— Aha Să ştii că Mişka a pus foc şi-apoi a şters-o!

— Tacă-ţi gura, câine! strigă la el bunica, îmbrâncindu-l aşa de tare către uşă, că era cât pe ce să-l dea jos.

Prin florile de gheaţă de pe geamuri se vedea arzând acoperişul atelierului şi prin uşa deschisă se învălmăşeau limbi mari de foc. Florile roşii ale pojarului înfloreau în noaptea liniştită, fără să fumege, numai deasupra lor, sus de tot, se legăna un nor întunecat care însă nu ascundea vederii Calea laptelui cu şuvoiul ei argintiu. Zăpada era roşie şi zidurile caselor dimprejur se clătinau de parcă voiau să vină şi ele în colţul încins al curţii, unde se zbenguia focul zglobiu, umplând cu roş crăpăturile largi din pereţii atelierului şi ieşind prin ele, aidoma unor cuie strâmbe şi încinse. Pe acoperişul de şindrilă înnegrită şi uscată fluturau cordele aurii şi roşii, învăluindu-l repede în volbura lor. Printre ele se-nălţa fumegând trufaş hogeacul subţire de cărămidă arsă. Pârâitul molcom şi foşnetul mătăsos al focului băteau în geamuri. Focul se înteţea tot mai tare. Atelierul se făcuse roş-încins, începând să semene întru totul cu un iconostas de biserică, şi te îmbia să te apropii, fără să i te poţi împotrivi.

Mi-am pus în cap un cojoc greu, mi-am vârât picioarele în nişte cizme, nu ştiu ale cui, şi m-am târât cu chiu cu vai până în tindă, iar de acolo în cerdac, unde am încremenit, orbit de pojarul viu, asurzit de răcnetele bunicului, ale lui Grigori, ale unchiului, de pârâitul focului şi speriat de ciudata purtare a bunicii. Bunica îşi aruncase în cap un sac gol, se înfăşurase într-o cergă, pornise în goană de-a dreptul spre foc şi se băgase în mijlocul flăcărilor, de unde o auzeam strigând:

— Nătângilor! Aţi uitat de vitriol. Are să sară totul în aer.

— Grigori, ţine-o! urla bunicul. Vai de mine! Se prăpădeşte!…

Dar bunica apucase să iasă din flăcări, gheboşată, fumegând toată, scuturând din cap şi ducând în mâinile întinse o damigeană cu vitriol,

care să tot fi avut o vadră.

— Scoate calul, taică, strigă cu glas răguşit bunica pe care o îneca tusea. Luaţi-mi cerga de pe umeri. Nu vedeţi că arde?

Grigori îi smulse din spate cerga fumegândă, şi, încovoindu-se din şale, începu să arunce cu lopata pe uşa atelierului bulgări mari de zăpadă.

Unchiul Iakov ţopăia întruna în jurul lui, cu un topor în mână, în vreme ce bunicul se ţinea după bunica, azvârlind cu omăt într-însa. Bunica vârî damigeana într-un troian, se repezi la poartă, o deschise şi, înclinându-se dinaintea oamenilor care veniseră în goană cum văzuseră focul, începu a se ruga de ei:

— Oameni buni, feriţi hambarul! Dacă o cuprinde focul hambarul şi şura de fân, se aprinde casa şi se-ntinde pojarul şi la voi. Daţi jos acoperişul şi zvârliţi fânul în grădină. Grigori, de ce îngrămădeşti omătul la pământ? Zvârle-l sus! Şi tu, Iakove, nu umbla ca aiurit. Împarte-le oamenilor topoare şi lopeţi… Ei, oameni buni, acu apucaţi-vă de treabă. Doamne ajută!

Înfăţişarea bunicii mă vrăjea tot aşa cum mă vrăjea şi focul. Înnegrită de fum şi luminată de flăcările care alergau parcă s-o cuprindă, bunica fugea ca nebună prin curte, vedea tot, era pretutindeni şi împărţea porunci tuturora.

Deodată ţâşni în curte Şarap şi se ridică în două picioare, trăgându-l după el pe bunic. O pală de foc izbi calul în ochii săi mari care sclipiră cu luciri roşii; calul începu să fornăie şi se propti în picioarele dinainte. Bunicul lepădă căpăstrul şi strigă către bunica:

— Ţine-l tu, maică!

Bunica se repezi la calul care se ridicase iar în două picioare şi se înfipse în faţa lui cu braţele în cruce. Calul necheză tânguitor şi se lăsă în pământ către ea, uitându-se pieziş la foc.

— Nu te teme, măi, îi spuse bunica cu glasul ei gros şi-l apucă de căpăstru, mângâindu-l pe grumaz. Cum crezi tu, şoricelule, că te-aş lăsa? Taman acu, la ananghie!…

Şoricelul, pe puţin de trei ori mai mare decât bunica, mergea supus în urma ei spre poartă, fornăind şi cu ochii la faţa ei roşie.

Dădaca Evghenia scosese din casă copiii înfofoliţi, care scânceau

înăbuşit, şi strigă:

— Vasili Vasilici, Lexei nu-i nicăieri…

— Hai, du-te, du-te!… îi răspunse bunicul, făcându-i semn cu mâna să nu-i bată capul.

Eu mă ascunsei numaidecât sub scara cerdacului ca dădaca să nu deie de mine şi să mă ducă de-acolo, laolaltă cu ceilalţi copii.

Acoperişul atelierului se şi prăbuşise. Căpriorii subţiri se ridicau spre cer, fumegând şi lucind cu străluciri de aur. Înăuntrul clădirii izbucneau întruna vâjiind şi trosnind vârtejuri de flăcări verzi, albastre, roşii, care răbufneau în curte, spre oamenii îngrămădiţi în jurul focului uriaş în care zvârleau de zor zăpada cu lopeţile. În mijlocul pârjolului clocoteau furioase cazanele din care se ridicau nori groşi de aburi şi se amestecau cu fumul, în curte se răspândiseră mirosuri ciudate care făceau să-ţi lăcrimeze ochii. Am ieşit de sub cerdac ş-am nimerit sub picioarele bunicii.

— Piei de-aici! strigă dânsa. Au să te calce. Pleacă!…

Un călăreţ, purtând pe cap un coif de alamă cu creastă, intră în goana calului în curte. Roibul împroşca stropi de spumă; călăreţul ridicase mâna în care ţinea cravaşa şi urla ameninţător:

— La o parte!

Apoi se auziră clopoţei sunând repede şi cu voioşie. Totul era frumos, ca-n sărbători. Bunica mă îmbrânci spre cerdac:

— N-auzi? Cu cine am vorbit eu?… Pleacă odată!

Nu se putea să n-o ascult, mai cu seamă acuma. M-am întors în bucătărie şi mi-am lipit faţa de geam, însă de după grămada întunecată de oameni care se îmbulzeau nu era chip să mai văd focul, ci numai coifurile de alamă care scânteiau printre căciulile şi şepcile negre.

Focul fu repede stins, înăbuşit şi răpus la pământ. Poliţia începu să împrăştie lumea, iar bunica veni în bucătărie.

— Cine-i acolo? Tu eşti? Ţi-e frică şi nu poţi dormi? N-ai de ce te teme, că focul s-a stins…

Apoi se aşeză alături de mine şi un răstimp tăcu, legănându-se. Mă bucuram că se întorsese iar liniştea nopţii şi întunericul, dar îmi părea rău şi după foc.

Bunicul intră, se opri în prag şi zise:

— Tu eşti, maică?
— Ei?
— Te-ai fript?
— Nu-i nimica.

Bunicul trase un chibrit şi flacăra albăstrie îi lumină o clipă faţa de dihor, mânjită toată de funingine, căută pe masă o lumânare, o aprinse şi se aşeză încet alături de bunica.

— Ai face bine să te speli, îi spuse bunica, tot aşa de mânjită de funingine ca şi dânsul şi mirosind iute, a fum.

Bunicul oftă:

— S-a milostivit Dumnezeu cu tine de ţi-a dat atâta minte… Şi, mângâind-o pe umeri, adăugă rânjind: Chiar de ţi-o dă numai pentru scurtă vreme, pentru un ceas, da' tot ţi-o dă!…

Bunica zâmbi, vru să spună ceva, însă, cum îl văzu pe bunic încruntându-se, se răzgândi şi tăcu.

— Trebuie să-i dau drumul lui Grigori. Din pricina lui a izbucnit focul, fiindcă nu ia seama la nimic. A muncit el cât a muncit, da' de-acu şi-a trăit veacul… Prostul de Iaşka stă în cerdac şi plânge… Ai face bine să te duci la dânsul.

Bunica se ridică şi ieşi, ţinând o mână în faţa obrazului şi suflând în degete. Bunicul mă întrebă încetişor, fără să se uite la mine:

— Ai văzut focul de la început? Ce zici de bunica? Bătrână, bătrână, da'… Şi prin câte n-a trecut, cât n-a fost ea de bătută de soartă, însă vezi… Ehei, vai de capul vostru!…

Bunicul se gheboşă de tot şi tăcu. După un răstimp se ridică, îndreptă cu degetele mucul lumânării şi mă întrebă iarăşi:

— Ţi-a fost teamă?
— Nu.
— Nici n-avea de ce să-ţi fie.

Apoi, furios, îşi smuci cămaşa de pe el, se duse în colţul unde era spălătorul şi din întuneric îl auzii bătând cu piciorul în podea şi spunând cu glas tare:

— Focu' în sine i-un fleac. Însă păgubaşul trebuie bătut în piaţă cu cnutul, fiindcă-i prost, sau – mai ştii? – poate şi hoţ. Dacă s-ar face aşa, n-ar mai fi focuri. Tu ce mai aştepţi acu? Hai, du-te de te culcă.

Am plecat, însă în noaptea aceea n-am mai închis ochii. Numai ce mă vârâsem iar în aşternut, când un urlet ca de fiară mă făcu să sar în picioare şi să mă reped din nou în bucătărie. În mijlocul bucătăriei sta bunicul despuiat de cămaşă şi cu sfeşnicul în mână. Flacăra lumânării tremura, iar bunicul hârşcâia în loc cu picioarele şi întreba cu glas răguşit:

— Maică, Iakove, oare ce-o fi asta?

M-am căţărat pe cuptor şi m-am cuibărit într-un colţ; îndată începu iarăşi în casă o forfotă ca aceea din timpul focului. Un urlet sfâşietor, cu răbufniri egale şi din ce în ce mai tari, bătea ca un val tavanul şi pereţii. Bunicul şi unchiu' Iakov, buimăciţi, alergau de colo până colo. Bunica ţipa la ei, gonindu-i nu ştiu unde. Grigori umplea plita, trântind lemnele, turna apă în cazane, se foia prin bucătărie şi tot dădea din cap, cum fac cămilele din Astrahan.

— Aprinde întâi focul în cuptor, porunci bunica.

Grigori se repezi pe cuptor, după surcele, dădu de piciorul meu şi întrebă neliniştit:

— Cine-i aici? Ptiu! M-ai speriat. Te vâri peste tot locul, taman unde nu-i nevoie de tine.

— Da' ce s-a întâmplat?

— Naşte mătuşă-ta Natalia, răspunse el cu nepăsare şi sări jos.

Mi-am adus aminte că mama nu ţipase aşa, atunci când născuse.

După ce puse cazanele pe foc, Grigori se urcă iarăşi pe cuptor, se aşeză alături de mine şi scoase o lulea de lut ars; mi-o arătă, spunându-mi:

— Iacătă, m-am apucat de fumat. Cică-i bun pentru ochi. Bunica m-a sfătuit să trag tabac pe nas, da' eu socot că tot mai bun îi fumatul…

Moş Grigori şedea pe marginea cuptorului cu picioarele spânzurând şi se uita în jos la flăcăruia lumânării. Urechile şi obrazul îi erau mânjite de funingine. Prin cămaşa ruptă într-o parte i se vedeau coastele largi ca nişte cercuri de butie. Dintr-o sticlă a ochelarilor, spartă, lipsea o jumătate, care căzuse din ramă. Prin gaura aceea mă privea ochiul umed şi roş ca o rană. Moş Grigori îşi umplu luleaua cu foi de tutun netăiate şi, ascultând la gemetele lehuzei, mormăia cuvinte neînţelese, de parcă era beat:

— Bunica şi-a ars mâinile. Cum are să poată ea moşi acum? O auzi pe mătuşă-ta cum geme? Au uitat toţi de dânsa. Cum a izbucnit focul, au apucat-o durerile facerii, de spaimă. Vezi tu cât de greu vine un om pe lume? Da' pe muieri tot nu le cinsteşte nimeni! Tu vezi de ţine minte să cinsteşti muierile… adicăte mamele.

Moţăiam şi mă trezeam întruna din pricina forfotei, a uşilor trântite şi a ţipetelor lui unchiu' Mihail, care se îmbătase. Îmi veneau la ureche cuvinte ciudate:

— Trebuie deschise uşile împărăteşti…

— Daţi-i untdelemn din candelă cu rom şi funingine; puneţi jumătate de pahar de untdelemn, jumătate de rom şi o lingură mare de funingine…

Unchiu' Mihail tot stăruia, rugându-se:

— Lăsaţi-mă şi pe mine să mă uit…

Şedea jos pe podele cu picioarele desfăcute, scuipa drept înaintea lui şi bătea cu palma în duşumea. Pe cuptor se făcuse peste măsură de cald şi m-am coborât. Când să trec pe lângă el, mă apucă de picior şi mă trase, de mă făcu să cad şi să mă lovesc la ceafă.

— Tâmpitule! i-am spus.

Unchiu-meu sări în sus ca ars, mă înhăţă iarăşi şi începu să mă zgâlţâie, urlând:

— Te dau cu capul de cuptor!

Îmi venii în fire în colţul de sub icoane din odaia mare, pe genunchii bunicului care, cu ochii în tavan, mă legăna şi boscorodea încetişor:

— Nu ni-i iertat niciunuia…

Deasupra capului bunicului ardea vioaie candela, pe masa din mijlocul odăii era aprinsă o lumânare, iar prin fereastra care se şi luminase privea ziua tulbure de iarnă.

Bunicul, aplecat peste mine, mă întrebă:

— Ce te doare?

Toate mă dureau: capul mi-era jilav şi trupul greu, însă n-aveam niciun chef să-i spun asta bunicului. Toate din jurul meu erau nespus de ciudate. Aproape pe toate scaunele şedeau oameni pe care nu-i mai văzusem niciodată: un preot cu nişte odăjdii de culoarea liliacului, un bătrânel cărunt, cu ochelari, îmbrăcat milităreşte, şi încă mulţi alţii.

Şedeau cu toţii nemişcaţi, parcă înlemniţi, aşteptând ceva, şi trăgeau cu urechea la un plescăit de apă care venea de undeva, aproape de tot. Lângă uşorul uşii stătea unchiu' Iakov, drept ca lumânarea şi cu mâinile la spate. Bunicul îi spuse:

— Ia-l de-aici şi du-l să se culce.

Unchiu-meu îmi făcu semn cu degetul să vin după el şi o luă în vârful picioarelor spre uşa care dădea în odaia bunicii. Când mă urcai în pat, îmi şopti:

— Mătuşă-ta Natalia a murit…

Asta nu mă miră deloc. Mătuşă-mea trăia de mult fără s-o vadă cineva, nu venea prin bucătărie şi nici măcar la masă.

— Da' bunica unde-i?

— Acolo, îmi răspunse unchiu-meu, arătând cu mâna spre odăile celelalte şi ieşi tot în vârful picioarelor goale, aşa cum intrase.

Stăteam culcat în pat şi-mi plimbam ochii prin odaie. Pe ferestre se uitau în odaie nişte dihănii care îşi lipiseră de geamuri feţele păroase, crunte şi oarbe. În colţ, deasupra sunducului, atârna rochia bunicii. Ştiam asta, însă acuma mi se părea că în rochie era ascunsă cine ştie ce fiinţă vie care mă pândea. Mi-am vârât capul sub pernă şi mă uitam numai cu un ochi către uşă. Îmi venea să sar din aşternut şi s-o şterg. Mi-era tare cald şi simţeam că mă îneca un miros greu şi pătrunzător care îmi aducea aminte de moartea lui Ţigănuş şi de şiroaiele de sânge care curgeau pe podele. Mi se părea că-mi creşte în cap sau în inimă nu ştiu ce boalfă şi tot ce văzusem în casa asta îmi luneca încet şi apăsător prin minte, ca un convoi de sănii greoaie, pe un drum de iarnă, şi mă zdrobeau.

Într-un târziu, uşa se deschise încet de tot şi în odaie se strecură bunica; împinse uşa cu umărul, se rezemă de ea cu spatele şi, întinzând mâinile către luminiţa albăstrie a candelei care ardea necontenit, prinse a se jeli încetişor, ca un copil.

— Vai de mânuşiţele mele! Ta-are mă mai ustură!…

V

PRIMĂVARA, UNCHII MEI s-au despărţit. Iakov a rămas în oraş, Mihail s-a strămutat de cealaltă parte a râului, iar bunicul şi-a cumpărat pe uliţa Polevaia o hardughie cu chiriaşi mulţi; casa avea la rândul de jos, clădit din piatră, o cârciumă, în pod o odăiţă mică, foarte plăcută, şi jur împrejur o grădină care cobora într-o râpă năpădită de tufişuri de lozii, dese ca peria.

— Ce mai de-a nuiele-s aici! spuse bunicul şi-mi făcu cu ochiul a glumă, pe când cercetam grădina, păşind alături de dânsul pe cărările muiate de pe care abia se topise zăpada. În curând am să te pun să înveţi carte, aşa c-o să ne prindă bine.

Toată casa era înţesată de chiriaşi, numai la catul de sus bunicul îşi opri o odaie mare pentru dânsul şi totodată pentru primit musafirii, iar bunica şi cu mine ne-am mutat în pod. Fereastra cămăruţei noastre dădea în stradă; când mă aplecam peste prichiciul ferestruicii, puteam să văd seara şi în zilele de duminică cum ieşeau din cârciumă oameni beţi, care o luau pe stradă urlând, împleticindu-se şi căzând. Câteodată erau zvârliţi în drum, ca nişte saci, însă ei se năpusteau iar în uşă. Uşa se izbea de perete, scârţâia, scripetele care o închidea gemea şi începeau bătăile; era cum nu se poate mai interesant să priveşti la toate astea de sus. Bunicul pleca de dimineaţă la atelierele feciorilor să-i ajute să-şi pună la cale treburile, de unde se întorcea acasă seara, obosit, abătut şi mânios.

Bunica gătea, cosea, săpa în grădina de zarzavat şi în livadă şi se învârtea cât era ziulica de mare ca o sfârlează uriaşă, mânată de un bici nevăzut, trăgea pe nas tabac, strănuta cu poftă şi, în vreme ce-şi

ştergea faţa asudată, îmi spunea:

— Să le fie de bine tuturor celor buni, în vecii vecilor! Ei, Aleoşa, sufleţelule, acuma trăim cel puţin şi noi mai liniştiţi. Slavă ţie, maică precistă, că toate s-au isprăvit cu bine!

Mie însă nu mi se părea deloc că trăim liniştiţi: din zori şi până noaptea târziu mulţimea de chiriaşi alerga ca nebună prin casă şi curte şi cât era ziua de mare veneau la bunica nişte vecine, toate grăbite, să se ducă nu ştiu unde, întârziind veşnic, oftând întruna, pregătindu-se să facă nu ştiu ce şi chemând-o:

— Akulina Ivanovna!...

Akulina Ivanovna le zâmbea tuturora cu aceeaşi blândeţe şi era bună şi plină de griji faţă de toţi, îşi îndesa cu degetul cel gros tabacul în nări, îşi ştergea tacticoasă nasul şi degetul cu o basma roşie cu pătrăţele şi spunea, de pildă:

— Cucoană, împotriva păduchilor nu-i alt leac decât îmbăiatul mai des şi feredeul cu aburi de mintă, însă dacă-s păduchi laţi, atunci ia mata o lingură mare de untură de gâscă de cea mai curată, o linguriţă de sublimat, trei picături de argint viu, pune-le toate într-o farfurie, freacă-le de şapte ori cu un ciob de faianţă şi unge cu alifia asta. Dacă amesteci cu o lingură de lemn sau de os, se pierde argintul viu. Nici lingura de alamă sau de argint nu-i bună, fiindcă strică amestecul.

Câteodată cădea pe gânduri şi le sfătuia:

— Dumneata, maică, ai face bine să te duci la mănăstirea Peciora, la schivnicul Asafie, că eu nu ştiu să-ţi dau răspuns.

Bunica făcea pe moaşa, judeca zavistiile şi certurile de familie de prin vecini, doftoricea copiii, spunea pe dinafară „Visul Maicii Domnului”, pentru ca femeile să-l poată învăţa şi ele, ca să le aducă noroc, şi le dădea tot felul de sfaturi în ale gospodăriei:

— Castravetele îţi spune el singur când să-l pui la murat. Să-l culegi numai când nu mai are iz de pământ sau alte mirosuri străine. Cvasul trebuie să-l opăreşti, ca să se oţărască, atunci se înfurie şi începe să fiarbă şi mai tare. Cvasului nu-i place dulcele. Drege-l cu niscai stafide, iar zahăr să pui numai un vârf de cuţit la o vadră. Laptele covăsit îl poţi face în tot felul: cum se face la Dunăre, sau în Spania, sau în Caucaz.

Toată ziua mă ţineam scai de bunica, oriunde se ducea, în grădină,

în curte, pe la vecine, unde sta cu ceasurile, bea ceai şi povestea diferite întâmplări; eram parcă lipit de dânsa şi nu-mi aduc aminte să fi avut ochi în timpul acela al vieţii mele pentru altcineva, decât pentru neastâmpărata şi nespus de buna mea bunică.

Din când în când se ivea în casă pentru scurtă vreme mama, mândră şi severă; îşi plimba peste tot locul privirea ochilor ei cenuşii şi reci ca soarele de iarnă, şi dispărea repede, fără să lase în urma ei vreo amintire.

Odată am întrebat-o pe bunica:

— Bunică, da' tu eşti vrăjitoare?

— De unde ai mai născocit-o şi p-asta? îmi zise bunica, zâmbind şi mă întrebă îngândurată: Cum să fiu eu vrăjitoare? Păi vrăjitoria îi ştiinţă grea. Iaca eu nu ştiu să citesc şi nici măcar buchile nu le cunosc. Uite, bună-tău e un cărturar. Da mie, nu mi-a dat Maica Domnului prea multă minte.

Şi iar îmi dezvăluia un crâmpei din viaţa ei.

— Şi eu am fost orfană. Maică-mea era singură şi pe deasupra beteagă. Când era ea fată, o băgase în sperieţi boierul ei. De frică s-a aruncat într-o noapte pe fereastră, şi-a rupt o coastă şi s-a betejit la umăr; din pricina asta i s-a uscat dreapta, adică mâna de care are omul mai multă trebuinţă. Înainte, maica fusese mare meşteră la împletit horbote, de nu se mai afla alta. Ei, acum boierii nu mai aveau nevoie de dânsa şi i-au dat drumul să facă ce-o şti şi să trăiască cum o putea. Da' cum să se descurce făr-de-o mână? Şi atunci maica a pornit în lume să ceară de pomană.

Pe vremea aceea oamenii trăiau în belşug şi erau mai milostivi ca astăzi – vestiţii dulgheri din Balahino, toţi oameni unul şi unul, şi tot aşa şi horbotăresele. Iarna şi toamna cutreieram oraşul cu mămuca, însă cum îşi avânta arhanghelul Gavril sabia, alungând iarna, şi îndată ce primăvara prindea a îmbrăţişa pământul, pribegeam şi noi încotro ne duceau ochii. Am fost şi la Murom, şi la Iurieveţ, şi pe Volga în sus, şi pe Oka, cea cu apele molcome. Bine-i să umbli pe drumuri primăvara şi vara; pământu-i primitor şi iarba moale cum îi catifeaua. Preasfânta născătoare de Dumnezeu a presărat câmpul cu flori, ici să te tot bucuri, dincoace să-ţi deschizi inima. Mămuca îşi mijea ochii albaştri şi când

începea să cânte cu glasul ei subţirel – n-avea glas puternic, dar era răsunător – toate din jur amuţeau a-o asculte şi nimic nu se mai clintea. Era bine să trăieşti din mila oamenilor. Când am împlinit nouă ani, mămuca începu a se ruşina să mă mai ieie cu dânsa la cerşit ş-am rămas la Balahino. Mămuca bătea uliţele, umblând din casă în casă, iar sărbătorile cerşea în pridvorul bisericilor. Eu stăteam acasă şi învăţam să împletesc horbote; învăţam de zor fiindcă voiam s-o ajut mai degrabă pe mămuca. Când se întâmpla să nu-mi iasă ceva ca lumea, izbucneam în hohote de plâns. Şi ce crezi? În doi ani şi ceva am ajuns să împletesc aşa de bine că mi s-a dus vestea în tot târgul. Cum avea cineva nevoie de lucru bun, venea la noi. Akulia, ia dă drumul ciocănelelor! Iar eu mă bucuram de parcă era sărbătoare. Ce-i drept, nu era atâta meşteşugul meu, cât dăscălitul mămucăi. De lucrat cu o mână nu putea lucra, însă de arătat îmi arăta. Şi cine ştie să arate face mai mult decât zece care lucrează. Ajunsesem tare mândră de meşteşugul meu şi i-am spus mămucăi: „De-acu, mămucă, să nu mai umbli prin lume, că de mâncare ţi-oi da eu”. Da’ dânsa mi-a zis: „Vezi-ţi de treabă! Ce adun eu îi pentru zestrea ta”. N-a trecut mult şi s-a ivit bunicu-tău. Era un om aşezat; abia avea douăzeci şi doi de ani şi ajunsese vătaf de şlep. Maică-sa venise să mă vadă. Văzându-mă fată muncitoare şi, pe deasupra, fiică de cerşetoare, şi-a fi zis că aveam să stau smirnă dinaintea ei, ehe… Soacră-mea ţinea o covrigărie, era o femeie haină la suflet, mai bine să nu mai vorbim de dânsa. Eh, Doamne, de ce să ne mai aducem aminte de cei răi? Las’ că-i vede Dumnezeu, ş-aşa; Dumnezeu îi vede, iar de iubit îi iubesc dracii!

Şi începu să râdă din toată inima; nasul îi tremura caraghios de tot, iar ochii îngânduraţi îi luceau, cuprinzându-mă în privirea lor mângâioasă şi vorbindu-mi despre toate cele, mult mai lămurit decât vorbele ei.

Îmi aduc aminte de-o seară liniştită – beam ceai cu bunica în odaia bunicului; el era bolnav, şedea în pat în capul oaselor, fără cămaşă pe el, cu umerii acoperiţi de un ştergar lung cu care îşi ştergea întruna sudoarea, răsuflând greu şi horcăind. Ochii verzi îi erau tulburi, faţa i se umflase şi era roşie ca para focului, dar şi mai roşii îi erau urechile

mici şi ascuţite. Mâna pe care o întindea după ceaşca de ceai îi tremura jalnic. Se făcuse blajin şi era parcă alt om.

— De ce nu-mi dai zahăr? o întrebă el pe bunica, vorbind cu glas de copil răsfăţat.

— Ia şi bea cu miere. Îţi face mai bine.

Bunicul gemea, gâfâia, sorbea repede din ceaiul fierbinte şi vorbea întruna:

— Vezi de mă îngrijeşte, să nu mor.

— Nu te teme, că am eu grijă.

— Da-da. Dacă aş muri acuma, ar fi ca şi când nici n-aş fi trăit. Toate s-ar duce pe copcă.

— Stăi liniştit, omule, şi nu mai vorbi atâta.

Un răstimp bunicul tăcea închizându-şi ochii, plescăia din buzele-i vinete şi, deodată, parcă împuns de ceva, se scutura şi începea iar cu glas tare:

— Pe Iaşka şi Mişka s-ar cuveni să-i însurăm cât mai degrabă. Poate că nevestele şi copiii care vor veni să-i mai ţină în frâu. Tu ce zici?

Şi începea să înşire pe toţi oamenii din târg care aveau fete de măritat. Bunica tăcea şi bea ceai, ceaşcă după ceaşcă; eu stam la fereastră şi mă uitam la razele apusului care se învăpăiase deasupra oraşului şi la focul care ardea în geamurile caselor; nu puteam să ies afară, fiindcă bunicul, din pricina nu mai ştiu cărei vini, nu-mi dădea voie să mă plimb în curte şi în grădină.

În grădină zburau cărăbuşi, bâzâind în jurul mestecenilor, un dogar bătea cercuri într-o curte din vecini şi undeva, aproape, cineva ascuţea nişte cuţite; în râpa de dincolo de zăplazul grădinii făceau larmă copiii care se jucau de-a v-aţi ascunselea prin tufişurile împânzite. Tare mă mai ispitea să ies şi eu afară; tristeţea serii care se lăsa mi se revărsa în suflet.

Deodată, bunicul a scos de undeva o cărţulie nouă, a bătut-o de palmă, şi, înviorându-se, mă chemă la el:

— Ia vină-ncoace, măi, neprocopsitule! Stai jos, calmucule. Uite, vezi tu buchea asta? Asta-i: Az. Spune după mine: Az. Buche. Vedi. Ei, asta ce-i?

— Buche.

— Ai nimerit-o. Da’ asta ce-i?

— Vedi.

— Ba nu. Îi Az. Acuma, uită-te mai departe. Aista-i Glagoli şi aista-i Dobru, Iest. Ce-i asta?

— Dobru.

— Ai ghicit. Da’ asta?

— Glagoli.

— Bine. Da’ asta?

— Az.

Se amestecă şi bunica:

— Ai face mai bine, taică, să stai liniştit.

— Taci şi dă-mi pace! Asta-mi face bine, că altfel mă doboară gândurile. Dă-i drumu’, Lexei.

Îmi trecu după gât braţul fierbinte şi jilav şi, ţinându-mi cartea sub nas, îmi arăta buchiile cu degetul, pe deasupra umărului. Bunicul mirosea a oţet, a sudoare şi a ceapă coaptă, încât eram gata să mă înăbuş, iar el se mânia şi-mi răcnea drept în ureche:

— *Zemlea… Liudi…*

Cuvintele mi-erau cunoscute, însă semnele slavoneşti nu se Potriveau; „Z” de la Zemlea aducea cu un vierme, „G” de la Glagoli cu meşterul Grigori care era adus de spate. „Ia” semăna cu bunica şi cu mine, iar celelalte litere ale alfabetului aveau toate câte ceva care-mi amintea de bunicul. Multă vreme mă mână bunicul prin tainele alfabetului, întrebându-mă şi la rând, şi pe sărite; mă molipsise şi pe mine mânia lui aprinsă, asudasem şi eu, şi ţipam şi eu cât mă ţinea gura. Asta îl înveselea peste măsură pe bunic. Tuşea, ţinându-se de piept, mototolea filele cărţii şi spunea cu glas răguşit:

— Ia te uită, maică, la dânsul cum s-a oţărât! Ce urli aşa, ciumă de Astrahan?

— Mata ţipi…

Mă uitam când la unul, când la altul şi mă veseleam; bunica, cu coatele pe masă şi cu obrazul sprijinit în pumni, se uita şi la noi şi râzând încetişor spunea:

— Destul, v-aţi rupt pieptul urlând.

Bunicul îmi lămuri cu glas prietenos:

— Eu strig fiindcă-s bolnav, da’ tu de ce-i fi strigând? Şi, scuturându-şi capul leoarcă de sudoare, zise: Nicidecum n-avea dreptate răposata Natalia când spunea că băiatul n-are ţinere de minte! Slavă Domnului, are mai abitir ca un cal. Haide, cârnule! Dă-i drumul!...

După un răstimp mă îmbrânci în glumă de pe pat.

— Ei, ajunge. Ia-ţi cartea! Dacă-mi spui mâine tot alfabetul fără greş, să ştii că-ţi dau un pitac...

Când vrusei să iau cartea, mă opri iarăşi cu mâna şi-mi spuse posomorât:

— Ehei, frăţioare, maică-ta te-a lepădat de la dânsa.

Bunica sări în sus:

— Văleau, taică! Cum de poţi spune una ca asta?

— N-aş fi spus-o, da’ durerea mă îmboldeşte s-o spun. O fată ca dânsa să se poticnească în aşa hal!

Bunicul mă dădu brusc la o parte:

— Haide, acuma du-te de te plimbă. Da’ nu cumva să ieşi în uliţă. Te plimbi numai prin curte şi prin grădină.

Taman în grădină voiam şi eu să mă duc: cum mă arătam pe movilă, băieţii care se jucau în râpă prindeau să arunce cu pietre în mine, iar eu le răspundeam cu plăcere.

— A venit Bârr! începeau să urle băieţii îndată ce mă zăreau şi prindeau a se înarma în grabă. Daţi în el!

Nu ştiam ce însemna „bârr”, aşa că porecla asta nu mă supăra deloc. Îmi plăcea însă să mă apăr singur împotriva atâtor băieţi şi să văd cum cad pietrele pe care le aruncam cu precizie, nimerind drept în ţintă şi silind vrăjmaşul să fugă şi să se ascundă în tufişuri. Bătăliile astea ale noastre erau purtate fără răutate şi se isprăveau totdeauna cu bine.

Învăţătura îmi era uşoară. Bunicul mă privea cu tot mai multă luare-aminte şi mă bătea din ce în ce mai rar, deşi, după mine, ar fi trebuit să mă bată mai des ca înainte; crescusem, mă făcusem mai obraznic şi treceam mult mai des peste poruncile şi sfaturile lui, dar el mă certa numai şi mă ameninţa doar cu degetul.

Mă gândeam că, la drept vorbind, înainte vreme mă bătea cam pe degeaba şi, într-o bună zi, i-am şi spus-o. Auzind asta, bunicul îmi înălţă capul c-un ghiont uşor în bărbie, clipi din ochi şi-mi zise

tărăgănat:

— Cu-um?

Deodată porni a râde sacadat şi urmă:

— D-apoi bine, măi iereticule! Cum poţi tu socoti de câte ori trebuie sau nu să fii bătut? Cine altul poate şti asta afară de mine? Hai, cară-te din ochii mei!

Dar îndată mă şi apucă de umăr, mă privi în ochi şi mă-ntrebă:

— Tu cum eşti? Şiret, sau cinstit? Ia spune!

— Nu ştiu…

— Nu ştii? Atuncea să-ţi spun eu: să fii şiret, c-aşa-i bine, pe când cinstea e soră cu prostia. Ai înţeles? Numai oaia e fără vicleşug. Şi-i proastă de bună ce-i. Să nu uiţi asta niciodată. Ş-acuma du-te de te plimbă.

Curând am început să buchisesc din psaltire; asta se întâmpla de obicei seara, după ceai, şi de fiecare dată trebuia să citesc câte un psalm.

— Buchi-liudi-az-la-bla; jive-te-ije-je-blaje; Naş-er-bla-jen, spuneam eu, urmărind cu vărguţa buchiile de pe filă şi, ca să-mi mai treacă de urât, întrebam: N-ar fi poate unchiu' Iakov bărbatul cel blajin?

— Când te-oi pocni o dată peste ceafă, ai să-nţelegi pe loc cine-i blajin, se răstea la mine bunicul, supărat şi smârcâind din nas, însă eu simţeam că, dacă se supăra, era numai din obişnuinţă şi ca să păstreze buna rânduială.

Şi aproape niciodată nu se întâmpla să mă înşel. Nu trecea o clipă şi bunicul, uitând de bună seamă de mine, începea să mormăie:

— M-da. După cântec şi ison el îi regele David, da' după fapte e mai degrabă Abessalom cel veninos. A făcut cântece şi era tare iscusit la vorbă, da, dacă-i să vorbim drept, era un măscărici. Ehehei! „Ş-a mers jucându-şi vesel picioarele…" Păi, departe poţi ajunge mergând aşa? Iaca, asta-aş vrea să ştiu eu: departe?

Mă opream din citit şi mă uitam la faţa lui încruntată şi îngrijorată; clipea mărunt şi privea ţintă peste capul meu, undeva într-un punct; ochii îi licăreau cu tristeţe şi căldură şi ştiam de mai înainte că în clipa aceea asprimea obişnuită a bunicului se topea. Pornea să bată

darabana pe masă cu degetele lui subţiri, cu unghiile mânjite de vopsea şi lucioase, şi îşi juca sprâncenele aurii.

— Bunicule!

— Ei?

— Spune-mi o poveste.

— Tu mai bine citeşte, leneşule, îmi răspundea bunicul bodogănind şi frecându-şi ochii cu degetele, ca şi când atunci s-ar fi sculat din somn. Mă tem că mai degrabă îţi plac poveştile decât psaltirea.

Eu aveam o bănuială că şi lui tot poveştile îi plăceau mai mult. Psaltirea o ştia mai toată pe dinafară; după un jurământ pe care şi-l făcuse, citea în fiecare seară înainte de culcare câte un tropar cu glas tare, aşa cum citesc psalţii ceaslovul la biserică.

Eu, însă, începeam să-l rog cu stăruinţă şi bătrânul se tot muia, până ce-mi făcea pe plac.

— Fie! Căci, oricum, psaltirea o s-o ai totdeauna, pe când eu, n-o mai trece mult ş-am să mă mă-nfăţişez la judecata Celui de sus…

Şi, stând înfundat în jilţul cel vechi cu cusături de lână pe spetează, bunicul se lăsa în toată voia pe spătar, îşi dădea capul pe spate şi, cu ochii în tavan, cu gândul dus, prindea a istorisi despre timpuri de mult trecute şi despre taică-său.

— Într-o noapte au venit la Balahino nişte tâlhari să-l prade pe negustorul Zaev. Tatăl bunicului a dat fuga în clopotniţă, să tragă clopotele a primejdie, însă tâlharii l-au ajuns din urmă, l-au spintecat cu săbiile şi l-au zvârlit jos din clopotniţă.

Eram pe atunci mic de tot, aşa că isprava asta nici n-am văzut-o, nici nu-mi aduc aminte de dânsa; eu ţin minte numai de la franţuji încoace, din anul opt sute doisprezece, când taman împlinisem şi eu doisprezece ani. Au fost aduşi atunci la Balahino vreo treizeci de prinşi, franţuji, toţi nişte oameni mărunţei şi sfrijiţi, îmbrăcaţi care cu ce apucase, mai rău decât cerşetorii; tremurau de frig, ba unii dintr-înşii, care erau degeraţi, abia se ţineau pe picioare. Mujicii ar fi vrut să-i ucidă în bătaie, însă soldaţii care-i păzeau nu i-au lăsat, iar garnizoana le-a luat apărarea, gonind pe mujici şi împrăştiindu-i pe la casele lor. După asta, s-au liniştit şi s-au deprins unii cu alţii. Franţujii aceştia erau oameni foarte îndemânatici, pricepuţi la toate, ba chiar veseli;

cântau întruna. Veneau cu troica boieri din Nijni ca să-i vadă, unii îi înjurau şi le arătau pumnul, ba se mai întâmpla să şi deie într-înşii. Alţii însă vorbeau prietenos cu ei, în limba lor, le dădeau bani şi tot felul de ţoale călduroase. Ba unul, un boier bătrân, şi-a acoperit faţa cu palmele, a prins a plânge ş-a spus că de vină că s-au prăpădit franţujii era ticălosul de Bonaparte. Iaca, vezi tu, era rus, şi încă boier, da' i-a fost milă de oamenii aceştia străini… era bun la suflet.

Bunicul tăcea un răstimp, închidea ochii, îşi netezea părul cu palmele, apoi urma, trezind cu băgare de seamă trecutul:

— Era vreme de iarnă şi viscolea, trosneau izbele de ger. Franţujii dădeau fuga sub ferestrele noastre, la maică-mea, care cocea colaci de vânzare. Băteau în geam, strigau, săreau la uşă, cerând colaci fierbinţi. Da' maică-mea nu-i lăsa să intre în izbă, ci le dădea colacii pe geam. Franţujii apucau colacii, aşa fierbinţi cum erau, abia scoşi din cuptor, şi-i puneau în sân, de-a dreptul pe piele, pe inimă. Cum de puteau răbda una ca asta, nu-nţeleg. Mulţi din ei au murit de frig, fiindcă în ţara lor îi cald şi oamenii nu-s obişnuiţi acolo cu gerul. La feredeul nostru din grădina de zarzavat stăteau doi, unul era ofiţer, iar celălalt vistavoiul lui, şi-l chema Miron. Ofiţerul înalt, slab – numai pielea şi osul – umbla cu un paltonaş de muiere pe el, care-i ajungea pân' la genunchi. Era un om tare blând şi-i cam plăcea să bea. Maică-mea făcea pe ascuns bere de vânzare, ofiţerul cumpăra bere de la dânsa, se îmbăta ş-atuncea cânta tot felul de cântece. Învăţase limba noastră şi prinsese s-o rupă pe ruseşte: „Ţara voastră nu alb – este negru şi rău”. Vorbea stricat, da' de înţeles, îl puteai înţelege. Ş-avea dreptate. Părţile de la miazănoapte ale ţării noastre sunt friguroase. Mai jos, pe Volga, îi mai cald, iar dincolo de Marea Caspică nu ninge niciodată. Asta-i de crezut, fiindcă nici în Evanghelie, nici în Vieţile sfinţilor, şi cu atât mai puţin în Psaltire, nu se pomeneşte nicăieri de iarnă, iar Cristos tocmai prin locurile acelea a trăit… Iaca, isprăvim Psaltirea şi m-oi apuca de citit cu tine Evanghelia.

O bucată de vreme bunicul tăcea şi parcă moţăia; sta aşa, mic şi bătăios, cu ochii încrucişaţi pierduţi pe fereastră şi cu gândul cine ştie unde.

— Ei, şi mai departe? îi aduceam aminte eu încetişor.

— Da, da, spunea bunicul tresărind, şi începea iar. Franţujii, carevasăzică, sunt şi ei oameni, şi nu-s mai răi decât păcătoşii de noi. Maicii mele îi spuneau *medama, medama,* adică pe limba lor, doamna mea, cucoana mea. Şi cucoana asta căra în spinare de la dugheană saci de făină de câte cinci puduri. Mama era tare, cum nu prea se întâmplă să fie femeile, şi nu se sfia deloc să mă tragă de chică, chiar când ajunsesem să am douăzeci de ani, iar eu la douăzeci de ani eram un flăcău destul de zdravăn. Vistavoiul, Miron, era mare iubitor de cai! Umbla prin curţi şi se ruga prin semne de oameni să-l lase şi pe el să ţesale un cal. La început oamenii se temeau nu cumva să le vatăme caii, din pricină că le era duşman, însă, de la o vreme, au început să-l cheme singuri: „Haide, Miroane, vină”. Miron zâmbea şi venea cu capul plecat, ca un boulean. Miron ăsta era roşcovan la păr şi la chip, cu nasul mare şi buzele groase. Îngrijea foarte bine de cai şi se pricepea să-i lecuiască, ca nimeni altul. Apoi s-a şi făcut doftor de cai la Nijni, însă a înnebunit şi pojarnicii de acolo l-au ucis în bătăi. Către primăvară ofiţerul a început să bolească, iar în ziua de Sfântul Nicolae, ăl de primăvară, s-a stins pe nesimţite. Şedea în feredeu la fereastra deschisă, cu gândul dus, şi aşa a şi murit, cu capul scos pe fereastră, afară. Mi-era jale de dânsul şi am plâns pe ascuns, să nu mă vadă nimeni. Franţuzul fusese un om blând. Mă ciupea de ureche şi-mi vorbea cu duioşie despre lucruri din ţara lor; de înţeles nu înţelegeam ce spunea, însă mă simţeam bine lângă el. Bunătatea nu-i din lucrurile care se pot cumpăra din piaţă. Se apucase chiar să mă înveţe câte-un cuvânt în limba lor. Maică-mea m-a oprit şi m-a dus la popă, iar popa a poruncit să mă bată şi s-a jăluit nu ştiu cui împotriva ofiţerului. Pe atunci, măi frăţioare, oamenii erau crescuţi cu asprime. Tu n-ai avut să mai pătimeşti în privinţa asta. Au tras alţii şi pentru tine. Vezi de nu uita asta. Iacă, eu, de pildă, câte am mai îndurat…

Se lăsase seara. În penumbra din odaie, bunicul părea neobişnuit de mare, iar ochii îi luceau ca la motani. Despre toate acestea vorbea încetişor, tihnit şi dus pe gânduri. Cum începea însă să vorbească despre dânsul, se aprindea şi atunci grăia repede şi cu lăudăroşenie. Nu-mi plăcea deloc să-l aud vorbind de dânsul, şi nu-mi plăceau veşnicele lui porunci:

— Ţine minte asta! Vezi să nu uiţi asta!

Multe din cele ce-mi spunea bunicul aş fi vrut mai degrabă să le uit, dar şi fără de poruncile bunicului ele mi se împlântau cu sila în minte ca nişte spini. Niciodată nu-mi povestea basme, ci numai întâmplări adevărate; băgasem de seamă că nu-i plăcea deloc să fie întrebat şi tocmai asta mă făcea să-l descos cu mai multă stăruinţă.

— Care-s mai buni: franţujii, sau ruşii?

— Păi de unde s-o ştiu eu? Doar nu i-am văzut pe franţuji cum trăiesc la ei acasă, bodogănea supărat bunicul, apoi adăuga: În vizuina lui şi dihoru-i bun.

— Da' ruşii-s buni?

— De toate felurile. Pe vremea moşierilor erau mai buni, mai căliţi. Iacătă-i acu pe toţi slobozi, da' n-au nici pâine, nici sare. Boierii, ce-i drept, nu-s miloşi, însă au mai multă minte. N-ai putea spune despre toţi boierii acelaşi lucru, însă dacă dai de unul deschis la minte, ţi-e mai mare dragul să te uiţi la dânsul. Altul, însă, e boier da-i prost ca sacul; ce vâri într-însul, aia duce. Multe secături sunt şi pe la noi; te uiţi la unul – pare om; da' când îl cercetezi mai de aproape vezi că-i găunos, miezu-i tot mâncat. Ar fi bine să ne dea şi nouă învăţătură, să ne ascută mintea, numai că nici tocilari ca lumea nu prea se află…

— Ruşii-s puternici?

— Sunt şi puternici printre ei, da' nu stă totul în putere, ci-n îndemânare. Oricâtă putere ai avea, tot calu-i mai tare.

— Da' de ce-au pornit franţujii să lupte cu noi?

— Ei, războaiele-s treabă împărătească. Noi nu putem s-o înţelegem.

Când însă l-am întrebat cine a fost Bonaparte, bunicul mi-a dat un răspuns pe care nu l-am uitat nici până în ziua de azi:

— Bonaparte a fost un om îndrăzneţ care a vrut să cucerească toată lumea, încât după aceea oamenii să trăiască cu toţii la fel şi să nu mai fie nici cinuri[3], nici boieri, oameni, şi-atâta. Numai numele să fie felurite, însă drepturile – aceleaşi pentru toţi, şi credinţa – una singură. De bună seamă asta e o prostie. Numai racii nu-i poţi deosebi între ei, însă peştii îşi au fieştecare soiul lor; nisetrul nu-i tovarăş cu somnul,

[3] *cin* – gradație, treaptă ierarhică în administrația țaristă.

precum nici cega nu-i prietenă cu scrumbia. Bonaparţi de-aceştia au fost şi la noi: Razin Stepan Timofeevici, Pugaci Emelian Ivanov… Am să-ţi spun eu despre ei mai încolo…

Câteodată bunicul se uita multă vreme la mine fără să scoată o vorbă, rotunjindu-şi ochii de parcă atunci mă vedea întâiaşi dată. Nu-mi plăcea să-l văd privindu-mă în felul acesta.

Dar niciodată nu mi-a vorbit bunicul nici de tata, nici de mama.

De multe ori, când bunicul sta de vorbă cu mine, se întâmpla să vină şi bunica; se lăsa încet într-un ungher, rămânea acolo îndelungată vreme tăcută şi nevăzută, şi, deodată, învăluindu-ne în glasul ei dulce, întreba:

— Îţi mai aduci, taică, aminte ce frumos a fost când ne-am dus amândoi de ne-am închinat la Murom? În ce an să fi fost?

Bunicul rămânea puţintel pe gânduri şi apoi răspundea tacticos:

— Nu ţi-aş putea spune întocmai când a fost, însă era înainte de holeră, în anul când îi prindeau prin păduri pe cei din Oloneţ.

— Așa-i. Că chiar și noi ne temeam de dânșii…

— Păi, vezi?

Eu îl întrebam cine erau cei din Oloneţ şi pentru ce se ascundeau prin păduri, iar bunicul mă lămurea fără chef:

— Cei din Oloneţ erau nişte oameni fugiţi de la lucru din fabricile statului.

— Și cum îi prindeau?

— Ei, cum? Cum se joacă băieţii între dânşii. Unii fug şi s-ascund – ceilalţi îi caută şi-i prind. Pe oamenii aceia când îi prindeau îi băteau cu vergile şi cu cnutul, apoi le rupeau nările şi-i înfierau în frunte cu fierul roş, ca să li se cunoască pedeapsa.

— Da’ pentru ce?

— Ca să-i cerceteze; că vezi tu, astea-s treburi încurcate, şi cine-i vinovatul, ăl de fuge sau ăl de-l prinde pe fugar, asta n-o pricepem noi…

— Mai ţii minte, taică, începea iar bunica, atunci, după focul cel mare…

Bunicul, căruia îi plăcea ca toate lucrurile să fie precise, o întreba cu

asprime:

— Focul cel mare, dar care din ele?

Cufundaţi în trecutul lor, bătrânii uitau de mine. Glasul şi vorba lor înceată sunau aşa de armonios, încât păreau un cântec, însă un cântec trist – unde era vorba de molime, de focuri, de oameni schingiuiţi, de morţi năprasnice, de înşelăciuni făcute cu meşteşug, de sminţiţi întru Domnul şi de boieri câinoşi.

— Prin câte n-am trecut şi câte n-am văzut, mormăia încetişor bunicul.

— Da' ce, parc-am trăit rău? spunea bunica. Ia adă-ţi aminte ce frumos era începutul acela de primăvară, când o născusem pe Varia!

— Asta a fost în patruzeci şi opt, când am pornit împotriva ungurilor. A doua zi după botez l-au şi luat la oaste pe cumătrul Tihon.

— Şi s-a prăpădit, săracul! ofta bunica.

— Aşa-i. S-a prăpădit. Din anul acela a început să se reverse binecuvântarea Domnului asupra casei noastre, ca apa peste plute. Ehei, Varvară…

— Lasă, taică! Ajunge…

Bunicul se supăra şi se încrunta.

— De ce s-o las? Oricum i-ai lua, copiii noştri tot au ieşit răi. Unde s-a risipit toată vlaga şi puterea noastră? Noi doi ne-am gândit să le strângem toate bine, într-o coşercă, iar Domnul ne-a pus în mână un ciur hârbuit…

Bunicul scotea ţipete uşoare şi alerga prin odaie ca ars, gemea din greu, îşi suduia feciorii ş-o ameninţa pe bunica cu pumnul lui mic şi uscăţiv.

— Şi cine le cântă în strună dracilor de copii? Tu, zgripţuroaică.

De întărâtat şi de amărât ce era, începea să plângă şi să urle, se băga în colţul cu icoanele şi se bătea cu pumnul în pieptu-i uscat, de răsuna:

— Doamne, oi fi eu mai păcătos ca alţii? Pentru ce m-ai pedepsit aşa?

Tremura din tot trupul, ochii umeziţi de lacrimi îi scânteiau în furia umilinţei.

Bunica şedea în întuneric, tăcea şi-şi făcea semnul crucii. Apoi se apropia încetişor de el, străduindu-se să-l liniştească:

— La ce te amărăşti aşa? Ştie El, Dumnezeu ce face! Parcă feciorii altora-s mai buni decât ai noştri? Peste tot, taică, îi la fel: zâzanii, certuri şi scandaluri. Nu eşti tu singurul. Toţi părinţii îşi spală păcatele în lacrimi.

Uneori vorbele bunicii îl potoleau; atunci se trântea obosit pe pat, nu mai scotea o vorbă, iar bunica şi cu mine ieşeam şi ne urcam în cămăruţa noastră din pod.

Însă odată, când bunica se apropiase iar de el şi încerca să-l liniştească cu vorbe pline de blândeţe, bunicul se întoarse repede şi o pocni din răsputeri cu pumnul în faţă. Bunica făcu un pas înapoi, se clătină, îşi duse mâna la gură, se stăpâni şi rosti încet şi liniştit:

— Prostule!

Apoi scuipă sângele la picioarele lui. Bunicu' gemu prelung de două ori, ridică amândouă mâinile şi urlă:

— Piei de-aici, că te ucid!

— Prostule! mai spuse o dată bunica, trăgându-se înapoi spre uşă.

Bunicul se repezi la dânsa, dar ea trecu pragul fără să se grăbească şi-i trânti uşa drept în nas.

— Hârcă bătrână! spuse în urma ei cu glas şuierat bunicul, roş ca para focului, se apucă de uşor şi începu a-l zgrepţăna cu unghiile.

Şedeam pe prichiciul cuptorului, mai mult mort decât viu, şi nu-mi venea să cred ceea ce văzusem: era întâia dată în viaţa mea că bunicul dădea în bunica de faţă cu mine şi asta mă umplea de scârbă şi mă apăsa nespus, deoarece mă făcea să văd într-însul o trăsătură cu care nu mă puteam împăca nici în ruptul capului; simţeam că parcă mă strivise ceva. Bunicul, care tot mai ţinea mâna încleştată de uşor, se făcuse cenuşiu la faţă şi parcă se închircise. Deodată se dezlipi de uşor, veni în mijlocul odăii, se lăsă în genunchi şi, nemaiputându-se stăpâni, dădu să se prăvălească înainte, atinse chiar duşumeaua cu degetele, însă se îndreptă numaidecât şi începu să se bată cu pumnii în piept:

— Of, Doamne!...

Am lunecat ca pe gheaţă pe plăcile de teracotă încălzite şi am împuns-o pe uşă afară; sus, în odăiţa noastră din pod, bunica umbla de colo până colo şi-şi clătea gura.

— Bunicuţă, te doare? am întrebat-o.

Bunica se duse în colţul unde era căldarea cu zoaie, scuipă, şi-mi răspunse liniştită:

— Nu prea. Dinţii nu-s vătămaţi. Numai buza mi-a crăpat-o.

— Şi pentru ce a făcut asta?

Bunica se uită pe geam în uliţă şi-mi răspunse:

— Are şi el necazurile lui. Îi vine greu, c-a îmbătrânit, toate îi merg anapoda… Da' tu culcă-te şi nu te mai gândi la asta.

Am mai întrebat-o ceva, însă ea începu să ţipe la mine cu o asprime pe care nu i-o mai văzusem:

— Cui i-am spus eu să se culce? Neascultătorule!

După aceea bunica s-a aşezat la fereastră. Îşi sugea buza şi scuipa întruna în batistă. Pe când mă dezbrăcam, mă uitam la dânsa: în cadrul albastru al ferestrei, deasupra capului ei negru, luceau stelele. În stradă era linişte, iar în odaie întuneric.

Când m-am culcat în pat, bunica s-a apropiat de mine, m-a mângâiat încetişor pe cap şi mi-a spus:

— Dormi liniştit, eu cobor la dânsul… Tu nu mă jeli prea tare, sufleţelule. Las' c-oi fi având şi eu partea mea de vină. Acu hai, dormi!

Bunica mă sărută şi ieşi. M-am simţit cuprins de o tristeţe fără de margini, am sărit din patul larg, moale şi cald, m-am dus la fereastră, m-am uitat în jos, în uliţa pustie, şi am încremenit acolo, răscolit de o cumplită amărăciune.

VI

IARĂŞI ÎNCEPURĂ NIŞTE întâmplări ca într-un vis de groază. Într-o seară, după ce am băut ceai în lege şi ne-am aşezat, bunicul şi cu mine, să citim Psaltirea, iar bunica se apucase să spele vasele, dădu buzna în odaie unchiu-meu Iakov, cu părul vâlvoi, care semăna, ca totdeauna, cu o mătură roasă. Fără să ne spună bună seara, îşi zvârli şapca într-un colţ şi începu a da din mâini, tremurând din tot trupul şi vorbind pe nerăsuflate:

— Tataie, să ştii că Mişka a căpiat de tot. Astăzi a luat masa la mine, s-a îmbătat şi a început să-şi facă de cap, întrecând orice măsură: a stricat farfuriile, a rupt în bucăţi o comandă – o rochie de lână gata vopsită – a spart geamurile şi ne-a înjurat pe mine şi pe Grigori. Ameninţa că vine aici: „Am să-i smulg barba, zice, am să-l ucid". Luaţi seama…

Bunicul se sprijini cu mâinile de masă şi se ridică domol, faţa i se brăzdase şi i se adunase toată în jurul nasului, ascuţindu-se ca o secure.

— Ai auzit, maică? urlă el. Ce zici tu de asta? Un fecior care vine să-l ucidă pe taică-său! Ce vremuri! Ce vremuri am ajuns, băieţi!…

Începu să se plimbe prin odaie, îndreptându-se din umeri, se duse la uşă, puse cârligul greu, îndesându-l în scoabă, şi apoi îi spuse lui Iakov:

— Asta o faceţi fiindcă vreţi să puneţi mâna pe zestrea Varvarei. Uite, asta am să vă dau.

Şi vârî sub nasul lui unchiu-meu pumnul strâns, cu degetul gros vârât între cel mare şi arătător. Unchiu-meu se simţi numaidecât jignit şi sări un pas îndărăt:

— Tataie, da’ ce vină am eu în treaba asta?

— Tu-u? Las’ că te cunosc eu bine şi pe tine.

Bunica tăcea şi strângea grăbită ceştile în dulap.

— Păi eu am venit să vă apăr…

— Nu mai spune! strigă bunicul cu batjocură în glas. Asta-i bună! Mulţumesc, fiule! Maică, ia dă-i tu ceva vulpoiului ăstuia, un vătrai sau fierul de călcat. Iar tu, Iakov Vasilici, când a intra frăţâne-tău pe uşă, pocneşte-mă la mir!…

Unchiu-meu îşi vârî mâinile în buzunar şi se trase într-un colţ.

— Păi dacă nu mă credeţi…

— Mai vrei să te şi cred? urla bunicul, bătând cu piciorul în podea. Nu! Pot să cred un câine, un arici, o fiară… Da’ pe tine… mai aşteaptă! Ştiu eu că tu l-ai îmbătat şi tu l-ai învăţat ce să facă! Acuma ai ales în cine să dai: într-însul, sau în mine…

Bunica îmi şopti încetişor:

— Fugi sus şi te uită pe geam. Cum îl vezi venind pe unchiu-tău Mihailo, coboară fuga şi ne dă de veste. Hai, mişcă! Mai repede!…

Oarecum speriat de năvala care ne ameninţa din partea acestui unchi scandalagiu, dar mândru de însărcinarea pe care mi-o dăduse bunica, iată-mă la fereastră, cercetând din ochi strada. Uliţa largă e acoperită cu un strat gros de colb; din stratul acesta de colb răsar ca nişte umflături mari pietrele caldarâmului. La stânga uliţa se prelungeşte până departe, taie o râpă şi iese tocmai în piaţa Ostrojnaia unde, adânc înfiptă în pământul argilos, se înalţă clădirea cenuşie a închisorii vechi, cu cele patru turle la colţuri. Clădirea asta are un fel de frumuseţe a ei, tristă şi impunătoare.

Spre dreapta, la vreo trei case de a noastră, se întinde Sennaia, o piaţă largă, înconjurată de cazărmile galbene ale batalioanelor de deţinuţi şi de foişorul pompierilor, vopsit cenuşiu, ca plumbul. În jurul foişorului, cu chioşcul de sus numai geamuri, se învârte santinela ca un câine legat în lanţ. Toată piaţa e brăzdată de râpe, pe fundul uneia dintre ele se vede un strat de apă verzuie, iar ceva mai la dreapta se află Iazul lui Diukov, cu apa împuţită, în care, cum ştiu de la bunica, amândoi unchii mei încercaseră să-l arunce pe tata într-o copcă de gheaţă. Aproape drept în faţa ferestrei se află o ulicioară cu căsuţe de

toate culorile, vârâte una în alta, iar în fundul ulicioarei, biserica Trei Ierarhi, scundă şi mătăhăloasă, de care parcă se reazemă ulicioara. Dacă te uiţi drept în faţă vezi mulţimea acoperişurilor, care par nişte bărci răsturnate cu fundul în sus, plutind pe valurile verzi ale livezilor.

Casele de pe uliţa noastră, cu zidurile decolorate de soare, roase de viscolele atâtor ierni, spălate de nesfârşitele ploi de toamnă şi prăfuite de tot colbul străzilor, se înghesuie una în alta, cum se îmbulzesc cerşetorii la uşa pridvorului bisericii şi, laolaltă cu mine, aşteaptă şi ele pe cineva, zgâindu-şi bănuielnic geamurile. Oamenii-s puţini şi se mişcă agale, ca gândacii îngânduraţi pe furca pe care se sprijină vatra cuptorului. Simt cuprinzându-mă o căldură înăbuşitoare, şi pe la nas îmi trece un miros puternic de plăcintă cu ceapă verde şi cu morcovi, un miros pe care nu-l pot suferi şi care stârneşte totdeauna în mine tristeţea.

Sunt amărât, o amărăciune deosebită, aproape de nesuportat; pieptul mi-e plin parcă cu plumb topit, care mă apasă pe dinăuntru şi-mi umflă coşul pieptului cu coaste cu tot. Mă simt umflat ca un balon şi, în cămăruţa asta, cu tavanul ei jos ca un capac de sicriu, mi-i strâmt.

Iacătă-l şi pe unchiu' Mihailo; s-a ivit în ulicioară de după colţul unei case cenuşii şi şi-a tras şapca peste urechile pleoştite, care i-au rămas afară. Poartă un surtuc ponosit, cizme până la genunchi, prăfuite, îşi ţine o mână în buzunarul pantalonilor vărgaţi, iar cu cealaltă îşi trage barba. Nu-i văd faţa, dar toată făptura îl arată gata parcă să se năpustească din drum şi să-şi înfigă mâinile negre şi păroase în casa bunicului. S-ar cădea să sar şi să alerg jos, vestindu-i că vine, însă mi-e cu neputinţă să mă dezlipesc de la fereastră. Îl văd pe unchiu-meu cum trece uliţa cu băgare de seamă, ca şi când s-ar teme să nu-şi prăfuiască cizmele cenuşii, şi-l aud apoi deschizând uşa cârciumii. Uşa scârţâie, geamurile zăngănesc.

Alerg într-un suflet jos şi bat la uşa bunicului.

— Cine-i acolo? întreabă el cu glas aspru, fără să deschidă. Tu eşti? Ei? A intrat în cârciumă? Bine. Du-te!

— Mi-e frică să stau singur în odăiţă.

— Mai rabdă şi tu.

Stau iarăşi la fereastră. Prinde a se întuneca, colbul de pe uliţă parcă

s-a mai umflat, s-a mai adâncit şi s-a înnegrit; în geamurile caselor se preling unsuroase petele gălbui ale luminilor care se aprind. De la casa din faţă vine zvon de cântec şi o mulţime de coarde răsună trist şi frumos. Cântă oamenii şi la cârciumă. Când se deschide uşa, răbufneşte în uliţă un glas obosit şi spart; ştiu că-i glasul lui Nikituşka, un cerşetor bătrân şi bărbos, cu un tăciune roş în locul ochiului drept şi cu cel stâng lipit.

Se trânteşte uşa şi cântecul se curmă, cum ai reteza ceva cu toporul.

Bunica îl pizmuia pe Nikituşka; când îl auzea cântând, ofta şi spunea:

— Ia te uită ce noroc pe capul lui! Ce mai de-a stihuri ştie!

Câteodată îl chemă în curte. Nikituşka se aşeza în cerdac, se sprijinea în toiag şi începea să cânte, să povestească, iar bunica sta lângă dânsul ascultându-l şi-l lua întruna la rost:

— Ia stai. Da' ce? Parcă Maica Domnului a fost şi la Riazan?

Cerşetorul îi răspundea cu glasu-i gros, ca şi când nici n-ar încăpea îndoială:

— A fost peste tot, prin toate guberniile.

Pe stradă pluteşte, nevăzută, un fel de lâncezeală care-ţi strânge pieptul, ţi se lasă pe ochi şi te-adoarme pe nesimţite. Ce bine ar fi de-ar veni acuma bunica, sau măcar bunicul. Ce fel de om o fi fost taică-meu? Şi de ce nu era el pe placul bunicului şi-al unchilor mei, pe când bunica, moş Grigori şi dădaca Evghenia vorbesc de el numai de bine? Dar unde o fi acum mama?

De la o vreme mă gândesc tot mai des la mama ş-o pun în mijlocul tuturor basmelor şi legendelor pe care le ştiu de la bunica. Faptul că mama nu vrea să trăiască laolaltă cu familia ei o ridică şi mai mult în închipuirea mea. Câteodată mi se pare că o văd într-un han de drumul mare, la nişte haiduci care jefuiesc drumeţii bogaţi şi împart apoi prada săracilor. Se poate să stea şi-n pădure, într-o peşteră, de bună seamă tot cu haiduci de treabă, cărora le găteşte de mâncare şi le apără aurul jefuit. Sau – mai ştii! – poate o fi cutreierând lumea, ca să ţină socoteala comorilor pământului, aşa cum făcea crăiasa Engalîciova, care însoţea pe Maica Domnului, iar Maica Domnului se ruga de mama cum se ruga şi de crăiasă:

În zadar ţi-aduni în ladă
Aur şi argint grămadă,
Căci, oricât te-ai strădui,
Sufletul tot gol ţi-o fi.

Iar mama îi răspundea cu cuvintele crăiesei, căpetenia tâlharilor:

O! Fecioară preacurată!
Te îndură şi mă iartă!
Dacă prăd în lung şi-n lat,
Toate sunt pentru băiat.

Maica Domnului, bună la suflet ca şi bunica, o ierta şi-i spunea:

Mariuşkă, Mariuşkă,
Sânge negru, tătărăsc!
Ce-ai cu neamul creştinesc?
Pe-unde treci laşi numai jale!
Rogu-te, vezi-ţi de cale,
Calcă-i pe mordvini mai bine,
De calmuci iar te poţi ţine,
Bate stepa-ncolo-ncoace,
Dar pe ruşi să-i laşi în pace.

Mă lăsasem furat de vraja acestor basme, când deodată mă trezi forfota, larma de glasuri şi urletele care izbucniseră jos în tindă şi-n curte. Am scos capul pe ferestruică ş-am văzut pe bunicul, pe unchiu' Iakov şi pe caraghiosul de Melian, un ceremiş[4], rândaş la cârciumarul de jos, care-l împingeau din poartă pe unchiu' Mihail, străduindu-se să-l arunce înapoi, în uliţă. El se proptea în poartă, împotrivindu-se, în timp ce ceilalţi îl loveau peste mâini, îi cărau pumni în spate, în ceafă, şi-l izbeau cu picioarele, până ce zbură de-a berbeleacul în colbul din

[4] *Ceremişi* – vechea denumire a populaţiei de origine finică.

mijlocul uliţei. Apoi trântiră portiţa şi se auzi zăngănind cârligul şi zăvorul. Mai zbură peste poartă o şapcă boţită şi se făcu linişte.

După ce rămase câteva clipe trântit în mijlocul uliţei, unchiu' Mihail se ridică zbârlit şi cu hainele ferfeniţă, puse mâna pe-un bolovan şi-l izbi în poartă. Lovitura răsună prelung şi înfundat, ca şi când piatra ar fi nimerit într-o butie goală. Din cârciumă ieşiră nişte oameni cu feţele întunecate, care strigau răguşit, urlau şi dădeau din mâini. La ferestrele caselor se iviră capete de oameni curioşi, uliţa se învioră şi prinse toată a râde şi-a răcni. Toate acestea alcătuiau şi ele o poveste, curioasă în felul ei, care însă nu-mi plăcea şi mă înfricoşa.

Deodată, oamenii amuţiră, se mistuiră şi totul mi se şterse dinaintea ochilor.

...În prag, lângă ladă, încovoiată şi nemişcată, şade bunica, ţinându-şi răsuflarea. Eu stau în faţa ei şi-o mângâi pe obrajii calzi, moi şi umezi, dar bunica se vede că nici nu-şi dă seama că-s lângă dânsa şi mormăie încruntată:

— Doamne Dumnezeule, n-ar fi chip să dai câtuşi de puţină minte mie şi feciorilor mei? Îndură-te, Doamne...

Nu cred c-a stat bunicul în casa de pe strada Polevaia mai mult de un an, din primăvară până-n primăvara cealaltă, dar, chiar şi în timpul scurt cât a locuit dânsul acolo, se dusese vestea despre casa aceea. Nu era duminică să nu se adune băieţii în faţa porţii noastre şi să nu dea de ştire pe toată uliţa:

— Iar îi bătaie la Kaşirini.

De obicei, unchiu' Mihailo se ivea îndată ce se însera şi, cât era noaptea de lungă, ţinea casa asediată, vârând groaza în chiriaşi. Câteodată mai veneau cu unchiu-meu, ca să-i dea o mână de ajutor, vreo doi-trei bătăuşi vestiţi din Kunavino; se strecurau în grădină prin râpa din fund şi, lăsând frâu slobod închipuirii lor de oameni băuţi, îşi făceau de cap: smulgeau tufele de zmeură, de coacăze. Odată au dărâmat feredeul, stricând tot ce se putea strica: laiţele, băncile, cazanele de apă, au desfăcut cuptorul, au scos scândurile din podea şi au smuls uşa şi canatul.

Posomorât şi tăcut, bunicul stătea la fereastră, trăgând cu urechea la

truda oamenilor care îi risipeau bunul agonisit de dânsul. Bunica alerga nevăzută, undeva prin întunericul din curte, şi se tânguia gemând:

— Mişa! Ce te-ai apucat să faci, Mişa?

Drept răspuns îi venea din grădină câte o scârbavnică înjurătură rusească, al cărei înţeles era se vede mult peste priceperea şi simţirea fiinţelor îndobitocite care o zvârleau.

În asemenea împrejurări, nu era chip să mă ţin de bunica, iar fără dânsa mă cuprindea groaza. Coboram atunci la bunicul, care mă primea cu urlete răguşite:

— Piei, blestematule!

Mă întorc fuga în pod şi mă uit pe ferestruică în bezna curţii şi a grădinii, căutând să n-o pierd din ochi pe bunica. De teamă să n-o ucidă, ţip întruna după dânsa. Bunica nu vine, însă beţivul de unchiu-meu, auzindu-mi glasul, începe s-o suduie cu ocări cumplite pe mama.

Într-o seară de acestea, se întâmplase ca bunicul să fie bolnav şi să zacă în pat. Îşi tot sucea în perne capul îmbrobodit cu un prosop şi se tânguia cu glas ascuţit:

— Iaca pentru ce-am trăit, am păcătuit şi-am adunat avere. Dacă nu mi-ar fi ruşine, aş chema poliţia şi m-aş duce mâine la guvernator. Da-mi crapă obrazul de ruşine! Cum se poate ca un părinte să asmuţă poliţia pe copiii lui? Ei, bătrâne, dacă-i aşa, alta nu-ţi rămâne: zaci şi-ndură.

Deodată însă se dădu jos din pat şi se îndreptă, clătinându-se, spre fereastră. Bunica îl apucă de mână:

— Unde te duci, omule? Unde te duci?

— Aprinde lumina! îi porunci bunicul, gâfâind şi trăgând cu greu aerul în piept.

După ce bunica aprinse lumânarea, bunicul luă sfeşnicul în mână, ţinându-l dinainte cum ţine soldatul puşca, şi răcni către fereastră cu batjocură în glas:

— Mişka, tâlharule, câine râios şi turbat! Vii în puterea nopţii…

În aceeaşi clipă geamul de sus al ferestrei se făcu ţăndări, iar alături de masa lângă care şedea bunica pică o jumătate de cărămidă.

— Nu m-a nimerit! urlă bunicul.

Nu puteam desluşi bine dacă râdea sau plângea.

Bunica îl luă în braţe, aşa cum mă lua pe mine, şi-l duse înapoi, în pat, bolborosind speriată:

— Ce faci, ce faci? Ferească-ne Dumnezeu! Vrei să-l mănânce Siberia? Nu vezi că e orb în furia lui?

Bunicul dădea din picioare şi plângea fără lacrimi. Apoi spuse cu glas răguşit:

— N-are decât să mă ucidă!…

De afară se auzea cum răgeau, băteau din picioare şi zgâriau zidul. Am luat cărămida de pe masă şi m-am repezit la fereastră. Bunica mai avu timp să mă prindă, mă izbi într-un colţ şi şuieră:

— Fir-ai să fii, afurisitule…

Altădată, unchiu-meu se înarmase cu un par gros şi încerca să pătrundă din curte în tinda casei. Se urcase pe treptele cerdacului din dosul casei şi se pregătea să spargă uşa. Îndărătul uşii îl aştepta bunicul, c-o bâtă în mână, doi chiriaşi cu ciomegele şi nevasta cârciumarului, un zdrahon de femeie, cu un sucitor. În spatele lor se învârtea bunica şi se ruga de ei:

— Lăsaţi-mă să mă duc eu la el! Lăsaţi-mă să-i spun numai o vorbă…

Bunicul ţinea un picior înainte, ca mujicul înarmat cu un par ascuţit din vestitul tablou *Vânătoarea de urşi.* Când bunica alerga la el, bunicul dădea într-însa pe înfundate, fie cu piciorul, fie cu cotul. Tuspatru stăteau pregătiţi şi fioroşi la vedere, deasupra lor pâlpâia flacăra slabă a unui felinar, care le lumina capetele. Cocoţat pe scara care duce la cămăruţa noastră, mă uitam la dânşii şi tare aş mai fi vrut s-o iau pe bunica sus.

Unchiu-meu spărgea uşa cu stăruinţă şi era pe cale să izbutească. Uşa începu să se zgâlţâie, balamaua de jos fusese scoasă din bârnă şi zăngănea, menind a rău. Cea de sus era cât pe ce să sară şi ea. Glasul cu care bunicul le spunea nu ştiu ce tovarăşilor săi zăngănea şi el.

— Daţi-i peste mână, peste picioare, numai, mă rog vouă: nu-i daţi la cap.

În zid, alături de uşă se afla o ferestruică, mică de tot, numai atâta cât să poţi scoate capul afară. Unchiu-meu spărsese geamul, şi cerceveaua, plină de cioburi, se căsca neagră ca un ochi scos.

Bunica se repezi la ferestruică şi, fluturându-şi afară mâna, prinse a striga:

— Mişa!... Pentru numele lui Cristos, pleacă! Au să te schilodească. Pleacă!

Văzui ceva lat lunecând pe lângă ferestruică şi căzând pe mâna bunicii. Unchiu-meu o lovise cu parul. Bunica se lăsă jos, se răsturnă pe spate şi abia mai avu vreme să strige:

— Miş-şaa... fugi!...

— Ce-i, maică? urlă bunicul ca o fiară.

Uşa se izbi în lături şi, în gaura neagră se năpusti unchiu-meu, însă îndată zbură din cerdac, de parcă ar fi aruncat cineva o lopată de noroi.

Cârciumăreasa o duse pe bunica în odaia bunicului. Nu târzie vreme veni şi bunicul întunecat la faţă şi se apropie de pat.

— Osu-i întreg?

— Vai, s-a frânt, pesemne! spuse bunica, fără să deschidă ochii. Da' cu el ce-aţi făcut? Ce-aţi făcut cu el?

— Linişteşte-te, îi strigă bunicul cu asprime. Mă crezi fiară? L-am legat şi acuma zace în sarai. L-am udat cu apă. Doamne, cât îi dendrăcit! Cui naiba o fi semănând?

Bunica începu să geamă.

— Mai rabdă olecuţă. Am trimis după o doftoroaie, să-ţi pună osul la loc, zise bunicul, aşezându-se lângă bunica pe marginea patului. Au să ne pună capăt zilelor, maică, la amândoi. Au să ne omoare cu zile!

— Dă-le tot...

— Dar Varvara?

Au vorbit amândoi multă vreme, bunica în şoaptă şi cu glas rugător, bunicul, repezit, mânios.

După un timp se ivi o bătrânică gheboasă, cu gura până la urechi. Falca de jos îi tremura, gura-i era deschisă, ca la peşti, iar peste buza de sus i se uita înăuntru nasul ascuţit. Ochii nu i se vedeau. Baba abia deşi mai târa picioarele. Trăgea după ea pe podele o cârjă şi ţinea în mână o boccea în care zăngănea ceva.

Mie mi se păru că moartea venise s-o ia pe bunica. Am sărit la babă ş-am urlat cât ce-am putut de tare:

— Ieşi afară!

Fără multe marafeturi, bunicul m-a înşfăcat şi m-a dus pe sus, în odaia noastră din pod.

VII

NU MI-A TREBUIT PREA MULTĂ VREME ca să înţeleg că bunicul avea un Dumnezeu, iar bunica altul.

Se întâmpla că bunica, după ce se trezea, zăbovea mult în pat, îşi pieptăna îndelung părul nemaipomenit de frumos, clătina din cap şi, încleştându-şi dinţii, smulgea şuviţe întregi de fire negre, subţiri şi mătăsoase, şi ocăra în şoaptă, ca să nu mă trezească:

— Arde-te-ar focu!… Dare-ar chelbii în tine, caier blestemat!…

După ce-l descurca de bine de rău, îl împletea la repezeală în nişte cozi groase, se spăla în grabă, fârcâind mânioasă, fără să ajungă să-şi lepede înciudarea de pe faţa ei mare, boţită încă de somn; după aceea se lăsa în genunchi înaintea icoanelor şi abia atunci începea adevăratul spălat de dimineaţă, de pe urma căruia bunica ieşea cu totul împrospătată.

Îşi îndrepta spinarea încovoiată, îşi dădea capul pe spate, se uita cu drag la faţa rotundă a Maicii Domnului din Kazan, făcea cu multă râvnă cruci largi şi mormăia cu înfocare şi destul de tărişor:

— Slăvită Născătoare de Dumnezeu. Maică Precistă, miluieşte-mă şi de ziua care începe acu…

Apoi se închina până la pământ, îşi îndrepta încet spinarea şi şoptea tot mai duios şi mai fierbinte:

— Izvor de bucurie! Frumuseţe fără de prihană! Măr în floare!…

Mai în fiecare dimineaţă bunica găsea noi cuvinte de laudă şi din pricina asta îi ascultam totdeauna rugăciunea cu încordată luare-aminte.

— Inimioara mea cea curată, care eşti în ceruri, apărătoarea şi

ocrotitoarea mea, soare de aur, Maică a Domnului, apără-mă de ispită, fă-mă să nu obijduiesc pe nimeni şi fă ca nici pe mine să nu mă obijduiască nimeni pe nedrept.

Cu un zâmbet în ochii-i negri şi întinerită, se închina din nou, purtându-şi domol braţul greu.

— Isuse Cristoase, fiul lui Dumnezeu, pentru numele maicii tale, îndură-te de mine, păcătoasa.

Rugăciunile bunicii erau totdeauna acatiste şi naive cântece de slavă, izvorâte din adâncul inimii.

Dimineaţa nu se ruga prea mult; trebuia să pună samovarul, fiindcă bunicul nu mai ţinea slujnică, şi dacă se întâmpla să nu fie gata ceaiul la vremea statornicită de el, începea a răcni cu furie şi nu mai isprăvea.

Câteodată se deştepta înaintea bunicii şi atunci se urca la noi în pod, iar dacă o găsea rugându-se, stătea un răstimp şi-i asculta șoaptele, strâmbând cu dispreţ din buzele subţiri şi vinete. La ceai începea să bodogănească:

— Cât te-am învăţat eu, cap de lemn, cum să te închini, şi tu tot aşa boscorodești, eretico, cum ştii tu. Mă mir cum de te mai rabdă Dumnezeu!

— Las' că mă-nţelege ş-aşa, răspundea cu încredinţare bunica. Oricum i-aş vorbi, tot mă-nţelege.

— Of, nătângă blestemată! Vai de capul tău!...

Dumnezeul bunicii era toată ziua cu dânsa şi ea le vorbea de dânsul până şi dobitoacelor; îmi dădeam seama că unui Dumnezeu cum era acel al bunicii i se supuneau de bunăvoie şi smerite toate: şi oamenii, şi câinii, şi păsările, şi albinele, şi ierburile, iar lui îi erau totuna de dragi toate vietăţile pământului şi faţă de toate era deopotrivă de bun.

Într-o zi, motanul răsfăţat al cârciumăresei, o lighioană cu blana fumurie şi ochii cu sclipiri de aur, şireată, linguşitoare şi lacomă, pe care o îndrăgise toată curtea, prinsese în grădină un graur şi-l adusese în casă. Bunica îi smulse din gură biata păsărică şi începu să-l muştruluiască:

— Nu te temi de Dumnezeu, lighioană?

Cârciumăreasa şi rândaşul din curte se stricau de râs, însă bunica, furioasă, strigă la ei:

— Da' voi îţi fi crezând poate că dobitoacele nu ştiu de Dumnezeu? Toate vietăţile ştiu de El, măcar atâta cât ştiţi şi voi, hainilor.

Altădată, înhămându-l pe Şarap, care se îngrăşase din cale-afară şi era trist, bunica îl întrebă:

— Ce-ai de eşti aşa de amărât, robul lui Dumnezeu? Ai îmbătrânit?...

Calul oftă şi dădu din cap.

Şi totuşi bunica nu rostea numele lui Dumnezeu aşa de des ca bunicul. Pe Dumnezeul bunicii îl înţelegeam, nu mă temeam de el şi în faţa lui nu-mi venea să mint, fiindcă m-aş fi ruşinat. Dumnezeul bunicii trezea în mine o ruşine pe care nu mi-o puteam învinge şi de aceea pe bunica n-o minţeam niciodată.

Acestui Dumnezeu bun era cu neputinţă să-i ascunzi ceva şi, după câte ştiu, o asemenea dorinţă nu m-a încercat niciodată.

Într-o zi, cârciumăreasa care se certa cu bunicul o înjură laolaltă cu dânsul şi pe bunica, măcar că dânsa nici nu se amestecase în cearta lor, şi nu numai că apucată de furie o înjură, dar mai şi aruncă în ea c-un morcov.

— Eşti o proastă, cucoană, îi spuse liniştită bunica.

Eu însă m-am supărat foc şi m-am hotărât să mă răzbun pe ticăloasa de femeie.

Am chibzuit îndelung ce i-aş putea face femeii acesteia puhave şi roşcate, cu guşă şi cu ochii înfundaţi în grăsime, ca s-o usture bine.

Din câte văzusem eu cu privire la certurile dintre chiriaşi, ştiam că, de câte ori voiau să se răzbune, retezau cozile pisicilor, otrăveau câinii, ucideau cocoşii şi găinile, se furişau noaptea în beciuri şi turnau gaz în putinile cu varză şi castraveţi muraţi sau scoteau cepul la butoaiele de cvas. Toate acestea, însă, nu-mi plăceau şi mă gândeam ce anume răzbunare mai straşnică să născocesc, pe care s-o simtă.

Şi am găsit: am pândit-o pe cârciumăreasă până ce a coborât în pivniţă, am închis uşa după dânsa, încuind-o înăuntru, am ţopăit pe uşă de bucurie că mă răzbunasem, am zvârlit cheia pe acoperiş şi-am fugit glonţ la bucătărie, unde bunica gătea de mâncare. Bunica n-a înţeles numaidecât pricina veseliei mele, iar când a înţeles-o, mi-a tras o bătaie unde trebuie, m-a dat afară şi m-a trimis pe acoperiş să caut cheia.

Uluit de felul cum primise bunica isprava mea, i-am adus cheia şi am fugit într-un colţ al curţii de unde mă uitam la dânsa cum i-a dat drumul cârciumăresei și cum au plecat apoi amândouă alături prin curte, râzând prietenește.

— Las' că-ţi arăt eu ţie, mă ameninţă cârciumăreasa cu pumnul ei dolofan, în timp ce faţa-i, cu ochii care nu se vedeau de grăsime, râdea cu bunătate.

Bunica însă mă înşfăcă de guler, mă duse la bucătărie şi mă întrebă:

— Ia să-mi spui tu de ce-ai făcut isprava asta?

— Fiindc-a dat în tine cu morcovul…

— Aşaa… Vasăzică din pricina mea ai făcut-o? Când te-oi lua, mangositule, şi te-oi băga sub cuptor la şoareci, ai să-ţi bagi minţile în cap. Halal apărător! Te-ai îmbufnat ca o băşică gata să plesnească? Iaca, acuşi te spun bunicului ş-are să jupuiască pielea de pe tine. Hai, cară-te sus şi vezi-ţi de învăţătura ta…

Toată ziua bunica n-a vorbit cu mine, iar seara, înainte de a-şi face rugăciunea, s-a aşezat pe pat şi mi-a spus, pe înţelesul meu, nişte vorbe pe care după aceea n-aveam să le mai uit.

— Leonea, sufleţelule, vâră-ţi asta în cap o dată pentru totdeauna: nu te amesteca în treburile celor mari. Pe oamenii mari i-a pus Dumnezeu la încercare şi s-au arătat ticăloşiţi. Pe când pe tine nu te-a încercat şi tu trebuie să trăieşti cu mintea ta de copil. Aşteaptă mai întâi până să-ţi atingă Domnul inima, ca să-ţi arate ce ai de făcut şi să te scoată la drumul tău. Ai înţeles? A cui îi vina şi care o fi pricina, asta nu-i treaba ta. Dumnezeu îi acela care se cade să judece şi să pedepsească, iar nu noi.

Bunica tăcu, trase tabac pe nas, închise puţintel ochiul drept şi adăugă:

— Dacă vrei să ştii, află că nici chiar Dumnezeu nu-i totdeauna în stare să-şi deie seama a cui îi vina.

— Cum aşa, bunicuţă? Da' parcă Dumnezeu nu ştie tot? o întrebai eu cu mirare.

Mâhnită, bunica îmi răspunse încetişor:

— Dacă le-ar şti Dumnezeu pe toate, multe din cele ce fac oamenii nu le-ar mai face. Nu încape îndoială că stă el, tătucul nostru, acolo sus

în cer şi se uită şi se tot uită jos pe pământ, la noi toţi. Da' i se întâmplă uneori să-l cuprindă mare jale ş-atuncea plânge cu hohote: „Oamenii mei dragi, oamenii mei! Of, cum mi se rupe inima de mila voastră!"

Bunica începu şi ea să plângă şi, fără să-şi mai şteargă obrajii uzi, se duse în colţul icoanelor să se roage.

De atunci Dumnezeul ei mi-a fost şi mai apropiat şi mai drag.

Bunicul mă dăscălea şi el şi-mi spunea despre Dumnezeu c-ar fi o fiinţă care vede tot, ştie tot şi-i ajută pe oameni în toate treburile lor, însă de rugat nu se ruga la fel cu bunica.

Dimineaţa, înainte de a se duce în colţul icoanelor, se spăla pe îndelete, apoi se îmbrăca cu grijă, îşi pieptăna tacticos părul roşcovan, îşi netezea bărbuţa, se uita în oglindă, îşi trăgea rubaşca în jos, îşi îndrepta legătoarea neagră de la gât sub jiletcă şi se apropia tiptil de icoane. Se aşeza totdeauna în acelaşi loc, pe un anume ciot al uneia din scânduri, care semăna cu un ochi de cal. Şi stătea cam timp de o minută tăcut, cu capul plecat şi cu mâinile de-a lungul trupului, asemenea unui soldat. Apoi se îndrepta, rămânea în picioare drept şi subţire cum era şi spunea cu glas solemn:

— În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului duh!

La auzul acestor cuvinte mi se părea că în odaie se lăsa o linişte deosebită şi că până şi muştele bâzâiau mai încet.

Bunicul stătea cu capul pe spate, sprâncenele îi erau zbârlite, iar bărbuţa aurie căta în sus. Îşi spunea rugăciunea ca o lecţie, cu glas limpede, parcă s-ar fi pregătit să ceară socoteală cuiva:

— De prisos va fi venit judecătorul, căci faptele fiecăruia se vor da singure în vileag…

Bunicul se bătea uşor cu pumnul în piept şi se ruga cu stăruinţă:

— De-am păcătuit, Doamne, am făcut-o numai faţă de tine. Nu căta, Doamne, la păcatele mele!…

Spunea Crezul, apăsând fiecare cuvânt; piciorul drept îi tresărea ca şi cum ar fi bătut cu el, neauzit, tactul rugăciunii. Se încorda şi se întindea spre icoane, crescând parcă şi făcându-se tot mai subţire şi mai uscăţiv, şi arăta tare curăţel, îngrijit şi tipicar.

— Tu, Născătoare care ai născut pe Tămăduitorul, tămăduieşte-mi sufletul de patimile care mi s-au cuibărit în inimă. Ascultă-mi, Maică

Precistă, plânsul sufletului și ajută-mă.

Și urla tare, cu lacrimi în ochii verzi:

— Socoate-mi credința și nu te uita, Doamne, la faptele mele, nici nu mă răsplăti pentru ele, după cum mi s-ar cuveni.

Aici, bunicul prindea a se închina tot mai des și mai repezit, dădea din cap de parcă împungea, iar glasul care i se făcea tot mai ascuțit îi era tăiat de sughițuri la răstimpuri egale. Mai târziu, când m-am dus la sinagogă, mi-am dat seama că bunicul se ruga ca evreii.

Samovarul zumzăia de mult pe masă; în odaie plutea miros de plăcinte de secară cu brânză de vaci, atunci scoase din cuptor, și-mi era foame. Bunica, încruntată, cu ochii în podele, stătea sprijinită de ușorul ușii și ofta. Din grădină se uita pe fereastră soarele voios; în copaci sclipeau mărgăritare de rouă și aerul de dimineață mirosea a mărar, a coacăze, a mere pârguite, iar bunicul se închina întruna, se clătina și scâncea.

— Stinge, Doamne, din mine flacăra patimilor, căci sunt un cerșetor și un ticălos.

Știam pe dinafară toate rugăciunile bunicului, cele de dimineață, ca și cele de seară, și-l urmăream să văd dacă nu cumva avea să greșească sau să scape măcar un cuvânt.

Asta i se întâmpla foarte rar și-mi stârnea de fiecare dată în suflet o bucurie răutăcioasă.

După ce-și isprăvea rugăciunea ne spunea, bunicii și mie:

— Bună dimineața.

Noi ne plecam în fața lui și, în sfârșit, ne așezam la masă; în clipa aceea îi spuneam:

— Ai uitat să spui: mulțumească-te.

— Nu zău? mă întreba bunicul neîncrezător și neliniștit în același timp.

— Da. L-ai sărit. Trebuia să spui: mulțumească-te, Doamne, credința mea în tine, și nu-mi cerceta faptele… Ai uitat să spui mulțumească-te.

— Ei, poftim! grăia bunicul, clipind vinovat din ochi.

După aceea avea el să găsească prilejul să mi-o plătească amarnic; deocamdată însă mă bucuram să-l văd stânjenit.

Într-o zi, bunica îi spuse în glumă:

— Taică, s-o fi plictisit Dumnezeu tot ascultându-ţi rugăciunea. De când te ştiu, tot acelaşi lucru i-l îndrugi…

— Cu-um? Ce-ai spus? îngână el cu mânie. Ce tot boscorodeşti acolo?

— Spun că de când te tot ascult rugându-te, n-am auzit să-i fi dăruit Domnului măcar o vorbuliţă din inimă.

Bunicul se făcu stacojiu, începu să tremure şi, sărind de pe scaun, azvârli cu o farfurioară în capul bunicii şi începu a zbiera piţigăiat, ca ferăstrăul când dă de-un ciot:

— Ieşi afară, hârcă bătrână!

Când îmi vorbea de puterea de nebiruit a lui Dumnezeu, bunicul nu uita niciodată să amintească mai cu seamă de cruzimea lui: Iaca, oamenii au păcătuit – şi le-a trimis potopul de i-a înecat; nu s-au lăsat şi iarăşi au păcătuit – i-a trecut prin foc şi le-a dărâmat oraşele, iar în alte dăţi Dumnezeu i-a pedepsit, trimiţându-le pe cap foamete şi molime, şi totdeauna Dumnezeu atârna deasupra omenirii ca un fel de sabie sau de harapnic.

— Cel ce nu ascultă de legile Domnului şi le nesocoteşte are să fie pedepsit cu chinuri şi cu moartea, îmi spunea bunicul şi bătea în masă cu degetele lui subţiri, încercând să mă încredinţeze.

Îmi venea greu să cred în cruzimea lui Dumnezeu. Bănuiam mai degrabă că bunicul le născocea pe toate acestea ca să bage spaima în mine şi nu spaima de Dumnezeu, ci de dânsul, şi-l întrebam deschis:

— Asta mi-o spui ca să te ascult pe tine?

Iar el îmi mărturisea tot aşa de deschis:

— Păi sigur, atâta ţi-ar mai trebui, să nu m-asculţi!

— Atuncea cum rămâne cu ce spune bunica?

— Tu să n-o crezi pe proasta asta de babă, mă învăţa el cu asprime. Îi nătângă şi şuie încă de pe vremea când era tânără şi nici carte nu ştie. Am să-i poruncesc eu să nu mai vorbească cu tine de lucruri de acestea aşa de mari. Ia spune-mi tu mai bine, câte cinuri[5] îngereşti sunt?

Îi răspundeam şi apoi îl întrebam:

[5] Vezi nota 3.

— Da’ ce-s cinovnicii[6], bunicule?

— Ţi-ai găsit şi tu ce să-ntrebi! râdea el cu şiretenie, întorcându-şi capul ca să nu-l văd; apoi molfăia din buze şi mormăia fără chef: Treaba asta nu-l priveşte pe Dumnezeu, asta-i treabă omenească. La drept vorbind, cinovnicii-s moartea legilor. Ei îs aceia care le vin de hac legilor.

— Bunicule, da’ legile ce-s?

— Legile? Sunt nişte obiceiuri. Ochii ageri şi pătrunzători prinseră a-i sticli şi bătrânul, care se-nveselise şi căpătase chef de vorbă, începu să mă lămurească: Au trăit oamenii cât au trăit, până au căzut la o învoială; au spus ei: obiceiul acesta-i cum nu se poate mai bun; hai să-l statornicim şi să facem o pravilă, o lege, cum fac şi copiii înainte de-a începe joaca, înţelegându-se cum să se joace şi care să fie rânduiala jocului. Iacă, o înţelegere de acestea îi şi legea.

— Da’ cum îi cu cinovnicii, bunicule?

— Cinovnicii-s un fel de berecheţi care vin şi strică toate legile.

— Şi de ce fac aşa?

— Ei, asta n-o mai poţi tu înţelege, spuse el încruntându-se şi începu iarăşi să-mi dea învăţături: Peste toate câte le fac oamenii, stă Dumnezeu. Una vor oamenii, alta vrea Dumnezeu. Tot ce fac oamenii nu-i temeinic. Suflă o dată Domnul – praf şi pulbere se alege din toate.

Aveam eu socotelile mele să aflu ce-i cu cinovnicii şi de aceea l-am întrebat iarăşi:

Îngerii sunt cinurile Domnului,
Cinovnicii – slugile dracului.

Bunicul îşi săltă bărbuţa cu palma, şi-o băgă în gură şi închise ochii; obrajii i se cutremurau. Am înţeles că râdea înfundat.

— Bine v-ar face dacă v-ar lega pe amândoi, pe Iaşka şi pe tine, de câte un picior şi v-ar da drumul pe gârlă, spuse bunicul. El n-ar trebui să cânte cântece de aceste şi nici tu să le asculţi. Ia, nişte glume păgâneşti, născocite de rascolnici şi de ieretici.

---

[6] *cinovnic* – funcționar de rang inferior în administrația țaristă.

Bunicul rămase îngândurat. Se uită prin mine undeva în gol şi-mi spuse încet şi tărăgănat:

— Ehei! Vai de capul-vos-tru!…

Chiar dacă-l punea pe Dumnezeu sus de tot, de unde trona ameninţător peste oameni, asta nu-l împiedica nicidecum să-l amestece în toate treburile lui, cum făcea de altfel şi bunica – şi-l amesteca nu numai pe el, da' şi pe nenumăraţii lui sfinţi. Bunica părea că nici nu-i cunoaşte pe sfinţi, afară de sfinţii Nicolae, Gheorghe, Frol şi Lavr, care erau foarte buni şi foarte apropiaţi de oameni, umblau prin oraşe şi sate, se amestecau în viaţa oamenilor ş-aveau toate însuşirile omeneşti. Însă sfinţii bunicului erau toţi mucenici, care răsturnau idolii, se luau la harţă cu împăraţii romanilor, din care pricină erau canoniţi, arşi şi jupuiţi de vii.

Câteodată bunicul visa treaz:

— Dacă mi-ar ajuta Dumnezeu să-mi vând căsuţa asta măcar cu cinci sute de ruble câştig, aş da să facă o liturghie pentru Sfântul Nicolae.

Bunica râdea şi-mi spunea:

— Prostul de bătrân crede că are să-i vândă Sfântu' Nicolae casa. Parcă Sfântul n-ar avea altceva mai bun de făcut!…

Am păstrat multă vreme calendarele bunicului cu tot felul de însemnări făcute de mâna lui. Printre altele era una în dreptul zilei sfinţilor Ioachim şi Anna, cu slove drepte scrise cu cerneală roşietică, şi care glăsuia aşa: „Sfinţii milostivi, care m-au scos dintr-un bucluc".

Îmi aduc şi astăzi aminte care anume fusese „buclucul". În dorinţa lui de a-şi ajuta neprocopsiţii de feciori, bunicul se apucase să dea bani cu camătă; începuse, pe ascuns, să ia amaneturi. Cineva îl pârâse şi într-o noapte ne-am trezit cu poliţia, venind să facă o percheziţie. A fost o zăpăceală nemaipomenită, dar până la urmă toate s-au isprăvit cu bine. Bunicul s-a rugat lui Dumnezeu până în zori, iar dimineaţa, de faţă cu mine, a scris însemnarea în calendar.

Seara, înaintea cinei, bunicul citea cu mine din psaltire, din ceaslov sau din cartea groasă a lui Efrem Sirianul, iar după ce isprăveam masa începea iar să se roage, şi multă vreme răsunau în liniştea serii vorbele lui triste şi pline de pocăinţă:

— Ce să-ţi pun înainte şi cu ce să te răsplătesc, împărate prea mărinimos și nemuritor? Apără-ne de toate gândurile deşarte. Ocroteşte-ne de oamenii cei răi. Dăruieşte-ne, Doamne, lacrimi ca să plângem şi ţinere de minte ca să nu uităm că nu suntem fără de moarte…

Bunica ajunsese acum să spună destul de des:

— Vai, că tare obosită-s azi. Mă tem că m-oi culca fără să mai ajung să mă-nchin.

Bunicul mă ducea la biserică, sâmbetele la vecernie, iar în zilele de sărbătoare la liturghie. Ajunsesem să deosebesc cărui Dumnezeu îi erau îndreptate rugăciunile ce se făceau în biserică. Tot ce citea preotul şi dascălul era pentru Dumnezeul bunicului, iar psalţii cântau totdeauna rugăciunile bunicii.

De bună seamă că tălmăcesc aici cam grosolan copilăreasca deosebire dintre cei doi Dumnezei care, ţin şi acuma minte, mă tulbura şi-mi împărţea inima în două; ceea ce ştiu însă e că Dumnezeul bunicului mă înfricoşa şi îmi trezea un simţământ neplăcut! Era un Dumnezeu care nu iubea pe nimeni, îi urmărea pe toţi cu ochi aspri, îi iscodea şi vedea înainte de toate răutatea, urâţenia şi păcatele omului. Era limpede că n-avea încredere în oameni, aştepta întruna să-i vadă pocăindu-se şi-i plăcea să-i pedepsească.

Pe vremea aceea gândurile şi sentimentele cu privire la Dumnezeu alcătuiau pentru mine cea mai de seamă hrană sufletească şi lucrul cel mai frumos din viaţă, pe când celelalte impresii care izvorau din realitate doar mă jigneau prin cruzimea şi murdăria lor, trezindu-mi scârba şi mânia. Din toate câte mă înconjurau, Dumnezeul bunicii, prietenul care arăta atâta dragoste pentru tot ce era viu, era pentru mine făptura cea mai bună şi cea mai luminoasă. Bineînţeles că nu se putea să nu mă frământe şi întrebarea: cum de se făcea că bunicul nu-l vedea pe Dumnezeul cel bun?

Bunicii nu mă lăsau să mă plimb pe uliţă, fiindcă strada mă surescita, mă îmbăta parcă şi totdeauna stârnea tot felul de scandaluri şi de zarve. Tovarăși n-aveam, căci copiii din vecini se purtau cu mine duşmănos. Nu-mi plăcea deloc când mă strigau Kaşirin, dar ei, îndată ce şi-au dat seama de asta, zbierau cu şi mai mare îndârjire:

— Uite c-a ieşit nepotul zgripţuroiului de Kaşirin.
— Pe el, băieţi!
Şi începea bătaia.
Eram neobişnuit de vânjos pentru anii mei şi sprinten la bătaie, lucru recunoscut până şi de duşmanii mei care mă atacau întotdeauna numai în grămadă. Din pricina asta ieşeam totdeauna bătut şi veneam de obicei acasă cu nasul turtit, cu buzele crăpate, cu vânătăi pe faţă şi cu hainele rupte şi pline de colb.
Bunica îmi ieşea înainte speriată şi mă căina:
— Ce-i, pintenogule, iar te-ai bătut? Ce-nseamnă asta? Apăi când te-oi lua eu la scărmănat…
Bunica îmi spăla faţa şi-mi punea pe vânătăi bureţi de apă dulce, pitaci de aramă sau oblojeli cu apă de plumb, muştruluindu-mă:
— Ce ai de te baţi întruna? Acasă eşti cuminte, da' cum ieşi pe stradă îţi faci de cap. Neobrăzatule! Iacă, c-am să-i spun bunicului să nu-ţi mai dea drumul pe uliţă…
Când îmi vedea bunicul vânătăile, nu mă ocăra niciodată, ci numai ofta şi mârâia:
— Iar te-au decorat? Ascultă, măi Anika-viteazule, m-auzi tu?… Să nu te mai prind pe uliţă!
Câtă vreme strada era liniştită, nu mă ispitea deloc; îndată ce auzeam însă larma copiilor, cu toate opreliştile bunicului, o ştergeam din curte. Nu-mi păsa nici de vânătăi, nici de julituri, dar totdeauna mă scotea din fire cruzimea distracţiilor de pe uliţă, cruzime pe care o cunoşteam prea bine şi care ajungea până la turbare. Nu puteam vedea pe copii asmuţind câinii şi cocoşii, chinuind pisicile, gonind caprele ovreilor şi bătându-şi joc de cerşetorii beţi şi de Igoşa cel sărac cu duhul, poreclit „Moartea-n buzunar”.
Deşirat, uscăţiv şi parcă atunci ieşit dintr-o afumătoare, cu barba ţepoasă care-i creştea pe faţa osoasă şi ruginie, purtând un cojoc greu, de oaie, Igoşka cutreiera uliţele gheboşat şi legănându-se în chip ciudat, se uita veşnic în pământ, la picioare, şi nu scotea o vorbă. Faţa-i tuciurie cu ochii mici şi trişti trezea în mine un respect în care se amesteca şi teama. Mi se părea că omul era totdeauna cu gândul la cine ştie ce treabă serioasă, că ar fi căutând ceva şi că nu se cuvenea să-i

tulbur liniştea.

Copiii se ţineau droaie după el şi-i zvârleau cu pietre în spinarea cocârjată. O bucată de vreme parcă nici nu-i vedea şi nu simţea pietrele care-l nimereau; deodată însă se oprea, îşi sălta capul, dând căciula miţoasă pe ceafă, apoi şi-o îndrepta cu mâinile tremurătoare şi se uita în jurul lui, ca şi când atunci s-ar fi trezit din somn.

— Igoşa! Moartea-n buzunar! Unde ai pornit-o, Igoşa? Ia vezi, n-ai cumva moartea prin vrun buzunar?

Igoşka începea să-şi pipăie buzunarele, apoi se apleca repede la pământ, apuca ce-i cădea sub mână, o piatră, un căpeţel de lemn, un bulgăre de glod uscat, ridica cu neîndemânare mâna lungă şi mormăia o înjurătură. Înjura totdeauna cu aceleaşi trei cuvinte scârbavnice. În privinţa înjurăturilor băieţii aveau un repertoriu neasemuit de bogat. Câteodată Igoşka începea a-i fugări, şchiopătând. Cojocul lung îl împiedica să alerge şi Igoşa cădea în genunchi şi se proptea în pământ cu mâinile-i negre ca două cioturi uscate. Copiii zvârleau într-însul cu pietre, nimerindu-l în spate şi în coaste, iar cei mai îndrăzneţi se apropiau de el în fugă, îi turnau în cap un pumn cu ţărână şi săreau numaidecât în lături.

O altă figură a uliţei noastre care mă impresiona poate şi mai mult era meşterul Grigori Ivanovici, care orbise acum de tot. Înalt, cu înfăţişare plăcută, umbla tăcut după cerşit, dus de mână de o bătrânică ştearsă; bătrânica se oprea pe sub ferestre, se uita aiurea şi îngâna cu glas piţigăiat:

— Pentru numele lui Dumnezeu, daţi de pomană unui biet orb…

Grigori Ivanovici nu scotea o vorbă. Ochelarii negri erau aţintiţi drept în zidul casei, în fereastră sau în faţa trecătorului. Ţinea buzele strânse şi îşi netezea încetişor barba revărsată cu mâna pătrunsă de vopsea până sub piele. Îl vedeam întruna pe bătrân, dar niciodată n-am auzit vreun sunet din buzele acelea strânse; apăsătoarea tăcere a bătrânului mă chinuia. Era ceva care mă împiedica să mă apropii de el şi nici nu m-am apropiat vreodată. Cum însă îl vedeam de departe, alergam în casă şi-i spuneam bunicii:

— A ieşit moş Grigori pe uliţă.

— Nu zău? grăia bunica cu nelinişte şi milă în glas. Uite, ţine asta şi

du-te fuguţa de i-o dă.

Mă înfuriam şi mă împotriveam cu grosolănie. Atunci bunica ieşea singură la poartă şi stătea multă vreme de vorbă cu dânsul pe trotuar. Meşterul abia de scotea câte un cuvânt, zâmbind uşor, şi-şi scutura barba.

Câteodată bunica îl chema în bucătărie, îi dădea ceai şi mâncare. Odată s-a întâmplat să întrebe şi de mine. Bunica m-a strigat, dar eu am fugit şi m-am ascuns după o stivă de lemne. Mi-era cu neputinţă să m-apropii de el, simţeam faţă de dânsul o ruşine groaznică şi ştiam că şi bunicii îi era ruşine. O singură dată am vorbit cu dânsa despre moş Grigori; după ce-l petrecuse dincolo de poartă, se întorcea încet prin curte, cu capul în pământ şi plângând. M-am apropiat de ea ş-am apucat-o de mână.

— De ce fugi de Grigori? m-a întrebat ea încetişor. Doar îi om bun la suflet şi-i eşti drag…

— De ce nu-l ţine bunicul? am întrebat-o eu.

— Bunicu-tău?

Bunica se opri din mers, mă strânse la piept şi-mi spuse aproape şoptind aceste cuvinte profetice;

— Ţine minte ce-ţi spun eu: are să ne pedepsească Dumnezeu pentru omul acesta. Amarnic are să ne mai pedepsească!…

Bunica n-a greşit: vreo zece ani după aceea, când bunica trecuse în liniştea de veci, bunicul, care îşi pierduse minţile, rătăcea pe străzile oraşului, cerşind cu glas jalnic pe sub ferestre:

— Bucătari, dragii mei, făceţi-vă pomană cu mine şi daţi-mi o bucăţică de plăcintă. Ehei! Vai de capul vos-tru…

Atâta-i mai rămăsese din ce fusese el odată, cuvintele acestea amare şi tărăgănate, care-ţi apăsau sufletul:

— Ehe! Vai de capul vos-tru…

Afară de Igoşa şi de Grigori Ivanovici mă mai întrista din cale-afară şi mă făcea să fug din stradă dezmăţata Voroniha. Uriaşă, cu părul vâlvoi şi totdeauna beată, Voroniha se ivea pe uliţă în zilele de sărbătoare. Avea un fel de mers al ei, umblând de parcă n-ar fi mişcat din picioare şi nici n-ar fi atins pământul, plutea ca un nor şi urla cântece deşucheate. Când o vedeau de departe, toţi trecătorii se

ascundeau intrând unde apucau, pe porţile caselor, în dugheni, dându-se după colţ – încât apariţia ei parcă mătura strada. Faţa Voronihăi era mai mult vânătă, umflată ca o beşică, iar ochii cenușii şi mari se zgâiau cumplit şi plini de batjocură. Uneori plângea cu hohote şi urla:

— Unde-mi sunteţi, copilaşii mei dragi?

O întrebam pe bunica:

— Bunică, ce-i cu femeia asta?

— Nu-i treaba ta, îmi răspundea posomorâtă bunica.

Totuşi într-o zi îmi spuse pe scurt povestea Voronihăi: femeia aceasta avusese un bărbat, pe un cinovnic căruia îi zicea Voronov. Acest Voronov avea poftă să treacă în alt cin, mai înalt, şi-şi vându nevasta nacealnicului[7] său, care a dus-o nu ştiu unde şi vreme de doi ani femeia n-a mai dat pe-acasă. Când s-a întors, copiii ei, un băieţel şi o fetiţă, muriseră, iar bărbatu-său, care jucase şi pierduse la cărţi nişte bani de-ai statului, se afla undeva în puşcărie. De durere femeia s-a apucat să bea, să-şi facă de cap şi să se ţină de scandaluri. Nu era seară de sărbătoare să n-o ia la poliţie…

Hotărât lucru, acasă era mai bine decât pe uliţă; mai cu osebire erau frumoase ceasurile de după-amiază când bunicul pleca la atelierul lui unchiu' Iakov, iar bunica se aşeza la fereastră şi-mi spunea tot felul de basme şi de istorii care mă cucereau, sau îmi vorbea de tata.

Graurului pe care îl scosese din gura motanului bunica îi tăiase aripa ruptă, iar în locul piciorușului mâncat îi potrivise cu multă îndemânare unul de lemn. După ce pasărea se întremase, s-a pus de-a învăţat-o să vorbească. Se întâmpla uneori să stea în faţa coliviei şi câte un ceas, sprijinită de uşorul ferestrei, ca o dihanie mătăhăloasă şi blajină, dăscălind cu glas gros pasărea isteaţă şi neagră ca tăciunele:

— Hai, cere: gra-u-rul ca-şă vrea!

Graurul se uita pieziş la bunica, cu ochiul lui rotund şi vioi de umorist, bătea cu piciorușul de lemn în podeaua subţire a coliviei, întindea gâtul, fluiera ca bufniţa, cânta ca pupăza, imita chemarea cucului, mieuna ca mâţa, lătra ca un câine, numai de vorbit ca oamenii nu putea vorbi.

---

[7] *nacealnic* – şef al unui serviciu sau instituții; superior.

— Haide, n-o mai fă pe nebunul, îi spunea bunica. Spune aşa: graurul caşă vrea!

Maimuţa cea neagră cu pene urla ceva asurzitor, care aducea pe departe cu ce-i spusese bunica, iar bătrâna râdea cu voioşie şi-i dădea mei fiert din mână, spunându-i:

— Las' că te ştiu eu pe tine, şmechere, prefăcutule! Toate le poţi.

Şi, până la urmă, l-a învăţat pe graur să vorbească: peste un timp pasărea cerea destul de lămurit să i se dea caşă, iar când o zărea pe bunica, mai spunea ceva, care aducea cu: „Bu-aa ziu-aa".

La început colivia cu graurul atârna în odaia bunicului, dar nu trecu mult şi bunicul izgoni graurul la noi în pod, deoarece pasărea se deprinsese să-l sâcâie întruna. În timpul cât bunicul îşi spunea răspicat rugăciunea, pasărea îşi scotea printre gratiile coliviei ciocul galben ca de ceară şi fluiera:

— Fiu-u-u-i, fiu-fiu, fârr-r! Fiu-fiu-u!

Asta i se păru jignitor bunicului. Într-una din zile se opri în mijlocul rugăciunii, bătu din picior şi răcni furios:

— Ia-ţi de-aici diavolul, că de nu îl omor.

În casa bunicului, se petreceau tot felul de întâmplări hazlii şi atrăgătoare; câteodată, însă, mă apuca o tristeţe căreia nu mă puteam împotrivi, simţeam curgându-mi plumb în vine şi mi se părea că trăiesc într-o groapă, adâncă şi întunecoasă, că-mi pierdeam vederea, auzul şi celelalte simţuri, eram orb şi pe jumătate mort…

VIII

PE NEAŞTEPTATE BUNICUL şi-a vândut casa cârciumarului şi şi-a cumpărat alta, pe uliţa Kanatnaia, uliţă liniştită, curată, nepietruită, de iarbă şi care dădea de-a dreptul în câmp; de-a lungul uliţei se înşirau căsuţe mici, vopsite în toate culorile.

Casa asta nouă era mai răsărită şi mai plăcută decât cealaltă; faţada era dată cu un roş închis de zmeură coaptă, cald şi liniştitor, pe care apăreau luminoase obloanele albastre ale celor trei ferestre şi singura ferestruică zăbrelită a podului; în stânga, acoperişul era umbrit de frunzişul verde şi des al unui ulm şi a câtorva tei. În curte şi în grădină erau o mulţime de unghere plăcute, parcă anume făcute pentru jucat de-a v-aţi ascunselea. Deosebit de frumoasă era grădina, nu tocmai mare, dar deasă şi sălbatică; într-un colţ al grădinii se afla feredeul, mic ca o jucărie; în alt colţ era o groapă mare, destul de adâncă, năpădită de buruieni, printre care răsăreau capetele afumate ale bulumacilor groşi ai vechiului feredeu care arsese. Grădina se mărginea în stânga cu zidul grajdului polcovnicului Ovseannikov, iar în dreapta cu nişte acareturi ale casei unuia Betleng. În fund, gard în gard cu grădina, se afla gospodăria lăptăresei Petrovna, o femeie grasă, roşie la faţă, veşnic gălăgioasă ca un clopot; căsuţa ei veche şi întunecoasă, îngropată în pământ şi acoperită toată cu muşchi, privea blajin prin cele două ferestre ale ei către câmpul brăzdat de şanţuri adânci, mărginit în dreapta de norul gros şi vânăt al pădurii. Pe câmp alergau cât era ziulica de mare soldaţi, iar fulgerele albe ale baionetelor sclipeau în razele piezişe ale soarelui de toamnă.

Casa era ticsită toată de oameni pe care nu-i mai văzusem; în

jumătatea din faţă locuia un militar tătar cu o nevastă mărunţică şi plinuţă; de dimineaţă până seara femeia asta ţipa, râdea, cânta dintr-o chitară cu gâtul împodobit cu o mulţime de panglici. Mai cu seamă îi plăcea să cânte cu glasul ei subţire şi răsunător un cântec şăgalnic care suna aşa:

Singură dacă iubești,
Ţi se rupe inima.
Cată, poate tot găsești,
Alt drăguţ ca să te vrea.
Decât ai sta și ai boci,
Mai bine iarăşi ai iubi,
Dulce răsplată-i a iu-bii!...

Militarul, rotofei ca un balon, şedea la fereastră, îşi umfla obrazul vânăt, holba nişte ochi arămii plini de voioşie, pufăia neîncetat din lulea şi tuşea într-un fel aparte, înfundat, ca un câine.

— Châm, châm-châm...

Într-o încăpere călduroasă de deasupra pivniţei şi a grajdului locuiau doi căruţaşi, moş Piotr, mărunţel şi cărunt, cu nepotu-său Steopa, un flăcău mut, vânjos, curăţel şi cu o faţă care semăna cu o tavă de aramă roşie, şi tătarul Valei, vistavoiul ofiţerului, un lungan veşnic posomorât. Toţi aceştia erau pentru mine oameni noi şi-i preţuiam cu deosebire pentru necunoscutul pe care îl înfăţişau.

Dar mai cu seamă mă atrăgea şi mă interesa un om care şedea în gazdă la noi, poreclit „Bună treabă”, şi ocupa în partea din dos a casei o odaie lungă, lângă bucătărie, cu două ferestre, din care una dădea în curte şi cealaltă în grădină.

Era un om sfrijit, adus din spate, avea faţa albă cu o bărbuţă neagră, împărţită în două, iar ochii priveau blânzi de după ochelari. Era de felul său tăcut și șters, și când îl pofteam la masă sau la ceai, răspundea totdeauna la fel:

— Bună treabă!

Bunica începu să-l cheme cu numele ăsta şi nu numai în lipsa lui, ci şi când era de faţă.

— Ia strigă-l, Leonka, pe „Bună treabă” la ceai! Sau: Da’ dumneata „Bună treabă”, de ce mănânci aşa de puţin?

În odaia lui erau înghesuite peste tot, claie peste grămadă, nişte lăzi şi tomuri groase, tipărite cu litere laice pe care nu le cunoşteam; peste tot stăteau sticle cu apă de felurite culori, bucăţi de aramă şi de fier şi vergi de plumb. Îmbrăcat cu o haină de piele roasă şi cu nişte pantaloni cenuşii cu pătrăţele, mânjit tot de vopsea, zbârlit, stângaci şi duhnind urât, se îndeletnicea de dimineaţă până seara cu topitul plumbului şi cu cositoritul a tot soiul de lucruri de aramă, cântărind întruna nu ştiu ce pe nişte terezii mici; mugea, îşi frigea degetele şi sufla repede în ele, se ducea întruna la peretele în care erau aninate nişte schiţe, se uita la ele, îşi scotea ochelarii, şi-i ştergea şi mirosea de aproape hârtia, vârându-şi necontenit nasul subţire, drept şi ciudat de alb. Uneori se oprea deodată în mijlocul odăii sau în faţa uneia din ferestre şi rămânea multă vreme locului ca împietrit, cu faţa îndreptată în sus, cu ochii închişi, fără să scoată o vorbă.

Mă căţăram pe acoperişul magaziei, de unde îl urmăream din ochi, prin fereastra deschisă; vedeam pe masă flacăra albastră a lămpii de spirt şi silueta întunecată a lui „Bună treabă” scriind ceva într-un caiet răvăşit, în timp ce ochelarii îi luceau cu sclipiri sinilii de gheaţă. Îndeletnicirile vrăjitoreşti ale acestui om mă ţineau ceasuri întregi pe acoperiş, chinuit de curiozitatea pe care mi-o stârneau.

Câteodată el stătea la fereastră ca într-o ramă, cu mâinile la spate, cu ochii aţintiţi la acoperiş, părând că nu mă vede, ceea ce mă jignea grozav. Apoi se repezea deodată la masă, se încovoia tare şi începea să scotocească prin hârtii.

Cred că dacă ar fi fost mai bogat şi mai bine îmbrăcat, m-aş fi temut de el. „Bună treabă” însă era sărac; peste gulerul surtucului îi ieşea gulerul murdar şi boţit al cămăşii, pantalonii îi erau peticiţi şi plini de pete, iar în picioarele desculţe avea nişte pantofi scâlciaţi. Purtarea plină de milă a bunicii faţă de cei săraci, şi cea batjocoritoare a bunicului m-au făcut să mă încredinţez pe nesimţite că săracii nu erau oameni primejdioşi, de care ai avea să te temi.

În toată casa nimeni nu ţinea la „Bună treabă”. Toţi vorbeau de el cu batjocură. Vesela nevastă a militarului îl poreclise „Nas-de-tibişir”, moş

Piotr zicea că-i spiţer şi vrăjitor, iar bunicul spunea de el că e farmazon și că face farmece diavoleşti.

— Bunică, cu ce se îndeletniceşte „Bună treabă”? am întrebat-o eu.

Bunica îmi răspunse cu asprime:

— Asta nu te priveşte pe tine. Tu taci şi vezi-ţi de treabă.

Într-o zi mi-am luat inima în dinţi, m-am apropiat de fereastră şi, abia putându-mi ascunde tulburarea, l-am întrebat pe „Bună treabă”:

— Ce faci acolo?

„Bună treabă” tresări, se uită la mine pe deasupra ochelarilor, îmi întinse mâna plină de răni şi de urme de arsuri şi-mi spuse:

— Săi înăuntru…

Faptul că, în loc să mă poftească să intru pe ușă, m-a tras pe fereastră, l-a ridicat şi mai mult în ochii mei. „Bună treabă” s-a aşezat pe o ladă, iar pe mine m-a pus în faţa lui, după care m-a dat la o parte, m-a tras iar spre el, până când, după o vreme, m-a întrebat încetişor:

— Dar tu de unde eşti?

Asta mi se păru curios de tot, fiindcă de patru ori pe zi şedeam la masă în bucătărie alături de el.

I-am răspuns:

— Îs nepotul celor de-aici.

— Aha! Da, spuse el, privindu-și un deget și tăcu.

Asta mă făcu să socot de cuviinţă să-l lămuresc:

— Eu nu-s Kaşirin, îs Peşkóv.

— Péşkov? repetă el, accentuând greşit. Bună treabă.

Apoi mă dădu la o parte, se ridică de pe ladă şi-mi spuse:

— Ei, vezi numai să stai cuminte.

Am stat aşa cuminte multă-multă vreme, uitându-mă cum pilea cu raşpila o bucată de aramă prinsă în menghină. Pilitura aurie cădea pe o foaie de carton pusă sub menghină. „Bună treabă” o adună cu latul palmei într-o grămăjoară, o puse într-o ceaşcă, adăugă dintr-un borcănel un praf alb ca sarea, mai turnă deasupra ceva dintr-o sticlă întunecată și ceea ce se afla în ceaşcă începu să fâsâie și să fumege, răspândind un miros înţepător care mă gâdila în nas; am început să tuşesc şi scuturam din cap, iar el, vrăjitorul, mă întrebă plin de lăudăroşenie:

— Ce e? Miroase urât?

— Da.

— Păi vezi? Asta-i foarte bine, frăţioare.

„Ian te uită cu ce se laudă”, mi-am zis eu în gând. Însă lui îi spusei cu asprime:

— Cum să fie bine, dacă pute?

— Nu zău? rosti el, făcându-mi cu ochiul. Asta, frăţioare, nu-i totdeauna aşa. Da’, ia spune, tu joci arşice?

— Oase, adică.

— Da, oase.

— Joc.

— N-ai vrea să-ţi torn într-unul nişte plumb? O să ai un batag pe cinste.

— Vreau.

— Dacă-i aşa, du-te de adă-mi un arşic.

Apoi s-a apropiat de mine, ţinând în mână ceaşca fumegândă, în care se uita numai cu un ochi, şi mi-a spus:

— Eu ţi-oi face arşicul cu plumb, dar tu în schimb să nu mai calci pe la mine. Te învoieşti?

Asta mă jigni amarnic:

— Păi nici aşa nu mai pun piciorul aici!

Am plecat supărat în livadă unde trebăluia bunicul, gunoind merii la rădăcină; era toamnă şi copacii începuseră de mult să se desfrunzească.

— Ia apucă-te de mai tunde şi tu zmeura, îmi spuse bunicul, dându-mi foarfecele.

L-am întrebat pe bunic:

— Spune-mi, ce face acolo „Bună treabă”?

— Îmi strică odaia, asta face, îmi răspunse el supărat. Mi-a ars podelele, mi-a murdărit şi mi-a rupt tapetele. Am să-i spun să se mute.

— Bine-ai face, am încuviinţat eu şi m-am apucat să tund loazele uscate de zmeură.

Mă cam pripisem.

În serile ploioase, când bunicul pleca de-acasă, bunica aduna în bucătărie pe toţi chiriaşii, pe cei doi căruţaşi, pe vistavoi, adesea se mai

înfiinţa şi Petrovna, veşnic vioaie, se întâmpla să mai vie şi chiriaşa noastră cea veselă, iar vârât în ungherul lui de lângă cuptor, nemişcat şi mut, se afla întotdeauna „Bună treabă”. Steopa mutul juca cărţi cu tătarul, iar Valei îl pocnea pe mut cu cărţile peste nasu-i turtit, spunându-i:

— Ah, şaitan[8].

Moş Piotr aducea un coltuc uriaş de pâine albă şi un borcan de lut cu dulceaţă de zmeură, bob şi bob, tăia pâinea în felii, pe care le ungea din gros cu dulceaţă şi, ţinând în palmă feliile groase, le împărţea tuturor cu o plecăciune adâncă.

— Poftiţi, vă rog, şi luaţi, spunea el cu blândeţe, iar când luai felia, se uita cu luare-aminte în palma-i negricioasă şi de vedea vreo picătura de dulceaţă o lingea cu limba.

Petrovna aducea o sticlă cu vişinată, iar cucoana cea veselă, nuci şi bomboane. Începea un chef în toată regula, spre cea mai mare plăcere a bunicii.

Puţină vreme după ce „Bună treabă” voise să mă mituiască, ca să nu mai vin pe la el, bunica făcu iar o sindrofie de felul acesta. Afară o burniţă de toamnă cernea de sus neîncetat, vântul gemea şi copacii foşneau, zgrepţănând zidurile cu crengile. În bucătărie era cald şi plăcut. Şedeau cu toţii unii lângă alţii, erau cu toţii neobişnuit de liniştiţi şi de prietenoşi, iar bunica nu se lăsa mult rugată şi ne spunea la poveşti una mai frumoasă ca alta.

Bunica şedea pe marginea cuptorului, cu picioarele pe prichici, cu faţa aplecată spre oaspeţi şi luminată de flacăra unei lămpiţe de tinichea. Totdeauna când era bine dispusă se urca pe cuptor, spunând:

— Îmi place să vorbesc de sus, că de sus parcă-mi vine mai bine.

Mă aşezam pe prichiciul lat, la picioarele ei şi aproape deasupra capului lui „Bună treabă”. Bunica începu să spună o poveste frumoasă cu oşteanul Ivan şi pustnicul Miron. Vorbele pline de vigoare şi de suc curgeau lin şi măsurat:

[8] *şaitan* – Satana, drac (în limbile turcă, tătară şi alte limbi orientale) (n.t.).

Trăia pe lume-un voievod, Gordion cel hain.
Cu noaptea în suflet şi-n cuget venin,
Pe om schingiuia, adevărul ura,
Ca buha în scorburi, în rele trăia…
Mai mult ca pe alţii ura Gordion
Pe schimnicul-stareţ, bătrânul Miron,
Ce sta adevărului strajă mereu
Fiind lumii nădejde şi sprijin la greu
Chemă într-o zi Gordion pe Ivan –
Viteaza lui slugă şi aprig oştean:
— Ivanko, la drum te porneşte în zori,
Pe Miron, trufaşul bătrân, să-l omori!
Îi tai căpăţâna, de barbă-o apuci
Şi mie, în taină, apoi mi-o aduci
La câini s-o arunc!… Şi-oşteanul viteaz
La drum o porni, tot gândind cu necaz:
„Nu voi, nevoia mă-mpinge s-o fac…
Pesemne că Domnului asta-i pe plac.”
Sub poală ascunse el sabia grea,
La schimnic veni şi îi spuse aşa:
— Cinstite bătrân, că te ţii sănătos
Te bucuri de-al cerului har ne-ndoios…
Surâse moşneagul, pe-oştean îl privi
Şi fără de grabă, cu tâlc, îi vorbi:
— Degeaba, Ivane, ascunzi cugetul tău
Căci toate le vede, din cer, Dumnezeu.
El răul şi binele-n palmă le ţine…
Ştiu gândul cu care venit-ai la mine!
Ruşine îi fu lui Ivanko atunci
Să dea ascultare înaltei porunci…
Da’ altfel nu poate, că viaţa-i în joc
Şi paloşul trase Ivanko pe loc.
— Voit-am, bătrâne, pe-ascuns să te-omor,
Că-n felul acesta mureai mai uşor.
Acum însă roagă-te Domnului Sfânt,

Iertare cerând pentru-ntregul pământ,
Iertare cerând pentru noi amândoi...
Şi capul tău, Miron, cădea-va apoi!
Bătrânul atunci, cu un zâmbet amar,
Se-aşează-n genunchi sub un pui de stejar,
Se-nclină puietul în faţa-i smerit
Şi zice bătrânul cu glas ostenit:
— Ivanko, prea mult ai să ai de-aşteptat,
Că mare-i, să ştii, omenescul păcat
Şi ruga e lungă din cale-afară...
Mai bine, oştene, pe loc mă omoară!
Se-ntunecă bravul oştean la obraz
Şi mândru-i răspunde, cuprins de necaz:
— Eu vorba-mi nicicând înapoi n-oi lua.
Pot chiar şi o mie de ani aştepta!
Smerita lui rugă şi-o-ncepe bătrânul.
Ea ţine cât ziua îşi poartă seninul
Şi-apoi de cu seară în zori sinilii...
O iarnă şi-o vară-au trecut prin câmpii,
În goana lor anii încep să se-alunge,
Stejarul cu creştetu-n nouri ajunge,
Din ghinda-i un codru întreg a-ncolţit,
Dar ruga bătrânului n-are sfârşit!
Aşa până-n ziua de azi stau cei doi:
Moşneagul se roagă mereu pentru noi,
Preasfântului cere cerească dreptate,
Preasfintei Fecioare un sprijin în toate.
Iar bietul Ivan stă alături de el –
E pulbere paloşu-i greu de oţel,
Mâncată e platoşa lui de rugină,
Veşmântu-i de mult risipit în ţărână.
Stă gol, iarnă-vară, viteazul Ivan,
Uscat e de arşiţe trupu-i sărman,
Din sângele-i viermii tot sug ne-ncetat,
Zărindu-l, chiar lupul se-ascunde speriat...

Muşcă cu colţii-i de fier vijelia.
Dar ţeapăn şi veşnic, precum veşnicia,
Nu mişcă o mână, o vorbă nu spune –
Pedeapsa pesemne i-i dată anume:
Poruncă primind de la domnu-i hain,
Piti fărdelegea sub cuget străin!
Iar stareţul încă şi azi se mai roagă.
Smeritele-i rugi pentru lumea întreagă
Pornesc către cer ca din inima noastră,
Precum curge râul spre marea albastră!…

Îndată ce bunica începuse povestea, am şi băgat de seamă că „Bună treabă” era neliniştit: îşi mişca mâinile în chip ciudat de parc-avea cârcei, îşi scotea întruna ochelarii, îi flutura prin aer în ritmul cuvintelor ciudate ale bunicii, şi-i punea la loc, dădea din cap, îşi ducea mâinile la ochi, trecându-şi apoi apăsat degetele peste pleoape, şi-şi ştergea întruna fruntea şi obrajii cu o mişcare grăbită a palmei, ca şi cum ar fi curs şiroaie de sudoare de pe el. Când se întâmpla ca unul dintre ascultători să se mişte, să tuşească sau să hârşie picioarele, chiriaşul bunicii şuiera cu asprime:

— Ss!

Îndată ce bunica tăcu, „Bună treabă” se dezlănţui ca o furtună de la locul lui şi începu să se învârtă, dând din mâini într-un fel nefiresc şi bâiguind:

— Ştiţi, e chiar uimitor, trebuie pusă numaidecât pe hârtie! E ceva cum nu se poate mai adevărat, ceva de-al nostru…

Acum se vedea bine că plângea, ochii îi erau plini de lacrimi, care izvorau şi de după pleoapele de sus, şi de după cele de jos, aşa că îi erau scăldaţi în lacrimi; era ceva ciudat şi-ţi stârnea mila. „Bună treabă” alerga prin bucătărie ţopăind stângaci şi caraghios şi-şi flutura înaintea nasului ochelarii pe care tot încerca să şi-i pună, fără să reuşească să-şi agaţe sârmele după urechi. Moş Piotr se uita la dânsul şi zâmbea, ceilalţi tăceau stingheriţi, iar bunica îi vorbea repede:

— Mă rog, scri-o dacă vrei, nu-i niciun păcat în asta. Mai ştiu o mulţime din astea…

— Nu, eu tocmai pe asta vreau s-o scriu! E atât de specific rusească, strigă „Bună treabă” tulburat, şi deodată încremeni în mijlocul bucătăriei şi-ncepu să vorbească cu glas tare, în timp ce spinteca aerul cu dreapta, iar în cea stângă îi tremurau ochelarii. Vorbi aşa multă vreme ţipând mânios, bătând cu piciorul în pământ şi repetând întruna aceleaşi cuvinte:

— Da-da, nu poţi trăi cu cugetul altuia.

Apoi amuţi deodată, de parcă şi-ar fi pierdut graiul, se uită la toţi şi ieşi încetişor, cu capul plecat, ca şi când s-ar fi simţit vinovat de ceva. Oamenii zâmbeau şi se uitau stingheriţi unii la alţii, bunica se trase mai în fund, pe sobă, de unde o auzeam oftând din adâncul pieptului.

Petrovna îşi şterse cu palma buzele groase şi roşii şi întrebă:

— Nu s-o fi supărat?

— Nu-u, răspunse moş Piotr. Aşa-i el…

Bunica coborî de pe cuptor şi, fără să scoată o vorbă, se apucă să pună cărbuni în samovar, iar moş Piotr spuse molcom:

— Aşa-s toţi domnii, cu hachiţe.

Valei bombăni morocănos:

— Holteii ăştia întotdeauna fac pe nebunii.

Toţi râseră, iar moş Piotr spuse tărăgănat:

— Auzi, s-ajungă să şi plângă! Se vede c-a fost odată ceva de capul lui, da' acu…

M-am întristat; simţeam ceva apăsător strângându-mi inima. „Bună treabă” mă uimise cu totul: nu puteam uita ochii lui scăldaţi în lacrimi şi mi-era milă de el.

În noaptea aceea, „Bună treabă” n-a dormit acasă, iar a doua zi a venit abia după-masă, tăcut, cu straiele boţite şi vădit stingherit.

— Ieri am cam făcut tărăboi, îi spuse el bunicii cu glas vinovat, ca un copil. Nu cumva te-ai supărat?

— De ce să mă supăr?

— Că m-am băgat în vorbă.

— Păi n-ai jignit pe nimeni…

Simţeam că bunica se temea de el, nu i se uita în faţă şi vorbea prea încet, nu cum îi era obiceiul.

„Bună treabă” se apropie de bunica şi-i spuse uimitor de simplu:

— Ştiţi, sunt groaznic de singur, n-am pe nimeni! Taci cât taci, da' deodată simţi că începe să-ţi clocotească sufletul şi izbucneşte... Ş-atuncea îţi vine să vorbeşti până şi cu pietrele, cu copacii...

Bunica se dădu puţin la o parte.

— Ai face bine să te însori.

— Eh! exclamă el încruntându-se şi plecă, dând din mână.

Bunica se încruntă, se uită în urma lui, trase tabac pe nas şi-mi porunci apoi cu asprime:

— Tu ia seama şi nu te prea învârti în jurul lui; Dumnezeu ştie ce hram o fi purtând...

Eu însă m-am simţit iarăşi atras de „Bună treabă".

Văzusem cum i se schimbase şi i se trăsese faţa, când a spus că era „groaznic de singur"; era în aceste cuvinte ceva care mă atinsese la inimă. M-am luat după el.

M-am uitat din curte pe fereastră, în odaia lui – odaia era goală şi semăna mai mult cu o cămară în care fuseseră aruncate în grabă şi-n neorânduială o mulţime de lucruri, tot aşa de ciudate şi de prisos ca şi stăpânul lor. M-am dus în grădină şi l-am văzut acolo, pe prăvălişul râpei. Şedea ghemuit şi încheboşat pe un capăt de bârnă arsă, cu mâinile înnodate după ceafă şi cu coatele sprijinite pe genunchi; din bârna îngropată în pământ ieşea la iveală numai un capăt ars, care lucea între foile de pelin, brusturi şi urzici. Faptul că omul şedea aşa de chinuit mă apropia şi mai mult de el.

Trecu o bună bucată de vreme fără să bage de seamă că sunt acolo; se uita undeva, pe lângă mine, cu ochi orbi ca de bufniţă, apoi, din senin, mă întrebă, cu ciudă parcă:

— Ai venit după mine?

— Nu.

— Atunci, ce cauţi aici?

— Am venit aşa.

„Bună treabă" îşi scoase ochelarii, şi-i şterse cu o batistă, plină toată de pete roşii şi negre, şi-mi spuse:

— Hai, vină-ncoace!

Când mă aşezai alături de el, mă cuprinse strâns pe după umeri:

— Şezi aici. Stăm şi tăcem. Bine? Uite ce-i... Eşti îndărătnic?

— Sunt.

— Bună treabă.

Am stat aşa, tăcuţi, o bună bucată de vreme. Seara era liniştită, sfioasă, una din acele seri de vară târzie, când toate în jur sunt numai culoare, care păleşte şi se schimbă parcă văzând cu ochii; pământul şi-a irosit toate miresmele bogate ale verii şi nu mai păstrează decât un miros de umezeală rece, aerul este nespus de străveziu, iar pe cerul roşietic roiesc grăbite stoluri de stăncuţe, stârnindu-ţi gânduri triste. Totu-i mut şi adormit. Fiecare zgomot – un fâlfâit de aripă de pasăre, un foşnet de frunză care cade, orice sunet ţi se pare puternic şi te face să tresari cu teamă, dar îndată ce ai tresărit, încremeneşti iar în liniştea ce-a învăluit pământul şi îţi umple pieptul.

În asemenea clipe îţi vin gânduri deosebit de curate şi de uşoare, însă tot aşa de firave şi de străvezii ca şi pânza de păianjen, încât nici nu le poţi tălmăci în vorbe. Ele se aprind şi se sting îndată, ca nişte stele căzătoare, arzându-ţi sufletul cu o tristeţe nelămurită, mângâindu-l, neliniştindu-l, făcându-l să clocotească, să se topească şi să se închege, dobândind forma şi înfăţişarea lui adevărată pentru toată viaţa.

Mă lipeam de şoldul cald al lui „Bună treabă” şi ne uitam amândoi printre crengile întunecate ale merilor la cerul învăpăiat, urmăream zborul inăriţelor neastâmpărate, vedeam sticleţii ciugulind din măciulii seminţe acrişoare de ciulin şi cum se desfăşurau dinspre zarea câmpului nori miţoşi, vineţi, cu marginile tivite cu roş, pe sub care treceau în zbor greoi stoluri de ciori spre cuiburile lor din copacii ţintirimului. Toate erau frumoase, neasemuit mai de înţeles pentru mine decât oricând şi mai apropiat de sufletul meu…

Când şi când omul de lângă mine ofta din adâncul pieptului şi mă întreba:

— Îi bine, frăţioare? Păi vezi! Da’ nu simţi jilăveala, nu ţi-e rece?

Iar când cerul se învălui de-a binelea şi întunericul plin de umezeală înecă şi puhăvi toate din jur, îmi spuse:

— Ei, ajunge! Haidem.

Lângă portiţa grădinii se opri şi-mi grăi cu glas scăzut:

— Bună bunică ai! Ca pâinea caldă!

Apoi închise ochii şi, zâmbind, recită încet dar foarte lămurit:

Pedeapsa pesemne i-i dată anume:
Poruncă primind de la domnu-i hain
Piti fărădelegea sub cuget străin!

— Tu, frăţioare, vezi de ţine bine minte asta.

Împingându-mă înainte, mă întrebă:

— Ştii să scrii?

— Nu.

— Apoi să-nveţi. Iar când îi învăţa, scrie ce-ai s-auzi de la bunica. Asta, frăţioare, are să-ţi prindă tare bine…

Ne-am împrietenit. Din ziua aceea veneam la „Bună treabă” când pofteam, mă aşezam pe-o ladă acoperită cu nişte cârpe şi mă uitam la el în voie cum topea plumbul, cum încingea nişte bucăţi de aramă, iar după ce le încingea, le ciocănea pe o nicovală cu un ciocan uşor cu coada frumoasă, prefăcându-le în foi, pe care le pilea cu raşpila şi cu tot soiul de pile, le freca cu şmirghel şi le tăia cu un ferăstrău cu pânza subţire ca un fir de aţă. Apoi le cântărea pe o balanţă de precizie, de alamă. Turna nişte lichide în ceşti albe şi groase, se uita cum fumegau şi umpleau odaia cu un miros usturător, se încrunta, răsfoia o carte groasă şi mormăia, mişcând din buzele lui roşii, sau cânta încet, cu glas răguşit:

O, *trandafir din Saron…*

— Ce faci tu acolo?

— Fac şi eu ceva, frăţioare…

— Da’ ce anume?

— Ai să vezi. Nu ştiu cum să-ţi spun ca să pricepi.

— Bunicul zice că oi fi făcând poate bani falşi…

— Bunicul-tău? Hm… spune prostii. Să ştii, frăţioare, că banii-s fleac…

— Da’ fără ei cu ce să plăteşti pâinea?

— Mda… Asta-i drept, frăţioare. Pâinea trebuie s-o plăteşti.

— Păi vezi! Da’ carnea?

— Şi carnea...

Râse încetişor şi nespus de plăcut, mă gâdilă după ureche ca pe-un căţel şi spuse:

— Cu tine nu-i chip s-o scot la capăt. Mă bagi în cofă, frăţioare. Hai mai bine să tăcem...

Câteodată îşi lăsa treaba, se aşeza lângă mine şi ne uitam amândoi pe fereastră la burniţa care-şi cernea stropii pe acoperiş şi peste curtea năpădită de iarbă, la merii care-şi scuturau frunza. „Bună treabă” era scump la vorbă, însă totdeauna spunea tocmai ceea ce trebuia. De cele mai multe ori, când voia să-mi îndrepte atenţia asupra vreunui lucru, mă împingea încetişor cu cotul şi-mi arăta ceva, făcându-mi cu ochiul.

Nu vedeam nimic deosebit în curte, dar din pricină că-mi dădea cu cotul şi-mi spunea două-trei vorbe, tot ce vedeam mi se părea de o negrăită însemnătate şi mi se întipărea adânc în minte. Uite o mâţă care trece fuga prin curte şi se opreşte în faţa unei băltoace de apă limpede, în care îşi vede imaginea răsfrântă. Ridică lăbuţa moale, ca şi când ar vrea să-şi lovească chipul. „Bună treabă” spune încetişor:

— Pisicile-s mândre şi neîncrezătoare...

Mamai, cocoşul roşcat-auriu, îşi ia vânt şi zboară pe gardul grădinii, pe care se înţepeneşte, bate din aripi atât de tare că-i gata să cadă, se supără, îşi întinde gâtul şi începe să bombănească furios.

— E semeţ generalul, dar prea deştept nu-i...

Iată-l şi pe matahala de Valei păşind greoi ca un cal bătrân prin noroiul din curte; faţa cu pomeţii ieşiţi în afară i-i bosumflată. Se uită cu ochii mijiţi la cer, de unde soarele de toamnă îi trimite drept pe piept o rază albă, făcând să lucească un nasture de alamă de la mundir; tătarul se opreşte şi cu degetele-i strâmbe pipăie nasturele.

— Parcă-i o decoraţie, aşa-l admiră...

M-am legat repede şi tare cu „Bună treabă”; aveam nevoie de el şi când suferea umilinţi, şi când eram voios. Deşi era tăcut, nu mă împiedica să-i spun în voie tot ce-mi trecea prin cap, pe când bunicul mă întrerupea întotdeauna, strigând cu asprime:

— Ia nu mai trăncăni atâta, meliţa dracului...

Bunica atât era de prinsă de treburile ei, încât n-avea urechi să audă

şi nici vreme să se amestece în vorba celorlalţi.

„Bună treabă” asculta totdeauna flecărelile mele cu multă luare-aminte şi adesea îmi spunea zâmbind:

— Ei, frăţioare, asta n-o fi chiar aşa cum spui. Asta ai născocit-o tu…

Observaţiile lui scurte veneau totdeauna la timp şi erau de trebuinţă; ca şi când ar fi văzut ce se petrecea în sufletul şi în mintea mea, nici nu deschideam bine gura şi ştia îndată ce era neadevărat şi de prisos în ceea ce aveam de gând să-i spun. Ştia şi mi-o tăia cu blândeţe, parcă mi-ar fi dat uşor peste mână:

— Minţi, frăţioare.

De multe ori îi puneam într-adins la încercare această vrăjitorească însuşire a lui; născoceam ceva din minte şi-i spuneam, chipurile, că s-a întâmplat întocmai, iar el, după ce mă asculta un timp, dădea din cap cu neîncredere, zicând:

— Ehei, frăţioare, minţi…

— Da’ de unde ştii?

— Văd eu, frăţioare!…

Adesea, când bunica se ducea la apă în piaţa Sennaia, mă lua cu dânsa. Odată, am văzut cinci mahalagii bătând pe un mujic; îl doborâseră la pământ şi-l băteau cum flocăieşte o haită un câine singuratic. Bunica lăsă jos căldările şi, luând cobiliţa de-un capăt, se repezi la mahalagii, strigându-mi:

— Fugi de-aici!

Eu însă, speriat, am pornit în goană după dânsa şi am început să zvârl cu pietre în mahalagii, în vreme ce bunica îi împingea curajoasă cu cobiliţa şi-i croia peste spate şi peste cap. S-au mai găsit şi alţi oameni care au sărit în apărarea mujicului; mahalagiii au fugit şi bunica s-a apucat să-l spele pe mujic de sânge. Faţa-i era zobită; îl văd şi acum, cu aceeaşi scârbă ca atunci, cum îşi apăra cu degetul murdar o nară ruptă, tuşind şi urlând, în timp ce de sub deget îi ţâşnea sângele, nimerind-o pe bunica drept în obraz şi-n piept. Bunica ţipa şi ea şi tremura toată.

Cum am ajuns acasă, am dat fuga la chiriaşul bunicii şi i-am spus toate de-a fir-a-păr; el îşi lăsă treaba, se opri în faţa mea, ţinând în mână o raşpilă lungă, ridicată ca o sabie, uitându-se ţintă la mine, cu

asprime; apoi, deodată, îmi tăie vorba, spunându-mi cât se poate mai serios:

— Foarte bine. Într-adevăr, toate s-au întâmplat întocmai cum ai spus. Foarte bine!

Zguduit de cele ce văzusem, n-am avut răgaz să mă mir de spusele lui şi-mi turuia gura înainte; el, însă, îşi petrecu braţul după gâtul meu, silindu-mă să umblu alături de dânsul în sus şi-n jos prin odaie şi-mi zise:

— Ajunge! Nu-i nevoie să mai adaugi nimic. Ai spus, frăţioare, tot ce era de spus. Înţelegi? Tot!

M-am supărat şi am tăcut. După o clipă de gândire, mi-am dat seama cu o uimire de care îmi aduc şi azi aminte că mă oprise tocmai la timp.

Într-adevăr, spusesem tot ce aveam de spus.

— Tu, frăţioare, n-ar trebui să te gândeşti prea mult la întâmplări de acestea. Mai bine ai face chiar să le uiţi de tot îmi spuse el.

Uneori îmi trântea din senin câte o vorbă care după aceea mi-a rămas în minte toată viaţa. Aşa, de pildă, i-am istorisit odată de un duşman al meu, Kliuşnikov, un grăsan cu capul mare şi bătăuş vestit, pe care nu-l puteam dovedi, cum de altfel nici el pe mine.

„Bună treabă” ascultă cu luare-aminte la necazurile mele şi-mi spuse:

— Fleacuri! Păi crezi tu că-i vorba de putere? Adevărata putere stă în repeziciunea mişcărilor. Cu cât eşti mai iute, cu atâta eşti mai tare. Ai înţeles?

Duminica următoare m-am străduit să dau mai repede din pumni şi, ce-i drept, l-am învins cu uşurinţă pe Kliuşnikov. Asta mă făcu să ascult cu mai multă luare-aminte la cele ce-mi spunea „Bună treabă”.

— Orice lucru trebuie să ştii cum să-l apuci, înţelegi? Ca să apuci ceva cum trebuie, se cere cap.

N-am înţeles ce voia să spună, dar fără să vreau îmi aminteam de vorbele lui, fiindcă în simplitatea lor era o taină care mă înciuda. Căci ce mare pricepere era de trebuinţă ca să poţi apuca o piatră, o bucată de pâine, o ceaşcă, un ciocan?

Pe zi ce trecea, toţi ai casei îl răbdau pe „Bună treabă” din ce în ce mai anevoie; chiar şi motanul cel blajin al veselei noastre chiriaşe nu

mai venea să i se aşeze pe genunchi ca la ceilalţi locatari şi nici măcar nu se apropia când el îl chema cu blândeţe. Din pricina asta am început să bat motanul, să-l trag de urechi şi să mă rog de dânsul să nu se teamă de „Bună treabă”.

— Îmi miros hainele a acizi, de asta nu vine motanul la mine, ne lămurea el. Ştiam însă că toţi, până şi bunica, lămureau asta altfel, într-un chip care arăta nedreapta şi jignitoarea lor duşmănie faţă de „Bună treabă”.

— Ce tot stai mereu la dânsul? mă întreba supărată bunica. Ia seama să nu te înveţe cine ştie ce…

Bunicul mă bătea crunt pentru fiecare vizită pe care i-o făceam lui „Bună treabă” şi despre care afla el, dihorul cel roş. Bineînţeles că lui „Bună treabă” nu-i spuneam că mă opreau să mă duc la dânsul, însă îi spuneam deschis părerea pe care o aveau despre el toţi ai casei.

— Bunica se teme de tine. Spune că eşti vrăjitor, iar bunicul zice că eşti împotriva lui Dumnezeu şi c-ai fi primejdios pentru oameni.

„Bună treabă” scutura din cap, de parcă s-ar fi apărat de muşte; pe faţa-i albă ca varul prindea a licări un zâmbet, care-i îmbujora uşor de tot obrajii. La zâmbetul acesta mi se strângea inima şi vedeam negru înaintea ochilor.

— Văd eu asta, frăţioare, spunea el încetişor. Cam tristă treabă. Aşa-i?

— Aşa-i.

— Cam trist, frăţioare.

Până la urmă ai noştri i-au venit de hac şi-a trebuit să se mute.

Într-o dimineaţă, după ceai, am venit la el; l-am găsit şezând pe jos, strângându-şi lucrurile în lăzi şi cântând cu glas abia auzit *Trandafirul din Saron.*

— Ei, rămâi cu bine, frăţioare, că eu plec…

— Da’ de ce pleci?

Se uită la mine ţintă şi-mi spuse:

— Parcă tu nu ştii? Au nevoie de odaia asta pentru maică-ta…

— Cine ţi-a spus?

— Bunicul…

— Minte!

„Bună treabă” mă trase de mânecă şi când m-am aşezat pe podele, alături de el, mi-a spus în taină:

— Nu te supăra! Credeam, frăţioare, că ştiai, dar nu voiai să-mi spui. N-ar fi fost frumos din partea ta…

Eram trist şi, nu ştiu de ce, dar parcă mi-era ciudă pe el.

— Ia ascultă, grăi el aproape în şoaptă, zâmbind: Îţi aduci aminte când ţi-am spus să nu mai vii pe la mine?

Dădui din cap.

— Aşa-i că atunci te-ai supărat pe mine?

— Da…

— Da’ mie, frăţioare, nici prin gând nu mi-a trecut să te mâhnesc. Ştiam numai că dacă ai să ajungi să te împrieteneşti cu mine, au să te certe. Parcă n-a fost aşa? Ei, acuma vezi de ce ţi-am spus să nu mai vii?

„Bună treabă” vorbea cu mine de parcă era un copil de seama mea şi vorbele lui m-au bucurat nespus; ba mi s-a părut chiar că-l înţelesesem încă de pe atunci. Şi-aşa chiar i-am şi spus:

— Eu asta am înţeles-o de mult.

— Păi vezi, frăţioare? Aşa-i treaba, puiule…

Am simţit un junghi în inimă.

— De ce nu ţine nimeni la tine?

M-a cuprins în braţe, m-a strâns la piept şi, făcându-mi cu ochiul, mi-a spus:

— Sunt străin de ei, înţelegi? Asta-i pricina. Înţelegi? Nu-s de-al lor…

Nu mă pricepeam ce să-i spun şi nici nu eram în stare să-i spun ceva; stăteam numai şi-l trăgeam de mânecă.

— Lasă, nu te mai necăji, îmi mai spuse el o dată şi adăugă în şoaptă, la ureche: Şi vezi de nu mai plânge.

Dar de sub ochelarii cu sticlele aburite îi curgeau şi lui lacrimi.

După aceea, am rămas ca de obicei tăcuţi şi numai la răstimpuri dacă mai schimbam câte un crâmpei de vorbă.

Seara, după ce-şi luă rămas bun cu blândeţe de la toţi, şi de la mine, îmbrăţişându-mă, plecă. Am ieşit în poartă şi l-am văzut depărtându-se, hurducat de telega care sfărâma bulgării de noroi îngheţat. Nu ieşise bine pe poartă şi bunica se şi apucă să spele şi să cureţe odaia murdară, iar eu mă foiam dintr-un colţ în altul anume ca s-o

stânjenesc.

— Hai, pleacă odată de-aici! strigă bunica, tot împiedicându-se de mine.

— Da' de ce l-aţi gonit, bunică?

— Ţine-ţi gura!

— Sunteţi cu toţii nişte proşti, i-am spus.

Începu să deie în mine cu cârpa udă şi să ţipe:

— Ai căpiat de tot, neastâmpăratule!

— Tu nu. Da' ceilalţi. Toţi îs nişte proşti, am încercat eu s-o îndrept, dar nici aşa n-am izbutit s-o liniştesc.

Seara, la cină, bunicul spuse:

— Ei, slavă Domnului! Că de câte ori îl vedeam, parcă mi se răsucea un cuţit în inimă. Şi-mi ziceam: lasă că tot te dau eu afară!

De furie am frânt lingura şi iarăşi am primit o chelfăneală.

Aşa s-a isprăvit prietenia mea cu cel dintâi din nesfârşitul şir de oameni din ţara noastră care se simţeau străini în propria lor ţară şi care, în acelaşi timp, erau cei mai buni din toţi oamenii ei…

IX

CÂND MĂ GÂNDESC la copilăria mea, mă asemuiesc cu un stup de albine în care tot soiul de oameni simpli şi şterşi au adus întruna, ca şi albinele, mierea cunoştinţelor şi gândurilor lor despre viaţă, îmbogăţindu-mi sufletul, fiecare cu ce se învrednicea. De multe ori, mierea pe care o aduceau era necurată şi amară, dar orice cunoştinţă tot miere este.

După plecarea lui „Bună treabă”, m-am împrietenit cu moş Piotr. Semăna cu bunicul: era tot aşa de uscăţiv, de îngrijit şi de curăţel, doar mai mărunt decât dânsul şi mai slăbănog; semăna cu un băietan care s-a îmbrăcat ca un moşneag. Faţa îi era ca o plasă făcută din şuviţe subţiri de piele, prin care priveau, ca nişte scatii dintr-o colivie, ochii ageri şi poznaşi, cu albul bătând în gălbui. Părul sur îl avea creţ, iar bărbuţa inelată. Pufăia întruna din lulea şi fumul ei, de-o culoare cu părul, se ridica tot în inele; până şi vorba îi era încârlionţată şi împestriţată cu tot felul de zicale. Când prindea a grăi, bâzâia, chipurile cu blândeţe, dar mie mi se părea că-şi cam bătea joc de toată lumea.

— Pe vremea când eram doar un băietan, mi-a poruncit odată cucoana, luminăţia sa contesa Tatiana Lexevna: „Tu ai să fii fierar!” Nu mult după aceea mi-a spus: „Ajută-l pe grădinar!” Bun şi asta; numai că oriunde l-oi pune pe mujic, tot nu-i bine. Altădată mi-a spus iarăşi: „Tu, Petruşka, ai să te apuci de pescuit!” Fie şi la prins peşte, că mie totuna mi-era. Dar cum am îndrăgit îndeletnicirea asta, ia-ţi, băiete, rămas bun şi de la peşte. A trebuit să plec la oraş, să mă fac birjar, ca să am de unde-i plăti cucoanei contese obrocul. Chiteam acum ce dracu avea să mai vină, da’ n-a mai dovedit să mă schimbe cucoana la altă treabă,

fiindc-a venit eliberarea şi-am rămas cu iapa pe care acuma o îngrijesc ca pe o contesă.

Iapa era bătrână şi din albă, cum fusese odată, părea că un zugrav beat se apucase s-o vopsească cu tot felul de culori şi se lăsase de treabă la mijloc; era beteagă de picioare şi tot trupul parcă-i era cusut din cârpe. Capul osos, cu ochi tulburi, legat de trup cu nişte vine umflate şi cu pielea veche şi roasă, îi spânzura cu tristeţe în jos. Moş Piotr, care îi spunea Tanka, se purta cumsecade cu dânsa, n-o lovea niciodată.

Într-o zi, bunicul l-a întrebat:

— Ce ţi-a venit, măi, să-i dai mârţoagei tale nume creştinesc?

— Ba deloc, cinstite Vasili Vasiliev. Deloc! Tatiana-i nume creştinesc, însă Tanka, nu ştiu să fie.

Moş Piotr avea şi el ştiinţă de carte, cunoştea bine scriptura şi cărţile sfinte şi se ciorovăia întruna cu bunicul, care dintre sfinţi ar fi să fie cel mai sfânt. Judecau care mai de care şi cu multă asprime pe cei păcătoşi şi, mai cu seamă, aveau ei ce aveau cu Abessalom. Uneori certurile lor se porneau de la chestii de gramatică slovenească şi de terminaţii, bunicul ţinând-o morţiş pe-a lui că unele cuvinte trebuiau rostite „hom” la sfârşit, pe când moş Piotr se străduia să-l încredinţeze că, dimpotrivă, ele au a fi rostite în „şa”.

— Nu-i cum spui tu, ci cum spun eu, se înfierbânta bunicul, se făcea stacojiu la faţă şi se scălâmba după moş Piotr: „şa-şa!”

Însă moş Piotr se învăluia în rotocoale de fum şi spunea batjocoritor:

— Da’ cu ce-s mai bune „hom”-urile tale? Crezi că-s mai pe gustul lui Dumnezeu? Deloc! Dumnezeu îţi ascultă rugăciunea şi-şi spune: roagă-te cum te-i ruga, că tot nu faci nicio para!

— Cară-te de-aici, Lexei, răcnea cu furie bunicul scăpărând din ochii lui verzi.

Lui moş Piotr îi plăceau cu deosebire curăţenia şi rânduiala. Când trecea prin curte, zvârlea totdeauna la o parte, cu o lovitură de picior, toate surcelele, cioburile, oasele pe care le întâlnea în drum, bodogănind în urma lor:

— După ce că nu eşti bun de nimic, mi te mai pui în cale!

Era bucuros de vorbă, părea bun şi vesel, dar uneori în ochi i se iveau vinişoare sângerii, luminile i se tulburau şi privirea îi încremenea, ca a unui mort. Câteodată se aşeza într-un ungher şi se zgribulea acolo, posac şi mut ca nepotu-său.

— Ce-i cu tine, moş Piotr?

— Hai, pleacă de-aici! îmi răspundea el aspru, cu glas înfundat.

Într-o casă de pe uliţa noastră s-a mutat un boier care avea un cucui în frunte; boierul ăsta avea un nărav foarte ciudat: în zilele de sărbătoare se punea la fereastră şi trăgea cu puşca încărcată cu alice în câini, în pisici, în găini, în ciori precum şi în trecătorii care se întâmpla să nu-i fie pe plac. Odată îl împroşcase cu o ploaie de alice pe „Bună treabă”; alicele n-au ajuns să-i găurească haina de piele, câteva însă i-au nimerit în buzunar. Îmi aduc aminte cum se uita de atent chiriaşul bunicii prin ochelari la alicele vinete; bunicul stăruia să-l convingă să facă o plângere împotriva boierului, însă „Bună treabă” aruncă alicele într-un colţ al bucătăriei şi spuse numai atât:

— Nu face să-mi bat capul!

Altădată puşcaşul acesta i-a trimis câteva alice bunicului, în picior; bunicul s-a mâniat, a făcut jalbă la judecătorul de pace şi a început să-i strângă pe toţi de pe uliţa noastră care pătimiseră de pe urma boierului, precum şi martorii de trebuinţă, dar boierul pierise peste noapte.

De fiecare dată când răsunau în uliţă împuşcăturile acestea şi se întâmpla ca moş Piotr să fie acasă, îşi punea în grabă şapca de sărbătoare cu cozoroc mare şi cu fundul ieşit de soare şi dădea fuga la poartă. Ajuns aici, îşi ascundea mâinile la spate, sub poalele caftanului, pe care le sălta de parcă erau o coadă de cocoş, îşi scotea burta afară şi începea să se plimbe ţanţoş pe trotuar, pe dinaintea ferestrei puşcaşului. Astfel trecea moş Piotr o dată, se întorcea şi mai trecea o dată. Noi, ai casei, eram cu toţii la poartă; la fereastră se ivea faţa vineţie a militarului şi în spatele lui capul bălai al nevesti-si, iar din curtea lui Betleng ieşeau de asemenea în poartă alţi oameni; numai din casa cenuşie, moartă parcă, a lui Ovseannikov nu se arăta nimeni.

Câteodată moş Piotr se plimba aşa fără să se aleagă cu nimic, fiindcă, pe cât se pare, vânătorul nu-l socotea vânat de soi, pe care

făcea să strice o împuşcătură. Altădată din puşca lui cu două ţevi tunau împuşcăturile, una după alta:

— Pooc-pooc!

Fără a grăbi câtuşi de puţin pasul, moş Piotr se apropia de noi şi spunea, mulţumit cum nu se mai poate:

— M-a nimerit în pulpană.

S-a întâmplat odată ca alicele să-l nimerească în umăr şi în gât. Bunica i le-a scos c-un ac, certându-l:

— De ce te-apuci să-i faci gustul nebunului? Într-o zi o să-ţi mai scoată şi ochii.

— Nu, Akulina Ivanovna. Asta n-o s-o facă, îi răspundea moş Piotr cu glas tărăgănat şi dispreţuitor. Aşa ţintaş, vai de capul lui…

— Da' tu de ce te potriveşti lui?

— Nu mă potrivesc. Aşa-i gustul meu, să-l zădăresc pe boier.

Şi, uitându-se la alicele scoase de bunică, pe care le ţinea în palmă, adăugă:

— Acesta numai vânător nu-i. Iaca, la cucoana mea, la contesa Tatian Lexevna, se afla, vremelnic, drept soţ – că ea schimba bărbaţii, cum schimba şi lacheii – se afla vremelnic pe lângă dânsa, cum spuneam, unul Mamont Ilici, militar de felul lui. Pe acela să-l fi văzut cum trăgea. Ehei, bunicuţă, acela trăgea numai cu gloanţe! Îl punea pe Ignaşka-tontul cam la vreo patruzeci de paşi depărtare şi-i atârna de cingătoare o sticlă, potrivind-o astfel încât să-i spânzure între picioare. Ignaşka răscrăcăna picioarele şi se strica de râs, ca tot prostul. Mamont Ilici lua sticla la ochi cu pistolul şi – bang! – o spărgea. O singură dată s-a întâmplat ca Ignaşka să mişte parcă l-ar fi înţepat un tăun şi glonţul l-a nimerit în genunchi, drept în ouşor. Au chemat doftorul şi doftorul i-a tăiat pe loc piciorul. Şi cu asta s-a isprăvit. Piciorul l-au îngropat în pământ.

— Ei da' tontul ce-a făcut?

— Ce să facă? Nimic. Prostul n-are nevoie nici de mâini, nici de picioare. Lui îi dă de mâncare prostia. Toţi ţin la proşti, fiindcă prostia nu strică nimănui. Că doar nu degeaba se spune: fie diacon, fie diac, numai prost să fie, că nu-ţi vine de hac.

Istoriile lui moş Piotr n-o prea minunau pe bunica, fiindcă şi dânsa

ştia zeci de poveşti de acestea, dar pe mine mă înfricoşau şi-l întrebam:

— Da’ poate un boier să te omoare, dacă-i vine lui cheful?

— Şi de ce n-ar putea? Fireşte că poate. Se omoară chiar şi-ntre ei. La Tatian Lexevna s-a întâmplat odată să vie un ulan, care s-a luat la ceartă cu Mamont. Numai ce au pus mâna pe pistoale, s-au dus în parc, lângă heleşteu, şi acolo, pe o cărăruşă, ulanul l-a pocnit pe Mamont drept în ficat. Pe Mamont l-au dus la ţintirim, pe ulan l-au trimis în Caucaz şi gata treaba. Aşa fac ei între ei. Cât despre mujici şi ceilalţi, ce să mai vorbim? Înainte tot le mai păsa de oameni, că deh! oamenii erau bunul lor. Da’ acuma, nici capul nu-i doare.

— Eh! Nici atuncea nu le păsa de oameni, spuse bunica.

Moş Piotr încuviinţă:

— Şi asta-i adevărat! Era bunul lor – da’ vezi că era ieftin…

Cu mine moş Piotr se purta cu bunătate, îmi vorbea cu mai multă blândeţe decât celor mari şi fără să-şi ascundă ochii, dar avea el ceva care nu-mi plăcea; când împărţea tuturor dulceaţa lui preferată, felia mea era unsă mai din gros, îmi aducea din oraş turtă dulce cu malţ, plăcinţele cu mac, şi vorbea totdeauna cu mine serios şi cu glas scăzut:

— Ce vrei să te faci tu, domnişorule? Te duci la oaste, sau te faci cinovnic?

— Soldat.

— Bu-un. Acuma nici soldat să fii nu-i prea greu. Şi popă tot îi bine, îi tot dai înainte cu Doamne miluieşte, şi gata treaba! Îi chiar mai uşor să fii popă decât soldat. Da’ cel mai uşor îi să fii pescar; pescarul n-are trebuinţă să ştie nimica, îi de ajuns să se deprindă.

Moş Piotr îmi arăta cu mult haz cum umblă peştii în jurul năzii, cum se zbat costrăşii, zglâvocii şi plăticile când muşcă nada şi se prind în cârlige.

— Uite, tu te superi când te bate bunicu-tău, îmi spunea el vrând să mă mai mângâie. N-ai de ce te supăra, domnişorule. Dacă te bate, îi ca să te înveţe minte, şi te bate ca pe un copil. Da’ Tatian Lexevna, cucoana mea, era vestită cum ştia dânsa să bată. Avea ea pentru treaba asta pe un om anume, căruia îi zicea Hristofor. Şi Hristofor aista aşa de bine se pricepea să bată, că se rugau boierii de pe moşiile învecinate de cucoana mea să li-l împrumute! „Dă-ni-l, cucoană Tatian Lexevna, pe

Hristofor, ca să bată slugile.” Iar cucoana îi dădea voie să se ducă.

Moş Piotr îmi spunea din fir-a-păr şi fără răutate cum cucoana aceea, îmbrăcată cu o roche de tul alb și-n cap c-o băsmăluţă subţire ca spuma şi albastră ca cerul, şedea într-un jilţ roş în cerdacul cu stâlpi, iar Hristofor biciuia în faţa ei femeile şi bărbaţii.

— Hristofor aista, domnişorule, măcar că era de loc din Riazan, sămăna a ţigan sau hohol[9]. Avea mustăţile până la urechi şi faţa vânătă, fiindcă-şi rădea barba. Ori era prost, ori mai degrabă cred că făcea pe prostul, ca să nu-l întrebe oamenii lucruri care nu-i veneau la socoteală; câteodată, în bucătărie, punea apă într-o ceaşcă şi prindea câte-o muscă sau un gândac şi-l îneca pe-ndelete cu un beţişor. Altădată îşi scotea câte un păduche de după gât şi îl îneca tot aşa.

Poveşti de acestea, cum şi altele de acelaşi fel, ajunsesem să cunosc multe, de când le tot auzeam din gura bunicii şi a bunicului. Chiar dacă nu erau toate la fel, într-o privinţă aveau o ciudată asemănare: în fiecare din ele omul era batjocorit, chinuit, hăituit. Mă săturasem de ele, nu mai voiam să le aud şi mă rugam de căruţaş:

— Spune-mi alta!

Moş Piotr îşi aduna atunci toate creţurile spre buze, le ridica apoi spre ochi şi-mi împlinea rugămintea:

— Bine, măi nesăţiosule, am să-ţi spun alta. Iaca, aveam un bucătar…

— Cine avea bucătarul?

— Cum cine? Contesa Tatian Lexevna.

— Da’ de ce-i spui Tatian? Ce, era bărbat?

Moş Piotr începu să râdă, subţirel.

— Se-nţelege că era femeie, da’ avea mustăcioară. O mustăcioară neagră, fiindcă se trăgea din nişte nemţi oacheşi, un fel de neam cum îs harapii. Vasăzică avea cucoana un bucătar… Asta, domnişorule, are să fie o poveste hazlie…

Povestea hazlie era că bucătarul stricase o plăcintă, iar cucoana drept pedeapsă îl puse s-o mănânce singur toată. Bucătarul a mâncat-o şi-a căzut bolnav.

---

[9] *hohol* – cazac ucrainian.

M-am îmbufnat.
— Povestea asta n-are niciun haz.
— Da’ care poveste crezi tu că-i cu haz? Haide, spune?
— Nu ştiu.
— Dacă nu ştii, taci!
Şi iarăşi începea a ţese una din poveştile lui plictisitoare.
Câteodată, la vreo sărbătoare, veneau la noi verii mei, Saşa al lui unchiu’ Mihail, trist şi lenevos, şi Saşa al lui unchiu’ Iakov, care se purta îmbrăcat curăţel şi nu era lucru să nu-l ştie.
Într-o zi, umblând toţi trei pe acoperişul casei, am văzut la Betleng în curte pe un boier, îmbrăcat c-un surtuc verde, îmblănit; era în capul gol, aşa că i se vedea bine capul mic, chel şi gălbui; şedea pe o stivă de lemne, lângă zid, şi se juca cu nişte căţei. Unul din verii mei ne-a îndemnat să furăm un căţel şi numaidecât am şi întocmit un plan bine chibzuit: verii mei urmau să iasă îndată în stradă şi să se aşeze lângă poarta lui Betleng. Eu trebuia să-l sperii pe boier şi când boierul, speriat, avea să fugă, verilor mei nu le rămânea decât să se repeadă în curte şi să înşface căţelul.
— Da’ cum să-l sperii pe boier? i-am întrebat eu.
Unul din verii mei mi-a spus:
— Scuipă-l pe chelie!
Ce mare păcat poate fi să-l scuipi pe cineva în cap? Auzisem de multe ori şi chiar văzusem cu ochii mei că oamenii se poartă cu semenii lor mai rău decât atâta şi se-nţelege că mi-am împlinit cu cinste sarcina.
S-a iscat un tărăboi şi un scandal nemaipomenit; de la Betleng a venit în curtea noastră o armată întreagă de bărbaţi şi de femei, în cap c-un ofiţer tânăr şi frumos, şi, deoarece când se întâmplase fărădelegea asta verii mei se plimbau cuminţi pe stradă, fără să aibă cea mai mică ştiinţă de nemaipomenita mea obrăznicie, bunicul mă bătu numai pe mine, spre cea mai deplină satisfacţie a locatarilor casei Betleng.
Atunci când zăceam bătut în bucătărie pe poiata cuptorului, s-a urcat lângă mine moş Piotr, voios şi îmbrăcat în haine de sărbătoare.
— Straşnic ai mai născocit-o, domnişorule! îmi spuse el în şoaptă. Aşa-i trebuie ţapului celui bătrân, bine-ai făcut că l-ai scuipat! Ba

trebuia să-l pocneşti şi c-o piatră în scăfârlia lui putredă.

Aveam înaintea ochilor faţa rotundă, spână, copilăroasă a boierului, îmi aminteam cum scâncise tânguitor şi jalnic, ca un căţel, ştergându-şi cu mâinile lui micuţe chelia gălbejită; mi-era ruşine de-mi venea să intru în pământ şi-i uram de moarte pe verii mei; toate însă mi s-au şters din minte la vederea feţei căruţaşului, împletită parcă din şuşăniţe de piele: obrazul lui zvâcnea într-un chip tot atât de neplăcut şi mă înfricoşa ca şi faţa bunicului când mă bătea.

— Pleacă! i-am strigat, împingându-l cu mâinile şi cu picioarele.

Moş Piotr chicoti, clipi din ochi şi coborî de pe poiată.

De-atunci mi-a pierit cheful să mai stau de vorbă cu el; am început să-l ocolesc şi, în acelaşi timp, plin de bănuială, m-am pus să-l pândesc pe căruţaş, aşteptând tulburat ceva.

Curând după istoria cu boierul de la Betleng s-a întâmplat încă una. De mult îmi băteam eu capul să aflu ce-i cu casa cea liniştită a lui Ovseannikov; mi se părea că în casa aceea cenuşie oamenii trăiau altă viaţă, deosebită şi plină de taine, ca din basme.

La Betleng se ducea o viaţă zgomotoasă şi veselă; acolo locuiau o mulţime de cucoane frumoase şi la ele veneau ofiţeri şi studenţi; tot timpul răsunau râsete, strigăte şi cântece, cânta şi muzica. Până şi faţada casei era veselă; geamurile luceau de curăţenie şi verdele florilor din ghivecele rânduite în dosul geamurilor avea o neobişnuită semeţie. Bunicului însă nu-i plăcea deloc casa aceea.

— Nişte eretici, nişte oameni fără Dumnezeu, spunea bunicul despre cei din casă, iar pe femei le numea cu un cuvânt tare urât al cărui înţeles mi l-a tălmăcit odată moş Piotr, într-un chip tot aşa de urât şi plin de venin.

Casa tăcută şi austeră a lui Ovseannikov insufla bunicului respect.

Deşi era fără etaj, clădirea se ridica înaltă, în ograda curată şi pustie, năpădită toată de ierburi, în mijlocul căreia se afla o fântână cu acoperişul aşezat pe doi stâlpi. Casa părea că se trăsese îndărăt, ca să se ascundă de vederea străzii. Cele trei ferestre ale ei, înguste şi cu arcade, îşi ridicau sus, mult deasupra pământului, geamurile lor tulburi, pe care razele soarelui le vopseau în toate culorile curcubeului. De cealaltă parte a porţii se afla hambarul, având faţada aidoma cu a

casei, şi, ca şi ea, tot cu trei ferestre, însă oarbe: pe zidul cenuşiu erau bătute în cuie trei pervazuri, iar înăuntrul lor cercevelele erau trase cu vopsea alb. Ferestrele astea oarbe aveau ceva neplăcut şi dădeau şi ele a înţelege că această casă voia să se ascundă şi să trăiască neobservată. Toată clădirea, cu grajdurile ei goale, cu saraiele ei cu porţi uriaşe, goale şi ele, arăta liniştită şi parcă supărată, sau poate că era numai liniştită şi mândră.

Câteodată vedeai trecând prin curte şi şchiopătând uşor un bătrân înalt, ras şi cu mustaţa albă, cu firele ţepoase ca acele. Altădată un alt bătrân, acesta cu favoriţi şi cu nasul strâmb, scotea din grajd un cal sur cu capul lung, cu pieptul îngust şi cu picioarele subţiri. Când ieşea în curte, calul se pleca în faţa tuturor celor din jur, ca o călugăriţă plină de smerenie. Bătrânul cel şchiop plesnea calul cu podul palmei de răsuna, fluiera şi ofta zgomotos; după aceea calul era dus înapoi în grajdul întunecos. Mi se părea că bătrânul ar fi vrut să plece din casa ceea, dar nu putea din pricină că-l ţineau cine ştie ce tainice vrăji.

Mai în fiecare zi, începând de la amiază şi până seara, se jucau în curte trei băieţi; erau îmbrăcaţi la fel, cu surtucele şi pantalonaşi cenuşii, iar în cap aveau pălăriuţe, şi ele tot la fel. Băieţii aveau toţi aceeaşi faţă, rotundă şi cu ochii cenuşii, şi aşa de bine semănau unul cu altul că nu-i puteam deosebi decât după înălţime.

Urmăream băieţii printr-o crăpătură a gardului, aşa că ei nu mă observau, însă tare aş mai fi vrut să mă bage în seamă. Îmi plăcea cât de frumos se jucau, plini de veselie şi în bună înţelegere, tot felul de jocuri pe care nu le cunoşteam; îmi plăceau hainele lor, grija pe care o aveau unul pentru altul şi care se vedea mai cu seamă în felul cum se purtau cei doi mai mari cu cel mic, un prichindel caraghios, plin de vioiciune. De se întâmpla să cadă, ceilalţi fireşte că râdeau, cum râzi totdeauna de unul care cade, dar râsul lor nu era defel răutăcios. Îl ajutau numaidecât să se ridice, iar de-şi murdărea mâinile ori genunchii, ei îi ştergeau degetele sau pantalonii cu frunze de brustur sau cu batista, iar băieţelul cel mijlociu îi spunea cu bunătate:

— Ţe neîndemânatic!

Băieţii aceştia nu se certau niciodată, nu se păcăleau şi tustrei erau voinici, sprinteni şi neobosiţi.

Într-o zi, m-am căţărat într-un copac şi de acolo am fluierat la ei; s-au oprit locului, fiecare unde-l prinsese fluierătura mea, apoi s-au adunat fără grabă şi, uitându-se mereu la mine, au început să se sfătuiască. M-am gândit că or să arunce cu pietre în mine. De aceea am coborât, mi-am umplut buzunarele şi sânul cu pietre şi m-am căţărat înapoi în copac. Însă băieţii se jucau acuma departe de gard, într-un colţ al curţii, şi se vedea bine că şi uitaseră de mine. Asta m-a cam întristat. Nu voiam totuşi să-ncep eu cel dintâi războiul. Peste un răstimp, cineva strigă dintr-o fereastră:

— Copii, marş în casă!

Băieţii plecară fără grabă şi supuşi ca nişte gâşte.

De multe ori stăteam căţărat în copac, deasupra gardului, şi aşteptam să mă cheme la joaca lor. Ei însă nu mă chemau. În gând mă şi jucam cu ei şi atâta mă luam câteodată cu jocul lor, încât ţipam şi râdeam şi eu tare; atunci tustrei îşi ridicau ochii la mine, vorbeau încetişor între ei despre nu ştiu ce, iar eu, ruşinat, coboram din copac.

Într-una din zile, băieţii s-au apucat să se joace de-a v-aţi ascunselea; îi venise tocmai rândul fratelui mijlociu să-i caute pe ceilalţi; copilul se aşeză în colţul hambarului, îşi puse cinstit mâinile la ochi, fără să tragă cu coada ochiului în lături, iar fraţii lui porniră în fugă să se ascundă. Cel mare, sprinten cum era, se vârî degrabă într-o sanie largă, care se afla sub șopronul de lângă hambar, pe când mezinul, zăpăcindu-se şi neştiind unde să se ascundă, începu să alerge caraghios de tot în jurul fântânii.

— Una, strigă băiatul cel mare, două…

Cel mic sări pe ghizdurile fântânii, se apucă cu mâinile de frânghie şi îşi vârî picioarele în ciutura goală, care începu să se lovească de pereţi şi se mistui în fântână.

Am încremenit, uitându-mă cât de iute şi fără zgomot se învârtea roata bine unsă; înţelegând însă îndată ce se întâmplase, am sărit repede în curtea lor şi am început să strig:

— A căzut în fântână!…

Băiatul cel mijlociu se repezi la fântână odată cu mine şi-şi încleştă mâinile pe frânghia care-l smuci în sus şi-i juli pielea, eu însă izbutii să apuc frânghia. În clipa aceea veni şi fratele cel mare şi mă ajută să scot

ciutura.

— Vă rog, mai încetişor, îmi spuse el.

L-am scos degrabă din ciutură pe cel mic, care se speriase şi el cumplit; din degetele mâinii drepte îi picura sânge şi avea şi obrazul zgâriat; ud până la brâu, vânăt de palid ce era, tremura tot, dar zâmbea cu ochii mari şi spunea cu glas tărăgănat:

— Vai! Ţe-am mai căzu-ut!…

— Ai înnebunit de tot, asta-i… răspunse fratele său cel mijlociu îmbrăţişându-l, şi-i șterse cu batista sângele de pe faţă. Cel mare se încruntă și spuse către ceilalţi doi:

— Hai în casă. Că acuma-i totuna, de ascuns n-o mai putem ascunde.

— Au să vă bată? l-am întrebat eu.

El încuviinţă din cap şi, întinzându-mi mâna, îmi spuse:

— Da’ repede ai venit!

Bucuros de lauda asta, n-am mai apucat să-i iau mâna, că el şi începu a vorbi iarăşi cu frate-său cel mijlociu:

— Hai mai repede, să nu răcească. O să spunem că a căzut, da’ nu în puţ.

— Da! răspunse mezinul, dârdâind. Am să spun că am căzut într-o bâltoacă? Bine?

Fraţii plecară.

Toată întâmplarea asta se petrecuse atât de repede, încât când m-am uitat la craca de pe care sărisem în curtea lor, am văzut că încă se mai clătina şi-şi scutura frunzele galbene.

Timp de o săptămână cei trei fraţi nu s-au mai arătat în curte, dar după aceea s-au întors mai zgomotoşi ca mai înainte; cel mare, cum dădu cu ochii de mine, în copac, îmi strigă cu prietenie:

— Vino la noi.

Ne-am strâns cu toţii sub şopronul hambarului, ne-am aşezat în sania veche şi am vorbit multă vreme, cercetându-ne din ochi.

— V-a bătut? i-am întrebat eu.

— Destul! mi-a răspuns fratele cel mare.

Îmi venea greu să cred că băieţii aceştia erau şi ei bătuţi ca şi mine şi-mi părea rău de ei.

— De ce prinzi păsărele? mă întrebă mezinul.

— Cântă frumos. De aceea le prind.
— Nu le mai prinde, lasă-le mai bine să zboare în voia lor.
— Bine, n-o să mai prind.
— Da' înainte de-a te lăsa, mai prinde una și dă-mi-o mie.
— Da' de care vrei să fie?
— Una veselă, într-o colivie.
— Vasăzică vrei un scatiu.
— Are să-l mănânce mâţa, zise mezinul. Ş-apoi, nu ne dă voie tata.
Cel mare îi dădu dreptate.
— Nu ne dă voie.
— Da' mamă aveţi?
— Nu, răspunse cel mare.
Cel mijlociu îl îndreptă.
— Ba avem. Numai că-i alta, nu-i a noastră. A noastră a murit.
— Dacă-i alta, atuncea-i spune maştihă[10].
Cel mare dădu din cap:
— Da.
Tustrei căzură pe gânduri și se întunecară la faţă.
Ştiam din poveştile bunicii ce însemna maştihă ş-am înţeles îngândurarea lor. Se înghesuiau unul în altul și semănau între ei cum seamănă puii de găină. Atunci mi-am adus aminte de o poveste cu o maştihă care era și vrăjitoare și luase prin înşelătorie locul mamei celeia adevărate – și le-am spus:
— Mai răbdaţi voi, că are să vi se întoarcă mama voastră bună.
Cel mare ridică din umeri:
— Păi dac-a murit!... Nu se mai poate întoarce.
Auzi vorbă! Nu se poate! Da de câte ori nu înviau morţii – chiar și cei tăiaţi în bucăţele înviau, trebuiau numai stropiţi cu apă vie! Şi de câte ori nu se întâmpla ca moartea să nu fie adevărată, să nu vină de la Dumnezeu, ci de la vrăjitori și vrăjitoare!
M-am înfierbântat și am început să le spun poveşti de-ale bunicii. La început, fratele cel mare mă asculta zâmbind și tot spunea încetişor:
— Acestea-s poveşti, le ştim și noi...

---

[10] *maştihă* – maşteră, mamă vitregă.

Fraţii lui mă ascultau tăcuţi. Mezinul îşi umflase obrajii şi-şi strânsese buzele, iar cel mijlociu şedea aplecat spre mine, sprijinindu-se într-un cot pe genunchi şi cu mâna cealaltă trecută pe după gâtul celui mic, de-l încovoiase cu totul.

Se înserase de-a binelea şi nori roşii atârnau deasupra acoperişurilor, când în faţa noastră se ivi bătrânul cu mustaţa albă, purtând o haină lungă, cafenie, care semăna cu un anteriu preoţesc, şi cu o căciulă miţoasă în cap.

— Da' ăsta cine-i? întrebă el, arătându-mă pe mine.

Băiatul cel mare se sculă şi arătă cu capul spre casa bunicului:

— E de-acolo.

— Cine l-a chemat?

Fără să spună o vorbă, băieţii ieşiră din sanie, toţi deodată, şi o luară spre casă, amintindu-mi iarăşi de un cârd de gâşte supuse.

Bătrânul mă apucă strâns de umăr şi mă duse spre poartă; mă cuprinsese frica şi-mi venea să plâng, dar bătrânul mergea cu paşi aşa de mari şi aşa de repede, încât nici n-am apucat să plâng că m-am trezit în stradă; el se oprise în poartă şi, ameninţându-mă cu degetul, se răsti la mine:

— Să nu te mai prind că pui piciorul în curtea mea!...

M-am înfuriat şi i-am răcnit:

— Da' nici n-am venit la tine, diavol bătrân.

Mâna-i lungă mă înşfacă iarăşi, şi, împingându-mă înaintea lui pe trotuar, mă-ntrebă apăsat, parcă mi-ar fi dat cu un ciocan în cap:

— Bunicu-tău i-acasă?

Spre nenorocul meu, bunicul era acasă; la vederea vajnicului bătrân, bunicul se sculă în picioare, îşi dădu capul pe spate, îşi scoase bărbuţa înainte şi, uitându-se în ochii străinului, tulburi şi şterşi, rotunzi ca nişte gologani, se grăbi să-i spună:

— Maică-sa îi plecată, iar eu îs prins cu treburi. N-are cine să vadă de el. Vă rog să mă iertaţi, domnule polcovnic.

Polcovnicul mârâi de se auzi în toată casa, se întoarse ţeapăn ca un trunchi de lemn şi plecă; nu trecu mult şi mă trezii azvârlit în curte, în telega lui moş Piotr.

— Iar ai păţit-o, domnişorule? mă întrebă el în timp ce deshăma

calul. De ce te-a bătut?

Când i-am spus pricina, moş Piotr s-a aprins la faţă şi a început a şuiera printre dinţi:

— Ce ţi-a venit, mă rog, matale, să te împrieteneşti cu ei? Aştia-s cuconaşi, pui de năpârcă! Uite ce-ai pătimit de pe urma lor. Acum nu mai ai ce aştepta; încalte să-i baţi şi tu pe dânşii, să-i zvânţi.

Moş Piotr şuieră aşa îndelungă vreme; la început, înfuriat de bătaia mâncată, îl ascultam, dându-i dreptate, dar pe măsură ce vorbea, faţa lui împletită din şuşăniţe de piele tremura tot mai neplăcut şi asta-mi aduse aminte că şi cei trei băieţi aveau să fie bătuţi şi că, faţă de mine, ei n-aveau nicio vină.

— Să-i bat? Nu fac eu una ca asta! Îs băieţi buni, iar tu eşti un mincinos, i-am zis eu.

S-a uitat la mine şi a răcnit deodată:

— Hai, cară-te din telega mea!

— Eşti un prost! i-am strigat, sărind jos.

Începu să mă fugărească prin curte, căutând să pună mâna pe mine, dar fără să izbutească, şi răcnea ca un apucat:

— Eu, prost?… Eu, mincinos?… Las' că-ţi arăt eu ţie!…

În pragul cerdacului de la bucătărie se ivi bunica; m-am vârât într-însa, iar moş Piotr a început să i se jeluiască:

— Nu mai este chip de trăit de răul lui! De cinci ori îs mai bătrân ca dânsul şi mă suduie de mamă şi mă face în tot felul… ba şi mincinos după toate celelalte…

Când cineva mă minţea în faţă, mă pierdeam şi rămâneam năuc; aşa m-am zăpăcit şi de data asta, dar bunica i-a spus verde:

— Lasă, Piotr, că ştiu eu! Minţi, nu te-a înjurat el de mamă.

Dacă era bunicul, l-ar fi crezut.

Din ziua aceea a început un război tăcut şi aprig între noi: moş Piotr căuta să mă împungă şi să mă lovească cu hăţurile, chipurile din nebăgare de seamă, dădea drumul păsărelelor mele, odată a asmuţit pisica asupra lor şi pentru orice fleac mă pâra bunicului, făcând totdeauna din ţânţar armăsar; mă încredinţam tot mai mult că era şi el un copil, ca şi mine, numai că îşi luase chip de moşneag. La rândul meu îi despleteam opincile de scoarţă, îi desfăceam şi-i destrămam nojiţele,

fără să mă simtă, aşa că atunci când şi le punea, se rupeau. Într-o zi i-am pus în căciulă nişte piper negru pisat, de l-am făcut să strănute un ceas întreg, şi îndeobşte căutam, cât mă pricepeam şi eu mai bine, să nu-i rămân dator cu nimica. Sărbătoarea nu mă slăbea din ochii lui ageri cât era ziulica de mare şi nu o dată mă prindea făcând vreun lucru oprit, de pildă vorbind cu cei trei cuconaşi, şi atunci se ducea pe loc să mă pârască bunicului.

Prietenia mea cu domnişorii continua şi-mi aducea tot mai multe bucurii. Între zidul casei bunicului şi gardul lui Ovseannikov era un cotlon în care crescuseră câţiva ulmi, tei şi o tufă deasă de soc; la rădăcina tufei de soc am tăiat în scândurile gardului o gaură în semicerc la care veneau fraţii, câte unul sau doi din ei, şi stăteam la taifas cinchiţi sau în genunchi. Unul rămânea totdeauna de pază, ca nu cumva să deie polcovnicul peste noi.

Băieţii îmi vorbeau de viaţa lor plicticoasă pe care o duceau şi, ascultându-i, mă întristam peste măsură; îi întrebam cum o mai duceau păsărelele pe care le prinsesem pentru dânşii şi despre multe altele la care se gândesc de obicei copiii, dar nu mi-au spus niciodată o vorbă măcar de maştiha sau de tatăl lor. Cel puţin eu nu-mi aduc aminte să fi auzit de la ei aşa ceva. Adeseori mă rugau să le spun poveşti; mă apucam atunci să le istorisesc poveştile bunicii, întocmai cum le ştiam de la dânsa, iar de se întâmpla să uit câte ceva, îi rugam s-aştepte şi dam fuga la ea s-o întreb. Asta-i făcea totdeauna mare plăcere bunicii.

Le vorbeam băieţilor mult despre bunica. Cel mai mare mi-a spus odată c-un oftat adânc:

— Pesemne că toate bunicile sunt tare bune. Şi-a noastră a fost bună cum nu se mai poate…

În vorba lui veneau adesea cuvintele: „a fost”, „era”, „altădată”, şi le spunea cu atâta tristeţe încât îţi venea a crede că trăia pe lumea asta de-o sută de ani, iar nu de unsprezece. Îmi aduc aminte că avea palmele înguste, degetele subţiri şi tot trupul lui era de asemenea subţirel şi plăpând. Ochii îi erau foarte limpezi, însă privirea lor era plină de sfiiciune, cum sunt luminiţele candelelor din biserici. Fraţii lui erau drăguţi şi ei; îmi stârneau o mare încredere într-înşii şi totdeauna

căutam să le fac câte o bucurie, dar tot cel mai mare îmi plăcea mai mult.

Ne luam cu vorba, aşa că de multe ori nici nu prindeam de veste când venea moş Piotr şi ne trezeam alungaţi de glasul lui tărăgănat:

— I-a-arăşi?

Băgasem de seamă că pe moş Piotr îl apucau din ce în ce mai des un fel de crize de înţepeneală, care îl făceau să se posomorască, şi ajunsesem să-mi dau seama de mai înainte în ce ape se scaldă, când se întorcea de la lucru: de obicei deschidea fără grabă poarta, care scârţâia în ţâţâni prelung şi tărăgănat, dar dacă se întâmpla să aibă hachiţe, atunci ţâţânile scârţâiau scurt, parc-ar fi gemut de durere.

Mutul, nepotu-său, plecase la ţară, să se-nsoare. Moş Piotr locuia singur deasupra grajdului, într-o chichineaţă cu tavanul jos şi cu o ferestruică mică de tot, unde duhnea a piele mucedă, a dohot, a sudoare şi a tutun; din pricina mirosurilor acestora grele nu mă duceam niciodată la dânsul. Acum noaptea nu mai stingea lampa, lucru care nu era deloc pe placul bunicului.

— Ia seama, Piotr, c-ai să-mi mai dai foc casei.

— N-avea grijă. Nu se-ntâmplă nimic. Noaptea pun lampa într-o strachină cu apă, îi răspunse moşneagul, cătând alături.

Ajunsese acum să se uite pieziş la toate cele şi de mult nu mai venea pe la zaiafeturile bunicii; nu ne mai dădea pâine unsă cu dulceaţă, faţa i se uscase, dungile i se adânciseră şi umbla clătinându-se şi târşâind picioarele de parcă era bolnav.

Într-o zi de lucru, bunicul şi cu mine ne apucarăm de dimineaţă să curăţim zăpada din curte, care căzuse din belşug peste noapte, când auzirăm clampa de la portiţă zăngănind altfel ca de obicei; în ogradă intră un poliţist, care împinse portiţa cu spatele şi-i făcu semn bunicului c-un deget gros şi cenuşiu să vină la dânsul. Când bunicul s-a apropiat de poliţist, acesta îşi plecă spre el faţa-i năsoasă şi, tot dând din cap de parcă i-ar fi hăcuit fruntea, începu să-i spună nu ştiu ce anume. L-am auzit pe bunic răspunzând repede:

— Aici? Când asta? Stăi să-mi aduc aminte…

Şi deodată sări în sus, de-ţi venea să râzi, şi începu să strige: Doamne, Dumnezeule! Se poate una ca asta?

— Mai încet! îi spuse poliţistul cu asprime.

Bunicul se întoarse şi dădu cu ochii de mine:

— Hai, strânge lopeţile şi cară-te-n casă.

M-am ascuns după colţul casei, iar ei s-au urcat în chichineaţa căruţaşului. Poliţistul care îşi scosese mănuşa din dreapta şi bătea cu ea peste palma mâinii stângi, zise:

— Se vede că şi-a dat seama. A lepădat calul şi-a dispărut.

Am fugit numaidecât în bucătărie să-i spun bunicii tot ce văzusem şi auzisem. Bunica tocmai frământa în copaie aluatul pentru pâine şi-şi clătina întruna capul plin de făină. După ce m-a ascultat până la capăt, mi-a spus:

— O fi furat ceva. Tu vezi-ţi d-ale tale, du-te de te joacă.

Când am zbughit-o iar în curte, bunicul sta lângă portiţă. Îşi scosese şapca şi, cu ochii la cer, îşi făcea cruce; era încruntat la faţă şi-i tremura un picior.

— Nu ţi-am spus să te duci în casă? răcni el la mine, bătând din picior.

Apoi a venit după mine şi, cum a intrat în bucătărie, a chemat-o pe bunica:

— Ia vină-ncoace, maică.

Au trecut amândoi în odaia de alături, unde au şopăcăit multă vreme… Când bunica a ieşit în curte, am înţeles că se întâmplase ceva groaznic.

— De ce te-ai speriat, bunico?

— Taci şi vezi-ţi de treabă, mi-a spus ea încet.

Toată ziua aceea se simţea în casă ca o apăsare şi mi-era frică. Bunicul şi bunica cătau unul la altul cu nelinişte, vorbeau în şoaptă, cu cuvinte scurte şi neînţelese pentru mine, care mă tulburau şi mai mult.

— Tu, maică, aprinde peste tot candelele, poruncea bunicul, tuşind uşor.

Am stat la masă în grabă, mâncând fără niciun chef, ca în aşteptarea a cine ştie cărei întâmplări. Bunicul părea ostenit şi-şi umfla întruna obrajii, icnind şi bodogănind:

— Mare-i puterea diavolului asupra omului! Smerit şi bisericos, nevoie mare. Şi când colo, poftim treabă! Ce zici tu de asta? Ha?…

Bunica ofta.

Apăsător de încet se mistuia ziua aceea de iarnă, tulbure-argintie, iar în casă neliniştea creştea tot mai mare şi mai apăsătoare.

Către seară a venit iar un poliţist, unul puhav şi roşcovan, s-a aşezat în bucătărie pe laiţă, unde moţăi o vreme, legănându-se şi smârcâind pe nas. Iar când bunica l-a întrebat: „Cum de-aţi aflat?” el i-a răspuns după un răstimp, cu glas gros:

— N-avea dumneata grijă. La noi se află toate.

Ţin minte că şedeam la fereastră şi încălzeam în gură un gologan străvechi şi încercam să tipăresc cu el pe florile de gheaţă de pe geam pe Sfântul Gheorghe ucigând balaurul.

Deodată s-au auzit paşi grei în tindă, uşa s-a dat de perete şi din prag începu să strige asurzitor Petrovna:

— Ia veniţi să vedeţi ce-i în dosul casei!

Văzându-l pe poliţist, Petrovna dădu să fugă din tindă, însă el o şi apucase de fustă şi urla, speriat şi el:

— Ia stai! Da’ tu cine eşti? Şi la ce spui să ne uităm?

Petrovna se împiedică de prag, căzu în genunchi şi începu să se bâlbâie printre lacrimi:

— Mă duceam să mulg vaca. Când colo, văd ceva şi zic: ce-o fi oare asta care seamănă c-o ciobotă în grădină la Kaşirini?

În aceeaşi clipă bunicul prinse a bate cu furie din picior şi-a răcni:

— Spui minciuni, nătângo! N-aveai ce vedea în grădină fiindcă gardul îi înalt şi n-are crăpături. Nu-i nimica acolo.

— Aşa-i, tătucule! mugi ea, întinzând o mână către bunicul şi ducând pe cealaltă la cap. Aşa-i, spun minciuni. Mergeam să mulg vaca, când colo văd nişte urme care duceau la gardul vostru, iar într-un loc omătul bătucit. M-am uitat atunci peste gard şi l-am văzut zăcând în omăt.

— Pe ci-nee?…

Ţipătul dură îndelung; nu puteai pricepe nimic. Dintr-odată ca şi când ar fi înnebunit din senin, toţi ţâşniră buluc pe uşă afară, înghiontindu-se şi năpustindu-se în grădină. Acolo, într-o groapă plină de zăpadă afânată, zăcea moş Piotr, cu spatele rezemat de un capăt de bârnă arsă şi cu capul sprijinit în piept. Sub urechea dreaptă avea o crăpătură adâncă, roşie, ca o gură, din care atârnau cheaguri vinete, ca

nişte dinţi. De frică, am închis ochii şi m-am uitat printre gene. Am văzut pe genunchii mortului un cuţit de curelar pe care îl cunoşteam bine, iar alături de cuţit degetele negre şi închircite ale mâinii drepte. Stânga, pe care o ţinea lepădată parcă la o parte, era îngropată în zăpadă. Sub mort omătul se topise, aşa că trupul lui mic se înfundase adânc în puful moale şi luminos şi avea o înfăţişare şi mai copilărească. În zăpadă, la dreapta lui, era o pată roşie ciudată, care semăna cu o pasăre; în stânga, zăpada era neatinsă, netedă şi sclipitor de albă. Capul lui moş Piotr, înclinat, cu smerenie, se sprijinea cu bărbia în piept, turtind barba-i deasă şi creaţă. Pe pieptul gol, între şiroaiele roşii de sânge închegat, atârna o cruce mare de alamă. Larma de glasuri mă ameţea. Petrovna ţipa fără să contenească o clipă, urla şi poliţistul, care îl trimitea nu ştiu unde pe Valei, şi răcnea şi bunicul:

— Nu călcaţi urmele.

Deodată, însă, s-a încruntat şi-a plecat ochii în jos şi i-a spus poliţistului, cu glas tare şi hotărât:

— Degeaba urli, măi oştene! Asta Dumnezeu a făcut-o, asta-i judecata dumnezeiască. Iar tu umbli cu tot felul de prostii. Ehei! Vai de capul vos-tru!…

Cât ai clipi, au amuţit cu toţii, şi-au aţintit ochii la mort şi-au prins a ofta şi a-şi face semnul crucii.

Oamenii alergau din curte în grădină, săreau gardul de la Petrovna la noi, cădeau în zăpadă şi mormăiau; totuşi era destulă linişte, până nu se uită bunicul în jurul lui şi începu să urle desperat:

— Oameni buni, cum de nu vi-e ruşine să-mi călcaţi tufele de zmeură?

Bunica, plângând cu sughiţuri, m-a luat de mână şi m-a dus în casă…

— Da’ ce-a făcut, bunicuţo? am întrebat-o.

Ea mi-a răspuns:

— Păi n-ai văzut?…

Toată seara, până noaptea târziu, s-au foit în bucătărie şi în odaia de alături o mulţime de oameni străini; poliţiştii dădeau tot felul de porunci şi un om, care semăna cu un diacon, îi întreba pe toţi, scria, şi iar îi întreba, măcăind ca o raţă:

— Cu-um? Cu-um?

În bucătărie bunica le dădea la toţi ceai. La masă şedea un om rotofei, mustăcios, cu faţa ciupită de vărsat, care povestea cu glas scârţâitor:

— Cum îl cheamă de-adevăratele, pe numele mic şi cel de familie, nu se ştie. Numai atâta am aflat: că-i de loc din Elatma. Iar Mutul nu-i deloc mut şi a recunoscut tot. A recunoscut şi cel de-al treilea, fiindcă mai este în treaba asta şi un al treilea. Se apucaseră de multă vreme să jefuiască bisericile. Asta le era meseria de căpetenie…

— Of, Doamne!… oftă Petrovna, cu faţa roşie şi asudată.

Eu stăteam culcat pe cuptor şi de sus, de unde mă uitam la ei, toţi mi se păreau scurţi şi graşi şi mă îngrozeau…

X

ÎNTR-O SÂMBĂTĂ, dis-de-dimineaţă, m-am dus în grădina de legume a Petrovnei ca să prind nişte botroşi. Am zăbovit îndelung, dar păsăruicile cu pieptul purpuriu, mândre, nu voiau cu niciun chip să cadă în laţurile mele, ci doar mă zădărau cu frumuseţea lor, când plimbându-se pe întinsul bătut în argint al omătului îngheţat, când zburând pe crengile tufelor îmbrăcate în haină groasă de promoroacă, legănându-se ca nişte flori vii și împroşcând în toate părţile scânteioare albăstrii. Era aşa de frumos încât îmi trecuse tot necazul că nu le puteam prinde; nu eram păsărar prea pătimaş și-mi plăcea totdeauna mai mult vânătoarea în sine decât folosul pe care l-aş fi putut trage; mi-era drag să privesc cum trăiesc și să cuget la viaţa lor.

E plăcut să stai singur la o margine de câmp înzăpezit şi să asculţi în liniştea aerului îngheţat ciripitul păsărelelor. Undeva departe, se auzea clinchet de zurgălăi venind în zbor, ca un cântec peste întinderi: trecea o troică, această tristă ciocârlie a iernii ruseşti…

După ce am îngheţat bine în zăpadă ş-am simţit că mi-au degerat urechile, mi-am strâns laţurile şi coliviile, am sărit gardul înapoi în grădina bunicului şi am apucat-o spre casă; poarta care dădea în stradă era deschisă şi un mujic uriaş scotea tocmai atunci din curte o sanie mare cu covergă, ducând de căpăstru caii înhămaţi la troică; de pe spinarea lor se ridicau aburi groşi, iar mujicul fluiera voios. Am simţit că-mi stă inima în loc.

— Pe cine ai adus?

Mujicul s-a întors, s-a uitat la mine pe sub mânecă cojocului, a sărit pe capră şi mi-a strigat:

— Pe popa!...

Asta nu era treaba mea; dacă adusese un popă, fără îndoială că acesta venise la vreunul din chiriaşi.

— Ei, zmeilor! strigă mujicul și smuci hăţurile, fluierând și umplând liniştea cu voioşia lui.

Caii au prins a zbura deodată de-a lungul câmpului. M-am uitat în urma lor ş-am închis poarta. Cum am intrat în bucătărie, unde nu se afla nimeni, am auzit din odaia de alături glasul puternic al mamei care spunea lămurit:

— Ei, ş-acum trebuie să mă ucideţi?

Nici n-am stat să-mi mai scot haina, am aruncat cât colo coliviile şi-am dat buzna în tindă, izbindu-mă de bunicul. El m-a înşfăcat de umeri, m-a privit în faţă cu ochii sălbăticiţi, a înghiţit în sec cu greutate și mi-a spus cu glas răgușit:

— Hai, du-te mai repede, c-a venit maică-ta... Da' stai puţin... Şi începu să mă zgâlţâie, încât abia mă puteam ţine în picioare. Apoi, răzgândindu-se, m-a împins spre uşa odăii spunându-mi:

— Hai, du-te, du-te!...

M-am trezit cu nasul în uşa tapetată cu pâslă şi muşama ş-am bâjbâit multă vreme cu mâinile, tremurând de tulburare şi de frig, până ce-am găsit clampa. În sfârşit am putut deschide uşa ş-am rămas în prag orbit.

— Iacătă-l! spuse mama. Doamne, ce-a mai crescut! Ce? Nu mă mai cunoşti? Vai, cum îl purtaţi! Da' urechile i-s albe! Mamaie, ia dă-mi mai repede nişte untură de gâscă...

Mama sta în mijlocul odăii aplecată asupra mea, mă dezbrăca şi mă sucea în toate părţile ca pe o minge. Trupul ei mare era înfăşurat într-o rochie roşie, călduroasă şi moale, largă ca un suman şi încheiată cu bumbi mari, negri, care mergeau pieziş de la umăr la poale. Nu mai văzusem niciodată asemenea rochie.

Faţa mamei mi se păru mai mică şi mai albă decât o ştiam înainte; ochii i se făcuseră mai mari, mai adânci, iar părul mai auriu. În timp ce mă dezbrăca şi arunca hainele de pe mine spre prag, îşi strâmba cu scârbă buzele ca fraga şi nu contenea să poruncească cu glasul ei răsunător:

— Ia spune, de ce taci? Îţi pare bine c-am venit? Uf, da' murdară ţi-e cămaşa!...

După aceea mama se apucă să-mi frece urechile cu untură de gâscă. Mă durea, însă mirosul plăcut şi înviorător care se desprindea din făptura ei îmi alina durerea. M-am lipit de dânsa şi m-am uitat în ochii ei, mut de emoţie. Printre vorbele ei auzeam glasul moale şi nu tocmai voios al bunicii:

— Îşi face de cap. Ne-a scăpat din mână ş-acu nici de bunicu-său nu se mai teme... O, Varia, Varia!

— Ei, mamaie, lasă, nu te mai tângui!

Dacă ar fi fost să le asemuieşti cu mama, toate fiinţele din jurul ei păreau mici, nenorocite şi îmbătrânite. Până şi eu mă simţeam tot aşa de bătrân ca şi bunicul. Mama, care mă strângea tare între genunchi şi-mi netezea părul cu mâna-i grea şi caldă, zise:

— Trebuie tuns. S-a făcut timpul să se ducă la şcoală. Vrei să înveţi?

— Păi am învăţat, mi-ajunge.

— Ei, mai ai oleacă de învăţat. Da' ştii că eşti puternic!

Se juca cu mine şi râdea cu râsul ei gros şi plin de căldură.

După un răstimp intră bunicul, pământiu la faţă, încruntat şi cu ochii roşii. Mama m-a dat la o parte cu o mişcare a mâinii şi a întrebat cu glas tare:

— Ei, ce zici, tataie? Să plec?

Bunicul s-a oprit la fereastră, unde a rămas îndelung, tăcut, râcâind cu unghia gheaţa de pe geam. În jur toate erau pline de încordare şi mă îngrozeau. Ca totdeauna, în asemenea clipe de încordare, simţeam cum creşteam în toată făptura mea. Îmi creşteau ochii, urechile, mi se lărgea în chip ciudat pieptul şi-mi venea să urlu.

— Lexei, hai, cară-te de-aici! îmi spuse bunicul cu glas înăbuşit.

— Da' de ce să plece? l-a întrebat mama, trăgându-mă iarăşi lângă dânsa.

— N-ai să te duci nicăieri! Nu-ţi dau eu voie să pleci...

Mama s-a ridicat, a plutit un răstimp în odaie ca un nor în răsărit de soare şi apoi s-a oprit în spatele bunicului:

— Ascultă tataie!...

Bunicul s-a întors şi a răcnit la dânsa:

— Taci din gură!

— Să ştii că nu-ţi îngădui să strigi la mine, i-a spus mama încet.

Bunica s-a ridicat de pe canapeaua unde şedea şi a ameninţat-o cu degetul pe mama.

— Varvara!

Bunicul se aşeză pe un scaun şi începu să mormăie:

— Ia spune, ce ţi-s eu? Hai spune! Cum vine asta? Şi deodată răcni ca scos din minţi:

— M-ai făcut de ruşine, Varka-a…

— Tu şterge-o de-aici! mi-a poruncit bunica.

M-am dus în bucătărie; mi-era inima grea; m-am urcat pe cuptor şi multă vreme am tras cu urechea la glasurile ce se auzeau prin peretele subţire; ba vorbeau toţi laolaltă, tăindu-şi vorba unul altuia, ba tăceau toţi de parcă ar fi adormit deodată. Era vorba de un copil, pe care îl născuse mama şi-l dăduse nu ştiu cui; dar nu mă puteam dumiri ce-avea bunicul să se mânie? Să fie din pricină că-l născuse fără voia bunicului, sau fiindcă nu i-l adusese lui?

Mai târziu, bunicul a intrat în bucătărie, zbârlit, roş la faţă şi ostenit. În urma lui venea bunica, ştergându-şi lacrimile cu poala bluzei. Bunicul s-a aşezat pe bancă, proptindu-se cu mâinile într-însa, gârbovit, tresărind şi muşcându-şi buzele vinete, iar bunica s-a lăsat în genunchi dinaintea lui şi a început să-l roage fierbinte:

— Iart-o, taică! Pentru Dumnezeu, iart-o! Se-ntâmplă şi cu alţii mai vajnici. Oare la boieri, la negustori, nu se-ntâmplă tot aşa? Nu vezi tu ce mândreaţă de femeie îi? Hai, iart-o. Avem toţi păcatele noastre…

Bunicul se rezemă de perete; se uita în faţa bunicii şi bombănea, zâmbea strâmb şi plângea încetişor, cu sughiţuri.

— D-apăi sigur, cum de nu?! Tu pe cine n-ai ierta? Pe toţi i-ai ierta. Ehei, vai de capul vos-tru!…

Apoi se plecă spre dânsa, o apucă de umeri şi începu s-o zgâlţâie, vorbindu-i în şoaptă, pe nerăsuflate:

— Până şi Dumnezeu, nu vezi tu, nu iartă nimic. Aşa-i? Sunt cu un picior în groapă şi încă mă mai pedepseşte. Ne trăim zilele ce ne-au mai rămas fără linişte, fără bucurie. De asta să-ţi iei grija. Şi să-ţi aduci aminte ce-ţi spun eu: avem să crăpăm ca cerşetorii! Da, ca cerşetorii…

Bunica i-a luat mâinile între ale ei, s-a aşezat alături de dânsul şi a prins a râde încetişor.

— Ma-are nenorocire! De ce te sperii? Avem să ajungem cerşetori. Ei şi? Tu ai să rămâi acasă, iar eu m-oi duce la cerşit. Cred c-au să-mi deie cât de cât şi tot om avea ce pune-n gură. Nu-ţi mai fă tu griji degeaba.

Bunicul zâmbi deodată şi, întorcându-şi capul ca de ţap către bunica, o apucă de după gât şi, mic şi boţit cum era, plângând cu sughiţuri, se lipi de dânsa:

— Proastă mai eşti tu, dragă! Ferice de tine că eşti proastă, eşti cea din urmă fiinţă care a mai rămas lângă mine. Nu pricepi nimica şi nu-ţi pare rău de nimica. Adă-ţi aminte cât am muncit noi pentru dânşii, cât am păcătuit! Măcar acu să ne fi putut bucura şi noi oleacă…

N-am mai putut răbda, m-au podidit lacrimile, am sărit de pe cuptor şi m-am repezit la ei. Plângeam de bucurie fiindcă bunicii vorbeau aşa de frumos, cum nu se mai află, fiindcă mă durea să-i ştiu amărâţi, fiindcă venise mama şi fiindcă m-au lăsat să plâng laolaltă cu ei. Amândoi mă îmbrăţişau, mă strângeau la piept şi mă udau cu lacrimile lor, iar bunicul îmi şoptea în ochi şi-n urechi:

— Măi, şolticule! Aici erai? Uite c-a venit maică-ta. De-acu ai să fii cu dânsa. Iar pe bunicu-tău, pe dracul bătrân şi rău, ai să-l goneşti. Aşa-i? Şi pe bunică-ta, care te răsfaţă şi veşnic îţi face toate voile, ai s-o alungi şi pe dânsa. Ehei, vai de capul vos-tru!…

Bunicul şi-a desfăcut apoi mâinile, ne-a dat la o parte şi s-a ridicat, spunând tare şi cu necaz:

— Toţi se depărtează de noi, trag care încotro; toate se duc de râpă. Hai cheam-o, să isprăvim odată…

Bunica a ieşit din bucătărie, iar bunicul şi-a întors capul şi a rostit către colţul cu icoanele:

— Doamne, prea milostive, uită-te şi vezi-i ce fac!

În timpul acesta se bătu cu pumnul în piept de răsună şi asta nu mi-a plăcut. Şi, îndeobşte, nu-mi plăcea să-l aud vorbind cu Dumnezeu ca şi când s-ar fi lăudat întruna cu tot ce făcea dânsul.

A intrat mama şi din pricina rochiei ei roşii bucătăria s-a luminat deodată. Mama s-a aşezat pe laiţa de lângă masă, iar de o parte şi de

alta a ei stăteau bunicul şi bunica; mânecile largi ale rochiei cădeau pe umerii celor doi bătrâni. Mama le vorbea încet şi serios despre nu ştiu ce, iar amândoi o ascultau tăcuţi, fără s-o oprească. Acuma se făcuseră amândoi mici şi părea că ea era mama lor.

Ostenit de atâtea frământări am adormit dus, pe poiată.

Seara, bătrânii s-au îmbrăcat în haine de sărbătoare şi s-au dus la vecernie; bunica era voioasă şi-i făcea mamei semn cu ochiul către bunicul, împopoţonat cu mundirul lui de staroste de breaslă, cu pantaloni lungi şi cu şuba de şop.

— Ian te uită cum s-a mai dichisit taică-tău – curat parcă-i un ţap.

Mama râdea şi ea din toată inima.

Apoi când am rămas singur cu dânsa în odaia ei, mama s-a aşezat pe canapea, şi-a tras picioarele sub ea şi, bătând cu palma pe locul de alături, mi-a spus:

— Hai, vină aici. Ei, cum o duci? Prost, nu-i aşa?

Cum s-o fi dus?

— Nu ştiu.

— Bunicul te bate?

— Acu, nu prea.

— Da? Hai spune-mi ceva, ce vrei tu. Ei, spui?

N-aveam chef să-i spun nimic de bunicul, aşa c-am început să-i istorisesc o poveste cu unul care locuise în odaia aceea, un om tare cumsecade, însă pe care nu-l iubea nimeni, iar de la o vreme bunicul n-a mai vrut să-i închirieze odaia. Se vede că mamei nu i-a plăcut povestea, fiindcă mi-a spus:

— Ei, mai istoriseşte şi altceva.

I-am spus de cei trei băieţi şi cum mă dăduse afară polcovnicul din curte. Mama m-a strâns în braţe:

— Ticălosul!...

Apoi tăcu; îşi îngustă ochii şi-i aţinti în podea şi clătină din cap. Am întrebat-o:

— Mamă, de ce-i supărat bunicul pe tine?

— Am greşit faţă de el.

— Trebuia să-i aduci copilul...

Întâi mama s-a tras înapoi şi s-a încruntat, muşcându-şi buzele; apoi

a început a râde cu hohote, strângându-mă tare în braţe:

— Măi dihanie!... Tu să-ţi ţii gura, auzi? Să taci şi nici să nu te mai gândeşti măcar...

Mama mi-a vorbit îndelung, încet, cu asprime şi fără să înţeleg nimic din tot ce-mi spunea; după aceea s-a ridicat şi a început să umble prin odaie, bătând toba cu degetele pe bărbie şi mişcând întruna din sprâncenele dese.

Pe masă ardea o lumânare de seu, care pâlpâia şi curgea, şi a cărei flacără se răsfrângea în pustia oglinzii; umbre nelămurite se târau pe podele; în colţ, dinaintea icoanei, juca flacăra candelei, iar lumina lunii arginta geamul îngheţat. Mama se uita în jurul ei, căutând parcă ceva pe pereţii goi şi în tavan.

— Când te culci?

— Ceva mai târziu.

— De altfel, ai dormit peste zi, şi-a adus aminte mama şi a oftat.

— Mamă, tu vrei cu adevărat să pleci?

— Unde să plec? mi-a răspuns dânsa mirată şi, ridicându-mi capul, m-a privit îndelung în faţă, până ce-au început să-mi dea lacrimile.

— Ce-i cu tine?

— Mă doare gâtul.

Mă durea şi inima, fiindcă simţisem numaidecât că n-avea să rămână mult în casa asta şi iar avea să plece.

— Ai să semeni cu taică-tău, mi-a spus ea, dând la o parte cu piciorul covoraşul. Ţi-a vorbit bunica de dânsul?

— Da.

— Bunica ţinea foarte mult la Maxim. Şi el ţinea mult la dânsa...

— Ştiu.

Mama s-a uitat la lumânare, s-a încruntat ş-a stins-o. Apoi a spus:

— Aşa-i mai bine.

Cei drept, aerul părea acum mai puţin îmbâcsit şi odaia mai curată; pe podele nu se mai târau umbrele acelea nelămurite şi întunecate. În locul lor se aşternuseră pete de lumină albăstrii-deschise, iar pe geamuri se aprinseră scântei de aur.

— Da' unde ai stat tu până acum?

Aducându-şi parcă aminte de lucruri de demult uitate, mama,

rotindu-se mereu prin odaie fără pic de zgomot, ca un uliu, îmi spuse câteva nume de oraşe.

— Da’ rochia asta de unde ai luat-o?

— Mi-am cusut-o singură, toate cele mi le cos singură.

Mă bucuram că mama nu semăna cu nimeni, dar mă întrista că vorbea puţin, iar dacă n-aş fi întrebat-o eu, ar fi tăcut cu totul.

După aceea dânsa se aşeză iarăşi pe divan alături de mine; am stat aşa ghemuiţi unul în altul, fără să scoatem o vorbă, până s-au întors bătrânii, plini de linişte şi de blândeţe, cu un aer de sărbătoare şi răspândind în jurul lor mireasmă de ceară şi de tămâie.

Am cântat cu mare ceremonie, ca de sărbători, vorbind puţin şi cu băgare de seamă, de parcă ne-am fi temut să nu trezim pe cineva din somn.

Nu trecu mult şi mama începu să mă-nveţe alfabetul „laic”, cumpărându-mi şi cărţi. Cu ajutorul uneia din aceste cărţi, *Limba noastră,* am biruit în câteva zile greutăţile cititului slovelor de tipar şi îndată după aceea mama mi-a spus că de ce n-aş învăţa stihuri pe dinafară. De aici au pornit toate amărăciunile noastre reciproce.

Stihurile sunau aşa:

Drumule cel lung şi lat.
Mult loc Domnul ţi-a lăsat.
Nici cazma şi nici lopată
Nu te-au netezit vreodată.
Aşternut cu colb din plin
Moale eşti copitei, lin.

Însă eu le rosteam greşit, spunând „foc” unde era „loc”, „trezit” unde era „netezit”, iar în loc de „copitei” spuneam „copită”.

— Hai, gândeşte-te oleacă. De ce „trezit”, când e „netezit”? Hai, dihanie! „Ne-te-zit”, pricepi?

Pricepeam, însă oricum eu tot „trezit” citeam, minunându-mă singur cum de mi se întâmpla una ca asta.

Mama se supăra şi-mi spunea că sunt nătâng şi îndărătnic; tare mă mai amăram auzind acestea, fiindcă mă străduiam foarte conştiincios

să învăţ pe dinafară blestematele de stihuri. În gând le spuneam fără greş, însă când trebuia să le rostesc cu glas tare, nu era chip să nu le încâlcesc. Am prins ciudă pe aceste stihuri, pe care nu le puteam ţine minte, şi, de furie, am început dinadins să le stâlcesc, îndrugând la şir, cum îmi venea în minte şi fără nicio noimă, toate cuvintele care sunau cam la fel; îmi plăcea îndeosebi când blestematele de stihuri ajungeau aşa de pocite, încât nu mai era chip să înţelegi nimic din ele.

Dar distracţia asta a mea m-a costat scump: odată, după o lecţie care se isprăvise cu bine, venindu-i mamei în gând să mă întrebe dacă izbutisem în sfârşit să învăţ ca lumea stihurile, am început să îngăim fără să vreau:

Cale, vale, cazmale,
Copite, pite, ciupite…

Mi-am venit în fire prea târziu: mama s-a ridicat, s-a sprijinit cu amândouă mâinile de masă şi m-a întrebat răspicat:

— Da’ asta ce mai e?

— Nu ştiu, i-am răspuns eu, încremenind.

— Nu, dar totuşi ceva este. Ce-i?

— Asta-i aşa.

— Adică, cum aşa?

— Un caraghioslâc.

— Treci la colţ.

— Pentru ce să trec la colţ?

Cu glas plin de ameninţare, mama mi-a mai spus o dată:

— Treci la colţ!

— La care?

Nu mi-a răspuns, însă mi s-a uitat în ochi în aşa fel încât m-am zăpăcit de tot; nu mă puteam dumiri ce anume voia de la mine. În colţul de sub icoane era pusă o măsuţă pe care se aflau un vas cu ierburi şi flori uscate care miroseau frumos; în colţul din faţă se afla un sipet, aşternut cu o scoarţă, iar în cel din fund, patul. Odaia n-avea al patrulea colţ în care să fi putut sta, fiindcă în acest colţ uşorul era lipit chiar de zid.

— Nu ştiu ce vrei de la mine, i-am spus eu, deznădăjduit că nu înţelegeam ce vrea.

Mama s-a lăsat pe un scaun, a tăcut o clipă, şi-a frecat fruntea şi obrazul şi apoi m-a întrebat:

— Te-a pus bunicul vreodată la colţ?

— Când să mă fi pus?

— Aşa, odată, strigă dânsa, pocnind de două ori cu palma în masă.

— Nu. Nu-mi aduc aminte.

— Ştii că-i o pedeapsă să fii pus la colţ?

— Nu. Da' de ce-ar fi asta o pedeapsă?

Mama oftă.

— Uuff!... Ia vină-ncoace.

M-am apropiat de ea şi am întrebat-o:

— Ce ai, mamă, de ţipi aşa la mine?

— Da' tu de ce încurci înadins stihurile?

I-am lămurit şi eu cum am putut că, dacă închideam ochii, îmi aduceam aminte de stihuri aşa cum erau tipărite, însă atunci când le citeam îmi veneau în minte, fără să vreau, alte cuvinte.

— Spune, nu cumva te prefaci?

Am răspuns că nu, însă numaidecât m-am gândit: „cine ştie, poate că mă prefac?" Deodată, fără să mă grăbesc, am spus versurile cum trebuie, fără nicio greşeală; asta m-a uimit şi m-a copleşit.

Am simţit deodată cum mi se umfla parcă faţa, sângele mi-a năvălit în urechi, îngreuindu-le, capul îmi vâjâia neplăcut. Stăteam dinaintea mesei, arzând de ruşine, şi-i vedeam printre lacrimi faţa tristă şi întunecată, cu buzele strânse şi sprâncenele încruntate.

— Cum vine asta? m-a întrebat ea cu un glas care parcă nu era al ei. Vasăzică tot prefăcătorie a fost?

— Nu ştiu. N-am vrut să...

— Greu s-o scoată cineva la capăt cu tine! mai spuse ea, plecând capul. Hai, du-te!...

Mama începu să ceară de la mine să învăţ cât mai multe versuri pe dinafară, pe când eu ţineam minte tot mai prost strofele acelea egale şi în mine creştea şi se făcea tot mai stăruitoare dorinţa de a le schimba, de a le stâlci şi de a alege alte cuvinte în locul celor tipărite. Asta

izbuteam s-o fac cu multă uşurinţă; îmi veneau în minte roiuri întregi de cuvinte nelalocul lor, care mă făceau să încurc repede cuvintele din carte. Se întâmpla adesea ca un rând întreg să mi se șteargă din faţa ochilor și, oricât de cinstit căutam să-l prind, nu izbuteam să-l ţin minte. Multe amărăciuni mi-a adus o poezie plină de jale, dacă nu mănşel a cneazului Viazemski:

Devreme-n zori și pe la asfinţit
Bătrâni, văduve și orfani în cârd
Cu băţu-n mână, torba după gât,

Versul al patrulea care glăsuia:

Pe sub ferestre umblă la cerşit,

îl săream de fiecare dată. Mama era furioasă şi-i spunea bunicului de isprăvile mele, iar bunicul îi răspundea mânios:

— Îi arde de joacă – da' are cap bun. Rugăciunile le ştie mai bine decât mine. Dacă zice că nu ţine minte, spune minciuni. Are o memorie de fier. Ce i se întipăreşte în minte, acolo rămâne. Tu trage-i o bătaie bună!

Bunica mă dădea şi ea de gol:

— Poveştile le ţine minte, cântecele le ţine minte. D-apoi cântecele nu-s şi ele stihuri?

Ce-i drept, toate acestea erau adevărate. Ştiam că-s vinovat, însă nu ştiu cum se făcea că îndată ce mă apucam să învăţ vreo poezie, numaidecât, pornind cine ştie de unde, veneau târâş alte cuvinte, care se aşezau şi ele tot în rânduri:

La noi în poartă-n orice zi,
Bat mulţi bătrâni și mulţi copii.
Se milogesc neîncetat
Că sunt flămânzi și n-au mâncat.
Dar pâinea toat-o pun în saci
Și-o vând Petrovnei pentru vaci.

Cu banii ce pe pâine iau,
Pe după garduri votcă beau.

Nopţile, stam întins pe poiată, alături de bunica, şi o plictiseam recitându-i tot ce ţineam minte din cărţi şi tot ce mai născoceam singur; câteodată se întâmpla să râdă cu hohote, dar de cele mai multe ori mă certa:

— Păi vezi? Poţi să spui. Ştii. Iar de cerşetori să nu-ţi baţi joc. Dumnezeu ţine la ei. Şi Cristos a fost cerşetor, şi toţi sfinţii…

Mie nu-mi prea plac calicii,
Bunicul deloc nu-mi place.
Aşa-i treaba, n-am ce-i face!
Domnu-i bun şi m-o ierta:
Prea de tot cată bunicul
Pricini de-a mă scărmăna.

— Ce tot boscorodeşti acolo? Uscaţi-s-ar limba! spunea supărată bunica. Păi ştii tu ce are să iasă, dacă te-aude bunicul?

— N-are decât!

— Rău faci că eşti obraznic şi că o superi pe maică-ta. Are ea destule pe capul ei şi fără tine, mă sfătuia cu bunătate bunica, cu gândul dus.

— Bunică, da’ de ce are mama atâtea pe capul ei?

— Ia mai taci şi tu din gură. Nu poţi pricepe asta.

— Las’ că ştiu eu. Bunicul o tot…

— Ţi-am spus să taci din gură.

Nimic nu mă mulţumea, mă aflam într-o stare cu deznădejdea, nu ştiu de ce căutam s-o ascund, îmi făceam curaj şi mă ţineam de năzbâtii. Lecţiile pe care le făceam cu mama erau tot mai multe şi mai greu de înţeles, cu aritmetica mă descurcam uşor, dar nu puteam să sufăr scrisul, iar la gramatică nu înţelegeam nimic. Ceea ce mă întrista însă mai mult decât orice era că vedeam şi simţeam cât de greu o ducea mama în casa bunicului; dânsa era tot mai încruntată, se uita la toţi cu ochi străini, stătea ceasuri întregi în şir la fereastra care dădea în grădină, fără să scoată o vorbă, şi parcă se veştejea. La început, când

venise, era sprintenă, plină de frăgezime, însă de atunci i se aşternuseră cearcăne sub ochi. Cât era ziua de mare umbla nepieptănată, cu rochia boţită, fără să-şi încheie bluza, ceea ce n-o prindea deloc; pe mine asta mă supăra, fiindcă voiam ca mama să fie frumoasă, aşezată, curat îmbrăcată – ca nimeni altul.

Cât ţineau lecţiile ei cu mine, mama, cu ochii duşi în fundul capului, privea în neştire undeva, într-un punct din perete, din fereastră, îmi punea întrebările cu glas obosit, uita răspunsurile, se supăra şi ţipa la mine tot mai des, ceea ce mă umilea, căci o mamă trebuie să fie mai dreaptă ca oricine, cum se întâmplă în poveşti,

Câteodată o întrebam:

— Mamă, nu te simţi bine cu noi?

Mama îmi răspundea supărată:

— Vezi-ţi de treabă.

Îmi dădeam iarăşi seama că bunicul punea ceva la cale de care bunica şi mama se temeau. Adesea se încuia în odaia mamei şi-l auzeam tânguindu-se şi ţipând ascuţit, ca fluierul pe care nu-l puteam suferi, din care cânta Nikanor, ciobanul cel șoldit. În timpul uneia din acele sfezi, am auzit-o pe mama strigând de-a răsunat toată casa:

— Nu! Asta n-o să fie!

Şi-a trântit uşa, iar bunicul a început să urle.

Sfada s-a întâmplat seara; bunica ședea în bucătărie şi-i cosea bunicului o cămaşă, boscorodind ceva îndesine. Când o auzi pe mama trântind uşa, îşi aţinti o clipă urechea, apoi spuse:

— Of, Doamne! S-a dus la chiriaşi.

Deodată, bunicul dădu buzna în bucătărie, veni la bunica, îi dădu una peste cap şi șuieră printre dinţi, scuturându-şi mâna la care se lovise:

— Nu trăncăni ce nu trebuie, zgripţuroaico.

— Bătrân nătâng, spuse liniştită bunica, îndreptându-şi scufia care-i lunecase. Crezi c-am să tac? Cum să nu! Am să-i spun totdeauna tot ce am să aflu că pui la cale.

Bunicul se repezi la dânsa și începu să-i cărăbănească la pumni în capul ei mare. Bunica nu se apăra, nu-l împingea într-o parte, ci-i spunea numai:

— Hai, dă în mine! Dă în mine, nătângule!

De pe poiată, unde eram, am început să zvârl într-înşii cu tot ce era pe cuptor: perne, oghialuri, cizme, însă bunicul, cuprins de furie, nici nu lua seama. Bunica se prăbuşi pe podele, iar el o lovi în cap cu picioarele, până când, poticnindu-se, căzu în sfârşit şi el, răsturnând căldarea cu apă. Dar numaidecât sări în picioare; forăind, îşi roti în jur privirea rătăcită şi fugi în odăiţa lui din pod. Bunica se ridică de jos oftând, se aşeză pe bancă şi începu să-şi descâlcească părul. Am sărit de pe poiată. Cum m-a văzut, s-a şi răstit la mine:

— Ia strânge pernele şi celelalte şi pune-le înapoi pe cuptor. Auzi ce i-a venit în minte? Să zvârle cu pernele! Păi asta-i treaba ta? Şi diavolul cel bătrân şi-a ieşit din minţi de-a binelea, tâmpitul.

Deodată, bunica începu să geamă şi să se strâmbe. Şi-a plecat capul şi m-a chemat la dânsa.

— Ia vezi tu ce-am aici, de mă doare?

I-am dat la o parte părul des. Un ac de păr îi intrase adânc sub pielea capului. L-am scos. Apoi am descoperit încă unul, dar degetele mi s-au înţepenit.

— Bunicuţă, mi-e frică. Mai bine o chem pe mama.

Bunica îmi făcu semn cu mâna să nu fac asta.

— Ce tot spui? Las' că-ţi arăt eu! Auzi, s-o cheme! Slavă Domnului că n-a văzut şi n-a auzit nimic! Şi tu vrei s-o mai chemi. Hai, cară-te de-aici.

Şi bunica se apucă să scormonească cu degetele ei mlădioase de horbotărească în coama-i neagră şi deasă. Mi-am luat inima în dinţi şi i-am ajutat să-şi scoată de sub piele încă două ace groase, care se încovoiaseră.

— Te doare?

— Nu-i nimica, mâine facem foc la feredeu, am să mă spăl şi are să-mi treacă.

Apoi începu să mă roage cu blândeţe:

— Tu, sufleţelule, să nu spui mamei că m-a bătut bunicul. Şi aşa-s ei certaţi. N-ai să spui, da?

— Nu, bunicuţă!

— Să ţii minte. Hai, strânge lucrurile de pe jos. Da' faţa nu mi-a

stâlcit-o? Nu? Atuncea-i bine. N-are să afle nimic…

Bunica începu să șteargă podelele, iar eu i-am spus cu durere în suflet:

— Bunicuţă, parc-ai fi o sfântă. Bunicul te canonește întruna, iar ţie nici că-ţi pasă…

— Ce tot îndrugi prostii? Ţi-ai găsit! Eu și sfântă.

Bunica bombăni multă vreme, târându-se în patru labe pe podele; eu stăteam pe prichiciul cuptorului şi mă tot gândeam cam cum m-aş putea răfui cu bunicul ca s-o răzbun.

Era întâiaşi dată când bunicul o bătuse aşa de groaznic şi cu atâta josnicie de faţă cu mine. Vedeam în întuneric, în faţa ochilor, cum i se aprindea mutra roşie şi cum îi flutura părul roşcat.

În inimă îmi clocotea obida şi mi-era ciudă că nu puteam născoci o răzbunare vrednică de isprava lui.

Peste vreo două zile, intrând pentru nu mai ştiu ce treabă în odăiţa lui din pod, l-am găsit şezând pe duşumea dinaintea unui sipet şi scotocind printre nişte hârtii. Pe un scaun era calendarul sfinţilor, calendarul lui preferat, alcătuit din douăsprezece file de hârtie groasă cenușie, împărţite în pătrăţele, câte unul pentru fiecare zi a lunii. În fiecare pătrăţel era chipul unui sfânt. Bunicul ţinea foarte mult la acest calendar şi nu mă lăsa să mă uit prin el decât când era cu totul mulţumit de mine, ceea ce de altfel se întâmpla foarte rar. Mă uitam totdeauna cu un sentiment deosebit la toate acele chipuri cenușii, mici şi frumuşele, înghesuite unele în altele. Cunoşteam vieţile unora dintre sfinţi, ca de pildă viaţa Sfântului Chiric şi a Sfintei Ulita, a marii mucenice Varvara, a Sfântului Pantelimon şi a multor altora, dar mai mult decât toate îmi plăcea viaţa plină de tristeţe a Sfântului Alexei, robul lui Dumnezeu, şi frumoasele stihuri în care era vorba de dânsul; le auzisem de multe ori de la bunica şi de fiecare dată ele mă mişcau. Când se întâmpla să mă uit la sutele de oameni din acest calendar, mă alinam în tăcere cu gândul că în toate vremurile au fost mucenici pe lume.

Acu însă hotărâsem să tai calendarul în bucăţele şi când bunicul s-a apropiat de fereastră ca să citească o hârtie albastră, pe care erau nişte vulturi, am pus mâna pe câteva foi, am dat fuga jos, am şterpelit

foarfeca de pe masa bunicii, m-am suit pe poiată şi m-am apucat să tai capetele sfinţilor. După ce am tăiat capetele unui întreg şir de sfinţi, mi s-a făcut milă de ei şi am început să tai numai pătrăţele, urmând liniile despărţitoare. N-apucai să sfârşesc de forfecat căsuţele celui de-al doilea rând de sfinţi, când deodată se ivi bunicul. Cum intră se şi urcă pe prichiciul cuptorului şi mă întrebă:

— Ia spune, cine ţi-a dat voie să iei calendarul?

Când dădu cu ochii de pătrăţelele de hârtie risipite pe scândurile polatei, începu să le strângă. Le ridica în dreptul feţei, le arunca şi iar le apuca. Falca de jos i se strâmbă şi barba începu să-i tremure, iar de tare ce sufla, căpeţelele de hârtie începură a zbura jos.

— Ce-ai făcut? izbucni el în sfârşit să urle, înşfăcându-mă de picior şi răsucindu-mă în aer. Bunica mă prinse în braţe din zbor, iar bunicul începu să ne care la pumni la amândoi, în vreme ce răcnea:

— Te omo-or!

În aceeaşi clipă se ivi şi mama, şi m-am pomenit în colţul de lângă cuptor. Mama, care se pusese scut în faţa mea, prindea şi dădea în lături mâinile bunicului care-i zburau pe dinaintea feţei strigând către dânsul:

— Ce înseamnă sălbăticia asta? Vină-ţi în fire!

În sfârşit, bunicul căzu gemând pe banca de lângă fereastră:

— M-aţi omorât! Toţi sunteţi împotriva mea, a-a…

— Mă mir cum nu ţi-e ruşine! răsună glasul înăbuşit al mamei. Ce te tot prefaci?

Bunicul, cu ochii strâns închişi şi cu barba ridicată caraghios spre tavan, ţipa şi bătea cu picioarele în bancă; mi se părea că-i era ruşine de mama, fiindcă în adevăr se prefăcea şi de aceea şi închisese ochii:

— Am să-ţi lipesc bucăţelele pe pânză, încât calendarul are să ţină mai bine ca până acu, spuse mama, uitându-se la pătrăţelele tăiate şi la foile rămase întregi. Nu vezi că-i boţit tot de când zace în sipet şi că-i curg foile?

Mama vorbea cu bunicul cum vorbea cu mine la lecţie, când pricepeam ceva. Deodată, bunicul se ridică, îşi îndreptă grăbit rubaşca, jiletca, scuipă şi îi spuse:

— Să mi le lipeşti chiar azi. Aşteaptă, că-ţi aduc îndată şi celelalte

foi…

Dădu să plece, dar se întoarse din prag şi, arătându-mă cu degetul lui cel strâmb, adause:

— Dar el trebuie bătut.

— Trebuie, încuviinţă mama. Şi, plecându-se spre mine, mă-ntrebă: De ce ai făcut asta?

— Am făcut-o dinadins. Să n-o mai bată pe bunica. Că de nu să ştii că-i tai şi barba…

Bunica tocmai îşi scotea bluza ruptă; auzindu-mă, dădu din cap şi-mi spuse cu mustrare:

— Mai bine tăceai, aşa cum mi-ai făgăduit! Apoi scuipă pe podele şi urmă: Umfla-ţi-ar limba, să n-o mai poţi nici măcar suci în gură.

Mama s-a uitat la dânsa, s-a plimbat un timp prin bucătărie şi a venit iar lângă mine:

— Când a bătut-o pe bunica?

— Zău, Varvara, ar trebui să-ţi fie ruşine să-ntrebi asemenea lucru. Da' ce, e treaba ta? spuse cu supărare bunica.

Mama a cuprins-o în braţe.

— Of, mamaie… drăguţa de tine…

— Ei, acum îmi mai spui şi mamaie. Ia slăbeşte-mă, mă rog.

Un răstimp s-au uitat una la alta, şi, cum se auzea din tindă tropăitul bunicului, s-au despărţit.

Chiar din primele zile când sosise la noi, mama se împrietenise cu chiriaşa cea veselă, nevasta militarului, şi mai în fiecare seară se ducea la ei în odăile din faţă, unde veneau cucoane frumoase şi ofiţeri, din cei care se duceau şi la Betleng. Bunicului nu-i plăcea treaba asta şi nu o dată, stând seara la masă în bucătărie, bombănea, ameninţând cu lingura:

— Blestemaţii, iar s-au strâns De-acu nu te mai lasă să dormi până-n zori.

Nu trecu mult şi-i rugă pe chiriaşi să se mute. După plecarea lor a adus nu ştiu de unde două cotiugi cu tot felul de mobilă, pe care a aşezat-o în odăile din faţă, a bătut la uşă nişte belciuge şi a atârnat un lacăt mare.

— N-avem nevoie de chiriaşi. De-acu încolo primesc singur

musafiri.

De sărbători au prins a se ivi şi musafiri. Venea Matriona Ivanovna, sora bunicii, o spălătoreasă guralivă, cu nasul mare, îmbrăcată cu o rochie de mătase în dungi şi-n cap cu o scufie aurie, aducând cu dânsa şi pe feciorii ei, unul Vasili, desenator de meserie, bun la suflet şi voios, cu părul lung şi îmbrăcat din cap până-n picioare în cenuşiu – celălalt, Viktor, cu un cap ca de cal şi cu faţa îngustă, stropită toată de pistrui, şi îmbrăcat pestriţ. Cum intra în tindă, în timp ce-şi scotea galoşii, începea să cânte cu glas piţigăiat, ca la iarmaroc:

— Andrei – papà, Andrei – papà.

Asta mă uimea şi mă speria peste măsură.

Mai venea unchiu-meu Iakov cu chitara, aducând cu dânsul pe un ceasornicar chior şi chel, îmbrăcat cu un surtuc negru, lung, om tăcut şi liniştit, ce semăna cu un călugăr. Se aşeza totdeauna într-un colţ, îşi lăsa capul într-o parte, sprijinindu-l în chip ciudat într-un deget pe care-l proptea în bărbia rasă, cu gropiţă la mijloc, şi zâmbea. Faţa-i era pământie şi se uita la toţi cu privirea neclintită a singurului ochi pe care-l avea. Vorbea puţin şi spunea adesea aceleaşi cuvinte:

— Nu vă osteniţi, mă rog, nu-i nimica…

Când l-am văzut întâiaşi dată, mi-am adus aminte că mai de mult, pe când locuiam încă pe uliţa Novaia, auzisem într-o zi, dincolo de poartă, bătăi de tobă asurzitoare, care îmi stârniseră o nelinişte. Pe strada care ducea de la închisoare la piaţă venea o telegă neagră, cu coşul înalt, înconjurată cu soldaţi şi mulţime. În telegă, pe o bancă, şedea ferecat în lanţuri un om nu prea înalt, purtând în cap o tichie de postav, rotundă. Pe piept îi atârna o tăbliţă pe care era scris ceva cu slove mari. Omul sta cu capul plecat, ca şi când ar fi citit slovele de pe tăbliţă, în vreme ce tot trupul i se hurduca şi-i zăngăneau lanţurile. Şi atunci când mama i-a spus ceasornicarului: „Uite şi băiatul meu”, m-am speriat şi m-am dat înapoi cu un pas, ascunzându-mi mâinile la spate.

— Nu vă osteniţi, mă rog, spuse el, strâmbându-şi groaznic gura către urechea dreaptă.

Apoi mă cuprinse de mijloc, mă trase spre el, mă învârti repede şi cu uşurinţă, îmi dădu drumul şi spuse mulţumit:

— N-am ce zice: voinic băiat!

M-am tras într-un colţ, m-am urcat într-un jilţ de piele, aşa de adânc încât puteam sta şi întins – jilţ cu care bunicul se fălea, spunând că fusese al cneazului Gruzinski – şi de acolo priveam la plictisitoarea distracţie a celor mari şi la ceasornicar, a cărui faţă se schimba întruna în chipul cel mai ciudat, stârnindu-ţi nu ştiu ce bănuială. Faţa aceea, unsuroasă şi apoasă, parcă se topea şi plutea; când zâmbea, buzele-i groase alunecau spre obrazul drept, iar nasul mic îi aluneca şi el într-acolo, ca un colţunaş pe o farfurie. Tot aşa de ciudat i se mişcau şi urechile mari şi clăpăuge, care ba se ridicau, odată cu sprânceana ochiului teafăr, ba se lăsau spre umerii obrajilor; părea că, dacă ar fi vrut, şi-ar fi putut acoperi cu ele nasul cum ţi-l acoperi cu palmele. Câteodată ofta şi atunci îşi scotea limba vânătă şi rotundă ca un pilug, umezindu-şi buzele groase şi unsuroase, cu care prilej trăgea cu multă iscusinţă un cerc cu desăvârşire rotund. Toate acestea nu mi se păreau deloc de râs, ci numai mă mirau şi mă făceau să nu-mi iau ochii de la el.

Musafirii beau ceai cu rom, care mirosea a coji de ceapă arsă, beau din băuturile pregătite de bunica, una galbenă ca aurul, alta închisă ca dohotul, iar alta verde; se îndopau cu dulceaţă, cozonac, turtişoare de miere cu mac. Oaspeţii asudau, suflau din greu şi lăudau pe bunica. După ce se ghiftuiau, de li se înroşeau şi li se umflau feţele, se aşezau cu un aer grav pe scaune şi se sileau alene să-l convingă pe unchiu' Iakov să le cânte ceva.

Unchiul Iakov se apleca asupra chitarei şi începea a zdrăngăni şi a cânta cu glasul lui neplăcut şi plictisitor:

Trăiam cum se întâmpla,
Târgu-ntreg de noi huia;
Iar cocoanei din Kazan
I-a spus tot un coblizan…

Mie unul, cântecul mi se părea plin de tristeţe, însă bunica îi spunea:

— Ai face bine, ia-aşa, să ne cânţi alt cântec, unul adevărat. Îţi mai aduci aminte, Motria, de cântecele de pe vremea noastră?

Spălătoreasă îşi netezea cu palma rochia, care prindea a foşni, şi spunea, dându-şi aere:

— Azi, măiculiță, s-a schimbat moda…

Unchiu-meu se uita la bunica cu ochii micșorați, ca și cum bunica ar fi stat foarte departe, și ne împuia mai departe și cu multă stăruință urechile cu sunete triste și stihuri anoste.

Bunicul vorbea tainic cu ceasornicarul și-i arăta ceva pe deget, iar acesta ridica dintr-o sprânceană, se uita înspre partea unde ședea mama și dădea din cap. Valuri mici pe care abia de le puteai zări îi încrețeau fața apoasă.

Mama ședea îndeobște între Sergheievi și vorbea serios cu Vasili, care ofta și spunea:

— Da, ar trebui să ne mai gândim la asta…

Viktor zâmbea satisfăcut, hârșâia cu picioarele și se pornea din senin să cânte cu glas țipător:

— Andrei – papà, Andrei – papà…

Toți amuțeau de uimire și se zgâiau la el, iar spălătoreasă îi lămurea cu mândrie:

— Asta a luat-o de la tiatru, așa cântă acolo…

După vreo două, poate trei seri de felul acesta, de neuitat prin apăsătoarea lor plictiseală, într-o duminică după-amiază, îndată după a doua liturghie, se înființă la noi ceasornicarul. Stăteam la mama în odaie și-i ajutam să desfacă niște mărgele mărunte, cusute pe o broderie care se făcuse ferfeniță, când, deodată, ușa fu crăpată în grabă, bunica își vârî în odaie fața speriată și dispăru, șoptindu-i mamei destul de tare:

— Varia, a venit!

Mama nu se urni din loc, nici măcar nu tresări; iar ușa se deschise din nou și în prag se ivi bunicul, rostind cu semeție:

— Îmbracă-te, Varvara, și hai…

Fără să se scoale și fără măcar să se uite la el, mama îl întrebă:

— Unde să viu?

— Pentru numele lui Dumnezeu, vină dincolo. Nu te mai împotrivi. Omu-i așezat, meșter în meseria lui, și are să-i fie părinte bun lui Lexei…

Bunicul vorbea cu mult ifos și-și netezea șoldurile cu palma, iar coatele îndoite la spate îi tresăreau, de parcă mâinile ar fi năzuit să se

întindă în lături împotriva voinţei lui.

Mama îl întrerupse liniştită:

— Ţi-am spus că asta n-o să se întâmple niciodată…

Bunicul păşi către dânsa, întinse mâinile ca un orb, se încovoie, se zburli şi rosti cu glas răguşit:

— Du-te! Că de nu, te duc eu de cozi…

— Ai să mă duci dumneata? îl întrebă mama, ridicându-se. Faţa i se făcu albă şi ochii i se îngustară de te-apuca groaza. Începu să-şi scoată în grabă bluza, fusta şi, rămasă numai în cămaşă, se apropie de bunic şi-i spuse:

— Du-mă!

Bunicul rânji şi o ameninţă cu pumnul:

— Varvara, îmbracă-te!

Mama îl dădu cu mâna la o parte şi apucă clanţa uşii:

— Ei, nu vii? Haidem!

— Am să te blestem, şopti bunicul.

— Nu mă tem de asta. Mergem?

Mama deschise uşa, dar bunicul o prinse de poala cămăşii, se lăsă în genunchi şi-i spuse iar în şoaptă:

— Varvara, diavoliţo! Te nenoroceşti… Nu mă face de ruşine…

Şi începu să cheme tânguitor:

— Maică, maică…

Bunica apucase să se pună în calea mamei şi dădea din mâini ca s-o gonească înapoi, ca pe găini; apoi o împinse îndărăt în uşă, mormăind printre dinţi:

— Varka, proasto! Ce faci? Intră-n casă, neruşinato!

După ce-o băgă înapoi în odaie, închise uşa cu cârligul, se aplecă asupra bunicului, îl apucă cu o mână şi-l ridică, iar cu cealaltă îl ameninţă:

— Oof! Drac bătrân şi făr-de-minte!…

Apoi îl aşeză pe divan, unde bunicul căzu ca o păpuşă de cârpă cu gura căscată şi începu a bălăbăni din cap, iar bunica strigă către mama:

— Hai, îmbracă-te.

Mama ridică rochia de pe podea şi spuse:

— Nu mă duc la el, aţi înţeles?

Bunica mă împinse jos de pe divan şi-mi zise aspru:

— Adă o cană de apă, da' repede!

Vorbea încet, aproape în şoaptă cu glas liniştit şi poruncitor. Am dat fuga în tindă. În partea din faţă a casei se auzea tropăit măsurat de paşi grei, în vreme ce în odaia mamei răsuna glasul ei plin:

— Mâine plec!

Am intrat în bucătărie şi m-am aşezat la fereastră. Mi se părea că visam.

Bunicul plângea cu sughiţuri şi gemea, bunica bombănea; apoi se auzi o uşă trântită, se făcu linişte şi mă cuprinse frica. Deodată mi-am adus aminte că bunica mă trimisese după ceva; am luat apă într-o cană de alamă ş-am ieşit în tindă. Din partea din faţă a casei se ivi ceasornicarul. Mergea cu capul plecat, netezindu-şi cu palma căciula de blană. Bunica, cu mâinile împreunate pe burtă, i se ploconea din urmă şi-i spunea încetişor:

— Ştii şi dumneata, dragoste cu sila nu se poate…

Meşterul se împiedică de pragul uşii care dădea în cerdac şi o zbughi în curte, iar bunica îşi făcu semnul crucii. Se cutremura toată şi, cum nu scotea un sunet, nu mă puteam dumiri dacă plânge sau râde.

M-am apropiat repede de dânsa şi am întrebat-o:

— Ce-i cu tine, bunică?

Ea îmi smulse cana cu apă din mână, udându-mă pe picioare, şi ţipă la mine:

— Unde ai zăbovit atâta cu apa? Da' închide uşa!

Bunica a intrat în odaia mamei, iar eu m-am întors iar în bucătărie. Le auzeam pe amândouă oftând, gemând şi bombănind, ca şi cum ar fi mutat din loc în loc nişte poveri peste puterile lor.

Era o zi senină. Prin geamurile îngheţate ale celor două ferestre se uitau în bucătărie razele piezişe ale soarelui de iarnă. Pe masa pusă pentru prânz luceau tulbure vasele de cositor, un clondir de cvas roşietic şi o garafă de votcă verde-negricioasă de ciuboţica cucului şi de sunătoare, votca bunicului. Printre florile de gheaţă de pe geamuri, care începuseră să se topească, se vedea zăpada de pe acoperişuri strălucind de-ţi lua ochii şi scufiţele argintii de pe stâlpii gardului şi căsuţa graurilor, scânteind în soare. În coliviile scăldate în soare,

atârnate la uşorii ferestrelor, se zbenguiau păsărelele mele. Ciripeau voios scatii domesticiţi, scârţâiau botroşii şi cântau în triluri sticleţii. Însă ziua argintie, veselă şi răsunătoare nu mă bucura deloc. Mi se părea de prisos, cum mi se păreau toate de prisos. Îmi veni poftă să dau drumul păsăruicilor. Am început să scot coliviile. Tocmai atunci dădu buzna în bucătărie bunica, bătându-se cu palmele peste şolduri, repezindu-se la cuptor şi blestemând:

— Lua-v-ar naiba pe toţi, afurisiţilor! Vai de capul tău, Akulină! Ai îmbătrânit şi te-ai prostit.

Bunica scoase din cuptor plăcinta, îi ciocăni cu degetul coaja şi scuipă cu furie în lături:

— Eh, s-a uscat de tot! Cică am încălzit-o! O-of, diavolilor! Lua-v-ar aghiuţă să vă ia!... Ce te tot holbezi la mine, bufniţă? V-aş buşi pe toţi la pământ, să vă meargă peticile.

Bunica se bosumflă şi începu să plângă. Întorcea plăcinta când pe-o parte, când pe alta, ciocănea cu degetul coaja uscată şi lacrimi mari i se rostogoleau pe obraz şi picurau grele pe plăcintă.

Apoi au intrat în bucătărie bunicul şi mama. Bunica zvârli plăcinta pe masă aşa de tare, încât farfuriile prinseră a zăngăni.

— Ia uitaţi-vă ce s-a întâmplat din pricina voastră, afurisiţilor...

Mama, veselă şi liniştită, o cuprinse în braţe şi o rugă să nu-şi facă sânge rău; bunicul, cu faţa răvăşită şi sleit de puteri, se aşeză la masă, îşi legă şervetul la gât şi îşi îngustă ochii umflaţi în care îi bătea soarele:

— Bine, nu-i nimica. Am mâncat noi şi plăcinte bune. Domnu-i zgârcit. Plăteşte pentru ani cu câte o clipă, iar de dobânzi nici nu vrea să ştie. Ia stai jos, Varia... Nu face nimica...

Bunicul parcă înnebunise. Tot timpul cât ţinu masa, vorbi de Dumnezeu, de necredinciosul Ahab, de greutatea de a fi părinte. Bunica era supărată şi-i tăia întruna vorba:

— Hai, taci odată şi mănâncă.

Mama glumea, şi ochii ei senini scânteiau:

— Te-ai speriat adineauri? mă întrebă ea, ghiontindu-mă cu cotul.

Nu mă prea speriasem atunci, însă acu nu mă simţeam în apele mele şi nu mai înţelegeam nimic.

Ca totdeauna sărbătoarea, masa nu se mai sfârşea. Parcă nu erau aceiaşi oameni care, cu mai puţin de o jumătate de ceas mai înainte, strigaseră unul la altul, gata să sară la bătaie, şi spumegaseră, plângând cu hohote. Nu mai puteam să cred că erau serioşi când făceau toate acestea, nici că le era greu să plângă la nevoie. Începusem să mă deprind cu lacrimile, cu ţipetele lor şi cu chinurile pe care şi le pricinuiau unii altora, izbucniri dese care se stingeau degrabă. Toate acestea mă tulburau din ce în ce mai puţin şi le puneam tot mai rar la inimă.

Abia mult mai târziu am înţeles că din pricina sărăciei şi a vieţii lor mizere, ruşilor le place îndeobşte să facă din durerea lor petrecere, să se joace cu ea ca nişte copii, şi rar de li se întâmplă să le fie ruşine de nenorocirile lor.

În nesfârşita monotonie a zilelor, durerea-i sărbătoare şi focul petrecere; pe o faţă lipsită de expresie, o zgârietură îi şi ea o podoabă.

XI

DUPĂ ISTORIA ASTA, poziţia mamei în casa bunicului se întări şi dânsa ajunse adevărata stăpână a casei, pe când bunicul îşi pierduse cu totul însemnătatea; era mereu dus pe gânduri şi liniştit de parcă ar fi fost altul.

Nu mai ieşea aproape deloc din casă şi şedea toată ziulica în odăiţa lui din pod, citind o carte misterioasă al cărei titlu era *Însemnările tatălui meu.* Cartea asta o ţinea închisă sub lacăt într-un sipet şi nu o dată l-am văzut pe bunicul spălându-se pe mâini înainte de-a o scoate. Era o carte de format mic, groasă şi legată în scoarţe de piele roşcată. Pe foaia de hârtie albastră care venea înaintea filei pe care era tipărit titlul abia se mai zărea următoarea dedicaţie, scrisă cu slove meşteşugite: „Din toată inima, cu mulţumiri, multstimatului Vasili Kaşirin, spre amintire”, sub care era iscălitura cuiva cu un nume ciudat şi cu o parafă care semăna cu o pasăre în zbor. Bunicul deschidea cu grijă scoarţa grea a cărţii, îşi punea ochelarii cu ramă de argint, şi, în timp ce cârnea cu nasul ca să şi-i potrivească, se uita îndelung la dedicaţie. De multe ori l-am întrebat ce fel de carte era, iar dânsul îmi răspundea cu ifos:

— N-ai nevoie să ştii acu! Mai aşteaptă până mor, că ţie ţi-o las. Şi şuba mea de şop, tot ţie ţi-o las.

Bunicul vorbea acum cu mama mai puţin ca înainte şi mai domol, iar când dânsa îi spunea câte ceva, o asculta cu luare-aminte, ochii îi sticleau ca ai lui moş Piotr şi mormăia nu ştiu ce, dând din mână, în semn că-i era totuna:

— Bine. Fă cum vrei…

Bunicul avea în sunducele lui o mulţime de straie ciudate: fuste de postav, pieptare de atlaz, sarafane de mătase, ţesute cu fir de argint, găteli de cap cusute cu mărgăritare, scufii şi broboade în culori vii, salbe grele mordvineşti, şiraguri de mărgele colorate. Bunicul lua straiele şi gătelile acestea cu braţele şi le ducea în odăile mamei, unde le înşira pe scaune şi pe mese. Mama se minuna de frumuseţea lor, iar bunicul îi spunea:

— Pe vremea mea, îmbrăcămintea era mult mai bogată şi mai frumoasă decât azi. Îmbrăcămintea era mai bogată, iar de trăit, trăiam mai simplu şi mai bine. Vremurile acelea au trecut şi nu se mai întorc. Ia încearcă straiele, dichiseşte-te!…

Într-una din zile, mama a trecut pentru câteva clipe în odaia de alături şi s-a întors îmbrăcată cu un sarafan albastru, cusut cu fir de aur, şi-n cap cu o găteală cu mărgăritare. Se plecă dinaintea bunicului şi-l întrebă:

— Mă prinde bine, stăpâne?

Bunicul icni, întreaga lui făptură începu parcă să strălucească, porni să se învârtă în jurul mamei, dând din mâini şi mişcând din degete. Apoi îi spuse desluşit, ca şi când ar fi vorbit din vis:

— Ehei, Varvară, de-ai avea tu bani mulţi şi oameni de treabă în jurul tău…

Mama locuia acum în cele două odăi din faţă, unde veneau adesea la ea musafiri; mai des veneau fraţii Maximov; Piotr, un bărbat voinic de toată frumuseţea, cu ochi albaştri, cu o barbă bălaie, ofiţer – tocmai acela în faţa căruia mă bătuse bunicul, fiindcă-l scuipasem în cap pe boierul cel bătrân – şi Evgheni – înalt şi el, însă cu picioarele subţiri, cu faţa palidă şi cu o bărbuţă neagră, ascuţită. Ochii lui mari semănau cu nişte prune şi pe umerii înguşti purta un mundir verde, cu nasturi de aur şi cu însemne tot de aur. Scutura din cap, adesea aruncându-şi cu iscusinţă de pe fruntea înaltă şi netedă părul lung şi ondulat, avea un zâmbet plin de îngăduinţă şi istorisea totdeauna câte ceva cu glas cam înfundat, începându-şi vorba cu aceste cuvinte:

— Vezi, mata, după câte cred eu…

Mama îl asculta, privind printre gene şi zâmbind cu o uşoară ironie. Adesea îl întrerupea:

— Să mă ierţi, Evgheni Vasilievici, dar eşti încă un copil.

Ofiţerul se pocnea cu palma-i lată peste genunchi şi striga:

— Că bine zici, chiar aşa, copil…

Crăciunul trecu plin de larmă şi de veselie; nu era seară să nu vină la mama oameni mascaţi. Mama se masca şi ea, totdeauna mai bine decât toţi ceilalţi, şi pleca împreună cu musafirii.

De fiecare dată când pleca mama pe poartă cu cârdul pestriţ de musafiri după dânsa, casa părea că se cufundă în pământ, şi peste toate se lăsa o linişte şi o plictiseală apăsătoare. Bunica plutea prin odăi ca o gâscă bătrână pe ape, punând toate la locul lor, iar bunicul stătea cu spatele lipit de plăcile fierbinţi ale sobei de faianţă, vorbind singur:

— Bine, la urma urmei, fie ş-aşa! Să vedem ce mai iese şi din asta…

După ce trecu Crăciunul, mama ne-a dus la şcoală pe mine şi pe Saşa, al lui unchiu' Mihail. Unchiu-meu se însurase de-al doilea şi chiar de la început maştiha, care nu-l avea la inimă pe fiul ei vitreg, a început să-l bată; la stăruinţele bunicii, bunicul îl luase pe Saşa la noi. La şcoală să tot fi umblat timp de-o lună. Din toate câte am învăţat acolo, ţin minte numai că la întrebarea:

„Cum te cheamă?" nu puteai răspunde cum era firesc: „Peşkov", ci trebuia să spui: „Mă cheamă Peşkov".

De asemenea, nu era voie să-i spui învăţătorului:

„Măi frate, nu răcni la mine, că nu mă tem…"

Mie de la început nu-mi plăcu şcoala. Văru-meu a fost în zilele dintâi foarte mulţumit şi-şi găsi uşor prieteni. Însă, într-o zi, în timpul lecţiei, adormi şi, deodată, începu să strige din somn:

— Nu mai fa-ac…

După ce l-au trezit, el ceru voie să iasă din clasă. Ceilalţi au râs de el. A doua zi, în drum spre şcoală, tocmai când coboram spre râpa de lângă piaţa Sennaia, Saşa se opri şi-mi spuse:

— Tu du-te, eu unu nu merg! Mai bine mă plimb.

Văru-meu se cinchi, îngropă cu grijă în zăpadă legăturica cu cărţile şi plecă. Era o zi senină de ianuarie şi peste toate sclipea soarele argintiu. Oricât îl pizmuiam eu pe văru-meu, am apucat-o totuşi spre şcoală, fiindcă nu voiam s-o amărăsc pe mama. Bineînţeles că legăturica cu cărţi îngropată de Saşa n-a mai fost găsită, aşa că a doua

zi a avut o pricină întemeiată să nu se ducă la şcoală. A treia zi însă, povestea a ajuns la urechile bunicului.

Ne-au chemat să ne judece. La masa din bucătărie şedeau bunicul, bunica şi mama şi ne descoseau; îmi aduc aminte cât de caraghios răspundea Saşa la întrebările bunicului:

— Ia spune tu, cum se face că nu nimereşti la şcoală?

Saşa se uita drept în faţa bunicului cu nişte ochi supuşi şi răspundea fără grabă:

— Am uitat unde-i.

— Ai uitat?

— Da. Am căutat-o şi-am tot căutat-o…

— Da' de ce nu te-ai luat după Lexei? Lexei ţine minte.

— L-am pierdut.

— Pe Lexei?

— Pe Lexei.

— Cum aşa?

Saşa se gândi o clipă şi răspunse:

— Păi viscolea şi nu vedeam nimic.

Toţi începură să râdă, fiindcă timpul fusese liniştit şi senin. Saşa zâmbi şi el pe furiş. Bunicul rânji şi-l întrebă cu răutate:

— De ce nu l-ai ţinut de mână? Sau de cingătoare?

— Eu l-am ţinut, da' m-a smuls vântul.

Saşa vorbea molcom şi fără mare nădejde. Mă simţeam încurcat, ascultându-i minciunile neîndemânatice şi de prisos, şi tare mă miram de încăpăţânarea lui.

Ne-a bătut pe amândoi şi bunicul a tocmit ca să ne ducă la şcoală pe un bătrânel cu mâna ruptă, un fost pompier, căruia i s-a dat sarcina de-a veghea ca Saşa să nu se abată cumva de la calea care duce la ştiinţă… Asta însă nu ajută la nimic. Chiar a doua zi, văru-meu, cum ajunse în dreptul râpei, se opri, îşi scoase un pâslar şi-l zvârli cât colo, apoi îşi scoase şi pe al doilea şi-l aruncă şi pe acela, însă în direcţia opusă. Apoi, aşa cum era, numai în ciorapi, o luă la fugă prin piaţă. Bătrânelul, văicărindu-se, se apucă să culeagă pâslarii şi speriat mă aduse înapoi acasă.

Toată ziua bunicul, bunica şi cu mama au cutreierat oraşul să-l caute

pe fugar. Abia către seară au dat de Saşa la cârciuma lui Cirkov, de lângă mănăstire, unde îi înveselea pe cei de faţă jucând. L-au adus acasă şi, speriaţi de tăcerea îndărătnică a băiatului, nici nu l-au mai bătut. Saşa s-a întins pe poiată alături de mine, şi-a ridicat picioarele şi a început să hârşcâie cu tălpile pe tavan, în timp ce-mi spunea încetişor:

— Maştiha nu mă iubeşte, nici tata nu mă iubeşte, nici bunicul. Pentru ce să mai rămân la dânşii? Iacă, am s-o întreb pe bunica unde-s haiducii ş-am să fug la ei. Atuncea aveţi să aflaţi voi de mine… Vii şi tu?

Nu puteam să fug cu el: tocmai în zilele acelea mă frământa alt gând. Hotărâsem să mă fac ofiţer şi să-mi las o barbă bălaie, mare, iar pentru asta trebuia să învăţ carte. Când i-am împărtăşit vărului meu planul, el se gândi puţin şi-mi dădu dreptate:

— Şi asta-i bine. Până te faci tu ofiţer, am să ajung ataman, şi au să te trimită să mă prinzi. Vrând-nevrând, unul o să trebuie să-l ucidă pe celălalt, ori să-l ia prizonier. Tu însă să ştii că eu pe tine n-am să te ucid.

— Nici eu pe tine.

Şi aşa a rămas hotărât.

După aceea, a venit bunica, s-a urcat pe cuptor şi, uitându-se la noi, ne-a spus:

— Ce-i cu voi, şoriceilor? Oof, bieţii de voi! Mititei şi orfani…

După ce ne căina aşa un timp, se puse s-o înjure pe maştiha lui Saşa – mătuşa Nadejda, o femeie grasă, fiica unuia c-o ceainărie; apoi îşi vărsă năduful pe toate mamele şi pe toţi taţii vitregi. Ajungând aci, bunica ne istorisi o poveste cu pustnicul Ioan-cel-înţelept, care, încă băietan fiind, o trăsese pe maştiha lui în judecata lui Dumnezeu. Taică-său era de loc din Uglici, iar de meserie pescar de la Beloeozero.

Tânăra nevastă l-a gătat:
Cu o bragă tare l-a-mbătat,
Cu buruieni de somn aducătoare
L-a făcut buștean fără suflare…
Apoi, într-o lotcă l-a suit
Ca într-un coşciug negeluit,

Apoi vâsla de arţar luând
O porni pe lac, în larg, vâslind
Spre bulboane-adânci, unde ştia
Că e apa tulbure şi rea.
La vânzoală-aici că mi s-a pus
Lotca răsturnând cu fundu-n sus,
Iar bărbatul ei, încetişor,
Pân' la fund s-a dus ca un topor…
— Pui de lele, tu, lepădătură!
Ce rosteşte scârnava ta gură?
Vreai cu a ta inimă pizmaşă
Să mă faci pe mine ucigaşă?
Ascultându-i, seama toţi şi-au dat
Că-i la mijloc lucru necurat
Şi ţinură sfat cum se cuvine,
Cum ştiau din pravile bătrâne.
Un pescar sfătos ieşi-nainte
Şi le spuse cu luare-aminte;
— Puneţi-mi în dreapta un jungher
Şi-am să-l zvârl, măi oameni buni, în cer.
Când din nalturi va cădea încoace
El dreptatea singur o va face!
Un jungher în mână că i-au pus
Şi-l zvârli bătrânul drept în sus.
Ca o pasăre pieri în zbor grăbit
Acel fier, dreptăţii sorocit.
Stând grămadă, cuşmele şi-au scos
Toţi privind spre cerul luminos
Până neagra noapte se lăsa,
Dar jungherul tot nu mai cădea…
Iată zorii purpurii se-aprind
Stă maştiha-n sinea ei râzând.
Dar deodată-n şuier ascuţit
Drept în inimă-i jungherul s-a oprit.
În genunchi cu toţi că s-au lăsat,

Rugi fierbinţi spre cer c-au înălţat:
— Slavă Ţie, Doamne, slavă Ţie,
Precum voia Ta, aşa să fie!
Iar pe Ionuşka, acel bătrân pescar
La un schit l-a dus, la cărturar,
Către mal înot porni apoi
Şi ieşind aici, ca un strigoi,
Să căina amarnic vidma rea
Pe bărbatul ei că mi-l bocea…
Oamenii cu sufletul blajin,
Înşelaţi de lacrimi şi suspin,
Mângâind-o, îi spuneau mereu:
— Vede el preabunul Dumnezeu,
Tânără vădană, oful tău…
De-a lui milă îţi va face parte,
Că-i stăpân pe viaţă şi pe moarte!
Doar Ionuşka, sărmanul orfan,
Nu-i dădu crezare nici de-un ban.
Mâna lui pe inimă-i punea
Şi maştihei sale că-i spunea:
— Of, maştihă, pasăre de noapte,
Cugetul ţi-e plin de rele fapte.
N-am să dau suspinelor crezare,
Că-ţi zvâcneşte inima prea tare!
Jude să ne fie Domnul Sfânt!
Peste cer stăpân şi pre pământ;
Un jungher, măi oameni, să luaţi
Şi-n albastru cer să-l aruncaţi.
De-i cu ea dreptatea – ştie cerul –
Mi-o pătrunde-n inimă jungherul,
De-i cu mine, apoi orice-o fi –
Inima din zbor i-o va găsi!
Cu ochi răi maştiha îl împunse,
Clocotul de ură nu-i ascunse,
Dreaptă înaintea-i se opri

Şi cu ciudă mare-aşa grăi:
Lângă râul Kerjeneţ se pare,
Unde Kitejul se vede-n depărtare…[11]

A doua zi m-am trezit cu trupul plin de pete roşii, mă îmbolnăvisem de vărsat. Am fost pus în odăiţa din pod, care dădea spre spatele casei, şi multă vreme am zăcut acolo, orb şi legat zdravăn de mâini şi de picioare cu nişte fâşii late. Aveam vise care de care mai înfricoşătoare; din pricina unui vis de acesta, odată era cât pe ce să mă curăţ. Nu venea la mine decât bunica, să-mi dea de mâncare cu lingura, ca la copiii mici, şi să-mi spună poveşti veşnic noi care nu se mai isprăveau. Într-o seară, când începusem să mă întremez, aşa că sloboziseră din fâşiile acelea, stăteam în pat, numai cu degetele înfăşurate în benzi legate ca nişte mănuşi, ca să nu-mi pot zgâria faţa. Dintr-o pricină pe care n-o mai ştiu – bunica întârziase. Gândindu-mă la ea cu îngrijorare, am zărit-o deodată zăcând dincolo de uşă, pe duşumeaua colbăită a podului, cu faţa în jos, cu mâinile cruce şi cu beregata pe jumătate tăiată, aşa cum îl văzusem odinioară pe moş Piotr, iar după colţul plin de praf şi învăluit în întuneric, am zărit strecurându-se către ea o pisică mare cu ochii verzi, care se holba la dânsa cu lăcomie.

Am sărit din pat, am spart cu picioarele şi umerii cele două rânduri de geamuri, cu cercevele cu tot, şi m-am aruncat în curte, unde am căzut în nişte troiene de omăt. În seara aceea întâmplarea făcuse ca mama să aibă oaspeţi şi nimeni n-a auzit zgomotul cercevelelor rupte şi zăngănitul geamurilor, aşa că a trebuit să zac mult şi bine în zăpadă. Nu mi-am frânt niciun mădular, dar m-am ales cu o mână scrântită din umăr şi m-am tăiat adânc în cioburile de sticlă. De pe urma acestei întâmplări, însă, mi s-au paralizat picioarele şi timp de vreo trei luni am zăcut fără să le pot mişca. Zăceam şi trăgeam cu urechea la viaţa tot mai zgomotoasă a casei, la uşa de jos trântită întruna şi la larma de glasuri a mulţimii de oameni care tot veneau şi plecau.

Vifornița foşnea pe tabla acoperişului, tânguindu-se, şi dincolo de

[11] O altă variantă a acestei legende, în care cuțitul ucide pe fiul vitreg care îşi cleveteşte maştiha, am auzit-o în satul Koliupanovka, din județul Borisoglebsk, gubernia Tambov (n.a.).

ușă, în tot cuprinsul podului, se plimba în voie, hăulind; vântul vuia a prohod în horn, uşiţele sobelor zăngăneau; ziua croncăneau ciorile, iar în nopţile liniştite se auzea de pe câmp urletul prelung al lupilor, şi muzica asta îmi hrănea sufletul. Apoi primăvara sperioasă, în ochii căreia luceau razele luminoase ale soarelui de martie, începu să se uite pe fereastră, mai întâi pe furiş şi cu sfială, apoi pe zi ce trecea tot mai prietenos. Pe acoperiş şi în pod mieunau şi urlau pisicile, freamătul primăverii pătrundea prin pereţi, ţurţurii de cleştar de sub streşini cădeau, zăpada se topea şi luneca de pe acoperiş, iar dangătul clopotelor era acum mai adânc decât în vremea iernii.

Bunica venea la mine şi când vorbea duhnea tot mai tare a votcă; apoi începu să aducă cu dânsa un ceainic mare, alb, pe care-l ascundea sub patul meu şi, făcându-mi cu ochiul, îmi spunea:

— Tu, sufleţelule, nu cumva să scapi vreo vorbă către zgripţuroiul de bunicu-tău!

— Dar mata de ce bei, bunicuţo?

— Gura! Când te-i face mare, ai să afli…

După ce sugea cât sugea din gâtul ceainicului, își ştergea gura cu mâneca, zâmbea cu bunătate şi mă-ntreba:

— Aşa, domnişorule, mai ştii dumneata, rogu-te, despre ce ţi-am istorisit eu ieri?

— Despre tata.

— Da-n ce loc m-am oprit ştii?

Îi aduceam aminte şi şopotul molcom al glasului bunicii prindea iarăşi a curge ca o apă lină.

Bunica începuse să-mi vorbească de tata fără s-o fi rugat eu. Într-o zi a venit la mine trează, tristă şi istovită, şi s-a pornit să-mi spună:

— L-am visat pe taică-tău. Parcă umbla pe câmp, c-un băţ de nuc în mână şi fluiera. Iar în urma lui alerga un câine tărcat, cu limba scoasă. De la o vreme îl visez cam des pe Maxim Savvateici, pesemne că sufletu-i stingher nu-şi găseşte liniştea…

Câteva seri de-a rândul bunica îmi istorisi povestea tatii, cari era tot aşa de plină de farmec ca toate poveştile ei.

Tata era feciorul unui soldat, care ajunsese ofiţer şi fusese apoi surghiunit în Siberia pentru cruzimea cu care se purta cu inferiorii.

Undeva, acolo în Siberia, s-a născut şi tată-meu. Cum o ducea prost în casa părintească, începuse încă de mic să fugă de acasă; odată taică-său l-a hăituit cu câinii prin pădure ca pe iepuri. Altădată, când l-a prins, s-a pus să-l bată aşa de cumplit, încât vecinii i-au scos copilul din mâini şi l-au ascuns.

— Bunică, toţi părinţii îşi bat copiii? am întrebat-o eu.

Bunica mi-a răspuns liniştită:

— Toţi.

Mama tatii a murit când tata era încă mic, iar când avea nouă ani a murit şi taică-său. Pe tata l-a luat să-l crească naşu-său, un tâmplar care l-a înscris în breasla tâmplarilor din Perm şi a început să-l înveţe meseria; tata însă a fugit de la el şi s-a făcut călăuză de orbi, din cei care cutreieră iarmaroacele. La şaisprezece ani a venit la Nijni şi a intrat la un antreprenor de lucrări de tâmplărie, care lucra pentru societatea de vapoare a lui Kolcin. La douăzeci de ani ajunsese bun tâmplar de mobilă, tapiţer şi decorator. Atelierul unde lucra tata se afla pe uliţa Kovaliha, alături de casele bunicului.

— Gardurile la noi nu prea erau înalte, iar oamenii îndrăzneţi, spunea bunica, zâmbind cu tâlc. Într-o zi, culegeam cu Varia zmeură în livadă, când iacătă că taică-tău s-azvârle peste gard, de m-a speriat. Îndată-l şi văd venind printre meri, de-a dreptul către noi, voinic cum era, cu rubaşcă albă, cu pantaloni de catifea, da' desculţ şi-n capul gol, numai cu chica lungă strânsă c-o cureluşă. Venise, mă rog, să peţească fata. Îl mai văzusem şi-nainte, trecând pe sub ferestre. De câte ori îl vedeam, îmi spuneam: frumos flăcău! Cum s-a apropiat, l-am întrebat: „Ce-ai păţit, voinice, de nu vii pe poartă, ca oamenii?" El s-a lăsat în genunchi şi mi-a spus: „Akulina Ivanevna, zice, am venit la mata cu inima deschisă… Iacăt-o aici şi pe Varia. Noi am vrea să ne luăm. Pentru numele lui Dumnezeu, ajută-ne." Când am auzit asta, am înlemnit şi mi s-a legat limba-n gură. Când mă uit, hoaţa de maică-ta se dăduse după un măr. Se înroşise ca zmeura şi-i dăduseră lacrimi în ochi, dar tot făcea semne către el. „Ei, bătu-v-ar norocul! Ce-aţi pus voi la cale? Da' ce-ai căpiat, Varvară? Şi tu, flăcăule, te-ai gândit bine? D-apoi asta-i fată de nasul tău?" Pe vremea aceea bunicu-tău era bogat, nu împărţise averea la copii, avea patru rânduri de case, avea şi bani şi

era în mare cinste. Nu trecuse mult de când îi dăduseră o pălărie cu galoane ş-un mundir, fiindcă fusese nouă ani de-a rândul starostele breslei. Tare fudul se mai ţinea bunicu-tău pe-atunci! Le-am spus eu ce se cuvenea, da' tremuram de frică şi mi-era şi milă de ei. Amândoi se întunecară la faţă. Taică-tău mi-a spus: „Uite ce-i: eu ştiu că Vasili Vasilievici n-are să mi-o dea pe Varia de bună-voie şi vreau s-o fur. Te-aş ruga pe mata să ne ajuţi." Auzi? Să-i ajut eu! Ridicasem mâna să dau într-însul, da' el nici nu s-a ferit. „Chiar de-ai da cu pietre în mine, eu de Varia tot nu mă las." Veni şi Varia lângă noi, îmi puse mâna pe umăr şi-mi spuse: „Păi noi ne-am luat de mult, încă din mai. Mai rămâne doar să ne cununăm." Doamne Dumnezeule! Parcă mă lovise damblaua.

Bunica începu să râdă de-i curgeau lacrimile şi i se cutremura tot trupul. Îşi șterse ochii, trase tabac pe nas, oftă fericită şi urmă:

— Tu eşti mic şi nu ştii ce înseamnă să te iei şi ce înseamnă să te cununi. Să ţii minte însă că-i nenorocire mare când se-ntâmplă ca o fată să facă un copil necununată. Să-ţi bagi bine în cap ce-ţi spun şi când te-i face mare să nu împingi fetele la treaba asta. Mare păcat ai să-ţi iei pe suflet, fata are să fie ea nefericită, iar copilul, copil din flori. Vezi de ţine minte şi deschide ochii. Când ţi-o veni vremea, să-ţi fie milă de muieri: să le iubeşti din toată inima, nu să-ţi faci doar gustul. Ţi-o spun, fiindcă-ţi vreau binele.

Un răstimp bunica se legănă pe scaun, îngândurată. Apoi se dezmetici şi începu iarăşi:

— Ei, acu ce era să fac? i-am dat una peste cap lui Maxim iar pe Varvara am tras-o de cozi. Dar Maxim, care era om cu judecată, mi-a spus: „Cu bătaia n-ai să-ndrepţi mata nimica". Iar Varvara se amestecă şi dânsa: „Mata mai bine te-ai gândi întâi ce-i de făcut ş-ai lăsa bătaia pentru mai apoi". L-am întrebat pe Maxim: „Bani ai?" „Am avut, mi-a răspuns, da' i-am cumpărat Variei un inel." „Da' cât ai avut? Trei ruble?" „Nu, zice, aproape o sută." Pe vremea aceea banii erau scumpi şi lucrurile ieftine. Mă uit la maică-ta şi la taică-tău şi-mi zic: „Tare-s proşti! Nişte copii!" Maică-ta zice: „Am ascuns inelul sub duşumea, ca să nu-l vedeţi voi, da' s-ar putea vinde". Copii, nu alta! Oricum ar fi fost, n-aveam încotro şi până la urmă ne-am înţeles să se cunune peste o săptămână, rămânând să vorbesc cu popa. Apoi m-am pus pe un plâns!

Mi-era frică de bunicu-tău şi tremuram ca varga. Variei i-era şi ei teamă de dânsul. Și-a rămas să se cunune.

Taică-tău însă avea un duşman, un meşter, om rău din fire, care înţelesese de mult cum stă treaba şi ne păştea. Şi iacătă că mi-am gătit singură fata cu tot ce aveam eu mai frumos ş-am scos-o pe poartă. După un colţ aştepta Maxim cu o troică. Maică-ta s-a aşezat, Maxim a fluierat, ş-au plecat. Mă întorceam spre casă cu ochii-n lacrimi, când îmi taie calea omul acela şi-mi spune ticălosul: „Nu vreau să le stric norocul, numai tu, Akulina Ivanovna, să-mi dai pentru asta o jumătate de sută”. Eu bani n-aveam, că nu-mi plăceau şi nu strângeam. De proastă ce eram, i-am spus: „Nici n-am bani, nici nu ţi-oi da!” „Atunci să-mi făgăduieşti c-ai să-mi dai, când îi avea.” „Adicătă cum să-ţi făgăduiesc? Şi de unde să iau ca să-ţi dau?” „Da’ ce? Parcă tare-i greu să furi de la un bărbat cum i-al tău? Doar îi bogat.” Bleaga de mine, în loc să-l ţin de vorbă, l-am scuipat în obraz ş-am dat să intru în curte. Însă el s-a repezit pe portiţă înaintea mea şi a prins a face tărăboi.

Bunica închise ochii şi, printre zâmbete, urmă:

— Ş-acu m-apucă groaza, când mă gândesc cum de-am îndrăznit noi să facem una ca asta. Ce-a mai urlat bunicul, ca o fiară-njunghiată. Da’ ce crezi tu? Era şagă pentru el una ca asta? Când se uita la Varvara, se fălea şi zicea: „Eu pe Varvara am s-o dau după un boier, după un nobil”. Și când colo, poftim boier, poftim nobil! Da’ Maica Precista știe mai bine ca noi să-i găsească fieştecăruia perechea. Bunicu-tău alerga prin curte, de parcă luase foc. A chemat îndată pe Iakov şi pe Mihailo, pe meşterul cel pistruiat, care-i pârâse, şi pe Klim, vizitiul. Îl văzui luând o măciucă ş-o greutate legată de-o curea, iar Mihailo pusese mâna pe o puşcă; aveam cai buni şi iuţi, un tarantas uşor. Ei, zic, să știi că-i ajunge! Atunci îngerul păzitor al Varvarei m-a învăţat ce să fac. Am luat un cuţit ş-am crestat hamul în dreptul hulubelor, gândind că pe drum poate s-o rupe. Așa s-a şi întâmplat. O hulubă s-a ridicat şi s-a răsucit, de era cât pe ce să-i ucidă pe bunic, pe Mihailo și pe Klim. Asta i-a făcut să zăbovească. Până să dreagă hamul şi s-ajungă la biserică, Varia şi cu Maxim stăteau, slavă Domnului, în pridvor, cununaţi.

Ai noştri au sărit asupra lui Maxim, dar Maxim era tare vânjos. Pe Mihailo l-a zvârlit cât colo din pridvor, de şi-a scrântit o mână, l-a

plesnit şi pe Klim, aşa că, văzând asta, bunicul, Iakov şi meşterul acela s-au temut să mai sară la dânsul.

Bunica tăcu un răstimp, apoi urmă:

— Taică-tu nici la mânie nu-şi pierdea capul şi i-a spus bunicului: „Lasă, dumneata, măciuca, n-o mai avânta, că eu îs om paşnic; ce-am luat mi-a fost dat de Dumnezeu şi nimeni nu-mi poate lua înapoi. Eu de altceva de la dumneata n-am nevoie.” Ceilalţi s-au tras înapoi, bunicu-tău s-a aşezat în tarantas ş-a strigat: „Rămâi sănătoasă, Varvara! De-acu încolo nu mai eşti fata mea, să nu te mai văd în ochi! De vei avea cu ce, o să trăieşti, de nu, o să crăpi de foame!” Apoi s-a întors acasă şi s-a pus cu bătaia şi cu înjurăturile pe mine. Da' eu oftam şi tăceam, chitind în sinea mea: „Astea toate au să treacă, da' ce-a fost să se-mplinească are să rămână”. După aceea bunicul mi-a spus: „Ei, Akulina, ia seama şi ţine minte – de-acu nu mai ai fată”. Da' eu tot la ale mele mă gândeam: „Îndrugă tu, roşcovanule, ce pofteşti. Că mânia-i ca gheaţa, atâta ţine, până dă căldura.”

O ascultam pe bunica cu luare-aminte şi cu nesaţ. Unele amănunte din istorisirea ei mă mirau, fiindcă îmi vorbise şi bunicul de cununia mamei, dar cu totul altfel. Îmi spusese că a fost împotriva măritişului ei cu tata şi că, după ce s-a măritat, n-a mai primit-o în casă; dar din spusele lui ieşea că mama nu s-ar fi cununat în taină şi că fusese şi el de faţă, la biserică. Nu voiam s-o întreb care din ei spunea adevărul, pentru că povestea bunicii era mai frumoasă şi-mi plăcea mai mult. Când istorisea ceva bunica se legăna, de parc-ar fi plutit cu barca pe valuri. Dacă era o întâmplare tristă sau din cele care îţi stârnesc groaza, atunci se clătina mai tare şi întindea braţele înainte, ca şi cum ar fi ţinut ceva în aer. Adesea închidea ochii pe jumătate şi în zbârciturile obrazului se ascundea un zâmbet nelămurit, plin de bunătate, iar sprâncenele groase îi tremurau încetişor. Câteodată mă mişca până-n adâncul sufletului această bunătate oarbă a ei, care le împăca pe toate; altădată însă tare aş fi vrut să aud din gura ei o vorbă mai tare sau cel puţin să strige ceva.

— La început, vreme de câteva săptămâni, n-am ştiut nici măcar unde locuiau Varia şi cu Maxim. După aceea a venit un băieţaş dezgheţat pe care îl trimisese ea şi mi-a spus unde şedeau. Am aşteptat

până sâmbăta următoare, am spus acasă că mă duc chipurile la vecernie ş-am pornit-o la ei. Stăteau tare departe, undeva pe Suetinski Siezd, în aripa unei case dintr-o curte unde locuiau numai meseriaşi, o curte plină de gunoaie, de murdărie şi de larmă. Lor însă nici că le păsa. Trăiau ca doi pisoi, torcând şi zbenguindu-se. Le-am adus şi eu ce-am putut: ceai, zahăr, nişte crupe, dulceaţă, făină, ciuperci uscate şi ceva bani – nu mai ştiu bine cât; banii îi şterpelisem de la bunicu-tău, fiindcă, vezi tu, dacă nu-i pentru tine, nu-i păcat să furi. Taică-tău nu voia să primească nimic, ba încă s-a mai şi supărat: „Da' ce suntem noi? Cerşetori?" Iar Varvara îi bătea şi ea în strună: „Vai, mamaie, de ce te-ai ostenit?" Eu i-am certat. „Prostule, eu ţie ce ţi-s? Mamă dată de Dumnezeu. Iar ţie, proasto, ţi-s mamă bună. Se poate să-mi faceţi obida asta? i-am întrebat. Când îşi obijduieşte careva mama pe pământ, amarnic mai plânge Maica Domnului în ceruri." Ei, şi deodată Maxim mă ridică în braţe şi începu să mă poarte prin odaie. Pe deasupra mai şi juca. Era tare, ursul, nu şagă. Iar mucoasa de Varka umbla mândră ca o păuniţă şi se fălea cu bărbatu-său, cum s-ar fi fălit cu o păpuşă nouă. Îi jucau ochii şi cu atâta ifos vorbea de gospodăria ei, încât puteai crede că-i femeie în toată firea. Să te strici de râs, nu alta, Brânzoaicele pe care mi le-a dat la ceai erau aşa de tari că şi-un lup şi-ar fi rupt colţii în ele, iar brânza de vaci era zgrunţuroasă ca rumeguşul de lemn.

Aşa a mers treaba destul de lungă vreme. Se apropia naşterea ta, da' bunicu-tău tăcea întruna – îndărătnic, strigoiul. Eu mă duceam la dânşii pe ascuns şi el ştia asta, da' se făcea că nu ştie. Nimeni din casă n-avea voie să vorbească de Varia şi toţi tăceau. Tăceam şi eu, da' ştiam bine că inima unui părinte nu poate rămâne multă vreme mută. Şi iacătă că veni şi ceasul multaşteptat. Era noapte şi vuia viscolul în geamuri de parcă se grămădeau urşii, iar în hornuri urla vântul. Ziceai că toţi dracii s-au slobozit din lanţuri, şi alta nu! Stăteam întinşi în pat, dar nu se lipea somnul de noi. I-am spus bunicului: „Rău îi de omul sărac într-o noapte ca asta. Da' şi mai rău e de cel ce n-are linişte în inima lui." Deodată mă întrebă: „Cum or mai fi ducând-o dânşii?" „Cum s-o ducă? Bine o duc." „Da' despre cine te-am întrebat?" zice el. „De fata noastră Varvara şi de ginerele nostru Maxim." „Şi de unde ai ştiut tu că de ei te întreb?" „Destul ai tot făcut pe prostul, taică! Mai bine te-ai lăsa

de jocul ăsta. N-are niciun haz!” Bunicu’ oftă şi zise: „Oof, dracilor! Draci împieliţaţi!” Apoi începu să mă descoasă dacă era adevărat că prostul de găligan – aşa-i spunea lui taică-tău – era cu adevărat prost. Eu i-am răspuns: „Prost îi cine nu vrea să muncească şi stă pe capul altuia! Ian te uită la Iakov şi la Mihailo, nu stau ca nişte proşti? De muncit, cine munceşte? Şi cine aduce toate în casă? Tu, că ei tare mult te mai ajută!” Când i-am spus asta, unde începe să urle la mine, să mă facă proastă, vicleană, codoaşă, şi câte şi mai câte. Eu tăceam. Iar el: „Cum de te-a putut îmbrobodi pe tine un om care nici nu ştii de unde vine, nici ce-i de capul lui?” Eu tăceam. Da’ când bunicu-tău a ostenit, i-am spus: „Mai bine ai merge să vezi cum o duc. Trăiesc bine!” „Asta ar fi prea mare cinste pentru dânşii. Să vină ei aici…” Când am auzit vorba asta, am început să plâng de bucurie. Iar el prinse să-mi desfacă cozile, că tare-i plăcea să se joace cu ele şi mormăia: „Ia nu mai scânci, proasto! Da’ ce, credeai că eu nu mai am suflet?” Tare bun era bunicul nostru înainte vreme, da’ de când şi-a vârât în minte că nu-i nimeni mai căpos ca dânsul, s-a prostit de tot şi s-a înrăit.

Şi iaca-aşa au venit maică-ta şi taică-tău la noi în Sfânta duminică de lăsata secului. Erau amândoi chipeşi, îmbrăcaţi curat. Maxim se opri în faţa bunicului, care-i venea până la umăr, se opri şi-i spuse: „Vasili Vasilievici, să nu crezi c-am venit să-ţi cer zestrea Varvarei. Ferit-a sfântul! Am venit să-i dau cinstea cuvenită părintelui nevestei mele.” Asta i-a plăcut bunicului şi a zâmbit: „Ehei, măi zdrahonule, măi banditule! Ajunge cât aţi făcut pe nebunii. De-acum încolo să veniţi să staţi la mine.” Maxim s-a încruntat, chipurile că lui îi e totuna şi să facă Varia ce-o crede. Şi-ndată au început să se ciorovăiască. Niciunul n-o lăsa mai moale. Eu îi tot făceam semn din ochi lui taică-tău şi-l loveam cu piciorul pe sub masă, da’ el tot pe-a lui o ţinea. Avea ochi frumoşi, veseli, limpezi şi sprâncene negre. Când se încrunta, ochii nu i se mai vedeau, iar faţa i se împietrea, se îndărătnicea şi atunci nu mai asculta de nimeni, numai de mine. Mi-era drag, chiar mai mult decât copiii mei. Şi el ştia asta şi mă iubea şi el. Câteodată se lipea de mine, mă strângea în braţe, alteori mă ridica în sus şi mă purta prin odaie, spunându-mi: „Tu eşti mama mea cea adevărată, cum îi pământul mama noastră a tuturora, şi te iubesc mai mult decât pe Varvara”. Maică-ta era pe

atunci veselă şi poznaşă. S-a repezit la el, ţipând: „Măi permeacule, măi berechetule, cum de cutezi tu să spui una ca asta?” Am început să ne zbenguim tustrei. De-ai şti, sufleţelule, ce bine trăiam noi! Straşnic mai juca taică-tău şi ştia o mulţime de cântece frumoase, pe care le învăţase de la orbi, iar cântăreţi mai buni ca orbii nici că se află.

Şi s-au mutat în aripa casei care da în livadă. Acolo te-ai născut tu, taman la vremea amiezii; când a venit taică-tău la masă, a dat cu ochii de tine. Ce s-a mai bucurat! Ce s-a mai zbânţuit! Iar pe maică-ta a înnebunit-o tot dezmierdând-o, parcă cine ştie ce mare scofală îi să naşti un copil! Pe mine m-a pus pe un umăr şi m-a dus prin toată curtea la bunicul, să-i dea ştire c-a mai dobândit un nepot. Bunicu-tău a prins a râde şi i-a spus: „Mare zurliu mai eşti şi tu, măi Maxime”.

Dar unchii tăi nu-l iubeau – de băut nu bea, clonţos era, se pricepea nevoie mare la tot felul de şotii – şi-i purtau sâmbetele. Odată, în postul mare, s-a dezlănţuit un vânt cumplit şi toată casa a început să urle şi să vuiască, de te apuca groaza. Toţi au înmărmurit. Se întrebau ce-o mai fi pacostea asta? Bunicul o sfeclise de tot. Porunci să se aprindă toate candelele, fugea de colo-colo şi răcnea: „Trebuie să facem o molitvă”. Deodată s-a făcut linişte şi atunci şi mai rău s-a speriat. Unchiul Iakov a cam ghicit ce era: „Asta-i, se vede, isprava lui Maxim”. După aceea, taică-tău a mărturisit că pusese în ferestruica podului tot felul de borcane şi de sticle în care sufla vântul şi le făcea să vuiască fiecare în felul ei. Bunicu-tău l-a ameninţat pe Maxim: „Bagă de seamă, Maxime, glumele istea să nu te întoarcă iar în Siberia!”

Într-un an au fost geruri mari şi lupii de pe câmp au început să vină până-n oraş; ba rupeau un câine, ba speriau un cal, ba s-a întâmplat chiar să mănânce pe un paznic care se îmbătase. Mare spaimă pricinuiau! Taică-tău lua puşca, îşi punea tălpălugile şi o pornea noaptea pe câmp. Nu târzie vreme se întorcea cu un lup, ba câteodată şi cu doi. Îi jupuia de piele, le deşerta căpăţânile, le punea nişte ochi de sticlă şi puteai să juri că-s lupi vii. Într-o seară iese unchiu-tău Mihailo în tindă să-şi facă nevoile, când deodată îl vedem dând buzna înapoi în odaie, cu părul măciucă şi cu ochii holbaţi. I se pusese un nod în gât şi nu putea să scoată o vorbă; era cu nădragii-n vine. Se împiedică în ei şi căzu şoptind: „Lupul!” Toţi au pus mâna pe ce-au apucat şi s-au repezit

în tindă cu lumini. Ce să vezi, adevărat, de după o Iadă scotea capul un lup. Au început să dea într-însul, să tragă cu puşca dar lupul nici nu se sinchisea. S-au uitat mai bine ş-au văzut că era numai o blană cu capul golit şi cu labele dinainte prinse în cuie de ladă. Atunci bunicu-tău s-a supărat foc pe Maxim. Pe deasupra a început şi Iakov să se ieie după Maxim. Maxim făcea un cap de mucava, cu nas, ochi şi gură, îi lipea nişte câlţi în loc de păr, îl lua pe Iakov şi porneau amândoi pe uliţi, arătând mutrele acelea fioroase pe la ferestre; fireşte că lumea se înspăimânta şi ţipa. Noaptea îşi puneau cearşafuri în cap şi plecau aşa pe uliţă. Au băgat groaza până şi în popă, care s-a repezit în ghereta vardistului, speriindu-l şi pe el şi făcându-l să strige după caraulă. Multe şotii de felul acesta au făcut! Să-i opreşti nu era chip. Cât nu m-am rugat eu de dânşii să se lase de năzbâtiile lor. I-a rugat şi Varia, da' ei nici gând. Maxim râdea şi spunea: „Prea îi hazliu să vezi oamenii speriindu-se de-o nimica toată şi rupând-o la fugă cât îi ţin picioarele!" Ei, poftim de te înţelege cu ei!

Din toate acestea mai să nu i se fi tras moartea! Unchi-tău Mihailo îi leit tată-su: arţăgos şi răzbunător; astfel şi-a pus în minte să-l piardă pe taică-tău cu orice preţ. Şi iacătă cum a fost întâmplarea: pe la începutul iernii, veneau de undeva unde fuseseră poftiţi; erau patru: Maxim, amândoi unchii tăi şi un cântăreţ de la biserică, pe care după câtăva vreme l-au dat afară din slujbă, fiindcă ucisese în bătaie pe-un birjar. Veneau de pe uliţa Iamskaia şi l-au momit pe Maxim să meargă cu ei la Iazul lui Diukov, chipurile să se dea pe gheaţă ca băietanii; acolo l-au împins într-o copcă. Ţi-am mai spus eu ţie odată istoria asta...

— Bunică, da' de ce-s unchii aşa de răi?

— Nu-s răi, răspunse bunica liniştită, trăgând tabac pe nas. Îs numai proşti. Mişka-i şiret, da' prost. Iakov îi blând, da' sărac cu duhul. Ei, şi l-au îmbrâncit pe Maxim în apă, da' el a ieşit deasupra şi s-a agăţat cu mâinile de marginile copcii; atunci au început amândoi să-i deie peste mâini de i-au strivit degetele sub călcâie. Norocul lui că era trez, iar ei beţi. Şi nu ştiu nici eu cum, pesemne cu ajutorul lui Dumnezeu, a întins picioarele sub gheaţă, şi numai capul şi-l ţinea afară, în mijlocul copcii, ca să poată răsufla. Neputând ajunge până la el, i-au zvârlit cât i-au

zvârlit în cap cu bulgări de gheaţă şi apoi au plecat, spunându-şi că, oricum, el tot avea să se înece. După aceea Maxim a ieşit din copcă ş-a dat fuga la poliţie. Ştii tu că poliţia-i alături, în piaţă. Subcomisarul îl cunoştea, cum cunoştea toată familia noastră, şi l-a întrebat cum s-a întâmplat toată treaba asta.

Bunica îşi făcu cruce şi spuse recunoscătoare:

— Dă-i, Doamne, lui Maxim Savvateici veşnică odihnă alături de cei drepţi, că vrednic îi de mila Ta… La poliţie el a ascuns cum s-au petrecut lucrurile. Le-a spus: „Eram cam beat, am nimerit pe iaz şi am căzut într-o copcă”. Subcomisarul i-a spus: „Nu-i adevărat, tu nu bei”. Ce mai la deal, la vale, l-au frecat cu spirt, i-au dat nişte haine uscate, l-au înfăşurat într-un cojoc şi subcomisarul împreună cu alţi doi l-au adus acasă. Iaşka şi cu Mişka nu se întorseseră încă. Umblau prin crâşme şi cinsteau. Ne uitam noi, maică-ta şi cu mine, la Maxim. Nici că-l puteai recunoaşte. Era roş ca racul, îi curgea sânge din degetele zdrobite, iar pe tâmple parcă-l ninsese şi omătul nu se topise încă – îi albiseră tâmplele.

Varvara striga ca ieşită din minţi: „Ce-au făcut cu tine?” Subcomisarul, care adulmecase ceva, îi descosea pe toţi. Inima îmi spunea că nu-i a bine. Am pus-o pe Varia să-l ţină de vorbă pe subcomisar, iar eu l-am întrebat încetişor pe Maximuşka cum a fost toată întâmplarea. „Ieşi mata în calea lui Iakov şi a lui Mihailo, mi-a şoptit el, şi învaţă-i să spună că s-au despărţit de mine pe Iamskaia; de acolo ei s-au dus la Pokrovka, iar de mine ştiu doar atât c-am apucat-o pe ulicioara Preadilnaia. Ia seama numai de nu încurca lucrurile, că mai iese un bucluc şi cu poliţia asta.” Dau fuga la bunic şi-i zic: „Du-te şi ia-l cu vorba pe subcomisar, iar eu ies s-aştept băieţii în poartă”, şi-i spun de nenorocirea care-a căzut pe capul nostru. Bunicul s-a îmbrăcat în grabă. Tremura vargă şi bâiguia întruna: „Mă aşteptam eu la una ca asta”. Aiurea!… Nu ştia nimic. Cum s-au ivit băieţii, i-am luat în palme. Mişka s-a trezit îndată, iar lui Iaşenka, drăguţul de el, i se împleticea limba în gură! „Da, bâiguia el, de ştiut nu ştiu nimica. Mihailo îi de vină de asta, că el îi mai mare.” Cu chiu cu vai l-am putut linişti pe subcomisar. Era om de treabă. „Băgaţi de seamă, că de se-ntâmplă vreun bocluc în casa voastră, apăi am să ştiu eu a cui e vina”, ne-a spus

el şi-a plecat. Iar bunicu-tău s-a apropiat de Maxim şi i-a zis: „Ei, îţi mulţumesc, îmi dau seama că altul să fi fost în locul tău n-o făcea. Cât despre tine, fată, îţi mulţumesc şi ţie c-ai adus un om bun în casa părintească.” Bunicu-tău numai să fi vrut, c-altminteri tare frumos ştia să vorbească. Abia mai târziu, din prostie, a început să-şi pună lacăt la inimă. Când am rămas numai noi trei, Maxim Savvateici a început să plângă şi să vorbească parcă aiurea: „De ce mi-au făcut ei una ca asta? Ce rău le-am făcut eu? Mamă, spune tu, de ce mi-au făcut-o?” Nu-mi spunea mamaie, ci, cum spun copiii mici, mamă. Şi chiar după toată firea lui era ca un copil. „De ce?” mă tot întreba el. Eu plângeam cu hohote, că alta ce puteam face? Erau copiii mei şi mi-era milă de ei. Maică-ta îşi rupsese toţi nasturii bluzei, şedea cu părul ciufulit, ca după o bătaie şi urla: „Hai să plecăm de aici, Maxime. Fraţii mei mi-s duşmani şi mă tem de ei. Hai să plecăm!” Eu am sărit la dânsa: „Ia nu mai turna şi tu gaz pe foc, că ş-aşa-i destulă pălălaie în casă”. Pe deasupra, bunicu-tău îi trimisese tocmai atunci pe prostălăii aceia să ceară iertare. Maică-ta a sărit la Mişka şi l-a pocnit peste obraz: „Poftim iertare!” Pe când taică-tău se tot tânguia: „Cum de-aţi putut face una ca asta, fraţilor? Puteam să rămân beteag. Ce lucrător aş mai putea fi eu fără mâini?” De bine, de rău, s-au împăcat. Taică-tău a zăcut vreo şapte săptămâni. Mereu îmi spunea: „Hai ş-om pleca în alt oraş, mamă, că aicea ne-apasă urâtul pe suflet”. Nu mult după aceea a trebuit să plece la Astrahan. În vara aceea aşteptau să vină acolo ţarul, şi taică-tău avea de ridicat un arc de triumf. Au plecat cu cel dintâi vapor. Tare greu îmi venea să mă despart de ei. Şi lui taică-tău i-era jale şi mă tot ruga să vin cu dânşii la Astrahan. Iar Varvara se bucura cum nu se poate şi nici măcar nu-şi ascundea bucuria, neruşinata!... Ş-au plecat. Asta-i tot.

Bunica bău un gât de votcă din ceainic, trase tabac pe nas şi, în timp ce, dusă pe gânduri, se uita pe fereastră la cerul vânăt, spuse:

— Nu eram de acelaşi sânge cu taică-tău, da’ sufletele ne erau la fel...

În vreme ce dânsa povestea, mai intra câteodată bunicul. Îşi înălţa capul cu chip de dihor, adulmeca aerul cu nasul lui ascuţit, se uita bănuitor la bunica, asculta ce spunea şi mormăia:

— Dă-i înainte cu minciunile, dă-i...

Apoi din senin, mă-ntreba:

— Ia spune, Lexei, nu cumva a băut votcă?

— Nu.

— Minţi, te cunosc după ochi.

Şi, neştiind ce să facă, pleca.

Bunica făcea cu ochiul după el şi spunea vreo zicală:

— Vezi de drumul tău, Avdei, lasă caii, ce-ai cu ei…

Într-o zi bunicul, stând în mijlocul odăii, cu ochii în podele, o întrebă încetişor pe bunica:

— Maică?

— Ce-i?

— Tu nu vezi ce se întâmplă în preajma ta?

— Ba văd.

— Şi tu ce crezi?

— Soarta, taică! Îţi mai aduci aminte? Tot vorbeai tu odinioară de-un boier.

— M-da.

— Iacătă, ai un boier.

— Un terchea-berchea!

— Ei, asta-i de-acu treaba ei.

Bunicul ieşi. Simţind că nu-i a bine, am întrebat-o pe bunică:

— Spune, bunică, despre ce-aţi vorbit?

— Toate vrei să le ştii, bombăni bunica şi începu să-mi frece picioarele. Dac-ai să le afli pe toate la tinereţe, ce-o să mai întrebi la bătrâneţe?… Şi râse, dând din cap. Ehei, bunicule, bunicule! În ochii lui Dumnezeu abia dacă eşti cât un firicel de colb. Leonka, am să-ţi spun ceva, da' vezi numai de-ţi ţine gura. Bunicu-tău a sărăcit de tot. A dat un maldăr de miişoare unui boier şi boierul acela a scăpătat.

Bunica zâmbi şi rămase mult timp tăcută. Faţa i se brăzdase şi se făcuse pământie.

— La ce te gândeşti, bunicuţo?

— Mă gândeam ce poveste să-ţi mai spun, îmi zice ea, dezmeticindu-se. Hai să-ţi spun povestea cu Evstignei. Da? Cică:

Era odată unul, un boier învăţăcel,

Care credea că nimeni nu-i mai mintos ca el.
Şi că nici printre clerici şi nici printre boieri,
Că-s vulpi bătrâne, n-avea pereche nicăieri.
Şi-nchipuia diacul că-i pasărea Sirin,
Ca un păun, de ifos aşa era de plin.
Îşi dăscălea vecinii, cum unul întâlnea,
Şi nu-i plăcea nimica din cele ce vedea.
Biserica, de pildă, o găsea prea joasă,
Uliţa tare strâmtă şi deloc frumoasă,
Merele nu le gusta, c-ar fi cam necoapte,
De soare zicea că răsare de cu noapte.
Pe scurt, orice lucru i-arătai lui Evstignei,
Îţi răspundea pe dată:

Bunica îşi umflă deodată obrajii, îşi holbează ochii, faţa ei blândă se face caraghioasă şi tâmpă, şi ea-şi deapănă mai departe povestea cu glas leneş, cleios:

— Mare ispravă! Ce-i?
Păi asta pot şi eu, şi încă foarte bine,
Dar de aşa ceva, n-am timpul când mă ţine.

Tace un răstimp scurt, zâmbeşte şi urmează încetişor:

Şi iată că-ntr-o noapte au venit la diac
Câţiva draci! — Ia zi, diece, aici nu ţi-e pe plac?
Atunci poftim, dragă, cu noi, ceva mai jos,
Să vezi acolo jarul cum arde de frumos.
N-apucă să se-ncalţe căposul de diac,
Căciula să-şi pună, că i-au şi venit de hac.
Îl gâdilă unul, altul la pumni îi cară,
Doi îl înşfacă de-umeri şi-i fac vânt în pară.
— Ei, Evstignei, drăguţă, îţi place-aici la noi?
Copt şi prăjit, bietul diac tot nu se lasă,
Se umflă-n pene şi parcă nici că-i pasă.

Cu mâna-n șold, cârnind din nas le spune:
— Or fi, că n-am ce zice, tare bune,
Numai că-i dogoare mare aici, la voi, în iad.

După ce isprăvi basmul, pe care-l spusese cu glasul prefăcut, molcom și îngroșat, bunica își luă iar înfăţişarea obişnuită, râse încetişor şi mă lămuri:

— Evstigneiuşka nu se dădea bătut. El tot pe-a lui o ţinea, că era tare încăpăţânat! Așa cum îi şi bunicul nostru! Ei, de-acu dormi, că-i târziu…

Mama venea rar în odăiţa mea din pod, vorbea repede şi nu rămânea mult cu mine. Se făcea tot mai frumoasă, se îmbrăca tot mai bine, însă, atât din înfăţişarea ei, cât şi din a bunicii, simţeam că se întâmplă un lucru nou, pe care mi-l ascundeau amândouă. Şi nu numai simţeam, dar ghiceam chiar despre ce anume era vorba.

Poveştile bunicii începură să-mi placă din ce în ce mai puţin şi până ce-mi istorisea despre tata nu-mi împrăştia neliniştea nelămurită care creştea în mine zi cu zi.

— De ce spui, bunicuţă, că sufletul tatii n-are pace? o întrebam eu.

— Da' de unde să ştiu eu asta? îmi răspundea dânsa, închizând ochii. Asta-i treaba Domnului, treabă cerească, de care noi nu ştim nimica…

Nopţile nu aflam somn. Mă uitam prin geamurile albastre la stelele care pluteau încet pe cer şi născoceam nişte istorii triste, în care locul de seamă îl avea tata. Mergea întotdeauna singur, cu un băţ în mână, iar în urma lui venea un câine flocos…

XII

ÎNTR-O ZI PE ÎNSERATE, am adormit; când m-am trezit din somn, am simţit că mi s-au trezit şi picioarele la viaţă, le-am lăsat în jos din pat, dar iarăşi s-au înţepenit; se iscase însă în mine încredinţarea că picioarele mi s-au înzdrăvenit şi c-am să pot să umblu. Mă cuprinse o simţire aşa de plăcută, încât am slobozit un chiot de bucurie, am pus picioarele în podea, m-am lăsat cu toată greutatea trupului pe ele ş-am căzut jos, dar numaidecât m-am târât spre uşă, apoi pe scară, închipuindu-mi într-o clipă cum au să se mire cei de jos, când mă vor vedea.

Nu-mi mai aduc aminte cum am nimerit în odaia mamei şi de acolo pe genunchii bunicii. În faţa ei stăteau câţiva oameni străini, iar o bătrână uscăţivă şi verde vorbea aspru, cu un glas care acoperea vorbele tuturor celorlalţi:

— Trebuie să-i daţi ceai cu zmeură şi să-l îmbrobodiţi bine, cu cap cu tot.

Bătrâna era verde toată; verde îi erau şi rochia, şi pălăria, şi faţa cu un neg sub ochi. Până şi smocul de păr de pe neg era şi el verde ca iarba. Buza de jos o ţinea răsfrântă, cea de sus ridicată, şi se uita la mine cu dinţii ei verzi ţinând streaşină la ochii mâna cu mănuşa de dantelă neagră, fără degete.

— Cine-i asta? am întrebat eu fâstâcit.

Bunicul îmi răspunse cu un glas care nu-mi plăcu:

— Asta-i altă bunică a ta.

Mama începu să râdă şi-l împinse pe Evgheni Maximov către mine:

— Iacătă-l şi pe tată-tău…

Mama mai spuse repede lui Maximov ceva ce n-am înţeles; acesta îşi miji ochii, se aplecă spre mine şi spuse:

— Am să-ţi dăruiesc nişte culori.

Odaia era luminată din plin; pe masă, în colţul din faţă, ardeau candelabre de argint cu câte cinci lumânări, iar între candelabre se afla icoana „Nu mă boci, maică”… icoana cea mai dragă bunicului; mărgăritarele încrustate în îmbrăcămintea de argint luceau şi parcă se topeau la flacăra lumânărilor, iar granatele zmeurii ardeau sclipind în mijlocul coroniţelor de aur. De cealaltă parte a ferestrelor întunecate, o sumedenie de dihănii cu nasurile turtite îşi lipeau de geamuri feţele rotunde şi întinse ca nişte clătite; toate în jur parcă pluteau, iar bătrâna cea verde mă tot pipăia după ureche, cu degetele ei reci, repetând întruna:

— Neapărat, neapărat…

— A adormit, spuse bunica şi mă duse afară.

Eu însă nu dormeam deloc, ci închisesem numai ochii şi, pe când mă căra sus pe scară, am întrebat-o:

— Bunică, da’ mie de ce nu mi-ai spus nimica până acu’?

— Bine, bine. Ia mai taci şi tu!

— Mincinoşilor!…

Bunica m-a pus în pat, şi-a înfundat capul în pernă şi-a început sa tremure toată şi să plângă. Umerii i se cutremurau, se îneca în sughiţuri şi bâiguia:

— Plângi… plângi şi tu.

N-aveam chef de plâns. În cămăruţa din pod era întuneric şi frig; tremuram; patul se legăna scârţiind; bătrâna cea verde îmi stătea necontenit în faţa ochilor; m-am făcut că dorm şi bunica a plecat.

Câteva zile searbede s-au scurs plictisitoare ca un fir de apă care se târâie subţirel şi monoton; îndată după logodnă, mama a plecat nu ştiu unde şi în casă domnea o linişte apăsătoare.

Într-o dimineaţă, bunicul veni în cămăruţa mea, ţinând în mână o daltă; se apropie de fereastră şi începu să scoată chitul cu care era lipit al doilea rând de cercevele, cele de iarnă. Când se ivi bunica cu un lighean cu apă şi cu nişte cârpe, bunicul o întrebă încetişor:

— Ce-i, maică?

— Ce să fie?
— Ești bucuroasă?
Bunica îi răspunse cum îmi răspunsese şi mie, atunci pe scară:
— Bine, bine. Ia mai taci şi tu!…
Aceste cuvinte simple aveau acum un anume tâlc, şi sub tâlcul acesta se ascundea ceva însemnat şi trist, de care toţi ştiau, dar nu trebuiau să vorbească.
Bunicul scoase cu grijă cercevelele şi le duse afară, iar bunica deschisese fereastra; în grădină cânta un graur şi ciripeau vrăbii; mirosul îmbătător de pământ abia dezgheţat năvăli în odaie; de sfială, plăcile albăstrii ale sobei se făcură mai albicioase şi, uitându-te la ele, te cuprindea frigul. Mă dădui jos din pat.
— Nu umbla desculţ, îmi spuse bunica.
— Mă duc în grădină.
— Nu s-a zbicit încă bine pământul, mai rabdă şi tu.
N-aveam chef s-o ascult şi, îndeobşte, mi-era lehamite de oamenii mari.
În livadă iarba dăduse în colţ şi se vedeau firicelele verzui, subţiri ca nişte ace; mugurii umflaţi ai merilor stăteau gata să plesnească, pe acoperişul casei Petrovnei înverzise frumos muşchiul şi peste tot locul zburdau păsăruicile; ciripitul lor voios şi aerul proaspăt de miresme îmi dădeau o dulce ameţeală. În groapa în care se înjunghiase moş Piotr zăceau încâlcite buruieni roşcate, frânte de zăpadă; privind-o te cuprindea un simţământ neplăcut; groapa n-avea nimic primăvăratic, capetele arse ale taracilor luceau trist şi tot ce se afla acolo mă sâcâia, cum te sâcâie ce-i de prisos. Mă apucă o furie să rup şi să smulg buruienile, să scot bucăţile de cărămidă şi capetele de taraci, să strâng tot ce era murdar, nefolositor, şi să fac în groapă un bârlog curat, în care să-mi petrec vara singur, departe de cei mari. M-am apucat îndată de treabă şi asta mă făcu numaidecât să uit pentru o bună bucată de vreme cele ce se petreceau în casă; şi, cu toate că întâmplările acelea mă dureau cumplit, ele mă interesau pe zi ce trece tot mai puţin.
— De ce eşti bosumflat? mă întreba când bunica, când mama; nu-mi plăcea să mă întrebe întruna ce am, fiindcă nu eram necăjit pe ele, ci mă întrista tot ce se întâmpla în casă. La prânz, la ceaiul de după-

amiază şi la cina de seară, se înfiinţa adesea bătrâna cea verde, care semăna cu un bulumac putred dintr-un zăplaz vechi. Ochii, cusuţi pe obraz cu nişte fire nevăzute, îi ieşeau cu uşurinţă din orbite şi se mişcau cu multă sprinteneală, vedeau tot şi băgau de seamă orice, se ridicau în tavan când bătrâna vorbea de Dumnezeu şi coborau pe obraji când era vorba de ale casei. Sprâncenele îi erau parcă făcute din rumeguş şi lipite cu clei. Dinţii mari, aproape dezghiocaţi din gingii, mestecau pe tăcute tot ce vâra în gură mâna arcuită în chip caraghios şi cu degetul cel mic ţinut mai deoparte; când mânca, îi umblau parca încolo şi-n coace pe sub piele, lângă urechi, nişte bile de os, urechile i se mişcau, i se mişca şi smocul de păr verde de pe neg, fremătând pe pielea gălbuie şi atât de curată de m-apuca greaţa. Bătrâna era tot aşa de curată ca şi fecioru-său şi ţi-era parcă silă să te apropii de ei. La început tot încercase să-mi vâre sub buze mâna-i de mort, care mirosea a tutun galben de Kazan şi a tămâie, dar eu întorceam capul şi fugeam.

Bătrâna îi spunea adesea lui fecioru-său:

— Înţelegi, Jenea? Băiatul trebuie neapărat crescut ca lumea.

El îşi pleca supus capul, încrunta din sprâncene şi tăcea. Toţi se încruntau când era de faţă baba asta verde.

Îi uram pe bătrână şi pe fecioru-său cu o ură adâncă, şi multe bătăi mi s-au tras din pricina acestui simţământ apăsător. Într-o zi, la masă, bătrâna s-a holbat groaznic şi mi-a spus:

— Vai de mine, Aleoşenka, de ce mănânci aşa de repede şi înghiţi bucăţi atât de mari? Ai să te îneci, drăguţă!

Am scos bucata de carne din gură, am înfipt-o iar în furculiţă şi i-am întins-o:

— Luaţi-o dacă vă pare rău…

Mama mă smuci de la masă, mă ocărî, mă batjocori şi mă alungă în cămăruţa mea din pod; bunica veni după mine sus; râdea în hohote, cu palma la gură.

— Vai de mine, obraznic mai eşti! Dumnezeu să te aibă-n paza lui…

Nu mi-a plăcut că ţinea palma la gură ş-am fugit de ea, m-am urcat pe acoperişul casei, unde am stat multă vreme, ascuns după horn. Mare poftă mai aveam să mă ţin de obrăznicii, să le spun tuturor tot

felul de vorbe urâte; mi-era greu să-mi stăpânesc dorinţa asta, dar până la urmă n-am avut încotro şi tot a trebuit să mi-o stăpânesc; într-o bună zi, am uns cu clei de vişin fundul scaunelor pe care trebuiau să şadă viitorul meu tată vitreg şi bunica mea cea nouă, şi amândoi s-au lipit de scaune; a fost un caraghioslâc fără pereche. După ce mi-a tras bunicul o chelfăneală, a venit la mine în pod mama, m-a cuprins în braţe, m-a strâns tare între genunchi şi m-a întrebat:

— Ia să-mi spui, de ce eşti mereu urâcios? De-ai şti tu ce durere-i asta pentru mine!

Ochii i se umpluseră de lacrimi ca de cleştar şi îşi lipi capul de obrazul meu; eram atât de îndurerat, încât mai bine m-ar fi lovit... I-am făgăduit că n-o să-i mai necăjesc niciodată pe Maximovi, numai să n-o mai văd plângând.

— Da, da, îmi spunea ea încetişor, nu te mai ţine de obrăznicii. Uite, în curând o să ne cununăm, apoi plecăm la Moscova, iar când ne-om întoarce, ai să stai la noi. Evgheni Vasilievici e foarte bun şi deştept, să vezi cât de bine ai să te împaci cu el. Ai să înveţi la liceu, după aceea ai să fii student, cum e şi el acum, şi după ce vei isprăvi învăţătura ai să ieşi doctor. La urma urmei, ai să fii ce-ai să vrei, fiindcă, dacă înveţi, te poţi face orice. Ei, acuma du-te de te joacă.

Toţi aceşti „după” pe care-i tot înşira mama îmi apăreau ca o scară care cobora undeva în adâncuri, în întuneric şi singurătate, depărtându-mă tot mai mult de dânsa. Nu mă bucuram deloc să pornesc pe scara asta şi tare îmi venea să-i spun mamei: „Nu te mai mărita, mamă, c-am să-ţi port eu de grijă!”

Dar de spus nu i-am putut-o spune. Mama îmi stârnea totdeauna multe gânduri duioase, însă niciodată nu cutezam să i le spun.

În livadă treburile mele mergeau bine: tăiasem cu secera buruienile şi plivisem locul; pe margini, unde pământul se prăbuşise, am căptuşit groapa cu bucăţi de cărămidă, şi tot din cărămidă am făcut în fund un fel de pat, pe care puteam să stau, ba chiar să mă şi întind; am adunat tot soiul de cioburi de sticlă colorată şi de alte sfărâmături, le-am vârât printre rosturile dintre cărămizi şi le-am lipit cu lut. Când soarele se uita în groapă, din fărâmele de sticlă colorată scăpărau toate luminile curcubeului, ca într-o biserică.

— Uite ce i-a dat prin minte! Frumos! îmi spuse într-o zi bunicul, uitându-se la ce făcusem. Numai că buruienile au să năpădească iarăşi locul, fiindcă ai lăsat rădăcinile. Las' că-ţi desfund eu pământul cu hârleţul, du-te de mi-l adă.

Am adus un hârleţ. Bunicul scuipă în palme şi, gemând, înfipse adânc cu piciorul hârleţul în pământul gras.

— Ia zvârle încolo rădăcinile! Am să semăn aici floarea-soarelui şi nalbă. Ai să vezi ce frumos are să fie… Straşnic…

Deodată, aplecat peste hârleţ, tăcu şi rămase încremenit; când m-am uitat mai bine la el, văzui că-i picurau din ochii mici şi deştepţi ca de câine lacrimi mărunţele care cădeau pe pământ.

— Da' ce ai, bunicule?

Bunicul îşi scutură capul, îşi şterse faţa cu dosul palmei şi mă privi cu ochi tulburi:

— Am asudat. Ia te uită ce de-a mai râme!

Apoi se apucă iar de săpat, spunându-mi:

— Degeaba te-ai muncit tu să clădeşti asta aici! Degeaba, măi băiete! N-o trece mult şi o să vând casa. Trag nădejde s-o vând la toamnă. Am trebuinţă de bani, ca să-i dau maică-tii zestrea. Aşa-i treaba. Las' să trăiască măcar dânsa bine. Dumnezeu s-o aibă în paza lui.

Bunicul aruncă hârleţul, făcu semn cu mâna că-i e lehamite de toate şi plecă spre colţul livezii de dincolo de feredeu, unde era răsadniţa, iar eu m-am apucat să desfund mai departe pământul şi îndată mi-am stâlcit cu hârleţul un deget de la picior.

Asta m-a împiedicat să merg şi eu cu mama la biserică, în ziua cununiei. N-am putut să ies decât până-n poartă, de unde am văzut-o pe mama la braţ cu Maximov, mergând cu capul plecat şi călcând cu băgare de seamă pe cărămizile trotuarului şi pe iarba care dăduse printre rosturi, parc-ar fi umblat pe vârfuri de cuie.

Nunta au făcut-o fără tămbălău; după ce s-au întors de la biserică, am băut cu toţii ceai fără nicio veselie. Mama şi-a schimbat îndată rochia şi s-a dus în odaia ei să-şi strângă lucrurile în lăzi, iar tată-meu vitreg s-a aşezat lângă mine şi mi-a spus:

— Ţi-am făgăduit să-ţi cumpăr nişte culori, dar aici în oraş nu se găsesc bune, iar pe ale mele nu ţi le pot da. Aşa că rămâne să-ţi trimit

de la Moscova.

— Ce să fac eu cu culorile?

— Da' ţie nu-ţi place să desenezi?

— Nu ştiu să desenez.

— Atunci am să-ţi trimit altceva.

Mama se apropie de noi:

— O să ne întoarcem repede. Uite, tata dă examenele, isprăveşte cu învăţătura şi venim înapoi.

Eram bucuros s-o aud vorbind cu mine cum ar fi vorbit cu un om în toată firea. Mi se părea însă oarecum ciudat să aflu că un om cu barbă mai învaţă încă. L-am întrebat:

— Şi ce înveţi?

— Să mă fac hotarnic.

Mi-era lene să-l întreb ce anume treabă o mai fi şi asta, să fii hotarnic. O linişte plictisitoare, plină de foşnete moi, umplea casa şi abia aşteptam să se lase noaptea. Bunicul sta cu spatele lipit de sobă şi se uita cu ochii micşoraţi pe geam; bătrâna cea verde moţăia şi ofta, ajutând-o pe mama să-şi strângă lucrurile. Bunica se îmbătase încă de la amiază şi, de ruşine pentru dânsa, o duseseră în odăiţa din pod, încuindu-i uşa.

A doua zi, dis-de-dimineaţă, mama a plecat; la plecare m-a ridicat ca pe o pană de la pământ, m-a strâns în braţe, mi s-a uitat în ochi cu o privire pe care nu i-o ştiam şi, după ce m-a sărutat, mi-a spus:

— Ei, rămâi cu bine…

— Spune-i s-asculte de mine, îi zise posomorât bunicul, cu ochii la cerul încă trandafiriu.

— Vezi de-ascultă de bunicul, mi-a spus mama, făcând asupră-mi semnul crucii.

Mă aşteptam să-mi fi spus altceva şi eram necăjit pe bunicul care o împiedicase.

S-au aşezat în trăsură; mama era supărată şi tot căuta să-şi desprindă poala rochiei care i se aninase de ceva.

— Da' tu nu vezi? Ajută maică-tii, îmi spuse bunicul. Copleşit de tristeţea care mă ţintuia locului, n-am sărit s-o ajut.

Maximov îşi aşeza tacticos în trăsură picioarele lungi, în pantaloni

albaştri strâmţi, iar bunica îi tot vâra în mână nişte legăturele, pe care el le pusese pe genunchi ţinându-le cu bărbia, ca nu cumva să cadă; faţa palidă i se încreţise de teamă şi-i spunea mereu bunicii, tărăgănând vorba:

— Destu-ul!

În trăsura a doua s-au urcat bătrâna cea verde cu fecioru-său mai mare, ofiţerul. Bătrâna şedea ţeapănă ca împăiată, iar ofiţerul îşi scărpina barba de mânerul săbiei şi căsca alene.

— Vasăzică pleci la război? l-a întrebat bunicul.

— Neapărat.

— Bine faci. Turcii trebuiesc puşi cu botul pe labe.

Şi-au plecat. Mama s-a întors de câteva ori, fluturându-şi batista; bunica, înecată în plâns, se sprijinise cu o mână de zidul casei şi cu cealaltă făcea semne în aer, iar bunicul îşi storcea cu degetul lacrimile din ochi, bombănind cu răstimpuri între cuvinte:

— Nicio… scofală… din toată… treaba asta… Niciuna!…

Şedeam pe un tarac şi mă uitam după cele două trăsuri care se hurducau prin hârtoape. Când le-am văzut mistuindu-se după colţ, am simţit că mi se închide ceva în inimă, ca o uşă trântită cu putere.

Era dis-de-dimineaţă, obloanele de la ferestre erau încă închise şi uliţa pustie. N-o mai văzusem niciodată aşa de moartă şi pustie. Undeva, departe, se auzea sunet monoton de fluier ciobănesc.

— Hai la ceai, mi-a spus bunicul, luându-mă de umăr. Se vede că aşa ţi-e scris, să stai cu mine. Ai să te freci întruna-de mine, ca chibritul de perete.

De dimineaţă până seara ne vedeam în tăcere de treabă prin livadă. Bunicul săpa răzoarele, lega tufele de zmeură, scotea ciupercile de pe coaja merilor, strivea omizile, în vreme ce eu îmi tot aşezam şi-mi dichiseam colţişorul meu. După aceea bunicul a retezat capătul unui tarac ars, a bătut în pământ câţiva pari mai subţiri, de care am aninat coliviile mele cu păsăruici, am mai împletit din buruieni uscate o plasă deasă şi am pus-o deasupra băncii, ca să ne apere de soare şi de rouă; în colţişorul meu era acum cum nu se poate mai bine.

Bunicul mi-a spus:

— Are să-ţi prindă bine că-ţi baţi singur capul cum să le rânduieşti

pe toate, ca să-ţi fie mai la îndemână.

Preţuiam mult vorbele bunicului. Câteodată se întindea pe laiţa mea pe care o acoperisem cu muşchi şi mă povăţuia, vorbind anevoie, smulgându-şi parcă cuvintele:

— Acu tu eşti ca o felie ruptă de maică-ta; ea are să aibă alţi copii, care au să-i fie mai aproape decât îi eşti tu. Uite, şi bunică-ta… a început să bea…

Bunicul tăcu îndelungă vreme, ascultând parcă ceva. Apoi începură iar să-i scape vorbe greoaie, pe care le rostea fără niciun chef:

— Asta-i a doua oară când se apucă ea de băutură. Mai începuse odată, când venise vremea ca Mihail să plece la oaste. Atunci m-a înduplecat bătrâna asta proastă să-i cumpăr o dovadă de recrut. Dacă se ducea la oaste, ieşea poate alt om din el. Ehei! Vai de capul vostru… Eu nu mai am mult şi am să mor. Carevasăzică, ai să rămâi de capul tău ş-are să trebuiască să-ţi porţi singur de grijă. Mă-nţelegi? Aşa că vezi de învaţă să munceşti pentru tine şi nu lăsa să te ducă alţii de cap. Trăieşte paşnic şi liniştit, dar fii îndărătnic. De ascultat, ascultă-i pe toţi, însă de făcut, să faci cum crezi tu că-i mai bine…

Toată vara, bineînţeles afară de zilele cu ploaie, am petrecut-o în grădină iar în nopţile calde dormeam tot acolo, pe o pătură de pâslă pe care mi-o dăruise bunica; se întâmpla adesea să doarmă şi dânsa în livadă. Îşi aducea un braţ de fân, îl aşternea alături de laiţa mea, se culca şi începea să-mi istorisească îndelung de una şi alta, apoi deodată schimba vorba şi spunea:

— Uite, a căzut o stea! Asta-i sufletul curat al cuiva, care şi-a adus aminte de maica lui, glia, şi l-a cuprins dorul. Înseamnă că în clipa asta s-a născut undeva un suflet bun.

Sau, arătând spre cer:

— Iacătă c-a mai răsărit o stea. Da’ ochioasă-i! Ehei, cerule-ceruţule, mantie luminoasă a Domnului…

Bunicul bodogănea:

— Proştilor, aveţi să răciţi şi să damblagiţi. Ba au să mai deie şi hoţii peste voi ş-au să vă sugrume…

Uneori, la asfinţitul soarelui, se revărsau pe cer râuri de foc, care se stingeau cu încetul, presărând pe verdeaţa catifelată a livezii o cenuşă

roş-aurie; apoi jur împrejur toate cele prindeau a se întuneca, se lărgeau, se umflau tot mai mult, cufundându-se încetul cu încetul în întunericul cald. Frunzele, sătule de atâta soare, se plecau în jos; iarba se încovoia la pământ şi toate se făceau mai mari, mai bogate, şi împrăştiau lin în jurul lor tot felul de miresme care te înduioşau ca o muzică, iar de departe venea peste câmp chiar un sunet stins de… muzică: se suna stingerea în tabără. Se lăsa noaptea şi, odată cu ea, se revărsa în piept o învăluire puternică şi înviorătoare, ca binefăcătoarea mângâiere a unei mame. Liniştea îţi alina domol inima cu mâna-i caldă şi catifelată, ştergându-ţi din minte tot ce trebuia să uiţi, tot colbul fleacurilor sâcâitoare de peste zi. Te cuprindea un farmec negrăit, când stăteai tolănit cu faţa în sus şi cu ochii la cer, urmărind cum se aprindeau stelele, adâncindu-l la nesfârşit. Adâncimea aceea, tot mai mare, în care se iveau întruna alte stele, te ridica parcă de pe pământ. Aveai un simţământ nespus de ciudat, neştiind bine dacă pământul s-a închircit, ajungând prea mic pentru tine, sau dacă tu însuţi ai crescut ca prin minune, te-ai desfăşurat şi te topeşti, contopindu-te cu toate cele din jurul tău. Întunericul se făcea tot mai des şi liniștea tot mai mare. Peste tot erau întinse nevăzute coarde sensibile şi de cânta o pasăre în somn, de trecea în fugă un arici sau de şuşotea încet un glas omenesc, fiecare din sunetele acestea avea un răsunet neobişnuit de tare, altfel decât ziua, fiindcă pe toate le făcea să vibreze mai adânc liniștea gingaşă.

Cânta undeva o armonică, răsuna un râs de femeie, zăngănea o sabie pe cărămizile trotuarului, schelălăia un câine, şi toate aceste sunete de prisos erau cele din urmă petale ale zilei care se scuturase.

În unele nopţi răsunau pe câmp sau pe stradă strigăte de beţivi, se auzea zdupăitul îndesat al cuiva care fugea, dar acestea erau lucruri obişnuite şi nu atrăgeau luarea-aminte a nimănui.

Bunica rămânea trează multă vreme; sta întinsă cu mâinile sub cap şi liniştită, deşi răscolită în adâncul ei, îmi istorisea câte ceva, fără să-i pese câtuşi de puţin de-o ascultam sau ba. Totdeauna ştia să aleagă o poveste, care făcea ca noaptea să fie mai plină de tâlc, mai frumoasă.

Sunetul măsurat al vorbelor ei mă adormea pe nesimţite şi mă trezeam odată cu păsările; soarele mi se uita drept în faţă; aerul

dimineţii, încălzindu-se, unduia lin; frunzişul merilor îşi scutura rouă; pânze de pâclă străvezii se ridicau deasupra ierbii şi verdele ei jilav lucea tot mai puternic, până căpăta o limpezime de cleştar. Pe bolta liliachie creştea evantaiul razelor soarelui, albăstrind cerul. Sus de tot, nevăzută, cânta ciocârlia. Toate culorile şi sunetele îţi pătrundeau în suflet ca roua, trezind în tine o bucurie liniştită, dorinţa să te scoli cât mai repede, să te apuci de ceva şi să trăieşti în bună pace cu toate vietăţile din jurul tău.

Vremea aceea a fost cea mai liniştită şi mai plină de contemplaţie din toată viaţa mea; în vara aceea s-a făurit şi s-a întărit în mine simţământul de siguranţă şi de încredere în puterile mele. M-am sălbăticit şi fugeam de oameni. Auzeam pe copiii lui Ovseannikov strigându-mă, dar nimic nu mă mai îndemna să-i văd, iar când verii mei veneau la mine, nu mă bucuram deloc, ba chiar dimpotrivă stârneau în mine teama că mi-ar putea strica ceea ce durasem eu în livadă – cel dintâi lucru făcut de mâna mea.

Nici vorbele bunicului, care erau tot mai uscate, mai cicălitoare şi mai pline de oftaturi, nu mă mai interesau. Acuma bunicul se certa tot mai des cu bunica ş-o alunga din casă, iar dânsa pleca uneori la unchiu' Iakov, altădată la unchiu' Mihail. Câteodată se întâmpla să nu se întoarcă acasă câteva zile la rând; bunicul se apuca să gătească singur, se frigea, urla, înjura, spărgea farfuriile şi vedeam bine că se făcea din ce în ce mai lacom.

Uneori venea la coliba mea, se aşeza în voie pe brazdele de iarbă, mă urmărea îndelung din ochi, fără să scoată o vorbă, şi deodată îmi spunea:

— De ce taci?

— Aşa. Da' ce-i?

Şi iar începea cu învăţăturile:

— Noi nu suntem boieri. Pe noi n-are cine ne învăţa. Singuri trebuie să ne dăm seama de toate. Pentru alţii s-au scris cărţi, s-au clădit şcoli, da' pentru noi n-au apucat să mai facă de nici unele. Caută şi învaţă singur!…

După aceea bunicul cădea pe gânduri, se închircea şi rămânea aşa, închis în muţenia lui, aproape fioros.

Toamna a vândut casa. Într-o dimineaţă, la ceai, nu mult înainte de a o vinde, i-a spus din senin bunicii, cu glas posac şi hotărât:

— Ei, maică, ţi-am dat de mâncare cât ţi-am dat; ajunge! De-acuma încolo mai agoniseşte-ţi şi singură.

Bunica a primit cu linişte vorbele acestea, ca şi când ar fi ştiut de mult că ele aveau să fie rostite cândva şi le aştepta. Scoase pe îndelete tabachera, îşi îndesă tabac în nasu-i ca un burete şi răspunse:

— Ei, ce să-i faci? Dacă aşa e treaba, fie ş-aşa.

Bunicul luă cu chirie două odăiţe întunecoase în subsolul unei case vechi, dintr-o fundătură aşezată sub un deal. În timpul mutatului, bunica a luat o opincă veche cu nişte nojiţe, a zvârlit-o sub cuptor, apoi s-a chincit la pământ şi a început să cheme spiriduşul casei:

— Spiriduşule, uite sania! Hai cu noi la casă nouă şi la alt noroc.

Bunicul îşi aruncă ochii pe fereastră şi începu să zbiere la dânsa:

— Las' că-ţi arăt eu să cari duhul după tine, eretico! Încearcă numai să mă faci de râs, c-apoi...

— Văleu, taică, să vezi că are să fie rău! îl preveni ea serioasă... Dar bunicul era plin de mânie şi nu i-a îngăduit să ia cu dânsa spiriduşul.

Timp de trei zile bunicul vându mobilele şi tot felul de calabalâcuri unor tătari, negustori de vechituri, tocmindu-se cu furie şi înjurându-i, iar bunica se uita pe geam, când râzând, când plângând şi, din timp în timp, striga, dar nu prea tare:

— Aşa! Cară, sparge!...

Mie îmi părea rău de livada şi de coliba mea şi-mi venea să plâng.

Am plecat cu lucrurile încărcate în două telegi. Teleaga în care şedeam eu printre vechituri de tot felul mă hurduca groaznic, ca şi când ar fi vrut să mă arunce jos.

Hurducăturile acestea îndârjite, care voiau cu tot dinadinsul parcă să mă zvârle jos, le-am simţit după aceea necontenit vreme de doi ani, până la moartea mamei.

Curând după ce se mutase bunicul în subsol, se ivi şi mama, palidă la faţă, slăbită, cu nişte ochi enormi, în care sclipea o privire arzătoare şi mirată. Se uita în jurul ei cu luare-aminte, parcă ne-ar fi văzut pe toţi, pe bunicul, pe bunica şi pe mine, pentru întâiaşi dată şi nu scotea o vorbă. Tată-meu vitreg se tot plimba prin odaie, jucându-şi degetele

mâinilor împreunate la spate, tuşind şi fluierând încetişor.

— Doamne, ce repede mai creşti! mi-a spus mama, strângându-mi obrajii între palmele ei fierbinţi. Era îmbrăcată urât, cu o rochie roşcată, umflată pe burtă.

Tată-meu vitreg mi-a întins mâna:

— Bine te-am găsit, frate! Ia spune, cum o mai duci? Adulmecă aerul şi urmă:

— Da' ştiţi, e mare umezeală aici la voi.

Amândoi arătau osteniţi ca după o goană lungă, iar hainele le erau boţite şi ponosite şi păreau că nu mai vor nimic alt decât să se culce şi să se odihnească.

La ceai eram toţi plictisiţi. Bunicul, cu ochii la ploaia care spăla geamurile, îl întrebă pe tată-meu vitreg:

— Vasăzică a ars tot?

— Tot! încuviinţă cu hotărâre tată-meu vitreg. Abia de-am putut scăpa noi…

— Da. Cu focul nu-i de glumit.

Lipită de umărul bunicii, mama îi şoptea nu ştiu ce la ureche, iar bunica clipea din gene, parc-ar fi bătut-o soarele drept în faţă. Plictiseala sporea clipă cu clipă.

Deodată bunicul rosti cu glas muşcător şi liniştit, dar foarte tare:

— Eu însă am auzit, Evgheni Vasiliev, domnule, că n-ar fi fost niciun foc şi că toţi banii i-ai pierdut la cărţi…

Se făcu linişte ca într-un mormânt. Se auzea numai fâsâitul samovarului şi ropotul ploii în geamuri; după aceea mama spuse cu glas rugător:

— Tataie!…

— Ce tataie? urlă bunicul de ne asurzi. Ce-o să fie mai departe? Nu ţi-am spus că la treizeci de ani nu se mai cade să iei pe unul de douăzeci? Poftim! Ziceai că-i om subţire. Te-ai văzut boieroaică, ai? Ei, fată, acu ce mai spui?

Tuspatru începură să ţipe, însă cel mai tare răcnea tată-meu vitreg. Am ieşit în tindă, m-am aşezat pe nişte lemne şi-am rămas încremenit de uimire. Mama era cu totul schimbată, parcă nici n-ar fi fost dânsa. Cât stătusem în odaie nu-mi dădusem scama, dar acolo, în întuneric,

mi-am amintit-o cu limpezime, aşa cum fusese ea înainte.

Nu-mi mai aduc aminte cum m-am trezit deodată în Sormovo, într-o casă unde toate erau nou-nouţe. Pereţii n-aveau tapete, falţurile dintre bârne erau astupate cu câlţi, în care se cuibăriseră o mulţime de gândaci. Mama şi tată-meu vitreg stăteau în două odăi cu ferestrele la stradă, iar eu cu bunica în bucătărie, a cărei singură fereastră dădea pe acoperiş. De după acoperişuri se ridicau spre cer, ca degetele unei mâini uriaşe, coşurile fabricii, care scoteau colaci de fum gros, risipiţi de vântul de iarnă peste tot satul. În odăile noastre reci mirosea tot timpul a fum gros. Dis-de-dimineaţă sirena urla ca lupul:

— Huu, uu-uu-u…

Când mă urcam pe laiţă, vedeam pe ochiurile de sus ale ferestrei, dincolo de acoperişuri, poarta uzinei, luminată de felinare şi deschisă vraişte, ca o gură neagră şi ştirbă de cerşetor bătrân. Pe poarta aceea se îmbulzeau o mulţime de omuleţi. La amiază se auzea iarăşi sirena. Buzele negre ale porţii se deschideau, dezvăluind o gaură adâncă, şi uzina, îngreţoşată parcă, revărsa în stradă puhoiul întunecat de oameni pe care-i înghiţise dimineaţa, iar vântul alb, flocos, zbura de-a lungul uliţei, mânându-i şi împrăştiindu-i pe la casele lor. Rar de tot se vedea cerul deasupra satului. Zile după zile, peste acoperişurile caselor, peste troienele presărate cu funingine, atârna alt acoperiş, plumburiu şi jos, care îţi apăsa închipuirea şi a cărui culoare monotonă şi tristă îţi lua ochii.

Seara se clătinau deasupra uzinei răsfrângerile roşii şi tulburi ale luminilor, aprinzând vârfurile hornurilor. Şi atunci ţi se părea că hornurile acelea nu se ridicau de pe pământ către cer, ci, dimpotrivă, ele coborau parcă din norii de fum, scoţând fum pe nări, urlând şi gemând. Mă cuprinsese o neînchipuită scârbă uitându-mă întruna la toate acestea şi o tristeţe plină de furie îmi râcâia inima. Bunica vedea de bucătărie, gătea, spăla duşumelele, despica lemne şi aducea apă. Muncea de dimineaţa şi până seara, când se culca, obosită şi gemând. Câteodată, după ce isprăvea de gătit, îşi punea o jachetă scurtă, vătuită, îşi sufleca fusta până sus de tot şi o pornea la oraş.

— Mă duc să văd ce-o mai fi făcând bătrânul…

— Ia-mă şi pe mine, bunicuţo.

— Nu vezi cum mai viscoleşte afară? Ai să îngheţi!

Şi bunica bătea cale de şapte verste, pe drumul pierdut prin câmpiile troienite. Mama, însărcinată şi galbenă la faţă, tremura mereu de frig şi se înfofolea într-un şal cenuşiu, rupt, cu franjuri pe margine. Nu puteam suferi şalul acela care-i urâţea trupul mare şi zvelt, şi, neputându-l suferi, îi rupeam întruna vârfurile franjurilor. De asemenea, nu puteam suferi nici casa, nici uzina, nici satul. Mama umbla încălţată cu nişte pâslari scofâlciţi şi tuşea. Când tuşea i se scutura groaznic pântecul mare, iar ochii cenuşii cu luciri albastre aveau o scânteiere rece şi necăjită şi adesea se opreau nemişcaţi, aţintiţi asupra pereţilor goi, de parcă s-ar fi lipit de ei. Câteodată se uita ceasuri de-a rândul pe fereastra care dădea în uliţă. Uliţa semăna cu o falcă ai cărei dinţi parte s-au înnegrit şi strâmbat de bătrâneţe, parte au căzut şi au fost înlocuiţi fără îndemânare cu alţii, dar nu pe măsura fălcii.

— Mamă, de ce stăm noi aici? o întrebam eu.

Ea îmi răspundea:

— Of! Taci din gură!...

Mama vorbea cu mine puţin şi numai când avea să-mi poruncească:

— Du-te, dă-mi, adă-mi...

Rareori se întâmpla să mă lase să ies pe stradă, fiindcă de fiecare dată mă întorceam acasă bătut. Încăierările cu băieţii de-o seamă cu mine erau singura şi marea mea plăcere şi mă dedam lor cu toată patima. Mama mă bătea cu cureaua, pedeapsă care mă întărâta şi mai mult; data următoare mă războiam şi mai vajnic cu copiii, iar mama mă pedepsea şi mai aspru. Într-o zi, am vestit-o că dacă mai dă în mine am s-o muşc de mână ş-am să fug pe câmp, unde am să îngheţ. Cuprinsă de mirare, mama mă împinse în lături, începu să se plimbe prin odaie şi, gâfâind de oboseală, îmi spuse:

— Pui de fiară!

Curcubeul viu şi dătător de fiori al simţământului căruia îi zice dragoste mi se veştejea în suflet, iar în locul lui răbufneau micile limbi de foc albăstrii ale furiei otrăvitoare, în timp ce în inimă îmi mocneau o nemulţumire apăsătoare şi conştiinţa singurătăţii mele în harababura asta cenuşie şi moartă.

Tată-meu vitreg se purta aspru cu mine, iar cu mama nu prea vorbea. Fluiera întruna, tuşea, iar după-masă se aşeza dinaintea oglinzii și se scobea îndelung şi cu de-amănuntul în dinţii lui neregulaţi. Ajunsese să se certe tot mai des cu mama, căreia îi spunea înrăit: „dumneata”. Acest „dumneata”, repetat mereu, mă înfuria îngrozitor. Când se certa cu dânsa avea totdeauna grijă să închidă bine uşa care dădea în bucătărie, nevrând, pesemne, să aud ce spune, dar cum îi auzeam glasul gros şi înfundat, şedeam cu urechea la pândă.

Odată l-am auzit mai întâi bătând din picior şi apoi răcnind:

— Din pricina pântecului dumitale tâmpit, nu pot să poftesc pe nimeni la mine. Vacă ce eşti!

Uimit la culme şi turbând de obidă, am zvâcnit în sus pe poiata unde mă aflam, lovindu-mă cu capul de tavan şi muşcându-mi limba până la sânge.

Sâmbăta, veneau la tată-meu vitreg zeci de muncitori să-i vândă bonurile de alimente pe care urmau să le capete de la prăvălia uzinei. Muncitorii primeau bonurile în contul salariului, iar tată-meu vitreg le cumpăra de la ei cu jumătate de preţ. Muncitorii intrau în bucătărie, unde tată-meu vitreg şedea la masă, ţanţoş şi încruntat. Lua bonurile şi spunea:

— O rublă şi jumătate,

— Evgheni Vasiliev, nu te temi de Dumnezeu…

Viaţa asta întunecoasă şi fără niciun rost nu dură mult; când veni vremea ca mama să nască, m-au dus la bunicul. Acum bunicul stătea la Kunavino, pe uliţa Pescianaia, într-o casă cu un cat, unde avea o odăiţă strâmtă cu un cuptor mare rusesc şi cu două ferestre care dădeau în curte. Uliţa cobora la vale spre gardul cimitirului bisericii Napolnaia.

— Cu-um? mă întâmpină el şi se porni pe un râs de parcă schelălăia. Se spunea odată că nimeni pe lume nu ţi-e mai aproape ca mama. Dar de-acu-ncolo mă tem c-o să se spună că nu mama ţi-e mai aproape, ci diavolul bătrân de bunic! Ehei, vai de capul vostru!…

Nici n-am dovedit să mă aciuiez bine în noul meu adăpost, c-au şi sosit la noi bunica şi mama cu pruncul nou-născut, deoarece pe tată-meu vitreg îl dăduseră afară de la uzină, fiindcă jecmănea pe muncitori. El însă s-a dus nu ştiu unde şi a căpătat îndată un loc de

casier la gară.

După aceea am lâncezit o bucată bună de vreme, fără nicio întâmplare deosebită, și iar m-am mutat la mama, care locuia acum în subsolul unei case de piatră. Mama se grăbi să mă dea la şcoală. Încă din prima zi, şcoala mi-a stârnit sila.

Venisem la şcoală încălţat cu ghetele mamei, cu un paltonaş prefăcut dintr-o scurtă a bunicii, cu o rubaşcă galbenă şi cu nişte pantaloni lungi cu manșete. Toate acestea au dezlănţuit numaidecât batjocura tuturor copiilor, iar din pricina rubaşcăi galbene m-au poreclit „as de tobă”. Cu băieţii m-am înţeles eu repede, însă cu învăţătorul şi cu popa am avut de furcă.

Învăţătorul era un om chel, galben la faţă, căruia îi curgea tot timpul sânge din nas, din care pricină venea la şcoală cu nările înfundate cu vată. Se aşeza la masa lui, ne întreba fonfănind lecţia şi, deodată, se oprea în mijlocul vreunui cuvânt, îşi scotea şomoioagele de vată din nas, se uita la ele şi clătina din cap. Avea faţa turtită ca o farfurie de aramă coclită, verzuie printre cutele ce o brăzdau și urâțită și mai tare de nişte ochi plumburii, cu totul de prisos; simţindu-i cum se lipesc parcă de obrazul meu, mi se făcea scârbă și-mi tot venea să mă șterg cu palma.

Câteva zile am stat în clasa întâi şi în banca întâi, care era aproape lipită de masa lui. Faptul acesta era de nesuferit pentru mine, fiindcă tot timpul mi se părea că şedea cu ochii numai pe mine. Întruna îl auzeai fonfăind:

— Peşkov, schimbă rubaşca-a! Peşkov, nu hârşcâi cu picioarele! Peşkov, iar ai făcut cu cizmele tale o băltoacă-ă!

La rândul meu îi plăteam toate acestea cu nişte obrăznicii nemaipomenite: odată am făcut rost de undeva de o jumătate de harbuz îngheţat, l-am scobit şi l-am legat cu o aţă de scriptele uşii. În tindă era aproape întuneric. Când învăţătorul a deschis uşa, harbuzul a fost tras în sus, iar când a închis-o după el, harbuzul i s-a aşezat, ca o căciulă, drept pe chelie. Am fost trimis acasă cu paznicul şcolii, cu un bilet din partea învăţătorului, şi am plătit năzbâtia asta pe pielea mea.

Altădată i-am turnat în sertarul mesei tabac de tras pe nas. Învăţătorul a început să strănute aşa de tare, încât a fost nevoit să

plece din clasă. În locul lui ne-a trimis pe gineri-său, un ofiţer care ne-a pus să cântăm în cor *Doamne, ocroteşte-l pe ţar* şi *Ah, libertate, scumpă libertate.* Pe cei care cântau fals îi trăsnea în cap cu o riglă; se auzea un pocnet puternic şi caraghios, dar nu durea defel.

La religie, aveam un popă tânăr şi frumos, cu o chică bogată; acesta a prins pică pe mine din pricină că n-aveam *Sfânta Scriptură a vechiului și noului testament* și că-l maimuţăream cum vorbea. Când intra în clasă, cea dintâi grijă a lui era să mă întrebe:

— Peşkov, ai adus cartea, sau n-ai adus-o? Da. Cartea.

Îi răspundeam:

— Nu. N-am adus-o. Da.

— Ce da?

— Nu.

— Ei, dacă-i aşa, du-te acasă. Da. Acasă. Pentru că n-am de gând să fac lecţie cu tine. Da. N-am de gând.

Treaba asta nu mă mâhnea prea tare; plecam de la şcoală şi până la vremea când se isprăveau orele de clasă, hoinăream pe uliţe, urmărind viaţa zgomotoasă a mahalalei.

Popa avea o faţă ca a lui Hristos, ochi blajini ca de femeie şi mâini mici cu care mângâia cu blândeţe tot ce apuca. Orice lucru lua în mână, fie că era o carte, o linie sau o peniţă, îl apuca cu o neasemuită gingăşie, ca și când ar fi fost viu, plăpând și tare drag, și s-ar fi temut ca nu cumva să-l vatăme dacă n-ar umbla cu el cu destulă băgare de seamă. Cu copiii nu se purta tocmai blând, dar copiii ţineau la el.

Cu toate că învăţam destul de bine, mi s-a spus că aveam să fiu dat afară din şcoală din pricina purtării mele proaste. Vestea asta m-a mâhnit, deoarece avea să-mi aducă necazuri mari. Mama, tot mai nervoasă, mă bătea din ce în ce mai des.

Scăparea mi-a venit din senin; într-o bună zi a sosit la şcoală episcopul Hrisanf[12], care semăna cu un vrăjitor şi, după câte îmi aduc

[12] Autorul lucrării în 3 volume *Religiile lumii vechi* şi a dizertaţiilor *Metempshihoza la egipteni* şi *Femeia şi căsătoria.* Dizertaţia din urmă, pe care am citit-o în tinereţe, m-a impresionat mult. Am impresia că titlul

aminte, era şi ghebos.

Mic de stat, purta o rasă neagră, largă şi avea în cap un fel de găleată caraghioasă. Cum s-a aşezat la masă, şi-a scos mâinile din mâneci şi a spus: „Ei, fiilor, ia să stăm noi olecuţă de vorbă”; clasa s-a încălzit şi s-a înveselit deodată şi în aer a început să adie o voie bună cu care nu eram obişnuiţi.

După ce a scos la catedră mai mulţi copii, m-a chemat şi pe mine şi m-a întrebat cu seriozitate:

— Câţi ani ai? Numai atât? Da’ lungan mai eşti, frăţioare! Ia spune, te-o fi plouat cam des?

Episcopul şi-a pus pe masă o mână osoasă, cu unghii mari şi ascuţite, iar cu cealaltă, strânsă pumn, şi-a cuprins bărbuţa cam răruţă, mi s-a uitat drept în faţă cu nişte ochi plini de bunătate şi mi-a zis:

— Ia să-mi spui tu, ce-ţi place mai mult din *Sfânta Scriptură?*

Când i-am răspuns că n-am carte şi că nu învăţ Sfânta Scriptură, şi-a îndreptat camilafca și a rostit:

— Cum se poate una ca asta? Păi *Sfânta Scriptură* trebuie s-o înveţi! Da’ poate că tot știi ceva? Așa, măcar din auzite? Cunoști *Psaltirea?...* E, atuncea-i bine. Dar rugăciunile?... Și rugăciunile? Păi, vezi! Oi fi știind poate și *Viețile Sfinţilor?* Și încă în stihuri? Ei, dar văd că știi multe.

Tocmai în clipa aceea se ivi şi popa nostru, roş la faţă şi gâfâind; vlădica îl binecuvântă. Când însă popa începu să-i vorbească de mine, îl opri cu un semn din mână şi-i spuse:

— Dă-mi voie, te rog. O clipă... Ia spune-mi ce ştii despre Alexei, robul lui Dumnezeu... Ce zici, frăţioare? Aşa-i că-s tare frumoase stihurile? m-a întrebat el, când, uitând nu ştiu ce stih, m-am oprit. Mai ştii ceva?... Despre regele David?... Te ascult cu mare plăcere...

Vedeam că vlădica mă asculta într-adevăr şi că-i sunt dragi stihurile. M-a ascultat aşa multă vreme; apoi, deodată, m-a oprit şi m-a întrebat:

— Le-ai învăţat după *Psaltire*? Da’ cine, mă rog, te-a învăţat?... Un bunic bun?... Zici că-i rău? Chiar aşa o fi? Dar ia spune – de năzbâtii te ţii?

---

articolului pe care îl dau aici e greşit. Dizertaţia a apărut într-o revistă teologică în anii 1870 şi 1880 (n.a.).

M-am fâstâcit, însă i-am răspuns: da. Învăţătorul şi popa mi-au întărit mărturia cu o ploaie de cuvinte; episcopul îi asculta cu ochii plecaţi, apoi a oftat şi mi-a spus:

— Ai auzit ce spun de tine? Ia vino mai aproape.

Vlădica mi-a pus pe cap mâna care mirosea a lemn de chiparos şi m-a întrebat:

— De ce te ţii de năzbâtii?

— Tare mă mai plictiseşte învăţătura!

— Te plictiseşte? Nu-mi prea vine a crede, frăţioare. De te-ar plictisi învăţătura, ai învăţa prost. Dar învăţătorii tăi spun că înveţi bine. Înseamnă că e altceva la mijloc.

Zicând acestea, scoase din sân o cărţulie şi-mi trecu numele într-însa:

— Peşkov Alexei! Aşa-a… Dar, măi frăţioare, ai face bine să te mai potoleşti. Şi să mai laşi năzbâtiile. Aşa câte una, treacă-meargă! Dar dacă te ţii întruna de drăcării, necăjeşti oamenii. Aşa-i, copii, că am dreptate?

O mulţime de glasuri răspunseră voioase:

— Aşa-i!

— Dar voi, ceilalţi, cred că nu prea faceţi obrăznicii.

Băieţii începură a râde cu şiretenie şi-i răspunseră:

— Ba, facem şi noi multe, destul de multe!

Episcopul se rezemă de spătarul scaunului, mă strânse spre el şi grăi cu mirare, încât toţi, până şi învăţătorul şi popa au prins a râde:

— Mare comedie, fraţilor! Nu ştiu, dar şi eu, când eram de seama voastră, tare mai eram neastâmpărat! De ce-o fi aşa, fraţilor?

Copiii râdeau, iar episcopul îi tot întreba şi-i încurca cu îndemânare, lăsându-i să sporovăiască între ei şi să se înveselească tot mai mult. În sfârşit, se ridică şi spuse:

— Tare bine mă simt eu cu voi, neastâmpăraţilor, dar a venit vremea să plec.

Ridică mâna, îşi aruncă cu o mişcare mâneca peste umăr şi ne blagoslovi pe toţi, făcând asupra noastră, cu gesturi largi, semnul crucii:

— În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului duh, vă binecuvântez pe

toţi, să aveţi spor la învăţătură. Rămâneţi cu bine.

Toţi strigară într-un glas:

— Drum bun, preasfinţite. Să mai vii pe la noi!

Vlădica îşi clătină camilafca şi le spuse:

— Vin, vin neapărat! Şi v-aduc şi cărţi.

În timp ce ieşea din clasă, plutind parcă, îi spuse învăţătorului:

— Dă-le drumul acasă.

Vlădica m-a scos de mână în sală. Acolo s-a aplecat către mine şi mi-a spus încetişor:

— Nu-i aşa c-ai să cauţi să te mai stăpâneşti? Ştii, eu înţeleg de ce eşti aşa de neastâmpărat. Ei, acu' rămâi cu bine, frăţioare.

Eram foarte mişcat şi un simţământ pe care nu-l cunoscusem încă îmi clocotea în piept, încât atunci când învăţătorul dădu drumul celorlalţi copii şi când, oprindu-mă la urmă, îmi spuse că de-acum încolo să iau seama şi să mă port mai aşezat, l-am ascultat cu luare-aminte şi cu bunăvoinţă.

Popa îşi puse şuba şi rosti blând, cu glasul lui gros:

— De-aci înainte să stai şi tu la lecţiile mele. Da. Neapărat! Da' să stai cuminte. Da. Cuminte!

La şcoală treburile mele s-au îndreptat; acasă însă mi s-a întâmplat o istorie urâtă. Am furat o rublă de la mama. Fărădelegea asta o făcusem fără precugetare.

Într-o seară, mama s-a dus nu ştiu unde, lăsându-mă să văd de copil. Cum mă plictiseam, am deschis o carte a tatălui meu vitreg. Erau *Însemnările unui medic* a lui Dumas-tatăl. Între file am dat de două hârtii. Una de zece ruble, cealaltă de o rublă. Din ce am citit în carte n-am înţeles nimica şi-am închis-o. Deodată mi-am dat seama că din rubla aceea puteam să-mi cumpăr nu numai *Sfânta Scriptură,* ci şi cartea despre Robinson. De existenţa unei asemenea cărţi auzisem eu de altfel nu de mult, la şcoală; într-o zi geroasă, în recreaţie, le povesteam băieţilor un basm. Deodată, unul din ei spuse cu dispreţ:

— Basmele-s aiureală, pe când istoria lui Robinson e adevărată.

S-au mai găsit câţiva băieţi care citiseră şi ei pe Robinson şi toţi lăudau cartea care mai de care. M-am simţit jignit că basmul bunicii nu le plăcuse şi de aceea m-am hotărât pe loc să-l citesc şi eu pe Robinson,

ca să pot spune după aceea că-i o aiureală.

A doua zi am adus la şcoală *Sfânta Scriptură,* două cărticele vărzuite cu poveştile lui Andersen, trei funturi de pâine albă şi un funt de cârnat. Într-o băcănioară întunecoasă, lipită de gardul bisericii Sfântului Vladimir, l-am găsit pe Robinson; era o cărţulie subţire, cu coperta galbenă. Pe întâia filă era zugrăvit un om bărbos cu căciula în cap şi c-o blană de fiară pe umeri. Asta nu mi-a plăcut deloc, în timp ce cartea cu poveştile lui Andersen, chiar aşa cum era, cu scoarţele ferfeniţite, mi-era dragă.

În timpul recreaţiei celei mari am împărţit pâinea şi cârnatul cu ceilalţi băieţi şi am început să citim minunata poveste a privighetoarei, care ne-a câştigat numaidecât inimile.

„În China toţi locuitorii sunt chinezi şi până şi împăratul tot chinez este." Îmi aduc aminte şi astăzi ce plăcută uimire mi-a stârnit această frază, prin melodia ei simplă, plină de veselie şi de zâmbet şi prin nu ştiu ce negrăită frumuseţe care izvora dintr-însa.

N-am izbutit să citesc până la capăt *Privighetoarea* la şcoală, din lipsă de timp, iar când m-am întors acasă, am găsit-o pe mama în picioare lângă vatră, cu tingirea în mână, făcând nişte scrob. Cum m-a văzut, m-a întrebat c-un glas ciudat, stins:

— Tu ai luat rubla?

— Eu. Iacă, aicea-s şi cărţile…

Mama m-a bătut cu multă râvnă cu tingirea şi mi-a luat cărţile lui Andersen, ascunzându-le nu ştiu unde, de nu le-am mai găsit, ceea ce pentru mine a fost o pedeapsă mai amarnică decât bătaia.

Câteva zile n-am mai dat pe la şcoală. Între timp se vede că tată-meu vitreg istorisise isprava mea colegilor lui, care, la rândul lor, au spus-o copiilor lor, iar unul din aceştia a povestit-o la şcoală. Când m-am întors în clasă am fost întâmpinat cu o nouă poreclă: hoţul. Porecla asta era scurtă şi cuprinzătoare, dar nu era deloc îndreptăţită, fiindcă nu ascunsesem faptul că luasem rubla. Am încercat să-i lămuresc, dar cum nu m-a crezut nimeni, m-am întors acasă, unde am spus mamei că nu mă mai duc la şcoală.

Mama, care era iarăşi însărcinată, şedea lângă fereastră, pământie la faţă, cu privirea chinuită şi rătăcită, alăptându-l pe frate-meu Saşa. Se

uită la mine cu gura căscată ca de pește.

— Minți, îmi spuse ea încet. Nimeni nu putea ști că tu ai luat rubla.

— Du-te și întreabă.

— Te-o fi luat gura pe dinainte. Hai, răspunde! Nu-i așa că tu le-ai spus-o? Bagă de seamă! Mâine aflu eu cine a adus vestea asta la școală.

I-am spus atunci numele colegului care o adusese. Fața i se încreți jalnic și începură să-i picure lacrimi.

M-am dus în bucătărie și m-am trântit pe patul meu de după cuptor, făcut din niște lăzi, de unde o auzeam pe mama gemând încetișor în odaia de alături.

— Doamne, Dumnezeule!..

Nemaiputând suferi mirosul grețos de cârpe soioase, înfierbântate, m-am sculat și-am ieșit în curte. Mama însă m-a strigat:

— Unde te duci? Încotro? Vină aici la mine!

După un răstimp ședeam împreună pe podele; eu și mama cu Sașa pe genunchi; Sașa o apuca mereu de bumbii rochiei, se pleca și gângurea întruna:

— Bub-bub, ceea ce însemna bumbi.

Ședeam lipit de șoldul mamei și ea mă îmbrățișa, spunându-mi:

— Suntem săraci de tot și la noi fiecare copeică, fiecare copeică…

Mă tot strângea cu mâna ei fierbinte, fără să isprăvească ceea ce voia să-mi spună…

Deodată o auzii rostind un cuvânt pe care îl mai auzisem și altădată din gura ei:

— Ce scârbă!… Ce scârbă!…

Sașa îngâna după dânsa:

— Bă-bă.

Sașa era un copil ciudat, neîndemânatic, cu capul mare, și se uita la toate lucrurile din jur cu niște ochi albaștri, nespus de frumoși, cu un zâmbet blând, de parc-ar fi așteptat ceva. Începuse să vorbească foarte de timpuriu, nu plângea niciodată și se afla necontenit într-un fel de veselie molcomă. Era așa de firav, că abia se putea târî și se bucura foarte mult când mă vedea, cerând să-l iau în brațe; îi plăcea cu deosebire să-mi frământe urechile cu mânuțele lui moi care, nu știu nici eu de ce, miroseau totdeauna a toporași. Sașa a murit pe

neaşteptate, fără să fi fost bolnav; dimineaţa se arătase tot aşa de vesel şi de molcom ca de obicei, iar când au sunat clopotele de vecernie, zăcea întins pe masă. Asta s-a întâmplat nu mult după ce mama născuse pe al doilea copil, pe Nikolai.

Mama făcuse ceea ce-mi făgăduise; la şcoală m-am descurcat bine şi de data asta, numai că am fost nevoit să mă întorc iarăşi la bunicul.

Într-o seară, la vremea ceaiului, veneam din curte şi, intrând în bucătărie, o auzii pe mama ţipând sfâşietor:

— Evgheni, te rog! Te rog!…

— Prostii! îi răspunse tată-meu vitreg.

— Ştiu doar că te duci la ea.

— Ei şi?

Un scurt răstimp tăcură amândoi. Mama, pe care o apucase tusea, îi spuse:

— Ce scârbă fără suflet eşti!…

Apoi am auzit cum o loveşte; am dat buzna în odaie şi am văzut-o pe mama prăbuşită în genunchi, cu pieptul gol, cu capul dat pe spate, sprijinindu-se cu spinarea şi coastele de un scaun şi horcăind, în timp ce ochii deschişi îi luceau de groază. Iar dânsul, fercheş, îmbrăcat cu un mundir nou, o izbea în piept cu picioru-i lung. Am luat de pe masă un cuţit cu prăsele de os încrustate în argint cu care tăiam pâinea, singurul lucru care-i mai rămăsese mamei de la tata, şi l-am lovit din răsputeri în coastă. Din fericire mama a mai putut apuca să-l dea la o parte pe Maximov, încât tăişul i-a lunecat pe coastă, spintecând larg mundirul şi zgâriindu-i numai pielea. Îngrozit, tată-meu vitreg ţipă şi o zbughi pe uşă afară; mama mă ridică în sus şi, urlând, mă aruncă pe duşumele. Tată-meu vitreg, care se întorsese din curte, m-a scos din mâinile ei.

Seara târziu, după ce el a plecat totuşi de acasă, mama a venit la mine, după cuptor, şi a început să mă strângă la piept cu grijă, sărutându-mă şi plângând.

— Iartă-mă, eu îs de vină! Da' cum de te-ai încumetat, dragul mamei, să faci una ca asta?… Cu cuţitul?…

Deplin pătruns de ceea ce spuneam, i-am răspuns deschis că o să-l înjunghii şi după aceea o să mă înjunghii şi pe mine. Şi sunt încredinţat

că aş fi făcut-o. Oricum, de încercat aş fi încercat-o. Până şi azi mai văd piciorul acela lung, cu vipuşca roş-aprinsă de-a lungul pantalonului, legănându-se în aer şi lovind mişelnic cu vârful ghetei în pieptul unei femei.

Când îmi amintesc de aceste apăsătoare ticăloşii ale vieţii ruseşti plină de sălbăticie, mă întreb uneori dacă face să vorbesc de ele. Şi, de fiecare dată, îmi răspund cu o convingere mereu nouă: face, deoarece ele-s un adevăr adânc înrădăcinat, care n-a fost stârpit nici până în ziua de azi. Şi acesta-i adevărul pe care trebuie să-l cunoşti temeinic, ca să-l poţi smulge cu rădăcină cu tot din mintea şi din sufletul omului şi din viaţa noastră apăsătoare şi ruşinoasă.

Mai este încă o pricină, mai pozitivă, care mă face să zugrăvesc aceste ticăloşii. Deşi ele sunt dezgustătoare, deşi ne apasă, strivind de moarte o mulţime de suflete minunate, rusul este totuşi un om sufleteşte atât de sănătos şi de tânăr, încât le înlătură şi are să le biruie până la urmă.

Viaţa noastră te uimeşte nu numai prin faptul că stratul de bestială ticăloşie e aşa de rodnic şi de gros, dar şi prin faptul că prin stratul acesta răzbate totuşi biruitor elementul viu, sănătos şi creator, şi, odată cu el, cresc bunătatea şi omenia, care trezesc nădejdea neclintită în renaşterea noastră la o viaţă omenească, luminoasă.

XIII

SUNT IARĂŞI la bunicul.

— Ce-i cu tine, măi banditule? m-a întâmpinat dânsul, bătând cu palma în masă. Află că acuma nu-ţi mai dau de mâncare. Să-ţi deie bunică-ta!

— Am să-i dau! răspunse bunica. Parcă-i cine ştie ce scofală, mă rog!

— Poftim de-i dă! strigă bunicul, însă pe loc se linişti şi mă lămuri:

— Ne-am despărţit gospodăria. Acu' fieştecare îşi poartă singur de grijă…

Bunica şedea la geam şi împletea de zor la o dantelă; ciocănelele sunau cu voioşie, perniţa în care erau înfipte unul lângă altul acele de aramă lucea în soare ca un arici de aur. Chiar şi bunica, cu înfăţişarea ei care rămăsese neschimbată, părea şi dânsa turnată tot din aramă. Bunicul însă era mai uscăţiv ca odinioară, faţa i se zbârcise, părul roş îi încărunţise şi încetineala plină de gravitate a mişcărilor lui făcuse loc unei înfrigurări fără de astâmpăr, iar ochii verzi aveau o privire bănuielnică. Bunica îmi istorisi zâmbind cum şi-au împărţit averea între dânşii; bunicul îi dăduse toate oalele, străchinile şi farfuriile, spunându-i:

— Astea-s ale tale, mai mult să nu-mi mai ceri.

După aceea i-a luat toate rochiile şi lucrurile vechi, paltonul îmblănit cu vulpe, şi le-a vândut pe şapte sute de ruble. Banii i-a dat cu camătă unui fructar, evreu, pe care îl botezase el. Bunicul căzuse cu desăvârşire la boala zgârceniei şi pierduse orice ruşine; umbla pe la vechii lui cunoscuţi, foşti colegi din comitetul breslei şi pe la ceilalţi negustori bogaţi, tânguindu-se că l-au ruinat feciorii şi c-a ajuns aşa de

rău, încât e silit să ceară de pomană ca să-şi poată duce zilele. Bucurându-se de stima tuturor, căpăta bani din gros, numai hârtii mari. Bunicul se lăuda cu aceste isprăvi ale sale, fluturând hârtiile sub nasul bunicii şi dându-i un sâc ca un copil:

— Ai văzut, toanto? Ţie nu ţi-ar da nici a suta parte din ce-mi dau mie!

Banii pe care îi strângea îi dădea tot cu camătă unui nou prieten al său, un cojocar înalt şi chel, poreclit în mahala Hlîst[13] şi unei surori a acestuia, care ţinea o băcănie, o femeie dolofană cu obrajii rumeni şi ochii căprui, galeşă şi mieroasă.

În casă toate erau împărţite cu străşnicie; o zi gătea bunica din proviziile cumpărate cu banii ei, o zi cumpăra bunicul pâine şi de-ale gurii, şi totdeauna în zilele acestea mâncarea era mai proastă, fiindcă bunica aducea carne bună, în timp ce bunicul cumpăra numai burtă, ficat, bojoci şi rânză. Fiecare îşi avea zahărul şi ceaiul lui, dar de opărit îl opăreau în acelaşi ceainic iar bunicul spunea totdeauna, plin de nelinişte:

— Ia stăi! Stăi niţel! Cât ai pus?

Scutura câteva fire de ceai în palmă, le număra cu grijă şi spunea:

— Ceaiul tău îi mai mărunt decât al meu. Al meu, având firul mai mare, îi mai cu spor, aşa că se cuvine să pun mai puţin.

Când bunica turna ceaiul, bunicul cerceta cu multă luare-aminte ca să vadă dacă al lui era tot aşa de tare ca al ei şi ţinea socoteala nu cumva să bea unul mai multe ceşti decât celălalt.

— Ei, bem acum ceaşca din urmă? întreba bunica înainte de a turna ce mai rămăsese din ceai.

Bunicul se uita în ceainic şi spunea:

— Bine, fie! Încă asta şi gata!

Până şi untdelemnul pentru candelă îl cumpărau în parte, şi asta după o jumătate de veac de muncă împreună!

Toate aceste apucături ale bunicului mi se păreau caraghioase, ba uneori mă umpleau de scârbă; bunica însă le lua în râs:

— Lasă-l, încerca dânsa să mă liniştească. Parcă-i mare lucru! A

---

[13] Bici (n.t.).

îmbătrânit omul şi s-a prostit. Ce vrei? Are optzeci de ani! Aşteaptă s-ajungi şi tu la vârsta asta şi-apoi să judeci! Ţină-se de prostii, că nimeni nu se sinchiseşte. Nu te teme, că pentru noi doi mai câştig eu un codru de pâine!

Am început şi eu să câştig bani. Duminica luam un sac şi porneam dis-de-dimineaţă să colind curţile şi uliţele, strângând oase de vită, cârpe, hârtii şi cuie. Negustorii de vechituri plăteau câte două grivne pe pudul de cârpe sau de hârtii şi tot atât pentru fierul vechi, iar pentru pudul de oase câte o grivnă sau numai opt copeici. Mă ţineam de treaba asta şi în zilele de lucru, după ce ieşeam de la şcoală; sâmbăta vindeam marfa de tot soiul pe care o strângeam, câştigând treizeci de copeici sau un poltinic[14], ba uneori chiar mai mult, dacă se întâmpla să am noroc. Bunica îmi lua banii, îi vâra repede în buzunarul fustei, îşi pleca ochii în pământ şi mă lăuda:

— Mulţumesc, sufleţelule! Păi cum să nu ne câştigăm noi doi pâinea? Parcă-i mare treabă?

Odată am surprins-o pe bunica ţinând în palmă pitacii mei, la care se uita plângând tăcut, în timp ce o lacrimă tulbure i se prelingea de pe nasul buretos.

O meserie mai bănoasă decât strânsul de cârpe şi de fier vechi era furtul de lemne şi de scânduri de la depozitul de cherestea de pe malul Okăi sau din Peski, o insulă de nisip pe care în timpul iarmarocului se vindea fierărie veche în barăci înjghebate la iuţeală. După ce trecea iarmarocul, barăcile erau desfăcute, iar prăjinile şi scândurile erau clădite în stive şi lăsate pe loc, până veneau apele cele mari de primăvară. Pentru o scândură bună gospodarii din mahala plăteau câte o grivnă, iar într-o zi puteai şterpeli două, ba chiar şi trei bucăţi. Dar ca să izbuteşti, trebuia să pândeşti vremea rea, când viforul sau ploaia îi alungau pe paznici, silindu-i să-şi caute adăpost.

Ne potrivisem o ceată de prieteni, alcătuită din: Sanka Veahir, feciorul unei mordvince care cerşea, un băieţaş de zece ani, drăguţ şi blajin, totdeauna vesel şi liniştit; Kostroma, un copil al nimănui, numai pielea şi osul, cu o chică zbârlită şi cu nişte ochi negri, enormi; mai

[14] Jumătate de rublă de argint (n.r.).

târziu, când avea treisprezece ani, s-a spânzurat într-o colonie de delincvenţi minori, unde nimerise din pricină că furase doi porumbei; Habi, un tătăruş voinic de doisprezece ani, naiv şi bun la suflet; Iaz, fiul unui paznic şi gropar la cimitir, un băiat de vreo opt ani, cu nasul turtit, tăcut ca un peşte şi care suferea de „ducă-se pe pustii". Cel mai măricel dintre noi era Grişka Ciurka, feciorul unei croitorese văduve, un băietan cu scaun la cap, cu simţul dreptăţii şi care n-avea altă patimă decât să se bată cu pumnii cu ceilalţi copii; toţi locuiam pe aceeaşi uliţă.

În mahalaua noastră hoţia nu era socotită ca un păcat, ci mai degrabă ca un fel de nărav şi aproape ca singurul mijloc prin care oamenii din partea locului, pe jumătate lihniţi de foame, puteau să-şi mai ducă zilele. Într-o lună şi jumătate cât ţinea iarmarocul, nimeni nu câştiga atât cât îi trebuia ca să trăiască tot anul, aşa că foarte mulţi din preacinstiţii gospodari „lucrau suplimentar pe râu", pe vremea inundaţiilor, pescuind lemnele şi buştenii aduşi de apă şi ducând poveri mai mici cu luntrile lor cu fundul întins, făcute din scânduri vechi; îndeletnicirea lor de căpetenie era însă furtul de pe şlepuri. Îndeobşte „adulmecau" pe Volga şi pe Oka, strângând tot ce nu era bine păzit. În zilele de sărbătoare, ei se făleau cu isprăvile lor, iar copiii ascultau şi învăţau.

Primăvara, când zorul cel mare dinaintea deschiderii iarmarocului era în toi la ceasul serii, uliţele mahalalei erau din belşug presărate cu meşteri, birjari şi tot felul de muncitori beţi, cărora copiii le scotoceau tot timpul în voie prin buzunare, îndeletnicire socotită drept legiuită şi cu care copiii se ocupau făţiş, sub ochii celor vârstnici.

Dulgherilor li se furau sculele, birjarilor cheile de înşurubat piuliţele bucşelor de la roţi, iar căruţaşilor cuiele de la butuci şi brăţările osiilor. Ceata noastră nu se ţinea de asemenea treburi; într-o zi, Ciurka ne-a spus cu hotărâre:

— Eu, de furat, nu fur. Nu-mi dă voie mama.

— Mie mi-e frică să fur, a zis Habi.

Kostroma se uita cu scârbă la borfaşi. Cuvântul hoţ îl rostea deosebit de tare şi, când îi vedea pe copii scotocind prin buzunarele celor beţi, îi alunga, iar de se întâmpla să pună mâna pe vreunul, îl

bătea de-l stingea. Acest băiat trist şi cu ochi enormi îşi închipuia că-i om în toată puterea vârstei, păşea într-un fel anume legănat, cum păşesc hamalii, se silea să-şi îngroaşe glasul şi în toată făptura lui avea ceva încordat, nefiresc şi bătrânesc. Cât priveşte pe Veahir, el era deplin încredinţat că furtul e un păcat.

Dar căratul scândurilor şi prăjinilor de pe insula Peski nu era socotit ca un păcat, niciunul dintre noi nu avea nici cea mai mică teamă şi am statornicit chiar o seamă de rânduieli, care ne uşurau în mare măsură treaba. Pe înserate, sau chiar şi ziua, dacă era vremea rea, Veahir şi Iaz se îndreptau spre insulă, trecând pe la cotul râului, unde gheaţa era umflată şi udă; băieţii mergeau fără a se feri, căutând anume să-i vadă paznicii, pe când noi, ceilalţi patru, ne strecuram pe furiş, unul câte unul. Stârniţi de Veahir şi de Iaz, paznicii se ţineau scai de ei, iar noi ne adunam la stiva de scânduri de mai înainte hotărâtă, ne alegeam prada şi, în timp ce sprintenii noştri tovarăşi aţâţau paznicii, silindu-i să alerge după dânşii, noi ne şi întorceam înapoi. Fiecare dintre noi avea o frânghie la capătul căreia era legat un cui mare, încovoiat ca un cârlig. Agăţăm scândurile sau prăjinile şi le târam pe zăpadă şi pe gheaţă. Paznicii nu ne vedeau mai niciodată şi chiar de se întâmpla să ne vadă eram prea departe ca să ne mai poată ajunge. După ce ne vindeam poverile, împărţeam câştigul în şase părţi egale, dobândind câte un pitac, ba câteodată chiar şapte copeici de căciulă.

Cu banii aceştia puteai trăi foarte bine o zi întreagă, mâncând pe săturate. Dar pe Veahir îl bătea maică-sa dacă nu-i aducea de o litră sau măcar de un pahar de votcă; Kostroma strângea copeică cu copeică ca să-şi facă hulubăria la care visa. Mama lui Ciurka era bolnavă şi el căuta să câştige cât mai mult. Habi aduna şi el bani, ca să poată pleca în oraşul unde se născuse şi de unde îl adusese un unchi al lui care, nu mult după ce sosise la Nijni, se înecase. Habi uitase numele oraşului de baştină, dar îşi mai aducea aminte că era undeva pe Kama, nu departe de locul unde fluviul se varsă în Volga.

Fără să ştim bine de ce, făceam haz de oraşul acesta şi-l cârâiam pe tătăraşul cu ochi oblici, cântându-i:

Este-un oraş pe undeva

Pe malul râului Kama.
Cu mâna nu pot să-l ajung,
Iar cu piciorul drumu-i lung.

La început Habi se supăra pe noi, dar într-o zi Veahir îi spuse, gângurind din guşă, ca hulubii, ceea ce-i îndreptăţea porecla:

— Da' ce-ai tu cu noi? Frumos îţi şade să te superi pe tovarăşii tăi?

Tătăraşul se ruşină şi începu şi el să cânte cântecul cu oraşul de pe Kama.

Noi însă eram mai bucuroşi să strângem cârpe şi oase, decât să furăm scânduri. Îndeletnicirea asta era mai cu seamă interesantă primăvara, după ce se topea zăpada, când începeau ploile care spălau caldarâmul uliţelor pustii ale iarmarocului. În şanţurile de pe marginea acestor uliţe puteai strânge totdeauna destule cuie şi fiare, şi nu rar se întâmpla să găseşti chiar şi bani, fie de aramă, fie de argint. Dar ca să nu ne alunge şi să nu ne ieie sacii paznicii de sectoare, trebuia să le plătim şi lor câte un gologan de două copeici, sau să ne ploconim îndelung înaintea lor. Îndeobşte nu câştigam prea uşor banii, dar trăiam în bună prietenie şi chiar când se întâmpla să ne certăm nu-mi aduc aminte să ne fi bătut vreodată.

Cel care ne împăca era totdeauna Veahir; el ştia să ne spună tocmai când era nevoie câteva cuvinte simple care ne umpleau de mirare şi ne făceau să ne simţim stânjeniţi. El însuşi rostea aceste cuvinte oarecum mirat. Şolticăriile răutăcioase ale lui Iaz nu-l jigneau, nici nu-l speriau. Veahir găsea că tot ce era, era de prisos şi nu se împăca nicidecum cu răul, împotrivindu-i-se cu linişte şi convingere.

— Ei, şi ce rost are, mă rog, să faci asemenea lucruri? ne întreba el şi ne dădeam limpede seama că, într-adevăr, n-avea niciun rost.

Pe maică-sa o poreclise „mordvinca mea”, ceea ce nu ni se părea deloc caraghios.

— Aseară mordvinca mea iar mi-a venit acasă beată criţă, ne spunea el voios, în timp ce-i sclipeau ochii aurii şi rotunzi. A trântit uşa de perete, s-a aşezat în prag şi s-a pus pe cântat, cloşca.

Ciurka, totdeauna dornic să cunoască fiecare lucru până în cele mai mici amănunte, îl întreba:

— Şi ce cânta?

Veahir începea să cânte cu glas subţire cântecul bătându-se cu palmele peste genunchi:

Aoleu, auzi: cioc-cioc!
În geam oare cine bate?
— Ia, un ciobănaş, măi frate,
Toţi în uliţă-au ieşit.
Borka cântă-n asfinţit.
Când din fluier el jeleşte,
Satu-ntreg încremeneşte.

Ciurka ştia o sumedenie de cântece de acestea, pline de voioşie, şi le cânta cu mult meşteşug.

— Da, urma el. A adormit acolo, pe prag, şi a răcit de tot odaia. Tremuram vargă şi mare minune că n-am îngheţat. S-o urnesc însă de-acolo nu era chip. Dimineaţa am întrebat-o: „De ce bei atâta?” Iar dânsa mi-a răspuns: „Nu-i nimica. Mai rabdă şi tu, că nu mai am mult şi am să mor.”

Ciurka întări cu seriozitate:

— Asta aşa-i: în curând are să moară, că-i toată buhăită.

— Şi are să-ţi pară rău? l-am întrebat pe Veahir.

— Păi cum să nu-mi pară rău? mi-a răspuns el cu mirare. Că-i bună.

Toţi eram încredinţaţi că maică-sa era bună, cu toate că ştiam că-l snopea în bătăi. Chiar mai mult: când se întâmpla să nu câştigăm mare lucru, Ciurka ne propunea:

— Hai să-i dăm fiecare câte o copeică lui Veahir, să-i cumpere rachiu mă-sii. Că altfel îl bate.

Numai doi din ceata noastră ştiam carte: Ciurka şi cu mine. Din pricina asta Veahir ne pizmuia mult şi bombănea mereu, trăgându-se de urechea ascuţită ca de şoarece.

— După ce oi îngropa-o pe mordvinca mea, am să mă duc la şcoală şi am să cad în genunchi dinaintea învăţătorului, rugându-l să mă primească şi pe mine. Când oi ajunge să ştiu carte, m-oi tocmi grădinar la arhiereu, ba chiar şi la ţar…

În primăvară, o stivă de lemne s-a prăvălit peste mama lui Veahir şi peste un cerşetor bătrân care strângea bani ca să clădească o biserică, şi peste un şip de votcă pe care-l aveau cu ei, zdrobindu-i pe toţi laolaltă. Pe femeie au dus-o la spital, iar Ciurka, băiat aşezat cum era, i-a spus lui Veahir:

— De-acum poţi veni să stai la noi ş-are să te înveţe maică-mea carte.

Nu trecu mult, şi Veahir umbla cu capul sus, citind firmele de pe uliţă:

— Căbănie.

Ciurka îl îndrepta:

— Zi băcănie, măi caraghiosule!

— De văzut, văd bichile, numai că-mi joacă pe dinaintea ochilor.

— Zi buchile!

— Îmi sar buchile pe dinaintea ochilor, de voioase ce-s că le citesc.

Veahir ne minuna pe toţi şi ne făcea să râdem din pricina dragostei lui pentru copaci şi ierburi.

Mahalaua, cu căsuţele ei împrăştiate pe nişte locuri nisipoase, era săracă în verdeaţă, doar ici-colo, prin câte-o curte, dacă se ivea câte o biată salcie singuratică sau vreo tufă strâmbă de soc, iar pe sub garduri se ascundeau sfioase nişte firişoare firave de iarbă cenuşie şi uscată; cum ne aşezam pe iarba aceea, Veahir se supăra şi începea să ne bombăne.

— Păi de ce stricaţi iarba? Aşezaţi-vă mai bine alături, pe nisip. Ce, parcă nu-i totuna?

Când era Veahir de faţă, ne sfiam să rupem o crenguţă de soc înflorită sau de salcie, sau să ne tăiem o nuia de răchită de pe malul Okăi. Totdeauna se mira, ridica din umeri şi desfăcea braţele în lături:

— Măi, dracilor, ce-aveţi voi de rupeţi toate?

Şi tuturor ne era ruşine de uimirea lui.

Sâmbăta ne îndeletniceam cu o joacă pentru care ne pregăteam toată săptămâna, strângând de pe uliţe opinci de scoarţă, scâlciate, pe care le ascundeam în nişte cotloane întunecoase. Sâmbătă seara, când cetele de hamali tătari începeau să se întoarcă de la Cheiul Sibirski spre casă, ne aşezam pe la răscruci şi prindeam a arunca într-înşii cu

opincile. La început treaba asta îi scotea din sărite şi se luau după noi, înjurând, dar după o vreme au prins şi ei gust de joacă şi, cum ştiau ce-i aşteaptă, se iveau pe câmpul de luptă înarmaţi şi ei cu o mulţime de opinci şi, ca şi cum atât nu le era de ajuns, ne pândeau să vadă unde ascundem muniţiile şi câteodată ni le furau, drept care ne jeluiam chiar lor:

— Păi numai joc nu-i ăsta!

Atunci împărţeau opincile pe din două, ne dădeau o jumătate şi lupta începea. De obicei tătarii se aliniau într-un loc deschis, iar noi alergam în jurul lor, strigând şi aruncând într-înşii cu opincile. Când se întâmpla ca vreunul dintre noi să se împiedice de-o opincă pe care i-o aruncaseră cu îndemânare sub picioare şi să cadă cu capul în nisip, urlau şi hohoteau de te asurzeau.

Jocul clocotea aşa multă vreme, până se întuneca de-a binelea; mahalaua se aduna toată pe la colţuri şi, ca să se afle în treabă, bombănea. Opincile cenuşii, pline de colb, zburau prin aer ca nişte ciori şi se întâmpla să ne pocnească destul de tare, dar plăcerea noastră era mai presus de orice durere şi jignire.

Tătarii se aprindeau la joc la fel cu noi; de multe ori, după ce isprăveam lupta, ne luau cu ei la artelul lor, unde ne dădeau să mâncăm carne de cal, cu gust dulceag, şi un fel de fiertură de zarzavat; după ce mâncam, beam ceai tare făcut din tablete de ceai comprimat şi mâncam nişte gogoşele din aluat de cozonac. Ne plăceau aceşti uriaşi voinici, aleşi unul şi unul, care aveau într-înşii ceva copilăresc şi foarte de înţeles pentru noi, iar ceea ce mă uimea cu deosebire era bunătatea lor, statornica lor blândeţe, cum şi purtarea serioasă şi plină de grijă pe care o aveau unii faţă de alţii.

Aveau cu toţii un râs straşnic şi sănătos şi râdeau până le dădeau lacrimile; era unul printre ei – un calmuc din Kasim, cu nasul turtit, om cu o putere ca din poveşti – a descărcat odată dintr-un şlep un clopot de douăzeci şi şapte de puduri şi l-a dus în spate o bună bucată de drum de la mal – şi care râdea, urla şi răcnea:

— Huu, huu! Una cuvânt este ca iarba, alta ca gologan; alta ca galbena de aur.

Într-o zi l-a pus pe Veahir în palmă, l-a ridicat sus şi, arătându-i

cerul, i-a spus:

— Uite acolo trăieşte tu, în cer!

Când era vreme urâtă, ne strângeam la Iaz, la cimitir, în ghereta lui taică-său, un om cam berghelit, cu picioarele strâmbe şi cu mâinile lungi; pe capul mic şi pe faţa pământie îi creşteau tufe de păr murdar; capul era ca o măciulie de cornăţel uscat, iar gâtul lung şi subţire era ca un vrej. Cu o mutră dulceagă îşi îngusta ochii cu albul gălbui şi mormăia repede:

— Of! Doamne fereşte de nesomn!

Cumpăram trei dramuri de ceai, un sfert de funt de zahăr, pâine şi, neapărat, o jumătate de litră de votcă pentru tatăl lui Iaz. Ciurka îi poruncea cu asprime:

— Măi, terchea-berchea, ia pune samovarul!

Omul zâmbea şi se apuca să pună samovarul de tablă. Până să fiarbă ceaiul, vorbeam de-ale noastre, iar el ne dădea tot felul de sfaturi folositoare:

— Nu cumva să uitaţi, mâine-i parastas de patruzeci de zile la Trusovi. Fac praznic mare, aşa că o să găsiţi oase.

— La Trusov oasele le adună bucătăreasa, răspundea Ciurka, știind toate cele, cum îi era obiceiul.

Veahir privea visător pe fereastra care dădea în cimitir:

— S-apropie vremea să mergem la pădure. Grozav are să mai fie!

Iaz, tăcut ca totdeauna, ne privea cu luare-aminte, cu ochii lui trişti, şi ne arăta, fără să scoată o vorbă, jucăriile lui: soldaţi de lemn, culeşi dintr-o groapă de gunoaie, cai fără picioare, bucăţi de tablă de alamă şi nasturi.

Taică-său punea pe masă tot soiul de ceşti şi de căni desperecheate şi aducea samovarul. Kostroma turna ceai tuturor. După a-şi bea paharul cu votcă, bătrânul se urca pe cuptor, de unde-şi întindea gâtul lung ca să se uite la noi cu nişte ochi de bufniţă şi bodogănea întruna:

— Uf! Dare-ar strechea în voi, parcă nici n-aţi fi copii! Of, doamne fereşte de nesomn! Măi, hoţilor!

Veahir îi răspundea:

— Ba nu suntem deloc hoţi.

— Atunci sunteţi hoţomani!…

Când se-ntâmpla ca tatăl lui Iaz să ne plictisească din cale-afară, Ciurka răcnea la el cu glas mâniat:

— Ia mai lasă-ne-n pace, măi. Terchea-berchea.

Nici lui Veahir, nici lui Ciurka şi nici mie nu ne plăcea defel când omul acesta începea să socotească în care case anume se aflau bolnavi şi care din mahalagii trăgea să moară. Vorbea fără nicio milă, ba chiar cu plăcere despre toate acestea, iar când băga de seamă că ne era silă să-l ascultăm, ne sâcâia şi ne stârnea într-adins:

— Aha! Vi-e frică, golanilor. Iacătă să vedeţi: acu trage să moară unul gras. Are să zacă mult şi bine până o putrezi.

Noi încercam să-l oprim, dar el nu se lăsa:

— Păi ce credeţi voi? O să vină vremea să muriţi şi voi, că, trăind de pe urma gropilor de gunoi, mult n-o s-o duceţi.

— Ei şi ce? Mare lucru! Om muri şi gata, îi răspundea Veahir. Da' noi, când om muri, o să fim îngeri.

— Voi, îngeri?! spunea tatăl lui Iaz, crucindu-se. Voi, îngeri?!

Şi pornea a râde în hohote şi iarăşi ne stârnea, istorisind tot felul de bazaconii despre morţi.

Uneori însă omul acesta începea deodată să ne spună, murmurând încetişor, unele întâmplări ciudate:

— Ia staţi ş-ascultaţi, copii! Să vă istorisesc ceva… Acu trei zile am îngropat o muiere, am aflat apoi, măi băieţi, ce-a fost cu dânsa – da-s tot nedumerit: ce fel de muiere să fi fost?

Tatăl lui Iaz ne vorbea adesea despre femei şi totdeauna folosea cuvinte urâte, însă în istorisirile lui era ceva jalnic şi întrebările pe care şi le punea ne făceau să gândim şi noi ca dânsul şi-l ascultam cu luare-aminte. N-avea nicio îndemânare, nici şir la vorbă şi îşi întrerupea povestea cu tot felul de întrebări, dar din toate istoriile lui îţi rămâneau frânturi de gânduri şi vorbe care te neliniştեau.

— Au întrebat-o: „Cine a pus focul?" „Eu l-am pus", răspunse ea. „Cum, tu, toanto? Doar în noaptea aceea nu erai acasă, erai la spital!" „Ba eu am pus focul!" De ce-o fi spus ea aşa? Of! Doamne fereşte de nesomn…

Ştia istoria fiecăruia din mahalagiii pe care îi îngropase în nisipul ţintirimului pustiu şi jalnic. Ni se părea că ne deschide uşile caselor, în

care intram, vedeam traiul oamenilor şi simţeam gravitatea şi însemnătatea vieţii. Cred c-ar fi putut vorbi tot aşa toată noaptea, până la ziuă. Dar îndată ce prindea a se tulbura geamul gheretei, învăluindu-se în umbrele serii, Ciurka se scula de la masă, spunând:

— De-acu mă duc acasă, că i-i frică maică-mii. Cine merge cu mine?

Atunci plecam toţi. Iaz ne petrecea până la zidul cimitirului, închidea poarta după noi, şi, lipindu-şi de gratii faţa întunecată şi jigărită, ne spunea cu glas înfundat:

— Noapte bună!

Îi strigam şi noi noapte bună. Dar nu ne prea simţeam în apele noastre, lăsându-l pe Iaz la cimitir.

Într-o seară, Kostroma, care-şi întorsese capul să se uite în urmă, ne-a spus:

— Iaca să ştiţi, s-ar putea ca mâine, când ne-om trezi, să aflăm că Iaz a murit.

— Din noi toţi, el o duce cel mai prost, spunea adesea Ciurka.

— Da' noi n-o ducem deloc prost, răspundea Veahir.

Nici eu nu găseam c-o duceam prost; viaţa asta de stradă, fără să atârni de cineva, îmi plăcea nespus de mult. Îmi plăceau şi tovarăşii aceştia care stârneau în mine nişte simţăminte mari, înalte, încât ardeam de dorinţa de a săvârşi o faptă bună pentru dânşii.

Cu şcoala o duceam iarăşi rău. Băieţii îşi băteau joc de mine, strigându-mi negustor de vechituri şi cerşetor, şi într-o bună zi, după ce m-am ciondănit cu ei, s-au plâns învăţătorului că duhnesc a lături şi că nu-i chip să stea cineva alături de mine. Îmi aduc aminte şi astăzi cât m-am simţit de obijduit după plângerea asta a lor şi cât de greu mi-a venit apoi să mă mai duc la şcoală. Copiii scorniseră plângerea din răutate. În fiecare dimineaţă mă spălam cu mare grijă şi niciodată nu veneam la şcoală în straiele pe care le purtam când mă duceam să strâng cârpe.

În sfârşit, am dat şi examenul de clasa a treia şi am primit ca premiu *Evanghelia* şi *Fabule* de Krîlov, amândouă legate, şi o altă carte nelegată, *Fata Morgana,* titlu pe care nu l-am înţeles. Mi-au mai dat pe deasupra şi un atestat de laudă. Când am adus acasă toate aceste daruri, bunicul s-a bucurat foarte mult. Era tare mişcat şi a spus că

toate trebuiesc păstrate și că are să le închidă în sipetul lui. Bunica zăcea bolnavă de câteva zile și n-avea un ban. Bunicul ofta și ţipa:

— Mi-aţi mâncat și capul, mi-aţi supt măduva din mine. Vai de capul vos-tru!…

Am dus cărţile la o dugheniţă unde le-am vândut pentru cincizeci şi cinci de copeici, banii i-am dat bunicii, iar atestatul l-am mâzgălit cu tot felul de drăcovenii, după care l-am dat bunicului, care a ascuns hârtia cu grijă, fără s-o mai despăturească, așa că n-a mai văzut mâzgăliturile.

După ce am isprăvit şcoala, am început iarăşi viaţa de stradă; acuma era şi mai bine. Primăvara era în toi şi câştigul sporise. Duminica plecam de dimineaţă cu toată ceata noastră, fie la câmp, fie la o pădurice de pini şi ne întoarcem în mahala abia seara târziu, simţind o oboseală plăcută și parcă mai legaţi unul de altul.

Viaţa asta însă nu ţinu mult; tată-meu vitreg, dat afară din slujbă, a dispărut nu ştiu unde, iar mama şi cu frăţiorul meu Nikolai s-au mutat la bunicul. Bunica se mutase în oraş, unde stătea la un negustor bogat şi cosea la un sfânt aer, aşa că eu trebuia să fac pe dădaca.

Mama, tăcută și numai pielea și osul, abia se mai ţinea pe picioare şi se uita în jurul ei cu nişte ochi înspăimântători. Frăţiorul meu era scrofulos, spuzit tot la glezne și așa de slab, încât nici să plângă nu putea. Când i se făcea foame scâncea de ţi se rupea inima, iar când era sătul, moţăia torcând ca o pisicuţă şi oftând ciudat din somn.

Bunicul îl pipăi cu luare-aminte şi spuse:

— Ar trebui hrănit ca lumea, da’ vezi că n-ajunge mâncarea pentru toţi…

Mama, care sta ghemuită într-un colţ al patului, oftă cu glas răgușit:

— Păi lui nu-i trebuie cine ştie ce…

— Apăi acestuia puţin, celuia puţin, aşa se adună mult…

Bunicul dădu din mână şi-mi spuse:

— Nikolai trebuie ţinut în nisip, la aer şi la soare…

Am cărat cu sacul nişte nisip curat şi uscat, pe care l-am pus sub fereastră, în plin soare, şi în care îl îngropam pe frăţiorul meu până la gât, după cum mă învăţase bunicul. Copilului îi plăcea să stea în nisip. Îşi cobora pleoapele de plăcere şi-mi lumina sufletul cu nişte ochi cum nu mai văzusem, fără un pic de alb, tot ochiul numai pupila albastră,

înconjurată de-un cerc luminos.

M-am legat sufleteşte îndată şi nespus de tare de frate-meu; mi se părea că înţelege tot ce gândeam eu; stam întins alături de el pe nisipul aşezat sub geamul prin care ajungea până la noi glasul scârţâitor al bunicului:

— Nu-i nicio deşteptăciune să mori, totu-i să ştii să trăieşti.

Mama tuşea prelung…

Nikolai îşi scotea mâinile din nisip şi se trăgea spre mine, legănându-şi căpşorul bălai. Părul firav părea albicios, iar feţişoara deşteaptă avea ceva bătrânesc.

Când vreo găină sau vreo pisică se apropia ceva mai mult de dânsul, Kolea se uita îndelung la ele şi apoi la mine, zâmbind uşor. Zâmbetul acesta mă stânjenea. Oare n-o fi simţit frate-meu că mă plictiseam cu dânsul şi că tare aş mai fi vrut să-l las singur şi s-o tulesc pe uliţă?

Ograda mică şi îngustă era murdară: începând de la poartă, se întindea un şir de magazii făcut din lătunoaie, şuri de lemne şi beciuri, care mai departe coteau către fundul curţii şi se sfârşeau cu feredeul. Acoperişurile erau pline de frânturi de bărci, de cioate de scânduri, de şipci jilave, toate pescuite din Oka de către mahalagii în timpul dezgheţului sau când venea apa mare. Curtea era şi ea plină de stive de tot felul de lemnărie jilavă, care, uscându-se la soare, răspândea un miros greu de mucegai. Alături era un abator de vite mici; mai în fiecare dimineaţă veneau dintr-acolo mugetele viţeilor, behăitul berbecilor şi un miros pătrunzător de sânge, încât uneori mi se părea că mirosul acesta se legăna ca o plasă roşie, străvezie, în văzduhul încărcat de colb…

Când răsuna mugetul vitelor lovite între coarne de muchea toporului, Kolea, vrând pesemne să repete sunetul, mijea ochii, îşi umfla buzele, dar nu izbutea decât să sufle aer:

— Ffu-u…

La amiază bunicul scotea capul pe fereastră şi striga:

— La masă!

Bunicul, care îi dădea el însuşi de mâncare copilului, îl lua pe genunchi, mesteca întâi el cartofii şi pâinea şi apoi îi vâra lui Kolea în gură cu degetul strâmb dumicatul acesta, murdărindu-i buzele subţiri

şi bărbia ascuţită. După ce-l hrănea un timp scurt, îi sumeţea cămeşuica, îl împungea cu degetul în pântecul umflat şi chibzuia cu glas tare:

— Ei, o fi ajungând? Sau să-i mai dau?

Din ungherul întunecat de lângă uşă se auzea glasul mamei:

— Mata nu vezi că se întinde după pâine?

— Apăi, copilu-i prost. El nu poate şti cât trebuie să mănânce…

Și iar mai vâra un dumicat în gura lui Kolea. Felul acesta de a hrăni copilul îmi stârnea atâta greaţă, încât mi se punea în gât un nod, care mă înăbuşea şi mi-era ruşine de nu mai puteam…

— Ei, de-acu ajunge! spunea în sfârşit bunicul. Ia-l şi du-l maică-tii.

Îl luam pe Kolea, care scâncea şi se întindea către mamă-sa. Mama se ridica horcăind din aşternut ca să mi-l ieie şi, deşirată şi slabă cum era, cu mâinile numai pielea şi osul, părea un brad cu ramurile frânte.

Mama parcă amuţise de tot. Rar dacă scotea câte o vorbă, cu un glas din pieptul care clocotea. Toată ziulica zăcea tăcută în ungherul ei şi murea cu încetul. Că murea, nici vorbă că-mi dădeam seama, o ştiam prea bine, dar, şi fără asta, bunicul vorbea prea des şi prea stăruitor de moarte, mai cu seamă seara, când afară se întuneca şi pe fereastră pătrundea în casă un miros călduţ şi gras de putregai, ca mirosul de usuc.

Patul bunicului se afla în colţul din faţă, lângă fereastră, aproape sub icoane, şi el dormea cu capul către ele; se culca şi multă vreme după aceea bodogănea în întuneric:

— Iată că vine vremea să murim şi noi! Cu ce mutră ne-om înfăţişa acum înaintea Domnului? Ce-o să-i spunem? Toată viaţa ne-am zbuciumat, ne-am spetit muncind… şi unde am ajuns?

Eu dormeam pe podele, între cuptor şi fereastră. Locul era prea mic pentru măsura mea, aşa că-mi vâram picioarele în cotruţă, iar gândacii îmi umblau pe tălpi şi mă gâdilau. Ungherul acela îmi dădea, de altfel, destule prilejuri de bucurie răutăcioasă.

Bunicul, care gătea singur, spărgea întruna geamul cu coada cociorvei sau a cârligului cu care apuca oalele. Era ciudat şi caraghios cum de nu-i venise în minte unui om atât de deştept ca dânsul să reteze coada cârligului.

Odată, când se întâmplase să dea în foc o oală, a tras-o aşa de tare cu cârligul, încât nu numai că a sfărâmat cu coada cârligului cele două rânduri de geamuri şi cercevele, dar a răsturnat şi oala pe vatră şi a spart-o. Aşa l-a amărât întâmplarea asta pe bătrân, încât s-a aşezat pe podea şi a început a plânge:

— Doamne, Dumnezeule!

Peste zi, după ce a plecat bunicul de acasă, am luat cuţitul de tăiat pâine şi am scurtat coada cociorvei şi a cârligului cam cu un sfert. Când văzu bunicul treaba pe care o făcusem, începu să mă ocărască:

— Drac afurisit! Trebuia să le fi tăiat cu ferestrăul. M-auzi tu? Cu ferestrăul! Din capete ieşeau nişte sucitoare pe care le-am fi putut vinde. Pui de drac!

Furios, bunicul începu să dea din mâini şi ieşi în tindă. Mama îmi spuse:

— Mai bine nu te băgai…

Mama muri într-o duminică de august, către amiază. Tată-meu vitreg se întorsese nu demult din călătoria lui şi iar intrase undeva într-o slujbă. Bunica şi cu Kolea se mutaseră la el, într-o căsuţă curată de lângă gară şi dintr-o zi pe alta trebuia s-o mutăm acolo şi pe mama.

În dimineaţa zilei în care a murit, mama mi-a spus încet, dar cu glasul mai limpede şi vorbind mai uşor ca de obicei:

— Dă o fugă până la Evgheni Vasilievici şi spune-i că-l rog să vină până aici.

Mama se săltă în pat, sprijinindu-se cu mâna de perete, şi se aşeză, adăugând:

— Hai, fugi mai repede!

Mi se păru că zâmbeşte şi că are nu ştiu ce sclipire nouă în ochi.

Tată-meu vitreg era la biserică. Bunica m-a mai trimis după nişte tabac la băcănia pe care o ţinea o evreică. Neavând tabac gata, am fost silit s-aştept până ce negustoreasa l-a pisat şi abia după aceea l-am dus bunicăi.

Când m-am întors acasă la bunicul, am găsit-o pe mama şezând pe un scaun la masă. Era îmbrăcată cu o rochie liliachie curată, frumos pieptănată şi tot aşa de mândră cum o ştiam odinioară.

— Ţi-e mai bine? am întrebat-o eu, fâstâcindu-mă fără să ştiu de ce.

Mama s-a uitat la mine furioasă şi mi-a spus:

— Ia vină-ncoace! Unde mi-ai umblat?! Spune!

N-am apucat să-i răspund, că m-a şi înşfăcat cu o mână de păr şi, apucând cu cealaltă de pe masă un cuţit lung şi mlădios, făcut dintr-o pânză de ferăstrău, mi-a tras câteva cu latul, cât o ţinură puterile. Apoi scăpă cuţitul din mână şi-mi porunci:

— Ridică-l! Dă-l încoa…

Am ridicat cuţitul şi l-am trântit pe masă. Mama m-a îmbrâncit la o parte. M-am aşezat pe prispa cuptorului, de unde, speriat, am urmărit-o din ochi.

Mama s-a ridicat încet de pe scaun şi a trecut în colţul ei: s-a întins pe pat şi a început să-şi şteargă cu batista sudoarea de pe faţă. Mâna i se mişca nesigură şi de două ori nici nu i-a atins faţa, ci a lunecat alături, pe pernă, peste care a trecut cu batista.

— Dă-mi apă…

Am luat cu o ceaşcă apă din căldare. Mama a ridicat cu greu capul, a sorbit câteva înghiţituri, mi-a dat la o parte mâna cu mâna ei rece şi a oftat adânc. Apoi îşi mută privirea către ungherul unde se aflau icoanele, îşi întoarse ochii la mine, mişcă din buze, ca şi când ar fi vrut să-mi zâmbească, şi lăsă să-i cadă încet genele lungi peste ochi, coatele i se lipiră strâns de şolduri, în timp ce mâinile, cu degetele ce abia mişcau, se târau spre piept, încercând să se apropie de gât. Peste faţă îi flutură o umbră care-i adâncea tot mai mult trăsăturile, întinzându-i pielea galbenă a obrazului şi ascuţindu-i nasul. Gura i se deschise puţin ca şi când s-ar fi mirat de ceva, dar răsuflarea nu i se mai auzea.

Am rămas îndelungă vreme cu ceaşca în mână lângă pat, uitându-mă cum i se împietrea faţa şi se făcea tot mai pământie.

Apoi a intrat bunicul. I-am spus:

— A murit mama.

El s-a uitat spre pat.

— Ce tot spui minciuni?

S-a îndreptat către cuptor, din care a scos o plăcintă, făcând zgomot asurzitor cu capacul cuptorului şi cu tava. Ştiam că mama murise şi stam şi mă uitam la dânsul să văd când îşi va da şi el seama de asta. După aceea a venit tată-meu vitreg, îmbrăcat cu un surtuc de dril şi-n

cap cu un chipiu alb. A luat fără zgomot un scaun şi l-a pus lângă patul mamei când, deodată, pocni cu scaunul de podea şi urlă tare, ca dintr-o trâmbiţă de alamă:

— Păi a murit! Uitaţi-vă…

Bunicul holbă ochii şi porni încetişor de lângă cuptor cu capacul în mână, poticnindu-se ca un orb.

După ce nisipul uscat a acoperit sicriul mamei, bunica a pornit razna printre morminte, de parcă era oarbă şi, împiedicându-se de o cruce, căzu şi-şi stâlci faţa. Tatăl lui Iaz a luat-o la el în gheretă; în timp ce bunica se spăla, el îmi spunea încetişor cuvinte de mângâiere:

— Măi băiete, Doamne fereşte de nesomn! Ce să-i faci? Asta aşa este, n-ai ce-i face. Spune, bunicuţă, nu grăiesc eu adevărat? Şi sărac, şi bogat, la toţi li-e dat să moară. Nu-i aşa, bunică?

Bătrânul se uită pe fereastră ş-o zbughi pe uşă afară, dar numaidecât se întoarse cu Veahir.

— Ian te uită! îmi spuse el vesel şi cu faţa lucind de bucurie, întinzându-mi un pinten rupt. Ian te uită ce frumuseţe. Ţi-l dăruim amândoi – Veahir şi cu mine. Iaca şi rotiţa. Trebuie să fie al vreunui cazac care l-a purtat la cizmă şi l-a pierdut. Am vrut să cumpăr de la Veahir şmecheria asta pentru două copeici…

— De ce minţi? grăi Veahir încet, dar supărat.

Tatăl lui Iaz, însă, ţopăia dinaintea mea şi-mi făcea din ochi către Veahir:

— Ce zici de Veahir? O fi el rău, dar să ştii că nu eu, ci dânsul ţi-l dăruieşte…

Bunica se spălase, îşi îmbrobodise faţa vânătă şi umflată cu basmaua şi acuma mă chema să viu acasă. Nu voiam să merg cu dânsa, ştiind că acolo, la praznic, aveau să bea votcă şi să se ia la harţă. Încă la biserică unchiu’ Mihail îi spusese oftând lui unchiul Iakov:

— Ce zici, bem azi?

Veahir căuta să mă înveselească. Îşi agăţase pintenul de bărbie şi se străduia să ajungă cu limba la rotiţa zimţată, iar tatăl lui Iaz râdea dinadins cu hohote şi ţipa întruna:

— Ia te uită ce face! Ia te uită!

Văzând, însă, că toate acestea erau de prisos şi că tot nu mă

înveseleam, îmi spuse:

— Ei gata, ajunge! Vină-ţi în fire! Toţi avem să murim. Până şi pasărea moare. Ştii una? Am să acopăr mormântul maică-tii cu brazde de iarbă. Vrei? Hai ş-om merge acuma toţi la câmp, Veahir, tu şi cu mine. Sanka al meu o să vină şi el cu noi. Las' că tăiem brazde şi facem mormântul cum nu se poate mai frumos.

Asta mi-a plăcut şi am plecat cu toţii la câmp.

Câteva zile după ce-am înmormântat-o pe mama, bunicul mi-a spus:

— Ei, Lexei, nu eşti medalie să te port la gât. Du-te şi tu de-ţi găseşte un stăpân.

Şi-am intrat la stăpân.

Sfârşit